

K

10584

31.9950327

COBISS •

ojz Trišan

OF

Lojz Tršan

OF V LJUBLJANI

Organiziranost v času
italijanske okupacije
1941-1943

1995 11-22

Ljubljana 1995

Fotografija na naslovni strani je iz fototeke Zgodovinskega arhiva Ljubljana.

10584

N 99-05-1995

327

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

940.534.971.2 Ljubljana "1941/1943"

TRŠAN, Lojz

OF v Ljubljani : organiziranost v času italijanske okupacije
1941-1943 / Lojz Tršan. - Ljubljana : Arhiv Republike Sloveni-
je, 1995

ISBN 961-6137-05-0

49925632

KAZALO VSEBINE

BESEDA AVTORJA	5	
UVOD	7	
I. POGLAVJE:		
Ustanovitev osvobodilne fronte, okrožnega, mestnega in rajonskih odborov OF v Ljubljani in okolici	9	
Sklep I. poglavja	32	
II. POGLAVJE:		
Ustanavljanje in delovanje matičnih in tovarniških odborov Osvobodilne fronte	33	
Sklep II. poglavja	60	
III. POGLAVJE:		
Osvobodilna fronta v Ljubljani in okolici od obžičenja mesta do božičnih racij (februar - december 1942)	63	
Sklep III. poglavja	89	
IV. POGLAVJE:		
Najpomembnejši problemi narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani do italijanske kapitulacije v letu 1943	91	
A. Vodenje in delovanja ljubljanske organizacije narodnoosvobodilnega gibanja ter prizadevanja za vključitev sredine v OF		91
B. Oris delovanja nekaterih množičnih organizacij in povezava le-teh z mestnim vodstvom OF in KPS		104
C. Najpomembnejši vdori v organizacijo narodnoosvobodilnega gibanja		108
D. Demonstracije		111
E. Uresničevanje dolomitske izjave v Ljubljani		116
F. Nekateri primeri življenja v ilegali		126

Sklep IV. poglavja	128
SKLEPNE UGOTOVITVE	131
ORIS VIROV IN LITERATURE	137
OPOMBE	141
DODATEK	163
KAZALO OSEB	187

BESEDA AVTORJA

O Osvobodilni fronti slovenskega naroda je bilo napisanih že mnogo člankov in razprav, kar je pripomoglo, da sem se pri orisu ljubljanske organizacije v času italijanske okupacije lahko osredotočil še na nova, neobdelana vprašanja, predvsem odnosov med ustanovnimi skupinami, takoimenovano sredino in posamezniki v različnih vodstvih, udejanjanja Dolomitske izjave v mestu in s tem dokončnega prevzema večine vodstvenih funkcij s strani KPS ter podrobne organiziranosti. Zadnje je razvidno iz doslej še neuporabljenega arhivskega gradiva borčevskih organizacij in nekaterih naših osrednjih arhivskih in muzejskih ustanov. To delo je nastalo leta 1990 kot magistrska naloga in je bila branjena na oddelku za zgodovino ljubljanske filozofske fakultete. Pri pripravi te publikacije sem upošteval še nove izdaje virov in literature, ki vključujejo to problematiko, predvsem dnevnik dr. Maksa Šnuderla za štajerske begunce, "dosje" o inž. Janku Mačkovšku, ki se je s svojo skupino, Mlado napredno stranko celo pogajal o vstopu v OF in zapise dr. Cirila Žebota, nasprotnika OF, ki še podrobneje osvetljujejo medvojno dogajanje v Ljubljani. To bo omogočilo tudi lažjo umestitev in razumevanje OF v določenem prelomnem zgodovinskem obdobju, ko je OF v mestu in okolici nastopala le kot ena izmed političnih organizacij, s svojimi privrženci in nasprotniki, vpeta v slovensko vojno dogajanje. Kolikor je sploh mogoče sem hotel biti pri svojem pisanju objektivni. Zato sem upošteval kar najširšo paleto dokumentov in podatkov in sem se, razen v zaključkih vzdrževal komentarjev. Vsekakor pa sem z izborom dokumentov in citatov poizkusil uravnoveženo zaobjeti vso tovrstno problematiko, vendar le v toliko, kolikor zadeva OF v mestu in okolici kot celoto in nakazati tudi povezave z drugimi organizacijami in posamezniki. Tak prikaz bi lahko služil tudi za lažje razumevanje, primerjanje in dopolnjevanje drugih segmentov pri proučevanju takratnega ljubljanskega in slovenskega političnega dogajanja.

Na tem mestu se zahvaljujem mentorjem, predvsem dr. Tonetu Ferencu, dr. Miroslavu Stiplovšku, dr. Dušanu Nećaku in dr. Bojanu Godeši za oceno knjige ter vsem drugim, ki so pomagali pri izidu knjige, predvsem Arhivu Republike Slovenije.

Lojz Tršan

UVOD

Ljubljana je bila pred napadom na Kraljevino Jugoslavijo aprila 1941 vodilno slovensko mesto tudi v političnem pogledu. Tu so bila vodstva vseh pomembnih političnih strank, sindikalnih organizacij in gibanj, pa tudi ljubljanska organizacija ilegalne Komunistične partije Slovenije (KPS) je bila v mestu in zlasti v okolici številčnejša kot drugje na Slovenskem. Do prvega tesnejšega povezovanja med političnimi skupinami, ki so po okupaciji ustanovile Protiimperialistično, kasneje preimenovano v Osvobodilno fronto slovenskega naroda, je prišlo ob ustanavljanju Društva prijateljev Sovjetske zveze. Predstavniki KPS so najprej navezali stike s posameznimi kulturniki, z nekdanjim ljubljanskim županom Ivanom Hribarjem in inž. Črtomirom Nagodetom, ki je postal tudi tajnik društva ter krščanskimi socialisti, s skupinami okrog dr. Aleša Stanovnika in Edvarda Kocbeka in krščansko socialistično sindikalno organizacijo, Jugoslovansko strokovno zvezo, katere tajnik je bil Tone Fajfar, predsednik pa Srečko Žumer. Krščanski socialisti so po pretrganju stikov s strani KPS poiskali zvezo z njimi na lastno pobudo. Za to so se odločili na tajnem sestanku v Laškem junija 1940, z namenom, da bodo skupaj s KPS sodelovali pri obrambi domovine pred naraščajočo močjo italijanskega fašizma in nemškega nacizma. Z vodstvom levega krila sokola, ki je nastalo po razcepu v organizaciji pa je KPS navezala stike konec decembra 1940, najprej s Francetom Lubejem, zatem pa še z drugimi.

Torej kasnejša ustanovitev Protiimperialistične fronte ni bila nenadejano dejanje, pač pa zavestna odločitev vseh treh njenih najpomembnejših političnih skupin, da bodo sodelovale in udeleževale obrambne, osvobodilne kot tudi socialne teženje v delu slovenskega naroda.

V raziskavi sem si postavil nalogo, da skušam rekonstruirati organizacijsko mrežo OF v mestu in okolici do ravni rajonskih odborov, njihovo kadrovsko sestavo, prostorsko razmejitev rajonov in s tem obeh okrožij, pa tudi spreminjanje organizacije, prostorsko in kadrovsko. Vse to sem povezal z dejavnostjo "sestrskih organizacij", Ljudske pomoči (LP), Narodne zaščite (NZ), Delavske enotnosti (DE) in Mladinske OF, ki se je kasneje preimenovala v Zvezo slovenske mladine (ZSM) kot tudi specialnih partijskih sektorjev, varnostno-obveščevalne službe OF (VOS OF) in centralne tehnike KPS, vendar le toliko, kolikor so bile v neposredni povezavi z OF in nasprotno. Posebej sem poudaril ustanavljanje okrožnega in rajonskih odborov OF ter kasneje poverjeništa izvršnega odbora OF in poverjeništa centralnega ko-

miteja KPS za Ljubljano, začetke povezovanja aktivistov temeljnih in drugih skupin v OF tudi na terenu in v matičnih ter tovarniških odborih OF, ki so največ pripomogli k začetni množičnosti organizacije. Nadalje obravnavam odnose med vodstvi in aktivisti temeljnih skupin do Dolomitske izjave, njeno izvajanje v mestu, dejavnosti za širitev "baze" OF, vpliv italijanskega terorja ter dejavnosti domačih nasprotnikov, ki so jih nekateri imenovali tudi bela garda, na razvoj OF do kapitulacije Italije. Zaradi preglednosti sem raziskavo razdelil na štiri poglavja. Izhodišča za časovno razmejitev so mi bila ustanovitev Protiimperialistične fronte, obžičenje mesta z začetkom množičnih italijanskih represalij in drugačno organiziranostjo OF ter božične racije konec leta 1942, ki so jih izvedli Italijani s pomočjo nasprotnikov OF iz slovenskih vrst in premagovanje posledic racij, kar se je izteklo v nov "polet" OF, ki je trajal do kapitulacije Italije.

USTANOVITEV OSVOBODILNE FRONTE, OKROŽNEGA, MESTNEGA IN RAJONSKIH ODBOROV OF V LJUBLJANI IN OKOLICI

V Ljubljani je bil 26. aprila 1941 ustanovni sestanek Protiimperialistične fronte slovenskega naroda, ki so se ga udeležili predstavniki štirih skupin. Komunistično partijo Slovenije, na kratko KPS so zastopali Boris Kidrič, dr. Aleš Bebler in Boris Zihlerl, krščanske socialiste Tone Fajfar, sokole dr. Jože Rus ter kulturnike Josip Vidmar, dr. France Šturm in dr. Ferdo Kozak (op. 1).

Po napadu Nemčije in njenih zaveznic na Sovjetsko zvezo so 22. junija 1941 na sestanku centralnega komiteja KPS spremenili ime organizacije oziroma gibanja, kot so ga tudi imenovali, v Osvobodilno fronto slovenskega naroda ali na kratko OF, kar so zatem potrdila vodstva omenjenih skupin. Poleg komunistov so tudi sokoli in krščanski socialisti imenovali svojega člana v glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet. V letu 1941 se je skupinam, ki so imele svoje predstavnike na ustanovnem sestanku pridružilo še več kot 15 drugih, ki so imele od vključitve dalje svojega predstavnika v vrhovnem plenumu OF, najvišjem političnem predstavništvu, kjer so sprejemali in potrjevali odločitve, ki so dolgoročneje usmerjale delovanje organizacije.

Na prvem zasedanju plenuma 15. junija 1941 so se skupine, katerih predstavniki so bili na ustanovnem sestanku, razglasile za temeljne ali ustanovne. Iz njihovih predstavnikov pa so sestavili ožje vodstvo, ki se je na drugem zasedanju plenuma OF 28. julija istega leta preimenovalo v delovni ali izvršni odbor OF, plenum pa v vrhovni plenum OF. Na tretjem zasedanju, 16. septembra 1941, se je vrhovni plenum razglasil za Slovenski narodnoosvobodilni odbor, za vrhovnega predstavnika slovenskega naroda. OF je bila do podpisa Dolomitske izjave konec februarja 1943 bojna zveza ali koalicija skupin, ki jih je družil skupen program; ta je nastajal od ustanovitve dalje in se dopolnjeval ob kasnejših razgovorih s skupinami, dokler ga ni dokončno oblikovanega v sedmih točkah sprejel vrhovni plenum OF na svojem četrtem zasedanju 1. novembra 1941, nakar je izvršni odbor na svoji seji 21. decembra istega leta sprejel še osmo in deveto točko.

Program Protiimperialistične fronte so gradili iz upanja in prepričanja v zmago nad imperializmom, v začetku tako nad nemškim in italijanskim kot nad angleškim in ameriškim, od katerih so zadnjima dvema očitali, da sta za svoje koristi žrtvovali majhne države. To so pojasnjevali s tem, da bi izločili iz Protiimperialistične fronte vsakega tujega agenta, ki bi hotel "v pravični osvobodilni boj podtakniti kukavičje jajce in vpreči v angleški imperialistični voz ljudske

množice, boreče se za veliko stvar svoje narodne in socialne osvoboditve". Tako gledanje na nasprotnice držav, ki so imele razdeljeno slovensko ozemlje, je temeljilo na predvojnih analizah Komunistične partije Jugoslavije, vendar jih slovenski komunisti in z njimi vodstvo Protiimperialistične fronte tudi po okupaciji niso opustili. Za tretjega krivca so imeli domačo kapitalistično gospodo, saj naj bi ta zakrivila propad Jugoslavije. Vse so stavili na Sovjetsko zvezo, ki so jo imenovali "up delovnega človeštva in zatiranim narodom vzor nacionalne svobode, enakopravnosti in pravičnosti", in na boj mednarodnega proletariata, delovnega ljudstva ter narodov vsega sveta. Nenazadnje so poudarili, da je prevzel osvobodilno voljo slovenskega naroda slovenski proletarijat, ki naj bi združil vse pozitivne sile slovenskega naroda, hkrati pa terjali obračun in prelom z izdajalskim meščanskim vodstvom, tako s tistim, ki je ostal doma, kot drugim iz Londona, ki je obljubljal, da bodo osvobodili Slovence "angleški imperialisti", s čemer naj bi bila povezana ohranitev kapitalizma. Glasilo Protiimperialistične fronte Slovenski poročevalec, ki je začelo izhajati maja 1941 je zatrjevalo, da ga bodo osvobodile lastne sile, oprte na protiimperialistični boj delovnega ljudstva vsega sveta.

To glasilo je pozivalo v boj, svobodo pa naj bi pridobili iz "porajajoče krize imperializma" in je do junija 1941 poročalo o okupatorskem nasilju in neoboroženem odporu, to je o stavkah, mezdnih gibanjih in podobnem. Zato so v članku z naslovom Gesla našega osvobodilnega boja, ki je tudi zametek programa, glavni poudarki na samoodločbi naroda, vštrevši pravico do odcepitve in združitve z drugimi narodi, njegovi osvoboditvi in združitvi, pa tudi enotnosti zaslužjenih narodov Jugoslavije in vsega Balkana v njihovem boju. V četrti točki je izražena absolutna pohvala Sovjetski zvezi, ki mimogrede, do takrat še ni bila v vojni. Peta je graja vseh imperializmov, šesta napoveduje boj proti "lastni" kapitalistični gospodi, sedma pa napoveduje bratstvo in mir med narodi (op.2).

Po napadu Nemčije in njenih zaveznikov na Sovjetsko zvezo pa je postala vojna proti tej državi tudi "naša vojna" (op.3).

Po tem dogodku so v Slovenskem poročevalcu prenehali neposredno napadati zahodne zaveznike in ugotovili, da je angleški narod "za nadaljevanje vojne. Njegove ljudske množice se bodo zoperstavile vsakemu poskusu reakcionarnih angleških finančnih krogov, da se danes, ko je Hitler napadel deželo socializma, sporazumejo z nemškim imperializmom". Dne 28. junija 1941 je bilo prvič objavljeno ime Osvobodilna fronta slovenskega naroda in dejstvo, da ta organizacija, za katero je dala pobudo KPS, postaja "razgibano in živo dejstvo" (op.4), ki se ji je na "temelju popolne enakopravnosti pridružilo vse, kar čuti odkritosrčno slovensko". OF so julija 1941 imenovali edinega slovenskega predstavnika, ki ima "odprta vrata za vsakega zavednega Slovenca, za vsako skupino, ki se želi udeleževati osvobodilnega boja proti fašističnim zatiralcem", a hkrati zahtevajo "nedotakljivo enotnost" in njene rušitelje že uvrščajo med izdajalce. OF

opredeljujejo kot množično gibanje slovenskih borbenih skupin, ne glede na njihovo svetovnonazorsko prepričanje, ki ga vodijo najaktivnejši borci (op.5).

Odnos do Angležev in njihovih zaveznikov do avgusta 1941 še ni bil rešen oziroma ni bil v skladu s partijskimi ideali. Ko je Kardelj julija 1941 odšel iz Ljubljane na jug, je OF oziroma Kidrič v soglasju z vodstvom pripravil razglas "s preveč poudarjeno pohvalo Angležem". Kardelj je njemu poslano besedilo popravil in menil, da se take "napake" lahko ponovijo, ker je bila "tam ustanovljena Osvobodilna fronta". Z OF in njenim odnosom do zahodnih zaveznikov pa je bil Kardelj zadovoljen šele februarja 1942, ko je prejel razglas, ki se je končal z gesli "naj živi delavsko kmečka armada, naj živi tovariš Stalin" in iz tega sklepal, da je OF postala "v resnici tisto, kar je morala biti". (op.5a)

Ustanovitev Protiimperialistične fronte oziroma OF ni bila neznana tudi predstavnikom predvojnih političnih strank, vendar KPS in "njihnih zapovrstnih 'front' niso jemali resno". Povsem drugačnega mnenja pa je bil profesor Lambert Ehrlich, saj je predlagal, da bi ustanovili enotno narodno vodstvo, vanj pa vključili tudi predstavnike KPS, ki so jim že ob ustanovitvi narodnega sveta za Slovenijo 6. aprila 1941 ponudili sodelovanje. Vendar je bil Ehrlichov predlog zavržen. Predstavniki bivših slovenskih oblasti so čakali navodilo od jugoslovanske vlade iz Londona. Od dr. Miha Kreka so jih dobili šele jeseni 1941 in nato ustanovili podtalni narodni odbor. Takrat pa je po mnenju dr. Cirila Žebota "od komunistov improvizirana in zmanipulirana osvobodilna fronta (OF) že začela nasilno izvajati svojo podtalno 'slovensko oblast'", ki naj bi jo namesto nje, po Ehrlichovem predlogu že konec aprila 1941 bil lahko podtalno proglasil in začel uveljavljati demokratični narodni svet za Slovenijo" (op.6).

Nekoliko drugače pa komentira odnos do zahodnih zaveznikov in Sovjetske zveze Boris Kraigher, češ da Komunistična partija Slovenije ni nikdar zašla na pozicije izenačevanja vojno-hujskaške vloge fašističnega bloka Rim-Berlin z anglofrancoskim in da se ni postavljala v vlogo preprostega zagovornika sovjetske zunanje politike in taktike. Hkrati pa meni, da tudi prehod k oboroženemu odporu ni bil lahek, čeprav je vrhovni plenum na svoji 2. seji 28. julija 1941 izdal odločen poziv za oboroženo vstajo (op.7).

Prvi teden po okupaciji je bila pri centralnem komiteju KPS ustanovljena vojaška komisija, katere vodja je bil dr. Aleš Bebler, posamezni člani pa so bili zadolženi za sabotažne akcije na železnici, za izdelavo streliva in drugo. Na prvo in drugo junijski partijski konferenci 1941 je dr. Bebler govoril o pomembnosti vojaškega sektorja in glavnih oblikah dejavnosti na tem področju, o zbiranju orožja in drugega vojaškega materiala. Hotel je govoriti tudi o konkretizaciji, pa mu je Kardelj naročil, naj zaradi konspiracije to opusti (op.8).

Že pred ustanovnim sestankom OF sta se dr. Rus in Kidrič, ki je tudi sestavil teze za omenjeni sestanek dogovorila, da naj bi se najprej izoblikovala enotna vsenarodna organizacija, ki naj bi pripravila vse potrebno za kasnejše vojaške operacije. Na tem sestanku je bila "formulirana le linija zbiranja orožja, da bi

vstajo začeli brž, ko bodo dozorli objektivni pogoji". Sokoli so bili takoj za to. Člani kulturniške skupine "v načelu tudi niso omahovali, vendar praktično ofenzivni tudi niso bili. Močno pa so spočetka kolebali ljudje katoliškega svetovnega nazora. Pod težo argumentov so tudi oni privolili v oborožen boj proti okupatorju" (op.9).

Prehod na oborožen boj pa ni bil lahek niti pri komunistih, kajti tudi v vodstvu partije so bili ljudje, na primer Franc Leskošek in Miha Marinko, ki so bili proti partizanskim akcijam. V njihov uspeh nista verjela, zato sta zagovarjala predvsem sabotaže. (op.10).

Da je šlo v prvem obdobju, do napada Nemčije na Sovjetsko zvezo, predvsem za organiziranje in utrjevanje organizacije in je bil oborožen boj le načelo, potrjuje tudi izjava Toneta Šušteršiča, ki jo je slišal tistega dne na sestanku mestnega komiteja partije v okolici Ljubljane, da je šele "sedaj postala parola o zbiranju orožja res aktualna... kajti fašizem je napovedal vojno tudi vsem onim, ki simpatizirajo s Sovjetsko zvezo, zlasti pa članom komunizma". Takrat, kakor se spominja, je bila tudi dana direktiva, da morajo vsi vidni člani partije v ilegalo (op.11).

Že avgusta 1941 imenuje Slovenski poročevalec vse tiste, ki so zunaj OF, "suhe veje na živem narodovem telesu", za tiste, ki pa so nameravali delovati proti OF in njeni enotnosti pa meni, da so se sami izločili iz narodove skupnosti in bodo nekoč polagali račune še pred narodom in da je vse, kar je borbenege v narodu, združenega v OF. Istega meseca tudi omenja prvo skupino, ki je pozivala na boj proti KPS, "dobro vedoč, da so komunisti doslej največ žrtvovali v osvobodilni fronti. Kdor se danes bori proti komunistični partiji ta je na isti postojanki, kakor so nemški in italijanski zatiralci, ta je sovražnik in izdajalec lastnega naroda" (op.12).

Poudarjena je bila narodna disciplina in zavzetost za enotnost in lojalnost "doslej nasprotujočih si političnih skupin" (op.13).

Ni bilo naključje, da je bil ustanovni sestanek prav v Ljubljani. V tem največjem slovenskem mestu so prebivali udeleženci, vse ustanovne skupne so imele dovolj članstva oziroma aktivistov, da so začele širiti organizacijo, ki je imela že ob nastanku namen, da preraste v vsenarodno gibanje Slovencev proti okupatorju. Tako je Kidrič že kmalu ugotovil, da postaja mesto z okolico najpomembnejši dejavnik OF v Sloveniji. V mestu je bilo tudi največ razgovorov o vključevanju patriotsko čutečih skupin in posameznikov v OF, ki so jih organizirali in vodili člani vodstva OF, prav tako kot z aktivisti svojih skupin. Pri tej dejavnosti je bil najbolj prizadeven prav Kidrič, ki je vzdrževal zveze z večino skupin v OF. Ustanovne skupine so imela svoja vodstva že pred okupacijo, razen kulturnikov, ki so ga ustvarili naknadno (op.14).

Širše sokolsko vodstvo petnajstih so sestavljali izključeni člani iz tako imenovanega predvojnega taborskega procesa in dr. Rus, čeprav ni bil član sokola na

Taboru. Ti so potem izbrali ožje vodstvo, v katerem sta bila poleg dr. Rusa še Franjo Lubej in Zoran Polič (op.15).

V vodstvu krščanskosocialistične skupine so bili člani iz vrst Jugoslovanske strokovne zveze, sindikalne organizacije krščanskih delavcev in uslužbencev, Tone Toman, Stane Kovač in Tone Fajfar ter člani iz vrst katoliških intelektualcev, ki so z njimi sodelovali, med njimi dr. Aleš Stanovnik, Edvard Kocbek, Jože Zemljak in dr. Marijan Breclj. Člani vodstva so bili najvidnejši predstavniki krščansko socialistične skupine oz. gibanja, kot so se sami imenovali in niso bili izvoljeni, ker v takratnih razmerah niso mogli upoštevati "izbornega principa" (op.16).

Tudi Srečka Žumra, predsednika sindikalne krščansko socialistične organizacije Jugoslovanske strokovne zveze je s Kidričem povezal Kovač. Aprila 1941 so imeli sestanek, na katerem je bil še tajnik organizacije Fajfar. Na binško nedeljo leta 1941, nekaj več kot teden dni po začetku okupacije, so na sestanku za Bežigradom določili nove smernice organizacije, ki je v celoti vstopila v OF (op.17).

S sklepi ustanovnega sestanka OF so vodilni sokoli seznanili svoje članstvo najprej v svoji ljubljanski organizacijski enoti, ljubljanski župi, člane nekdanjega župnega vodstva, razen ing. Ladislava Bevca, dr. Vladimirja Borštnika in Rudolfa Žitnika, za katere so "vnaprej vedeli", da ne bodo pristali na sklepe ustanovnega sestanka OF. "Nihče od članov župne uprave sklepov ni odklonil in vsi so se strinjali vsaj z dvema bistvenima točkama: a) z enotno vsenarodno organizacijo in b) z pripravo oboroženega odpora proti okupatorju... Potem smo imeli individualne razgovore z drugimi vodilnimi ljudmi in tudi s člani v ljubljanskih sokolskih društvih. Na ta način smo pravzaprav izvedli referendum, ki je zajel skoraj vse ljudi v ljubljanski župi in tudi dobršen del članstva. Primeri, ko so posamezniki zavrnili sklepe, so bili redki... Referendum v ljubljanski župi je bil opravljen nekako v prvih dveh mesecih in s tem je bila ljubljanska župa vključena v OF" (op.18).

Polič in Franjo Lubej sta s pomočju Jelice Vazzaz in dr. Ivka Pustiška navezala stik z načelnikom župe Lojzeto Vrhovcem, ki je po kapitulaciji jugoslovanske vojske kot rezervni kapetan uvidel pravilnost ravnanja izključenih sokolov in se jim je pridružil. Prek njega so za sodelovanje pridobili tudi župnega starosta dr. Viktorja Murnika (op.19).

Za razmere ilegalne dejavnosti je bila najbolje organizirana KPS, z najvišjim vodstvom, s centralnim komitejem, ki je za posamezna območja ustanavljal okrožne komiteje. Eden od njih je bil tudi za Ljubljano s širšo okolico, kjer je bilo ob začetku vojne okoli 250 do 350 ali petina vsega članstva v takratni Sloveniji. Kjer je bilo več organizacijskih enot ali celic, so okrožna vodstva ustanovljala tudi rajonske komiteje, ki so vodili dejavnost članstva na manjših delih okrožja. Pred vojno so bili na ljubljanskem območju trije rajonski komiteji: Polje, Tacen-Šentvid in Ježica-Črnuče. Sredi maja 1941 so ustanovili še rajonska

komiteja Moste in Šiška-Bežigrad, ki so ga po 22. juniju razdelili na dva rajona: Šiško in Bežigrad. Istega dne so ustanovili še rajonski komite Vič. Sredi leta 1941 je bil ustanovljen tudi mestni komite, ki je vodil dejavnost v središču mesta. Konec julija ali v avgustu so ustanovili rajon Trnovo, septembra pa Barje, tega so ga imenovali tudi rajon Rudnik-Galjevica. Ljubljansko partijsko organizacijo je vodil od deset do štirinajst članski komite, izvoljen na konferenci leta 1940 v Borovnici. Sekretar je bil Tone Dolinšek, razen takrat, ko je odšel med prostovoljce in ga je zamenjala Zdenka Kidrič. Maja 1941 so predvojni okrožni komite zmanjšali na štiri člane. Boris Kraigher je postal sekretar, Kidrič pa je v komiteju odgovarjal za OF, dokler ga ni čez mesec dni nadomestil Vladimir Krivic. Poleti 1941 so na južnem delu okrožja izdvojili dve novi okrožji, Grosupeljsko in Notranjsko in s tem zmanjšali obseg ljubljanskega okrožja (op.20).

Zaradi boljšega razumevanja kasnejših procesov v mestu je treba vsaj opredeliti vstop skupin in njihovih predstavnikov v OF, ker se je to, pa tudi nekatere izključitve, dogajalo večinoma v Ljubljani. S Kidričem se je preko dr. Rusa povezal Zoran Polič, ki je vodil razgovore tudi s skupinami zunaj sokolske organizacije, predvsem z oficirji, mlado jugoslovansko nacionalno stranko, neodvisno levico, skupino Borisa Trampuša-Čoša, kot so jo tudi imenovali, ter s predstavnikom nekdanje banske uprave dr. Miroslavom Senekovičem, s katerim je stopil v stik preko sina, ki je bil njegov sošolec. S predstavnikom oficirske skupine Pavlom Vošnarjem ni imel uspeha in po tretjem pogovoru ga je Kidrič opozoril, da je sestajanje z njim lahko nevarno, ker je Vošnar mihailovičevец in bi ga lahko izdal. Hkrati pa mu je tudi povedal, da je od obveščevalne službe dobil podatke, da naj se zaradi varnosti ne druži z nekom, ki ima stike z Vošnarjem. Vendar je bil to na Kidričevo srečo le Polič (op.21).

S Čoševo skupino je imel razgovor tudi dr. Rus. To so ustanovili po okupaciji in vanjo vključili tiste, "ki se v prejšnji Jugoslaviji niso kompromitirali in so načelno priznali program in avantgardno vlogo KPS v borbi proti okupatorju". V skupino so vključili tudi Tineta Žagarja, za katerega so vedeli, da je član partije, ga seznanili s svojim programom ter ga naprosili naj o delu skupine poroča vodstvu. Nato so navezali stike z dr. Rusom, Kidričem in dr. Beblerjem (op.22).

V vodstvu skupine so bili poleg Borisa Trampuša še Ciril Rus, Marijan Jenko in Sandi Lah. V začetku se Trampuš in Ciril Rus nista hotela pogovarjati s Kidričem in drugimi komunisti zaradi poprejšnjih sporov na univerzi. Zato so se najprej srečevali z dr. Josipom Rusom (op.23).

Toda v začetku julija so se vendarle sešli s Kidričem za Bežigradom in skupina se je vključila v OF (op.24).

Dr. Rus je imel razgovore še z Jakom Avšičem in Svetopolkom Božičem, predstavnikoma nekdanjih aktivnih jugoslovanskih oficirjev, od katerih je bil zadnji vključen v vrhovni plenum OF, nadalje z Vladom Majhnom, predstavnikom učiteljev, z zvezo društev kmečkih fantov in deklet, ki so jo predstavljali Vladimir Kreft, Ivan Kronovšek, Ivan Nemeč in dr. Lado Vavpotič, z dr. Maksom

Šnuderlom, predstavnikom mariborskih demokratov, z inž. Črtomirom Nagodetom in Rudolfom Kobilico, ki sta predstavljala skupino Stara in Nova pravda, ki je prav tako nastala po okupaciji in so jo imenovali tudi Nagodetova skupina, ter s predstavniki mlade jugoslovanske nacionalne stranke, Božidarjem Borkom, inž. Jožetom Rusom, dr. Stojanem Bajičem, dr. Brankom Alujevičem, Andrejem Uršičem, dr. Brankom Vrčonom in dr. Marijanom Zajcem. Vse omenjene skupine s katerimi se je pogovarjal dr. Josip Rus so stopile v OF, razen zadnje. (op.25).

Z Jugoslovansko žensko zvezo je imel povezavo Tone Fajfar, in to po navodilih OF (op.26).

Dne 21. in 22. avgusta 1941 je bil sestanek med katoličani v OF, ki so jih predstavljali Fajfar, Kocbek, Žumer in dr. Stanovnik, ter katoličani, ki niso bili vključeni v OF vendar tudi ne nasprotni in so jih kasneje imenovali katoliška sredina. Zadnje so predstavljali dr. Andrej Gosar, dr. Jakob Šolar, dr. Mitja Kamušič in dr. Mohar. Sestanek je bil neuspešen, ker se niso vključili v organizacijo (op.27), čeprav sta z razgovori poskušala tudi Kidrič in Vidmar (op.28).

Fajfar in dr. Stanovnik tudi nista prepričala Iva Peršuha iz Vzajemne zavarovalnice, da bi svojo skupino, imenovano Slovenski nacionalisti vstopil v OF. Kasneje je začel sodelovaliz nasprotniki OF (op.29).

Vodstvo OF se je pogovarjalo z omenjenimi skupinami in jih vključevalo zaradi tega, da bi bila organizacija močnejša. Hkrati pa so hoteli preprečiti njihovo povezovanje mimo OF ali celo proti njej (op.30).

Tako je bilo do pozne jeseni 1941 vključeno v OF in je imelo predstavnike v vrhovnem plenumu Društvo kmečkih fantov in deklet, podmladek Samostojne kmečke stranke z Ivanom Nemcem. Ta skupina bila od vseh omenjenih najštevilčnejša in je kasneje kolektivno vstopila v Zvezo komunistične mladine. Kmečko-delavsko stranko je v vrhovnem plenumu OF zastopal dr. Vlado Vavpotič. Tako imenovano ministrsko skupino nekdanjih politikov iz Jugoslovanske radikalne zajednice in Jugoslovanske nacionalne stranke sta v vrhovnem plenumu zastopala dr. Drago Marušič, ki je zastopal tudi primorske emigrante ter inž. Dušan Sernec. Peta skupina je bila Samostojna demokratska stranka z dr. Darkom Černejem in dr. Maksom Šnuderlom, ki je zastopal tudi štajerske begunce. Šesta je bila t.i. Stara ljudska stranka z dr. Antonom Brecljem, sedma pa skupina slovenskih vojnih dobrovoljcev iz prve svetovne vojne, ki so bili na strani Antante, z Josipom Jerasom. Skupino aktivnih jugoslovanskih oficirjev je sprva zastopal Svetopolk Božič, a so z njim prekinili stike, ko so zvedeli, da išče še druge povezave. Socialne demokrate je predstavljala France Svetek. Za skupino prostovoljcev ob napadu na Jugoslavijo pa se ne ve ali je imela v vrhovnem plenumu svojega predstavnika. Po nekaterih podatkih ga ni imela niti Čoševa skupina. Nagodetovo skupino je zastopal Rudolf Kobilica, Jugoslovansko žensko zvezo pa Angela Vode. Obe zadnji skupini sta bili zaradi "samovoljnih opredelitev in kasnejšega približevanja stališčem Draže Mihailovića" decembra 1941 izključeni

iz OF oziroma njihova predstavnika iz vrhovnega plenuma OF, čeprav sta oba še naprej delovala kot aktivista OF. V organizacijo so bili vključeni še svobodni sindikati, učitelji z Vladom Majhnom in predstavniki Delavske enotnosti.

Po doslej zbranih podatkih je bilo v OF poleg štirih ustanovnih vključenih še sedemnajst skupin, ki so poimensko navedene. Do zasedanja prvega plenuma OF jih je bilo po raznih podatkih vključenih od pet do osem, do drugega dvanajst in do tretjega osemnajst. Največje število skupin, več kot dvajset, pa navaja Metod Mikuž. Vse te skupine so imele največ po enega predstavnika v vrhovnem plenumu. Izjeme so bile ustanovne skupine, ki so jih imele po več, saj so bili vanj vključeni tudi vsi člani izvršnega odbora OF, ki se je v začetku imenoval tudi delovni komite. Komuniste sta v njem zastopala Kardelj in Kidrič, sokole dr. Rus, krščanske socialiste pa Fajfar, dokler nista bila po drugem zasedanju vrhovnega plenuma OF vključena vanj še po dva predstavnika. Od sokolov Franjo Lubej, od krščanskih socialistov pa Edvard Kocbek. Od začetka je bil v njem tudi predstavnik kulturnikov, Josip Vidmar (op.31).

Prvi predsednik, od ustanovitve do začetka leta 1943 je bil dr. Rus, ki je zapisal, da je "nekdo pač moral biti predsednik". Kidrič je bil sekretar. "Partija je bila v popolni ilegali, vloga tajnika je bila precej samostojna... Za vse plenuma je program pripravljala Kidrič." Rus je kot predsednik sestanke le vodil.

Poleg omenjenih so bili od krščanskih socialistov v vrhovnem plenumu leta 1941 in 1942 še dr. Aleš Stanovnik, Srečko Žumer, Stane Kovač in Jože Zemljak. Samo enkrat, na prvem zasedanju plenuma je bil tudi pater France Ačko, ki je pribežal v Ljubljano iz nemškega okupacijskega območja (op.32)

Zaradi koalicijske narave OF so o odnosih med skupinami razpravljali ves čas do podpisa Dolomitske izjave. Na drugem zasedanju vrhovnega plenuma 28. julija 1941 je Kidrič poudaril, da so komunisti za osvoboditev izpod največjih imperialistov v zgodovini pripravljani izvajati absolutno enakopravnost in lojalnost do vseh skupin, ki se z njimi povezujejo in se od njih razlikujejo bodisi po svetovnem nazoru ali po zamisli prihodnjega reda (op.33).

O lojalnosti je pisal tudi Edvard Kardelj v članku Za osvobodilno fronto slovenskega naroda, kjer je ugotovil, da je to eden izmed glavnih pogojev za skupno zmago (op.34).

Ustanovne skupine so se zedinile v težnji po narodnem osvobojenju, njegovem udejanjanju in v skupnem in lojalnem sodelovanju. Pri tem so bile narodnostne zahteve obvezne, družbene pa naj bi se reševale le v okviru ustanovnih skupin, ki so imele težnje po socializmu in so bile proti imperializmu. Zato se ustanovne skupine niso vezale na zmago zahodnih zaveznikov. Bile so močnejše bodisi številčno ali pa organizacijsko, kot ustanoviteljice pa so imele v OF večji vpliv kot ostale, svoje člane v izvršnem odboru ali pa po več članov v vrhovnem plenumu. Vodstva ustanovnih skupin so bila samozavestna. V začetku nobena od njih ni razmišljala o ustanovitvi samostojne stranke, z izjemo KPS, ki je bila že ustanovljena in je že pred okupacijo delovala kot stranka v ilegali. Krščanski

socialisti so na pobudo dr. Aleša Stanovnika želeli ustanoviti svojo stranko pred okupacijo, vendar je zaradi različnih režimskih pritiskov niso (op.35).

Da ta skupina ni imela takih namenov, kaže tudi zavrnitev predloga predstavnikov izvirne, t.i. Stare slovenske ljudske stranke, da bi ustanovili skupen organizacijski plenum. Krščanski socialisti pa so bili za to, da ta stranka neposredno vstopi v OF (op.36).

Komunisti so krščanskim socialistom zagotavljali, da bodo z njimi sodelovali tudi v prihodnosti in Kidrič jim je osebno zagotavljal svoboden kulturni in duhovni razvoj (op.37).

Složnost temeljnih skupin je bila toliko pomembnejša, ker so nekatere "periferne" skupine v OF, ki so jih sestavljali malomeščani in meščani, kot piše Kocbek, v oktobru 1941 računale na nemško zmago proti Sovjetski zvezi in nadaljevanje vojne med Nemčijo in njenimi zaveznicami ter zahodnimi zavezniki, ki naj bi zmagali. S tem pa bi nastal "položaj v katerem bodo pokazale svoje barve in se uveljavile v vodstvu OF" (op.38).

Na novembrskem sestanku, že po tem, ko so bile sprejete temeljne točke OF, od katerih peta poudarja lojalnost, je Kocbek na sestanku vodstev krščanskih socialistov in komunistov omenil, da je OF "nenavadna politična skupnost, vloga komunistične stranke v njej tako različna od vloge meščanskih strank in cilji slovenskega naroda tako nadstrankarski, da morajo napredne sile osvobodilnega gibanja izločiti iz svojega razmerja sleherno možnost taktiziranja in da se doseданje vodstvo industrijskega proletariata, kakor ga poznamo pod imenom kompartija razširja na vodstvo delovnega človeka nasploh" (op.39). To pa je že začetek ideje, ki je bila predstavljena v okrožnici številka 6 krščansksocialistične skupine, v kateri je izraženo mnenje, da naj po osvoboditvi ne bi bilo strank, pač pa naj bi vladala OF kot celota. S tem pa naj bi posledično tudi KPS prenehala obstajati, čeprav to dejansko ni bilo zapisano (op.40).

V vodstvu so bili odnosi razmeroma dobri, predvsem zaradi sprotnih usklajevanj. Toda med aktivisti različnih skupin je že pred novembrom 1941 prišlo do različnih nasprotij. Zato je Kocbek na omenjenem sestanku opozoril na ravnanje partijcev na terenu, ne zaradi "prestižnih razlogov, temveč zaradi nezdravega polaganja moralnih temeljev novega reda". Rotil jih je pred fanatizmom in vzpodbujal sodelovanje (op.41), kar ni bilo brez vzroka, saj je februarja 1942 prišlo do nesporazumov tudi med vodilnimi ljubljanskimi aktivisti ustanovnih skupin. Toda na seji izvršnega odbora so se odločili, da OF ne bodo spreminjali v višjo koalicijo, pač pa v organsko gibanje (op.42).

Kljub vsemu je do Dolomitske izjave veljalo načelo, naj vsaka od skupin obdrži svoje vodstvo, le da priznava in uresničuje skupno dogovorjen program ter krepi svojo skupino, s tem pa tudi OF v celoti. Predstavniki KPS in krščanskih socialistov so se večkrat srečevali. Na februarskem sestanku je dr. Stanovnik opozoril na "učinke, ki jih opaža zaradi sunkovitih ali nejasnih odločitev osvobodilnega

vodstva". Navajal je pomanjkljivosti glede ocenjevanja Londona oziroma begunske jugoslovanske vlade, Mihailovića, bele garde in inž. Nagodeta .

Polič se je s člani sekretariata rajonskega odbora za mestno središče , v katerem je bil tudi dr. Stanovnik navadno sestajal vsak drugi dan in sicer v zasebnih stanovanjih, na ulicah ali v gostilnah, največ pri Slamiču. Sestanki so bili vedno zelo kratki. Na njih so se dogovorili, kdo bo obiskoval posamezne odbore OF, na katerih so obravnavali predvsem politična vprašanja, v njihovo notranjo organizacijo pa se niso spuščali. Ta je bila prepuščena samim udeležencem. Člani sekretariata so si posle razdelili. Polič je imel sestanke najprej s sokoli, potem pa še z železničarji, inženirji, učitelji, trgovinsko zbornico, z uradniki nekdanje banke uprave, oziroma visokega komisariata in z gostilničarji, ki pa so ga prosili, naj jih ne kliče na skupne sestanke, ker niso hoteli vedeti drug za drugega, npr., kaj bo drugi dal ali govoril. Vendar pa so se kljub temu družili in organizirali v manjše skupine. Kjer so odbori OF živahno delovali, so imeli malo koristi od višjih odborov, saj so njegovi člani so prenašali in razlagali le sklepe, ki jih je sprejel izvršni odbor OF, vendar ne avtomatično. Polič pravi, da so bili zaradi tega prvi uporniki v fronti. Tako kot je imel Polič stike s člani izvršnega odbora OF, npr. dr. Rusom, je imel naprimer tudi dr. Stanovnik povezave s člani krščansko-socialistične skupine v izvršnem odboru OF in glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet. Najprej so člani sekretariata na sestanku rajonskega odbora OF razlagali in propagirali sporazum z Mihailovićem. Kmalu za tem pa je dr. Stanovnik prenesel navodilo, naj propagirajo spor z Mihajlovičem in razlagajo njegovo izdajstvo. Na predlog dr. Stanovnika pa so na vnovičnem sestanku sklenili, da drugega navodila ne bodo propagirali, dokler ne bodo dobili natančnih informacij o sporu, ker so menili, da ni prav, da so "še včeraj vršili propagando za sporazum", potem pa ravno nasprotno in se spraševali kdo jim bo potem še verjel. Po posredovanju dr. Josipa Rusa pa so spremenili mnenje in začeli pojasnjevati oziroma propagirati spor. (op.43).

V tem obdobju je Kardelj ugotavljal, da je vodilna vloga partije v OF popolna, da so se krščanski socialisti in sokoli odrekli snovanju lastnih strank, ker so priznali vodilno vlogo KPS, da imajo samo skupine, kljub temu, da so tudi pri njih drugačne težnje, nadalje da je sodelovanje v glavnem tesno in iskreno ter že predvideva, da bodo aktivisti teh skupin v glavnem postali partijci. Za "množice" pa je bilo po njegovem mnenju značilno, da so s svojim pristopom v OF dejansko prehajale k partiji. "Značilno je, da na primer zavezniki (kot je imenoval druge skupine) nimajo množic, še celo krščanski socialisti ne. Pričakovali smo, da bodo včerajšnje klerikalne množice prešle k njim, dejansko pa ni niti govora o tem" (op.44).

Organizacija OF v Sloveniji in v Ljubljani je bila po prostorski in siceršnji organiziranosti podobna partijski organizaciji. Dejavnost OF v mestu s širšo okolico je vodil okrožni odbor OF, ki je imel do odhoda vodstva na osvobojeno ozemlje maja 1942 tudi njihovo oporo. Okrožni odbor je nadzoroval dejavnost rajonskih,

ti pa nižjih odborov. Vse kar so se vodstva temeljnih skupin dogovorila, so zatem pojasnjevala svojemu članstvu, tako kot je bilo omenjeno v enem od prejšnjih primerov, kajti skupine v začetku niso bile povezane, razen prek svojih predstavnikov v plenumu in izvršnem odboru OF (op.45).

Frontna organizacija maja in junij 1941 še ni bila izoblikovana, pač pa je bila v razvojni stopnji, ko je združevala "prijatelje in somišljenike okrog partijskih organizacij in posameznih komunistov" (op.46).

Obstajal je niz različnih povezav in ni bilo nekega posebnega organizacijskega merila, ker so bili v OF povezani tudi "ljudje, ki so pozneje od gibanja odpadli. Kar pa je bilo dobrih ljudi, smo jih povezali v partijsko organizacijo in jih zadolžili za konkretne akcije" (op.47).

To sta komentarla komunističnega in sokolskega predstavnika. Po prijateljskih predvojnih zvezah pa so pridobivali člane za OF tudi krščanski socialisti in ostale skupine. Poleg tega so nastajali posamezni odbori in skupine v OF tudi spontano, potem ko so posamezniki dobili Slovenskega poročevalca in so šele potem začeli iskati stike z višjimi vodstvi OF, da bi jih povezali v organizacijo in jim dajali navodila (op.48).

V vodstvu OF je bilo med ustanovnimi skupinami domenjeno, da so dolžni tako komunisti kot krščanski socialisti in sokoli dajati svoje predstavnike v odbore OF, poleg tega pa vključevati še druge napredne in domoljubno usmerjene posameznike (op.49).

To načelo so upoštevali pri rajonskih in okrožnih odborih OF, v nižjih pa ne. Toda ponekod so se skušali v nižje odbore OF "vriniti tudi člani Čoševe in Nagodetove skupine, kar se je po nekje zgođilo, ker vsled hitrega formiranja frontnih organizacij ni bilo zadostne evidence" (op.50).

V začetku je bilo ponekod navzoče tudi nezaupanje med posamezniki iz ustanovnih skupin, posebej krščanskimi socialisti in sokoli, partijci pa so se morali bojevati proti sektašenju v lastnih vrstah. Ko je bil Vladimir Krivic na sestanku krščanskih socialistov in nato sokolov, ga je na obeh straneh po eden od članov opozoril, naj pri tako nevarnem delu, kot je osvobodilno gibanje, ne bi vključevali ljudi iz drugega tabora in žensk. "To se pravi bojevali naj bi se samo komunisti in sokoli, oziroma komunisti in krščanski socialisti brez žensk (op.51).

Izvršni odbor OF ni postavljaj rajonskih odborov in ni imel nadzora nad njimi, ali pa je bil ta dokaj slab. Zato so se pojavljale dileme, ali so to odbori, ki združujejo članstvo OF ali pa samo prevzemajo nadzor nad celotno aktivnostjo na svojem območju. Dr. Josip Rus je tudi menil, da je bila poglobitna težava v tem, da so bili komunisti močnejše navezani na partijsko organizacijo kot na program OF in da tudi člani izvršnega odbora in vrhovnega plenuma OF, ki niso bili partijci, niso nič vedeli o notranjepartijskih zadevah, Zato je nadzor nad dejavnostjo odborov OF že konec leta 1941 čedalje bolj prehajal v roke partije, čeprav komunisti v začetku niso vsiljevali svojih ljudi vanje (op.52).

Konec maja ali v začetku junija 1941 je imel Kidrič med drugimi tudi sestanek v stanovanju Erne Muserjeve, kjer je navzočim pojasnil program Protiimperialistične fronte slovenskega naroda in jih "z zemljevidom mesta Ljubljane pred seboj seznanil s predvideno organizacijsko mrežo odporniškega gibanja... Na tem sestanku ni šlo za pridobivanje v vrste Osvobodilne fronte, zanjo smo bili namreč vsi navzoči že odločeni, šlo je za organiziran odpor v okupiranem mestu, kjer naj postane vsaka hiša naša trdnjava... Vsak je vedel, kje je njegovo mesto, kjer naj začne: iz svojih bivališč in ulic, iz svojih strok in delovišč preko zanesljivih znancev in prijateljev naprej. Iskali smo in bili smo iskani" (op.53).

Tudi v Slovenskem poročevalcu so bili do septembra 1941 objavljeni v glavnem le članki, ki niso podrobno govorili o oblikah organiziranja OF. Šele v septembrski številki je bil objavljen članek Kratko navodilo terenskim, krajevnim, rajonskim in okrožnim odborom OF, kjer v devetih točkah našteva naloge odborov, ki se v svojem bistvu v Ljubljani niso spreminjale vse do konca vojne.

Po teh navodilih so se morali usmeriti v osvobodilno akcijo brez odvečnih diskusij in "priprav" za prihodnost, pobirati narodni davek in posojilo svobode, nabirati prostovoljce za partizane, zimske potrebščine, agitirati za narodno disciplino in se bojevati proti narodnim izdajalcem in ostalim, ki so dvomili v zmago, ter proti nasprotnikom OF, tudi v svojih vrstah. Ob tej dejavnosti naj bi tudi širili OF z ustanavljanjem novih odborov, ki so jih morali organizacijsko povezovati z nadrejenimi odbori. Hkrati pa so morali "dvigniti svojo samozavest ter aktivnost in se še danes čutiti kot element suverene narodne oblasti".

Priznavajo, da je ob razširjenosti OF razumljivo, da "organizacija še često zaoztaja za političnim obsegom Osvobodilne fronte, za številom pripadnikov. Take težave se bodo pojavljale pravzaprav ves čas, kajti Osvobodilne fronte ni mogoče nikdar zaključiti. Osvobodilna fronta namreč stalno raste v širino in globino". Rešitev teh problemov so videli v stalnem dopolnjevanju organizacije, ki pa mora temeljiti na zavestni disciplini pripadnikov osvobodilnega gibanja. Septembra 1941 je izšel tudi poziv za širitev mreže terenskih odborov OF, za katere so bili zadolženi okrožni in okrajni odbori OF (op.54).

Septembrsko zasedanje vrhovnega plenuma OF, ko se je ta razglasil za Slovenski narodnoosvobodilni odbor, je imelo odmev tudi v Ljubljani, saj so tedaj začeli organizacijo OF načrtno graditi, terenski odbori OF pa so začeli prevzemati nekatere naloge nove ljudske oblasti. Vendar pa je ljubljanska organizacija OF dobila svoje vodstvo že pred tem, po prvojunjski partijski konferenci leta 1941. Poleg tega pa je bilo v mestu vse do maja 1942 tudi osrednje vodstvo odpora (op.55).

V juniju 1941 ustanovljeni okrožni odbor OF za Ljubljano kamor so komunisti vključili Vladimirja Krivica, sokoli Lojzeta Lubeja in krščanski socialisti Vilka Pitaka. V tej sestavi je odbor deloval do februarja 1942, do meseca, ko so Italijani ogradili mesto z bodečo žico, bunkerji, strojničnimi gnezdi in nadzorovanimi prehodi iz mesta; takrat so aretirali tudi Lojzeta Lubeja. Tedaj so okrožje raz-

delili na dve novi okrožji, notranje in zunanje, to je za ozemlje v običnem mestu in za okolico Ljubljane. Krivic je postal sekretar partijske organizacije v notranjem okrožju, za OF pa je v komiteju odgovarjal inž. Dušan Jereb, ki je prišel kot ilegalec iz Novega mesta (op.56).

Poleg okrožnega odbora OF je bil za Ljubljano, za mestno območje, ustanovljen tudi mestni odbor OF in sicer konec julija oziroma v začetku avgusta 1941. Ustanovni sestanek je organizirala Zdenka Kidrič, takratna sekretarka istoimenskega partijskega komiteja. Sestanek ali plenum, kot so ga imenovali, je bil v stanovanju kulturnika Cirila Vidmarja. Po izjavi Kidričeve so bili poleg omenjenih dveh navzoči še predstavnik krščanskih socialistov dr. Aleš Stanovnik, predstavnik sokolov Zoran Polič, predstavnik partije Jože Moškrič in predvojni partijski simpatizer Andrej Lasič (op.57). Slednji piše, da je bil od krščanskih socialistov v odboru OF najprej Lojze Hartman in da ga je šele kasneje zamenjal dr. Stanovnik (op.58).

V tej sestavi so se sešli samo dvakrat ali trikrat. Ker pa so se v tem obdobju pričele aretacije, so sklenili ustanoviti ožje vodstvo, imenovano sekretariat odbora OF s predstavniki treh ustanovnih skupin, Moškričem, dr. Stanovnikom in Poličem. Prvi je bil hkrati član mestnega partijskega komiteja, kamor je bil jeseni 1941 vključen še Milan Škerlavaj, verjetno za pomoč pri delu z OF, ker je bilo v središču mesta veliko odborov, organiziranih po poklicnih linijah. Vendar je Škerlavaj že pozimi 1941 odšel na delo v centralno tehniko KPS (op.59).

Nekateri označujejo Mestni odbor OF Ljubljana kot okrožni odbor in kot dokaz navajajo, da so sprejemali denar za organizacijo celo iz Logatca in da se niso menili, kje bodo meje. Organizirali in povezovali so odbore, kjer so mogli, kar je bilo za tisti začetni čas običajen način širjenja organizacije (op.60).

Mestni odbor OF je bil, skupaj s partijskim komitejem ob pomoči Borisa Kidriča, tisti, ki je položil prve organizacijske in idejne temelje OF v Ljubljani (op.61).

Moškrič, prvi predstavnik partije v mestnem odboru OF, je bil predviden za člana mestnega komiteja KPS že v letu 1940, oziroma 1941, še pred okupacijo. Vendar do ustanovitve tega ni prišlo, ker je šel Tone Dolinšek, ki je bil zadolžen za ustanovitev, na partijski tečaj v Zagreb, njegov namestnik Lojze Ocepek pa je bil poslan v taborišče v Ivanjico (op.62).

Ko je bil član komiteja in odbora OF, je bil Moškrič hkrati tudi politični komisar Molniške čete in je prišel julija 1941 poročat o njeni dejavnosti v mesto. Sicer pa je živel večinoma v Ljubljani, dokler ni spomladi 1942 končno odšel v partizane (op.63).

Še pred tem, pozimi 1941 ga je v mestnem odboru OF zamenjal inž. Dušan Jereb, ki je prišel v Ljubljano iz Novega mesta, kjer je vodil tamkajšnjo partijsko organizacijo. Inž. Jereb je bil tako kot Moškrič vključen v mestni partijski komitej, kjer je odgovarjal za OF (op.64).

Na levem bregu Save, v Črnučah, je bil po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo in po umiku nekaterih komunistov pred aretacijami v gozdovih med Rašico in Dobenom na pobudo Vinka Ceneta Štuparja ustanovljen aktiv OF. Ta je bil "pravzaprav podaljšana roka črnuške partijske organizacije v hosti". To skupino sedmih je vodil Miro Lipuš. Njuna naloga je bila nadaljevanje partijskega dela na tem območju. Čeprav člani niso bili partijci, so imeli nalogo prigovarjati tudi komuniste, njihove simpatizerje ter druge, ki so imeli orožje, naj se pridružijo skupini ilegalcev v gozdu ter skrbeti za njihovo prehrano in najnujnejša finančna sredstva. Ta skupina je bila povezana z rajonskim komitejem KPS na Ježici. Po razbitju Rašiške čete niso dobili zveze ne z njim ne z vodstvom v Ljubljani, predvsem zaradi težkega prehoda čez nemško italijansko mejo. Zato se je to območje najprej navezalo na šmarnogorski rajon, to je rajonski komite KPS Tacen - Šentvid - Medvode, januarja 1942 pa na kamniško okrožje (op.65).

Na Ježici so imeli komunisti in predstavniki sokolov prvi sestanek, na katerem so se pogovarjali o ustanovitvi Protiimperialistične fronte za tamkajšnje območje, že 4. maja 1941. Udeležil se ga je tudi sekretar centralnega komiteja KPS Franc Leskošek in pojasnil namen OF. Zatem so člani rajonskega komiteja KPS začeli iskati stike s katoličani, predvsem s krščanskimi socialisti iz prosvetnega društva Ježica. V začetku julija 1941 je bil v stanovanju Jožeta Rotarja na Ježici 56 ustanovni sestanek rajonskega odbora OF, ki se ga je udeležil tudi sekretar okrožnega odbora OF Ljubljana Vladimir Krivic. Pred tem pa so imeli tako partijci kot sokoli in krščanski socialisti več sestankov s svojimi člani. Na Ježici so upoštevali Kidričeva navodila o organiziranju frontne organizacije, ki jih je pojasnil junija 1941 na sestanku za Bežigradom, v Parmovi ulici. "Najprej je bilo treba organizirati jedra najboljših in šele nato odbore OF. Kasneje, ko bi bilo to opravljeno in izdelana analiza stanja, pa bi bilo treba oblikovati sporazumno s skupinami rajonski odbor OF". Tega sestanka se je udeležil tudi Stane Bizjak, sekretar rajonske partijske organizacije na Ježici, ki je vodil tudi rajonski odbor OF Ježica. Od komunistov sta bila vključena še Franc Tavčar in Miha Čerin. Krščanske socialiste sta zastopala dr. France Škerl in Simon Lenarčič, sokole pa Peter Kušar. Sestanke rajonskega odbora OF je do novembra 1941 vodil Bizjak, ki je potem zaradi nevarnosti aretacije odšel v ilegalo in nato v partizane, dva meseca za njim pa še Tavčar. Bizjaka je nasledil Cene Štupar in opravljal posle partijskega in frontnega sekretarja v rajonu Ježica (op.66).

Do razbitja Rašiške čete in do zajetja Staneta Kosca, konec septembra 1941 je bilo na ljubljansko partijsko in frontno organizacijo navezано tudi območje od Črnuč do Smlednika. Za organizacijo odpora in nato vstaje v tamkajšnjih občinah Smlednik, Šmartno pod Šmarno goro, Šentvid, Črnuče in Medvode je centralni komite KPS po odhodu rajonskega sekretarja partije Ivana Novaka na Notranjsko junija 1941, istega meseca zadolžil Lojzeta Kebeta. Ta je organiziral vojnorevolucionarji komite, v katerem je bil Kosec odgovoren za vzpostavitev organizacije, ki naj bi pridobivala nove člane, za zbiranje orožja in drugega materiala za potrebe vstaje. Tako kot v Črnučah so bili ustanovljeni odbori nove

organizacije tudi druge. V Smledniku in okolici sta začela prva pridobivati za OF posameznike in cele družine Franc Konjar in Jože Rozman. Dejavnost OF se je še okrepila, ko sta konec poletja prišla na to območje Tone Dolinšek in Tomaž Brejc, septembra 1941 pa Mira in Lojze Kebe. Na njegovo pobudo je bil septembra organiziran terenski odbor OF s petimi člani, ki ga je vodil Ludvik Jurič. Odbor je deloval do Kebetovega odhoda januarja 1942, ko se je zaradi tega in povečanega okupatorskega nasilja dejavnost OF omejila na posamezne stike med aktivisti. Na območju Pirnič z okolico pa je sredi julija 1941 prve pristaše OF v trojke povezal Tine Rožanc. Vendar je tudi tam dejavnost OF zastala zaradi razbitja Rašiške čete in streljanja talcev.

Zatem se je težišče odpora preneslo na drugo stran Save, v Medvoško kotlino, kjer je povečano število aktivistov OF zahtevalo tudi trdnejšo organizacijo OF, zaradi tega je bil sredi oktobra 1941 v hiši predvojnega komunista, krojača Franca Šeška ustanovni sestanek odbora OF za Medvode in okolico, ki so se ga udeležili predstavniki vseh treh ustanovnih skupin OF. Na njem so sklenili, da bodo pritegnili čim več članov in jih povezali v trojke. Člani odbora OF so bili Avgust Barle, Pavle Sešek in inž. Jože Duhovnik, ki ga je kasneje zamenjal Jože Triller.

Po oblikovanju pokrajinskega komiteja KPS in pokrajinskega odbora OF za Gorenjsko oktobra 1941 pa so bila območja omenjenih občin in tamkajšnje organizacije OF vključene v kranjsko in kasneje, po preureditvi, v škofjeloško okrožje (op.67).

V Polju pri Ljubljani je v začetku maja 1941 dobil krščanski socialist Štefan Pavšič nalogo, da organizira sestanek med predstavniki svoje skupine in partije. Od komunistov sta se sestanka na njegovem domu udeležila Jože Moškrič in Jože Mazovec, od krščanskih socialistov pa poleg Pavšiča še Henrik Sotlar in Edvard Režek. Sestanek sta vodila Fajfar in Kidrič, ki je zbranim govoril o splošnem političnem položaju, o organizaciji Protiimperialistične fronte in o tem, kako naj bi ustanovili odbor, ki bi bil skupen za poljsko in dobrunjsko občino. Odbor so ustanovili še isti meseca v gostilni Šestica. V rajonskem odboru OF so bili predstavniki vseh treh ustanovnih skupin, komunista Polde Maček in Bogomir Peršič, krščanska socialistka Pavšič in Janez Pangršič, po domače Ukljev ter sokola Karel Mršek in Marjan Simčič. Na sestanku v Šestici sta bila tudi Dušan Bravničar in okrožni frontni sekretar Vladimir Krivic (op.68).

Juniju ali julija 1941 so v odbor vključili še dva komunista, Jožeta Berčiča in Janeza Hribarja ter Janeza Pangršiča, po domače Šušterjevega, medtem se je Štefan Pavšič, ki je v odboru odgovarjal za blagajno, povezal v novoustanovljeni rajonski odbor OF Dobrunje, ki je bil ustanovljen junija 1941 in ga tudi vodil. V dobrunjskem odboru OF so bili predstavniki komunistov, krščanskih socialistov in socialistov, Anton Hočevnar, Alojz Trtnik, Viktor Paravel, Jože Omahen in Nace Ferfila (op.69).

V Mostah pa so sklep o ustanovitvi odbora OF sprejeli na ustanovnem sestanku rajonskega komiteja KPS za to območje sredi maja 1941. V tem delu Ljubljane so bili številčno močni tudi sokoli, z 250 člani in krščanski socialisti, ki sicer niso bili mnogoštevilčni, imela pa so aktivne in požrtvovalne člane, med katerimi sta izstopala Anton Marinček in Stana Klemen. Prvi je začel iskati stike s sokoli in s posredovanjem Naceta Novaka se je sestal z Andrejem Šturmom in drugimi predstavniki sokolske skupine (op.70).

Šestega junija 1941 se je sešlo štirinajst predstavnikov omenjenih skupin na domu Pavla Pavčiča na Zaloški cesti 181. V rajonski odbor OF Moste, čigar sekretar je postal sekretar partijskega rajonskega komiteja Ivan Osenjak, organizator sestanka, so izvolili še 10 članov, predvsem sokole, Dušana Zadravca, ki je postal prvi blagajnik, Franca Cizlja, Ludvika Jezerška, Ludvika Kovača, Martina Permeta in Jožeta Stoparja ter predstavnika krščanskih socialistov Marinčka in Klemenovo. Vsi trije predstavniki komunistov Osenjak, Ivan Bratko in Lojze Nusdorfer pa so skupaj z Zadravcem sestavljali ožji odbor. Zadavec je vodil blagajno le kratek čas, ker je prevzel vojaške naloge v rajonu. Zamenjal ga je Ludvik Kovač, vendar pa je decembra 1941 tudi ta odšel na novo partijsko dolžnost. Tretji blagajnik je bil Perme, ki je imel svojega poverjenika za finance, ki je pobiral denar od posameznih blagajnikov v rajonu. Od ožjega odbora je bil najprej aretiran sekretar Osenjak, in to že že konec julija 1941. Za njim je prevzel sekretarstvo partije in fronte Bratko, ki je bil aretiran februarja 1942. Nasledil ga je Milan Česnik, ki je prišel na to območje iz viškega rajona. Nusdorfer pa je mesec prej odšel v partizane (op.71).

Avgusta 1941 je bil ustanovljen tudi rajonski odbor OF Barje, kjer je bil prvi sekretar komunist Matija Škraba, vendar samo do septembra 1941, ker je bil takrat ranjen ob napadu na predor pri Šmarju. Pri delu so mu pomagali še Tone Dolinšek, Tone Jarc in Boris Kraigher. V obdobju, ko je bil sekretar Škraba se kot člani rajonskega odbora se omenjajo še Rotar ter sokola Jezeršek in Polona Škulj (op.72).

Na območju Horjula je začel prvi organizirati OF dr. Cene Logar junija 1941 po navodilih Borisa Kidriča. Tri mesece kasneje je bil v osnovni šoli v Horjulu ustanovni sestanek rajonskega odbora OF. Sestavo članov je potrdil France Popit, sekretar okrožnega komiteja KPS za Notranjsko. Sekretar rajonskega odbora OF in partijske celice, ki je bila prav tako ustanovljena septembra, je bil dr. Logar. Člani vodstva OF v rajonu so bili še komunisti Viktor Korenčan, Nace Istenič, Jakob Logar, Jože Rožman in Tone Uršič, ki je bil hkrati tudi predstavnik sokolov, ter Žane Končan, nekdanji podžupan v občini Horjul. Nekoliko kasneje je bil v odbor vključen še krščanski socialist Franc Stanovnik, decembra 1941 pa še Adolf Jeraj, ki se je zaradi ozeblin vrnil iz partizanov. Člani rajonskega in vojaškega odbora OF Horjul so se redno sestajali. Po drugih vaseh pa so delovali predvsem zaupniki, vse do jeseni 1941, ko je bil ustanovljen tudi vaški odbor OF za Srednjo vas, Dolenjo vas in Dvor.

Rajon Horjul je organizacijsko nenehno nihal med ljubljanskim in notranjskim okrožjem, po reorganizaciji tega pa vrhniškim orožjem. Tako je dr. Logar hodil na sestanke obeh okrožij. Ko pa je šel aprila 1942 zaradi nevarnosti aretacije v ilegalno in je prenehal hoditi v službo v Ljubljano, odkoder je prinašal tisk OF in navodila za delo, se je ta rajon dokončno priključil vrhniškemu okrožju. V prvotni sestavi je rajonski odbor OF deloval do začetka večjih represalij po 28. oktobru 1941 (op.73).

Rajonski odbor OF Vič je bil ustanovljen junija 1941 v hiši Franca Velikavrha na Vrhovcih, nekaj dni za ustanovitvijo rajonskega partijskega komiteja. Sekretar obeh je bil Jože Kopitar. V odboru OF sta komuniste predstavljala še Alojz Založnik in Peter Bratkovič, sokole Jakob Vrhovec, Maks Nahlik in Milan Česnik, obenem tudi predstavnik mladine, Franc Velikavrh je predstavljal krščanske socialiste, Lojze Štrekelj pa je bil politično neopredeljen (op.74).

Od Kopitarja je prevzel sekretarstvo Česnik, dokler ni moral zaradi kompromitiranosti oditi v Moste. V tem času so bili aretirani tudi drugi člani odbora OF in komiteja. Ostal je Bratkovič, ki ga je vpeljal v delo Dušan Bravničar, ki je medtem tudi opravljal sekretarske naloge, do odhoda v partizane marca 1942. V času, ko je bil sekretar fronte in partije Bratkovič, so bili v rajonskem odboru OF na Viču še Slavko Vrhovec, Franc Šavenc in Krištof Andrej, ženske pa je pričela organizirati Julka Lončarič (op.75).

Rajonski odbor OF Šiška je bil ustanovljen v začetku junija 1941, njegov sekretar je bil Jože Sluga, ki je bil obenem tudi sekretar rajonskega komiteja KPS Šiška-Bežigrad. Člani so bili Marijana Draksler, predstavnica partije, inž. Stane Jesih, predstavnik sokolov, dr. Andrej Kopač, predstavnik krščanskih socialistov in Jernej Urbanija, predstavnik Elektrocestnih železnic. Sluga je bil sekretar od februarja 1942, nato pa je postal sekretar rajonskega odbora OF Franc Kolman, sekretar rajonskega komiteja KPS pa Zlatko Božič (op.76).

V rajonu Trnovo je bil prvi sekretar rajonskega odbora OF Franc Kimovec, ki mu je pri delu pomagal partijski sekretar Jože Borse. Rajonski odbor so ustanovili septembra 1941. V njem pa so bili še Ernest Eyper, Filip Sever, Milan Košak in Jože Mali. Zanimivost pri organiziranju je ta, da je bil samo Kimovec skupaj z Borsetom in Ivanom Štrekljem član partijskega rajonskega komiteja. Septembra 1941 je vse tri poklicala v gostilno Košak na Čopovi ulici Zdenka Kidrič in Kimovcu povedala, da bo delal v rajonskem komiteju KPS, kjer bo odgovarjal za OF (op.77).

Pri organiziranju so se partijci in člani rajonskega odbora OF naslonili na simpatizerje OF, ti pa so nato organizirali aktive, ki so se kasneje preimenovali v odbore OF. Šteli so od 5 do 10 članov. Aktivni so nato ustanavljali trojke. Med krščanskimi socialisti v Trnovem je organiziral OF Franc Boštjančič, ki je imel tudi "kočljivo nalogo, vzdrževanja zvez s klerikalci, posebno s starejšimi iz vodstva, in jih prepričal, naj ostanejo vsaj nevtralni, če že ne želijo sodelovati v boju proti okupatorju". Povezan je bil z dr. Marijanom Brecljem. Iz začetne pomoči

vojnim ujetnikom iz sokolskih vrst se je tudi v Trnovem razvilo politično delo za OF. Sokole v OF so povezovali Košak, z namestnico Magdo Komelj, ki ga je nadomeščala pri sestankih v nedeljah dopolne, nadalje Evgen Ravnik ter Gregor in Jože Počkar. Zadnji je dobil od Franceta Lubeja nalogo, da v OF organizira člane Sokola 2 v Trnovem. Ustanovil je tri skupine, ki so imele od tri do pet članov. Februarja 1942 sta bila oba Počkarjeva aretirana in pri njunem delu ju je nasledil Ravnik, ki se je udeleževal sestankov, ki jih je vodil dr. Josip Rus. Neposredna navodila za delo pa je dobival od Rada Prelovca. Tudi predstavnik krščanskih socialistov v rajonskem odboru OF, Boštjančič, ki je bil aretiran ob blokadah, se pravi februarja 1942, se v odboru spominja Kimovca in Počkarja (op.78).

Na pobudo Viktorja Avblja, člana rajonskega komiteja KPS za severni del Ljubljane oziroma rajona Šiška-Bežigrad, je bil 15. maja 1941 sestanek pri Pevčevih na Vodovodni 50, na katerem so ustanovili eno izmed "prvih celic nastajajočega odporiškega gibanja", kajti Avbelj je Karla Pevca posebej opozoril, naj pridobita ljudi za dejavnost proti okupatorju. Sestanki skupine so bili tudi na najmanj osmih krajih tega območja, posebej pa velja omeniti Rižarno na Linhartovi 35, kjer so se vsi delavci pridružili narodnoosvobodilnemu gibanju. Ni ugotovljeno, ali je bil za severni del Ljubljane ustanovljen rajonski odbor OF. Za Bežigradom so ga ustanovili po tem, ko so po partijski liniji osamosvojili rajon Šiška in Bežigrad. Sestanek je bil v začetku julija 1941 pri družini Rupnik v Parmovi 39. Predstavnik partije je bil Avbelj, krščanskih socialistov Ernest Vilfan, sokolov pa inž. Miloš Brelih ter inž. Gašper Muha. Navodila za delo so dobivali od mestnega odbora OF, največ od Moškriča in od dr. Stanovnika, ki je bil tudi na ustanovnem sestanku (op.79).

Za Avbljem je sekretarstvo v rajonskem odboru prevzela Pepca Kardelj, za njo pa oktobra 1941 Avgust Zupet, ki je bil tako kot ona hkrati tudi sekretar rajonskega komiteja KPS, in sicer do aprila 1942. Člani odbora OF so bili Lovro Jurkec, do decembra 1941, v letu 1942 pa Ceglar, Ernest Vilfan, inž. Stane Ostoj in inž. Gašper Muha, ki je bil član Čoševe skupine, ki je bila "takrat labilni privesek OF, zato so ga kritično motrili in opazili pri njegovem delu sledi takratne intenzivne mihajlovičevske propagande, ki je bila najintenzivnejša na 4. terenu (carinarnica)". Od okrožja so prihajali v tem obdobju na sestanke Krivic, Pitako in "neka tovarišica" (op.80).

Do ograditve Ljubljane z žico februarja 1942 je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja, do takrat je bilo še v mestu, izvedlo tudi razdelitev največjega in najštevilčnejšega rajona v Ljubljani na pet manjših. Območje delovanja mestnega komiteja partije in odbora OF se je po ustanovitvi rajonov Trnovo, Vič, Bežigrad in Šiška nekoliko skrčilo, zato so že v obdobju, ko je bil v komiteju Dušan Bravničar, od avgusta ali septembra 1941 začeli uporabljati za to območje ime rajon Center (op.81).

Kljub temu je bil še prevelik in zato so ga začeli preoblikovati. Na ta način so imeli rajonski komiteji, pa tudi drugi rajonski forumi, tesnejšo povezavo z množicami. V novih komitejih, rajonskih odborih OF, rajonskih odborih Ljudske pomoči itd. pa se je na odgovornem delu usposabljal nov vodstveni kader (op.82).

Reorganizacija je potekala od pozne jeseni 1941 do marca 1942, kajti prav v tem obdobju se je število partijskih celic in odborov OF najbolj povečalo in zato je bilo potrebno za njihovo učinkovito vodenje "vzpostaviti vmesne člane" (op.83).

Prvi je bil ustanovljen rajon Kolodvor, v katerem je za OF verjetno odgovarjal Jože Žiberna, ki navaja, da je bil "organizacijsko politični sekretar". V tem času je pa bil Janko Rajakovič prvi sekretar rajonskega komiteja KPS. Ni podatkov, da bi pri tej reorganizaciji dosledno upoštevali načelo paritete, tako kot pri ustanavljanju prvih rajonskih odborov OF. V Gradišču, kjer so rajonski partijski komite ustanovili junija 1942 je bil Franc Kimovec sekretar tako partije kot fronte. Šempeter je bil ustanovljen do marca 1942. Bolj pa so načelo paritete upoštevali v rajonu Poljane, kjer je predstavnik partije v rajonskem odboru OF inž. Jože Levstik in ga je vodil skupaj s predstavnikom krščanskih socialistov dr. Lojzeto Gundejem. Verjetno je bil v rajonskem odboru OF tudi Andrej Perko, predstavnik sokolov, čeprav je bil takrat že član partije, ker piše, da je imel zveze z inž. Levstikom in še prej z Bravničarjem, ki je bil po partijski strani zadolžen, da izvede reorganizacijo rajona Center na pet manjših rajonov, od katerih je ostal še zmanjšani rajon Center, kjer je ustanovni sestanek vodil dr. Stanovnik, " duša in osrednja osebnost organizacije OF v Ljubljani. Njegova avtoriteta je bila nesporna" (op.84).

Sestanek za center je bil januarja 1942 v hiši Antona Roglja na Beethownovi 13. Poleg Roglja, ki ga je dr. Stanovnik določil, da bo blagajnik, sta se sestanka udeležili še inž. Sonja Lapajne in sestra Vide Tomšič. Sekretar odbora OF je bil Kamilo Hilbert, ki je bil hkrati tudi član rajonskega komiteja KPS, kjer je bil sekretar Kimovec. Dr. Slavko Zore je bil v odboru OF predstavnik sokolov, dr. Stanovnik pa krščanskih socialistov (op.85).

Po ustanovitvi rajonskih odborov OF so ti odgovarjali za vsó dejavnost OF na določenem območju, čeprav so s svojo dejavnostjo, predvsem prek osebnih poznanstev članov posegali tudi v sosednje dele mesta in v bližnjo ter daljno okolico. Mestni odbor OF je deloval predvsem na območju, ki so ga omejevali šentjakobski most, Cojzova, Aškerševa in Tobačna ulica, železniška proga Ljubljana-Postojna, glavni kolodvor in Masarykova cesta do križišča s Šmartinsko cesto. Od tam je potekala razmejitev po tej cesti ter Njogoševi in Lipičevi ulici do Ljubljane, po njenem bregu do železniškega mosta čez omenjeno reko na Grablovičevi ulici, od tam pa po železnici Ljubljana-Karlovac do mostu na koncu Streliške ulice in po levem bregu Gruberjevega prekopa na Ljubljanski Grad do Šanc na Karlovško cesto in po Zvonarski ulici in Gruberjevem prekopu do šentjakobskega mostu. Torej je deloval predvsem na urbanistično strnjemem sre-

dišču mesta. Na južnem delu se je dejavnost mestnega odbora OF prepletala z dejavnostjo članov rajonskih odborov Trnovo in Vič (op.86).

Rajon Trnovo je ob ustanovitvi obsegal še del stare Ljubljane, t.i. šentjakobsko območje, kjer je Ernest Eypper organiziral odbor OF, Prule, območje do Rakovnika in Ižanske ceste, Mirje in vzhodni del Tržaške ceste (op.87), kjer je mejil na viški rajon, ki je zajemal "ves prostor od Rimske ceste proti jugu", pas Ljubljani-ce, Glinščice in Rožnika ter občin Vič, Brezovica, Dobrova, Horjul in Polhov Gradec. Rajon je do konca leta 1941 zajemal še Podpeč, dokler je niso vključili v barjanski rajon. Zelo spremeljiva je bila tudi razmejitev viškega in horjulskega rajona. Zadnji je vodil odbore OF v okolici Horjula, v Zaklancu, Lesnem Brdu, Bodolnicah, Vrzdencu, Butajnovi, Drenovem Griču, Ljubogojni, Brezju, Samotorici in Žazarju, vendar so člani ustanavljali odbore OF tudi v Polhovem Gradcu, Dvoru in Babni Gori, ker je bil ta del odmaknjen od centra viškega rajona (op.88).

Južno od viškega in trnovskega rajona je barjanski obsegal del Dolenjske, Ižanske, Peruzzijske in Jurčkove ceste ter Rudnik, Črno vas, Laze, Ig, Iško vas, Iško Loko, Vrbljene, Strahomer, Mateno, Podkraj, Orlje, Škofljico in Laniške do vznožja Krma in Mokrca, (op. 89), s tem da so bile vasi ob robu Barja še v tem rajonu, na vzhodu pa so bile vasi ob vznožju hribovja ob cesti Škofljica-Turjak že zunaj njega. Severovzhodna meja je potekala po vrhovih Golovca, tako da so bile vasi na njegovem južnem delu še v rajonu Barje (op.90).

Na vzhodu je območje dejavnosti mestnega odbora OF mejilo na moščanski rajon, v sklopu katerega so bila naselja Stari Vodmat, ožji del Most, Zaloška cesta, Selo, Zelena jama, Štepanja vas, Zgornja Hrušica in Hradeckega cesta (op.91).

Vzhodno od moščanskega sta bila poljski in dobrunjski rajon. V prvem so bila naselja Polje, Vevče, Studenec, Zgornji in Spodnji Kašelj, Zadobrova, Snebrje, Slape, Šmartno, Hrastje, Obirje ter Fužine (op.92).

Drugi, ki so ga nekateri imenovali tudi zadvorski, pa je vključeval naselja na nasprotnem, desnem bregu Ljubljani-ce, od Fužin do italijansko-nemške meje pri Podgradu do vasi Javor, Mali in Veliki Lipoglav, Šentpavel, Podmolnik in vasi na severni strani Golovca (op.93).

Na severu je mestni rajon, kot ga lahko tudi imenujemo, mejil na šišenskega in bežigrskega, ki sta bila med seboj razmejena z železniško progo Kamnik-Ljubljana. Prvi je segal od železniške ambulante na Celovski cesti do italijansko-nemške meje z vami Trata, Poljane, Dravlje, Glince, Dolnice, Podutik in Toško Čelo in je na zahodu mejil s Šišenskim hribom na viški rajon, vzhodno od Brda (op.94).

Drugi je segal od glavnega kolodvora proti severu do Ježice, na vzhodu pa je mejil na moščanski rajon s Soško in Tomačevsko ulico. Ježiški rajon je na jugu mejil z bežigrskim po t.i. "ruski progi" blizu stadiona ter vključeval naselja

Ježica, Mala vas, Savlje, Tomačevo, Kleče in Jarše, do italijansko-nemške meje (op.95).

Po ograditvi mesta z žico se je teritorialna ureditev nekaterih rajonov spremenila, čeprav se je delitev največjega rajona, mestnega, ki so ga začeli imenovati Center, na pet manjših začela že pred tem, prav tako delitev na vzhodnem primestnem delu, na poljski in dobrunjski rajon. Obseg zadnjih dveh je že opisan. V centru mesta pa je novi rajon Kolodvor obsegal območje med Gosposvetško cesto, Ajdovščino ter Tavčarjevo in Kolodvorsko ulico. Vzhodno od njega je bil Šempetrski rajon, od Prešernovega trga po bregu Ljubljanice do meje z moščanskim rajonom. Na drugem, desnem bregu je vse območje nekdanjega rajona Center obsegal rajon Poljane. Na južnem delu je rajon Gradišče obsegal območja med Šentjakovskim mostom, levim bregom Ljubljanice do današnjega Kongresnega trga in od tam po Erjavčevi oz. Veselovi ulici do železniške proge Ljubljana-Postojna. Ostal pa je tudi rajon z imenom Center, le da je obsegal mnogo manjši prostor, med Dalmatinovo, Kolodvorsko, Kongresnim trgom, Erjavčevo, Gosposvetško ulico in Ajdovščino (op.96).

Posledica ograditve mesta z žico je bil nastanek dveh novih rajonov, viškega zunaj žice in Dravelj. Prvi po ustanovitvi ni imel posebnega imena in se je imenoval tako kot tisti v obžičenem delu, kasneje pa so ga začeli imenovati Kozarje. Drugi pa je obsegal ozemlje šišenskega rajona zunaj žice (op.97).

Po obžičenju so se spremenile tudi nekatere meje drugih rajonov. Tako dobrunjski rajonski odbor ni povezoval odborov OF v Štepanjski vasi in obeh Hrušicah, ker so bili ti kraji v obžičenem delu. Tako so po ograditvi mesta ostali zunaj rajoni Polje, Dobrunje, Barje, Ježica in nova rajona Kozarje in Dravlje. To so bili rajoni, prek katerih so pred tem potekale kurirske zveze med Ljubljano in ostalim slovenskim ozemljem ter poti za odhod ljubljanskih prostovoljcev v partizane. Kot je bilo že omenjeno, je bila po ograditvi z žico zelo otežena zveza z rajoni, ki so bili zunaj nje. Zato so dotlej enotno ljubljansko okrožje razdelili na dve novi okrožji, prvo za obžičeni del, drugo pa za omenjenih šest rajonov. Zunanje okrožje, kot so ga imenovali, so ustanovili kot "specialno področje za zvezo med partizansko vojsko, slovenskimi pokrajinami pod nemško, madžarsko in italijansko okupacijo in med Ljubljano, centrom osvobodilnega gibanja" (op.98).

Po nekaterih izjavah so partijski komite v zunanjem okrožju ustanovili maja 1942. Zelo pa se razlikujejo izjave o njegovi sestavi. Kot prvi sekretarji so navedeni Boris Kraigher, Jože Kopitar in Polde Maček. Najverjetneje je bil to Kopitar, pri vodenju pa je sodeloval tudi Kraigher, ki je v tistem času odgovarjal za dejavnost KPS v Ljubljanski pokrajini. V komiteju so bili poleg Kopitarja, ki je odgovarjal za Kozarje, Mačka, ki je bil verjetno odgovoren za Moste, Polje in Dobrunje še Stana Gerk in Miha Čerin, odgovorna za Ježico (op.99).

Poleg matičnih in tovarniških odborov OF so bile osnovne organizacijske enote OF v mestu in okolici terenski odbori OF, imenovani tudi skupine ali trojke, na

podeželju pa vaški odbori OF. V letu 1941 so bili ti jedra in so organizirali v OF ljudi, ki niso bili povezani z organizacijo OF v podjetju ali ustanovi, kjer so bili zaposleni. Člani prvih terenskih odborov OF so bili iz iste ali različnih ulic, na podeželju pa praviloma iz iste vasi. Terenski odbor OF v začetku ni obsegal določenega območja, pač pa kvarte, kjer so organizacije OF vodili kvartni odbori OF, v katerih so bili najbolj aktivni člani terenskih odborov OF. Kvarte so ustanavljali predvsem v mestnih rajonih, in to v tistih delih, ki so bili gosteje naseljeni: v rajonih Center, Moste, Bežigrad, Šiška, Vič in Trnovo. Med prvimi so jih ustanovili v Mostah, kjer so že na ustanovnem sestanku rajonskega komiteja KPS govorili, da bodo najprej ustanovili rajonski, nato pa kvartne, ulične in druge odbore OF. Prvega so ustanovili konec aprila 1941 za Nove Jarše. Obsegal je Kajuhovo, Rožičevo, Cilenškovo in spodnji del Šmartinske ceste. Junija so ga ustanovili za ožje območje Most, avgusta za Selo, istega meseca za Stari Vodmat, septembra za Zeleno jamo, novembra za Kodeljevo. Pozimi 1941/42 pa so organizirali skupni kvartni odbor za Hrdeckega cesto, Štepanjsko vas, Fužine in Zgornjo Hrušico, ki je povezoval že pred tem ustanovljene terenske odbore OF (op.100).

V Trnovem so začeli z organiziranjem kvartov avgusta 1941. Mesec kasneje so ustanovili kvart 3, ki je obsegal območje Prul. Kolezija je bila kvart 4. Kvart 1 je bil verjetno Trnovo, kvart 2 pa Mirje. Po nekaterih podatkih je bil rajon Trnovo novembra 1941 razdeljen na pet terenov, verjetno kvartov (op.101).

Rajon Šiška je bil ves čas razdeljen na štiri kvarte, s tem, da je bil kvart 4, ki je obsegal Dravlje, Trato, Poljane, Glince, Dolnice, Podutik, Toško Čelo in Vrhovo, ustanovljen zelo kmalu, konec aprila ali v začetku maja 1941 in je vključeval sedem terenskih odborov OF. Kvart 1, ki je vključeval štiri terenske, ti pa 9 uličnih odborov, je bil ustanovljen odbor OF julija 1941. Jeseni je bil ustanovljen kvart 2, ki je imel najprej tri, nato pa štiri terenske odbore OF. Kvarta 1 in 2 sta bila v Spodnji Šiški. Za Zgornjo Šiško in Koseze pa je bil avgusta 1941 ustanovljen kvart 3 z osmimi terenskimi odbori, razdeljenimi še na šest pododborov, po obsegu in funkciji enakih uličnim odborom. V kvartnih odborih v Šiški je bilo od tri do pet članov (op.102).

Za Bežigradom so začeli ustanavljati kvarte jeseni 1941 in do decembra istega leta je bil rajon razdeljen na štiri kvarte. Kvart 1 in 2 sta bila levo od Titove ceste v smeri Ljubljana-Črnuče, druga dva pa desno od ceste. Meja med prvima dvema sta bili Vodovodna in Samova, med drugima dvema pa Linhartova in Savska. V odborih so bili od dva do štirje člani (op.103).

Na Ježici so ustanovili odbore OF poleti 1941. Niso pa jih povezovali v kvartne odbore, pač pa sta Savlje in Kleče imela skupni odbor OF, Ježica in Mala vas vsaka svojega, v Stožicah pa so bili v enem naselju kar trije, za zgornji, srednji in mestni del naselja. Oktobra 1941 so jih ustanovili še v Tomačevem in Jaršah (op.104).

Na Viču, v delu, ki je ostal znotraj žice, so organizirali kvartne odbore OF šele po ograditvi z žico. Kvart 1 je bil za Tržaško, Stan in dom ter Glince, kvart 2 za Rožno dolino, tretji pa za Vič in Bonficio. V zunanjem viškem rajonu, imenovanem Kozarje ni bilo kvartnih, pač pa le terenski oziroma vaški odbori OF za Vrhovce, Stari Vič, Kozarje, Razore, Dobrovo, Šujico, Gaberje, Osredok, Hruševo, Smole, Brezovico, Vnanje Gorice, Notranje Gorice, Log, Polhov Gradec, Dvor, Dolenjo vas in Babno Goro (op.105).

Ravno tako ni bilo kvartnih odborov v rajonu Horjul. Bili so odbori OF v posameznih vaseh (op.106), tako kot v rajonih Polje in Dobrunje. V prvem je bilo od junija do avgusta 1941 ustanovljenih dvanajst odborov OF, po dva v Zalogu in po eden v Polju, Vevčah, Studencu, Zgornjem Kašlju, Spodnjem Kašlju, Zadobrovi, Sneberjah in Slapah. Odbor OF v Šmartnem ob Savi pa je bil tudi za vasi Hrastje in Obirje. Po obžičenju pa je bilo devet odborov OF skupaj za vas Polje in Slape, Sneberje in Šmartno, Spodnjo in Zgornjo Zadobrovo ter po eden v Fužinah, Vevčah, Spodnjem Kašlju, Zgornjem Kašlju in Polju na nasprotni strani železnice, gledano iz vasi Polje (op.107).

Po obžičenju so bili v dobrunjskem rajonu odbori OF v Štepanji vasi, Zgornji in Spodnji Hrušici, Bizoviku, Zadvoru, Podlipoglavu ter skupen odbor za Sostro in Zavoglje. V Sadinji vasi, Podlipoglavu, Šentpavlu, Češnjici in Zagradišču pa jih ni bilo oziroma niso bili povezani z dobrunjskim rajonskim odborom OF, ker so to ozemlje že na pol nadzirali partizani (op.108).

V rajonu Barje tudi ni bilo kvartnih odborov, pač pa le terenski. Na Lavrici so ga ustanovili maja 1941. Mesec kasneje so ustanovili skupen odbor OF za Škrilje in Golo, julija pa v Želimpljah in Pijavi Gorici. Odbori OF so bili še v Babni Gorici, Selu, Daljni vasi, Črni vasi, Lazah, Igu, v Iški vasi, Iški Loki, Vrbenjih, Strahomerju, Mateni, Podkraju, Orlah, na Škofljici, Lanišču ter na Rudniku, Dolenjski, Ižanski, Peruzzijevi in Jurčkovi cesti (op.109).

V rajonu Center so organizirali kvarte največ zatem, ko so razdelili rajon na pet manjših, predvsem pa februarja 1942, ko je bilo dano navodilo, naj se člani OF iz ustanov in podjetij, to je iz matičnih in drugih odborov OF, povežejo predvsem na terenu. Rajon Kolodvor je bil razdeljen na štiri kvarte, Sodišče, Gosposvetski, Miklošičev in Kolodvorski, ki so zajemali ulice na teh mestnih območjih. Rajon Gradišče je bil razdeljen na dva kvarta, Gradišče 1 in Gradišče 2. Meja med njima je bila ulica Gradišče. Tudi zmanjšani rajon Center je bil razdeljen na kvart Center 1 in Center 2. Prvi je obsegal območje med Kongresnim trgom, Tromostovjem, Moše Pijadejevo, Dalmatinovo in Titovo cesto. Ostalo območje pa je bilo drugi kvart. Rajon Poljane je bil razdeljen na tri kvarte. Kvart Šentjakob je segal od Tranče in pozneje Zvonarske ulice do Krekovega trga. Od tam naprej je bil kvart Poljane, ki je obsegal obe strani Poljanske ceste in ulice med Poljansko in Ljublanico. Tretji kvart pa je bil Zrinjski, ki je obsegal teren med Poljansko in Streliško ulico. Rajon Šempeter pa je bil razdeljen na štiri kvarte. Spodnji Šempeter je obsegal območje med Zmajskim mostom, Resljevo, Ko-

menskega, Vidovdansko, Vrhovčevo in Njegoševo, Zgornji Šentpeter med Resljevo, Komenskega in Kolodvorsko do Tromostovja, kvart Tabor ozemlje med Metelkovo, Vrhovčevo in Šmartinsko. Resljev pa med Komenskega, Kolodvorsko, Vidovdansko in Metelkovo (op.110).

SKLEP I. POGlavJA

Po ustanovitvi Protiimperialistične fronte oziroma Osvobodilne fronte slovenskega naroda v Ljubljani je politično in vojaško vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja ostalo v mestu do ograditve z žico februarja 1942 in še potem, kar je pomenilo pomembno prednost pri organiziranju OF. Z dogovarjanjem, predvsem med temeljnimi skupinami se je kljub nekaterim nesoglasjem organizacija še okrepila in do konca leta sprejela skupen program, ki je bil temeljno vodilo OF vse do osvoboditve.

Okupacija je pospešila ustanavljanje partijskih komitejev za vsa mestna območja. Temu je sledilo ustanavljanje okrožnega, mestnega in rajonskih odborov OF, kjer so pri ustanavljanju sodelovali člani vodstev ustanovnih skupin, komunistov, krščanskih socialistov in sokolov ter vanje enakopravno in po partitetnem načelu vključevali aktiviste svojih skupin in ponekod še drugih, npr. za Bežigradom še člana Čoševe skupine, v Dobrunjah pa socialista. Poleg tega so vključevali še predstavnike večjih podjetij, npr. v Šiški predstavnika Elektro cestnih železnic in neopredeljene posameznike.

Območje delovanja v začetku ni bilo podrobneje omejeno. Pokrivalo se je z delovanjem partijskih organizacij. Prvotno so bili odbori OF ponekod številčnejši, tako v mestu, Mostah, na Ježici, v Polju, Horjulu in na Viču. Kasneje, zgodaj jeseni 1941 pa so znotraj njih večinoma ustanavljali t.i. sekretariate rajonskih odborov OF s predstavniki omenjenih treh ustanovnih skupin, ki so kolektivno vodili organizacijo na svojem območju. So pa bile nekatere razlike med posameznimi rajoni, kajti posamezne skupine niso imele v vseh mestnih predelih in okolici enakega vpliva in tudi ne enakega števila članstva.

V več kot polovici rajonov je bila že od začetka združena funkcija partijskega sekretarja s članstvom v rajonskem odboru OF, tako na Ježici, Barju, Viču, za Bežigradom in v Šiški, kjer so jo kasneje v enem primeru razdružili. V ostalih rajonih, kot tudi v okrožnem in mestnem odboru pa je bil v odbor OF vključen član rajonskega komiteja KPS, razen v Horjulu, Medvodah in Dobrunjah, kjer ti niso bili ustanovljeni.

USTANAVLJANJE IN DELOVANJE MATIČNIH IN TOVARNIŠKIH ODBOROV OSVOBODILNE FRONTE

Z organiziranjem matičnih odborov OF je vodstvu OF uspela množičnejša pritegnitev "imovitejših slojev" v narodnoosvobodilno gibanje. Boris Kidrič je že avgusta 1941 našteval različne družbene in politične skupine v OF in ugotavljal, da je šele enotnost delavstva in njegova povezanost z "malomeščanskimi plastmi dala Osvobodilni fronti tisto trdno hrbtenico, ki je omogočila premagati vse težkoče in slovenskemu narodu v korist združiti vse pozitivne narodne moči. Drugič pa je prav tako nedvomno, da so najreakcionarnejši deli slovenske buržoazije znova izdajalsko pljunili na slovenski nacionalni interes." Hkrati pa je vseeno poudaril, da zaradi tega zavezništva OF ne bo opustila razrednega značaja osvobodilnega boja (op.111).

V tem času je OF in vsem dejavnostim narodnoosvobodilnega gibanja primanjkovalo denarja. Zato je Tone Tomšič naročil svojim sodelavcem, naj obišejo bogatejše ljudi, trgovce, obrtnike in druge meščane, ki se niso upali aktivno vključiti v OF, bili pa so ji naklonjeni in bi osvobodilno gibanje denarno podprli, "če bi jim to prav razložili. Kmalu je res začel pritekati denar v večjih količinah, in to lire, marke in kune" (op.112).

Poleg organizacije po "linijah skupin", prijateljskih stikih in poznanstvih je bilo povezovanje v OF po posameznih poklicnih skupinah in ustanovah ena od prvotnih oblik, značilne predvsem za Ljubljano. To je omogočilo kasnejšo množično organizacijo po teritorialnem načelu, predvsem po februarju 1942, ko je vodstvo dalo navodilo, naj se aktivisti OF povežejo z organizacijo predvsem na območjih, kjer so živeli. Tudi po tem so še obstajale posamezne tovrstne organizacije OF, vendar le med nekaterimi redkimi poklicnimi skupinami, predvsem pa v večjih ustanovah, tako zdravstvenih, sodnih, upravnih, finančnih in denarnih, na pošti, železnici in nekaterih drugih, kar bo opisano v nadaljevanju. Organizacijo OF na nekaterih od teh so v začetku imenovali plenum OF, kasneje pa matični odbor OF, tako kot drugod.

Eno od središč organizirane dejavnosti proti okupatorju je bilo med članstvom že razpuščenega predvojnega sindikata uslužbencev in nameščencev s kratico BOTIČ. Del članstva iz trgoškega podjetja Medič Zankl se je sešel že maja 1941, to je vseh 30 uslužbencev brez lastnika, ki je bil v začetku za lojalnost okupatorskim oblastem in proti zbiranju materiala in finančnih sredstev za nastajajoče odporiško gibanje. Zato so predstavniki tega podjetja na prvem skup-

nem sestanku udeležencev in nameščencev iz vseh ljubljanskih podjetij predlagali, da mu pošljejo protest, kar so ostali delegati sprejeli in uporabili tak način pritiska tudi za druge delodajalce, ki so zahtevali lojalnost do novih oblastnikov. Na omenjenem skupnem sestanku so v vodstvo matičnega odbora izvolili Milana Škerlavaja, za predsednika, ter Lada Avžlaharja, Staneta Štreklja, Tineta Žagarja in Danico Marinšek. Vsi ti, razen Marinškove, so bili člani nameščenske partijske celice, poleg Mare Dermastia, Maksa Nahlika, Vikija Štambergerja, dr. Jožeta Brileja in sekretarja Marijana Dermastia. Od njega je avgusta 1941, ko je odšel v partizane, tudi partijsko vodstvo organizacije prevzel Škerlavaj. Od partijcev sta med uslužbenci in nameščenci delovala še Fedor Kovačič in Karel Žagar-Line, čeprav sta bila partijsko povezana z drugo celico. Vsi naštetih so po ustanovnem sestanku matičnega odbora OF junija 1941 v Beethovnovi ulici pomagali pri organizaciji odborov OF pri večjih ljubljanskih, predvsem trgovskih podjetjih. Pri nekaterih od njih so imeli množične sestanke, z lastniki ali brez njih. Kjer pa večina zaposlenih ni bila za OF, ali kjer so bili manjši obrati, so sklicali posameznike iz podjetij oziroma delavnic in to vedno iz iste panoge oziroma poklica, kar je bila zasnova poklicnih obrtniških matičnih odborov OF. Prizadevali pa so si tudi, da so imeli v vsakem večjem podjetju vsaj po enega komunista, ki je potem "vzgajal še druge" (op.113).

Pri Medič-Zanklu je organizacijo OF vodil Rudi Jurkas, kateremu je blago za OF kasneje dajal tudi lastnik. Pri drugem trgovskem podjetju, ki je bilo specializirano za promet z železino in gradbenim materialom, Schneider - Verovšek, na Dalmatinovi je bilo na prvem množičnem sestanku od 25 do 30 uslužbencev, od 64 zaposlenih. Pri njih so zatem ustanovili poleg frontne tudi partijsko organizacijo, ki jo je vodil "nekdo, ki je nato padel pri Dražgošah". Glavna naloga te organizacije je bila preskrbovanje gradbenega materiala (op.114).

Za nekatera gradbena podjetja, tako za Stavbno družbo, je dal Škerlavaju povezavo Maks Stermecky. Na sestanku v tem podjetju je bilo od 10 do 15 nameščencev, ne pa gradbenih delavcev, ki so bili povezani drugje, v svojem odboru. Pri drugem tovrstnem podjetju Tönnies je OF organiziral inž. Boris Race. Tudi na tem sestanku je bilo do 10 zaposlenih (op.115).

Gradbeni delavci pri inž. Žumru in nekateri iz tvrdke Dukič in drug iz Bohoričeve ulice pa so bili vključeni v OF v Mostah. Pri pečarjih, npr. pri Antonu Kovačiču iz Rožne doline je Alojz Avsec pobiral prispevek od vseh 40 zaposlenih (op.116).

Lastniki in delavci v mehaničnih in kovinarskih delavnicah so organizirali svoj obrtniški matični odbor, ki ga je verjetno vodil Ogram iz mehanične delavnice Hudnik na Miklošičevi cesti, ki je bil tudi sekretar partijske celice. V omenjeni delavnici so bili v OF vključeni vsi zaposleni, vključno z lastnikom. Pri Jožetu Kraljiču na nekdanjem Figovčevem dvorišču pa je vodil OF lastnik sam. Hudnikovi so bili povezani z Weiblom v Slomškovi, kjer je bilo na ustanovnem sestanku

ku OF do 20 zaposlenih, v delavnici Antik pa pet. Za Antik je dal Škerlavaju zvezo Stermecky (op.117).

Pri Avgustu Martinčiču na Rimski cesti so organizirali odbor konec junija 1941, ko je dobil Vili Čuk prek Ernesta Eyppra zvezo z OF. Sestanek so imeli v gostilni Marije Živec na Rimski cesti, kjer je bilo navzočih vseh 12 delavcev. Na mizah so imeli pijačo. Tako ni bilo sumljivo, ko jim je Eypper pričel pojasnjevati pomen OF in njene prihodnje naloge. Nato so izvolili petčlanski odbor, ki je pridobil za sodelovanje v OF vse delavce, razen dveh, ki sta bila hitlerjanca. Ob taki množičnosti si tudi lastnik podjetja, ki so mu redno dajali na pisalno mizo Slovenskega poročevalca, ni upal proti OF v lastnem podjetju ukreniti ničesar. Skupaj z Ignacom Kovačem, delavcem v delavnici Josipa Pintarja na dvorišču omenjene gostilne so kovali ježe za prediranje gum (op.118).

Na Dunajski 34 je imel kovinarsko delavnico Rudi Medvešček. Tam so izdelovali prve metalce ognja za partizane in tudi organizirali izdelovanje ježev za prediranje gum. V sosednjem poslopju je imel Niko Jurkovič mehanično delavnico, kjer so pripravljali in popravljali avtomobile za akcije Varnostnoobveščevalne službe OF. Medvšček je bil povezan tudi s Fricom Hribernikom iz Šiške, kjer so izdelovali bajonete za partizane. To sta organizirala Rudi Medvšček in Stane Majcen. V Dravljah je delal za partizane tudi klepar Niko Tomažič. Na Poljanah je imel delavnico za popravilo koles Mirko Nardin, ki je bil od avgusta 1941 povezan z tamkajšnjim odborom OF. Na Dunajski 12 pa je ilegalcem zastoj popravljajal kolesa Janez Kalčič. Ludvik Pangrc pa je bil zaposlen pri Josipu Stupici, ki je imel marca 1942, ko je odšel v ilegalo, bencinsko črpalko, garažo in lakirnico na Slomškovi. Že pred tem in tudi pozneje mu je bencin in rezervne dele preskrboval sodelavec Savšek, pa tudi Jerica Demšar, ki je bila zaposlena pri Pipanu.

V mestu je bilo z OF povezanih tudi približno 60 šoferjev, od voznikov tovornjakov do taksistov, ki so jih vodili Lojze Smrekar, Rogelj, Žibret ter reševalci in gasilci iz mestnega doma na Krekovem trgu. Povezani so bili s Pangrcem in Jurkovičem (op.119).

Od trgovin z barvami so bili poleg uslužbencev Medič-Zankla povezani z OF še pri Rozini. Pri Orientu na Tyrševi so bili vključeni vsi z lastnikom vred, pri Chemolaborju pa je bil med drugim povezan z OF Jurjec, ki je preskrboval kemikalije za pisanje na steklo, kar so s pridom uporabljali aktivisti OF za pisanje po izložbah in fosforjeve preparate za zažiganje (op.120).

Soboslikarje je organiziral Ludvik Pečar. Imeli so svoj matični odbor OF (op.121).

Z OF so sodelovali samo posamezni fotografi ter nekaj lastnikov elektropodjetij, med drugim inž. Metod Gabršček. Dne 18. januarja 1942 so ga hoteli italijani aretirati, pa jim je pobegnil, na begu v Šubičevi ulici pa ubili ter Slavko Gabrenja, ki je tudi padel, in to v boju z agenti italijanske policije v svojem lokalu na Cankarjevi cesti (op.122).

Pri prehrabnenih tvrdkah je bila najmnoužičnejša organizacija OF pri Francu in Josipini Slamič, ki jo je organiziral Janko Rajakovič in jo tudi vodil, skupaj z "Gašperjem in še nekim starejšim človekom", ter Francetom Podkvom. Ustanovnega sestanka OF v tem podjetju na Gosposvetski cesti so se udeležili vsi uslužbenci, od mesarjev do prodajalk. Glavna naloga te organizacije je bila preskrbovanje partizanov z mesom in soljo (op.123).

S Slamičem in tamkajšnjo OF so bili povezani tudi drugi ljubljanski mesarji, tako tudi nekateri iz mestne klavnice in mesarji pri Ivanu Javorniku na Roški. Tam je bilo zaposlenih 58 delavcev. Organizacijo OF je vodil Janez Letnar, ki je bil povezan s Slamičevima delavcema Podkvom in Avgustom Obersnelom. Pri Andreju Šarabonu, špecerijski veletrgovini na Hrvaškem trgu, je organizirala OF Meri Starc, čeprav ni bila tam zaposlena, imela pa je pri bližnjem šempeterskem mostu stojnico z zelenjavo. Od Šarabona so aktivisti, ki jih je bilo le pet, že leta 1941 in 1942 pošiljali sardine in sol partizanom na Krim in Mokrc. Del osebja je bil povezan z OF tudi pri veletrgovini Ivan Jelačin na Rimski cesti, od koder je odšla uslužbenka Zajčeva julija 1941 v službo v trgovino na Ig in v Stari trg pri Ložu. Ker je iz prvotne službe poznala trgovce, ki so nabavljali pri Jelačinu, je od njih z sodelavkami nabavljala za partizane in partizanske kraje tobak, cigarete, sol, začimbe, strojno olje, mast in drugo, "takorekoč vse, kar se je dalo dobiti in je bilo omejeno na karte". Sol je Zajčeva dobivala tudi prek Jelačinove računovodkinje Habichtove. Anica Škufca, ki je bila tam opolnomočna prokuristka in je z manipulacijami pri dobavi in prodaji blaga dosegla, da je lahko partizanom posredovala tudi večje količine soli in vžigalic, ki so bile monopolno blago. Lastnik pa je z njenim posredovanjem od papirnice Vevče izposloval pol milijona lir, ki jih je nato dal OF. Pri družinski firmi, svečarni Dolničar-Richter pri cerkvi sv. Jakoba, ki je bila poslovno povezana z Jelačinom, so bili povezani z OF vsi vključno z lastniki. Za partizane so izdelovali milo, ki je bilo brez tvrdkih oznak, da se ne bi s tem izdali (op.124).

Z OF je bilo povezano vse osebje, z lastniki vred, pri špecerijskih trgovinah Mlakarja na Starem trgu 28, Ivanu Pezdirju in Komparetu v Gradišču, Andreju Cibru v Cojzovi ulici in Hlebšu v Škofji ulici (op.125).

Peke je v OF organiziral Mirko Čotar in jih je vodil do februarja 1942, ko se je zaradi nevarnosti pred aretacijo umaknil v ilegalo. Pred tem pa jim je svetoval, naj se povežejo na terenu, kjer so živeli, ali kjer so imeli lokale. (op.126).

Z organizacijo so bili povezani vsi pri Jakobu Kavčiču v Gradišču in Adamiču na Erjavčevi ter lastniki pekarn Josip Mežnarič s Trubarjeve, Zupan iz Šiške, Franc Bertol z Zgornjega trga ter nekateri slaščičarji pri Petričku na Cankarjevi in pri Kastelicu v Gradišču (op.127).

Nekatere mlekarne, ki so delale za narodnoosvobodilno gibanje: Pavle Kroupa iz Gradišča, Frančiška Rejec s Kopitarjeve, Ana Galjot v mlekarni Vodiške mlekarske zadruge na Friškovcu, Marija Jančigaj z Masarykove, Frančiška Strle na Starem trgu, Mica Jenko na Slomškovi, Grega Cvelbar na Trubarjevi cesti in

Lojzka Babič z Gregorčičeve. Za OF so poleg Starčeve delali še najmanj štirje trgovci z zelenjavo (op.128).

Za pridobivanje živil je bila zelo pomembna Nabavna zadruga na Vodnikovem trgu, kjer je bil odbor OF ustanovljen junija 1941 in je prve sestanke vodil Škerlavaj. V organizacijo so bili vključeni prav vsi uslužbenci. Živila so oddajali odboru OF bližnje Študentske ulice (op.129).

Pri večini omenjenih prehrabmenih podjetjih in trgovin so bila zbrana živila tudi vskladiščena. Trgovci pa so od aktivistov OF sprejemali tudi ponarejene živilske karte. Za kupljena živila je moral trgovec odrezati od karte ustrezno število odrezkov, ki jih je nalepil na posebno polo. Število odrezkov se je moralo ujemati s količino prodanih živil. Ker pa ilegalci niso dobivali kart, je partijska tehnika tiskala ponarejene, vendar te niso bile zmerom popolnoma enake pravim. Zato so jih sproti pomešali med pristne, tako, da jih na veliki poli ni bilo moč opaziti (op.130).

Gostinci vključeni v OF, so dobivali živila tako, da so "od količin, ki jih je dobivalo gostinsko združenje za potrebe gostinskih podjetij v Ljubljani izločili določene količine, kot da so bila razdeljena gostinskim obratom. Za ta živila so se v skladišču ponarejali materialni dokumenti, soglasno ponarejeno vknjižbo pa so morali izvršiti v svojih knjigah tudi gostinski obrati, ki s bili vključeni v to akcijo, in to tako, kot da so živila dobili in že potrošili. Akcija je tekla od začetka vojne." Vse to je organiziral Zoran Polič, in sicer preko tajnika združenja Stane-ta Pavliča, ki je bil povezan z vodjem skladišča Ulrikom Vospernikom, najemnikom kavarne na Starem trgu. Julij Zupan, lastnik Daj dama na Cankarjevi se je povezal z Vinkom Möderndorferjem, članom finančnega odbora OF, in je prispeval za OF 2.700.000 lir. Franja Vesela, kavarnarja z Miklošičeve, je povezal inž. Anton Štebi. Lastnika gostilne Sokol je povezal z OF odborom na Starem trgu njegov nečak Evgen Sešek, begunec iz Medvod. Z OF so sodelovali še Ivanka Vidmar, najemnica bifeja na kopališču Ilirija, Apolonija Hiti, lastnica javne kuhinje na Gornjem trgu, Ivan Radulovič in Stipe Smoljanovič s Trubarjeve, Košak s Čopove, Marija Strnad z Zaloške ter uslužbenci kavarne "Prešeren" s Prešernovega trga, Nebotičnika in gostilne Figovec z Gosposvetske. V kavarni Evropa so leta 1942 ustanovili odbor OF s sedmimi člani. Prav tako je bil ustanovljen v hotelu Slon. Posebej pomembna postojanka je bila za Bežigradom, v gostilni Fortuna, kjer je bilo skladišče in shajališče članov Varnostnoobveščevalne službe OF. Shajališče aktivistov OF pa so bila tudi po drugih gostilnah, pri Nacetu, Čadu, Slamiču, v slaščičarni Bled v pasaži Nebotičnika in drugod. Na splošno pa se gostilničarji niso nikoli preveč radi povezovali v množično stanovsko OF organizacijo, pač pa so želeli več manjših skupin s svojimi sodelavci, kar so organizatorji OF med njimi upoštevali (op.131).

Trgovce je tako kot nekatere gostince povezoval z OF poleg Škerlavaja, Avžloharja in drugih članov nameščenskega odbora OF tudi Polič. Z njim je bil povezan Franjo Novak, ki je imel trgovino na današnjem Kongresnem trgu, kjer so za

OF delali vsi uslužbenci. Poleg tega je Novak povezoval še več kot deset drugih trgovcev in drugih meščanov, med drugim Ivana Pezdirja z Gradišča, Bogomirja Matoha s Krekovega trga in Pavla Magdiča (op.132).

Pri Romanu Golobu, ki je imel trgovino z železnino v Wolfovi ulici je bil eden od vidnejših organizatorjev OF med trgovci, so ravno tako kot pri Novaku za organizacijo delali vsi njegovi uslužbenci, do novembra 1941, ko je italijanska policija uslužbenca aretirala in zaprla trgovino (op.133).

Škerlavaj je do jeseni 1941 povezal z OF trgovce s tekstilom Antona Žlendra s Starega trga z vsemi uslužbenci, prav tako kot pri Dragu Šmidu iz Mačkove in Štemberger-Bacu. Povezal je tudi del uslužbencev pri I.C. Mayerju in Josipu Urbancu pri Tromostovju, pri Karlu Prelogu v Židovski in pri Fabiani -Jurjevec na Stritarjevi. Leo Souvan z Mestnega trga pa je začel sodelovati z OF konec leta 1942. Z OF so bili povezani še pri Krisprerju na Stritarjevi, v trgovini Gentleman na Prešernovi in v trgovinah Zajček in Ravnihar v Kresiji. Škerlavaj je z Vikijem Štembergerjem in Rudijem Jurkasom organiziral odbor tudi pri Lovru Demšarju na Trubarjevi cesti, kjer so za partizane zbirali predvsem pletenine. Dora Komavli je vodila odbor pri pletilstvu Kunz et. comp. v Gosposki, kjer pa je bila organizacija OF navezana na območno frontno organizacijo (op.134).

Blago za obleke so dobivali v obdelavo krojači, ki so bili povezani z vojaško intendanco, ki jo je v zimi 1941/42 vodila Fani Eržen. Krojače je poleg Škerlavaja, Draga Poljanška, Lada Avžloharka ter še "nekega tovariša, ki je padel na Trški gori" (verjetno Karel Poljanšek) začel organizirati še Danilo Puc, tapetnik iz Slomškove (op.135).

Pri tvrdki Rojina na Cankarjevi cesti je izdelovalo partizanske uniforme od 20 do 25 krojačev. Blago in izdelke je prevažal pomočnik Vlado Pečnik do aprila 1942, ko je bil aretiran. Blago za partizanske uniforme je dobival pri Franju Novaku na današnjem Kongresnem trgu Milan Zavodnik, član vojaške intendance, in ga vozil krojačem po mestu. Razvažal ga je tudi krojač Alojz Kastelic s svojimi pomočniki z Židovske ulice. Vsi, vključno z lastnikom, so bili povezani pri Vilku Lampetu, ki je sam tudi vodil organizacijo. Anton Jesse z Gradišča je izdeloval obleke za partizane že od poletja 1941. Z njim je bil povezan tudi Alojz Bozja. Krojač Matija Rož s Starega trga je šel v partizane že leta 1941 a se je zaradi bolezni kmalu vrnil. Janez Kuhar z istega trga je delal za tvrdko Elita, ki jo je vodil Edo Mavrič, tudi eden od organizatorjev krojačev v OF. Kuhar je dobil zvezo z OF prek svojega pomočnika Konjarja junija 1941. Za OF sta delala še Švab z Dvornega trga in Lovšin iz Gradišča. Lepold Krese je povezal Janeza Jamarja, Staneta Mraza in Lada Vidrajsa, ki je pri Valentinu Lebanu na Novem trgu organiziral skupino OF, v kateri je bilo vključenih vseh šest delavcev, vključno z lastnikom. Pri Vinku Šeficu na Trubarjevi je od septembra 1941 vodil organizacijo OF Stane Žigon. Pri Tomažu Hlebetu na Dalmatinovi je njegov pomočnik Jože Černe organiziral in vodil skupino, v kateri je bilo vseh šest

pomočnikov. Za OF so delale še krojaške delavnice na dvorišču Ria, pri Alojzu Lampiču, ki je blago za čepice dobival pri Antonu Žlendru ter Franc Virant in Kolman Kovač, oba s Starega trga. Zadnjega je s stanovsko organizacijo OF povezal Leopold Krese, ki je bil poleg Mavriča in Alojza Žontarja v vodstvu matičnega odbora OF krojačev. V Starem Vodmatu so bili z matičnim odborom krojačev povezani Simon Volf, Franc Križaj in Ivan Avsec. Šivilje pa je organizirala in povezovala Marta Golob (op.136).

Med čevljarji in trgovci z usnjem je bilo več organizatorjev OF, ki jih je povezoval Škerlavaj. K njim je prihajal predvsem na sestanke. Anton Čretnik z Gallusovega nabrežja je deloval za OF med stanovskimi tovariši od julija 1941 do aprila 1942, ko je bil zaradi izdaje zaprt. Ivan Obid, zaposlen v tovarni usnja Indus, je bil tudi član mestnega partijskega komiteja, ko je bil v njem Bravničar. Obid je nosil usnje čevljarju Košaku na Trubarjevo, Ravbarju v Moste in nekemu čevljarju na Kolodvorsko, dokler ni bil februarja 1942 na podlagi poročil italijanskih organov aretiran (op.137).

Vsi, tudi lastnik so bili povezani z OF pri Sajevicu na Novem trgu, kjer sta bila zaposlena pomočnika Franc Reberšek, ki je imel nalogo, da pridobi za OF sindikalno članstvo, ker je bil član predvojnega glavnega odbora sindikata, in Ivan Magolič, ki je tudi vodil nekaj skupin OF iz svoje stroke (op.138).

Gregor Bajt je prav tako vodil nekaj skupin čevljarjev, in to po navodilih Oskarja Kovačiča. Zaposlen je bil pri Andreju Volku na Mestnem trgu, s katerim sta tesno sodelovala. Čevljarjem, ki so izdelovali čevlje za partizane, je nosil usnje. Dobival ga je pri "neki trgovki z usnjem, ki je imela trgovino nasproti čevljarskega mosta ob vhodu v židovsko ulico", Moskvičevi, do leta 1942, ko je bil aretiran pri prenašanju streliva v Zalog (op.139).

Alojz Rubin je bil zaposlen v delavnici Jožeta Šipca na Trubarjevi. Povezan je bil s Čretnikom, s katerim so se skupaj dogovarjali o izdelovanju čevljev za partizane. Rubin je povezal z OF še Jova Krnaiča iz Prešernove, ki je od svojih 16 pomočnikov pobiral prispevke za OF in jih oddajal Rubinu, poleg tega, da so v njegovi delavnici izdelovali in popravljali čevlje za partizane. S takim delom se je v Ljubljani poleg omenjenih ukvarjalo še 11 delavnic, med drugim Ivan Brinskele, Janez Šavs, Kristina Kogoj in Franc Starič z vsemi pomočniki. Vsi naštetni so bili s Stare Ljubljane. Nadalje Anton Breclj iz Rimske, Janez Žibrat in Franc Mrak s Trubarjeve, Franc Ložar s Kongresnega trga ter še sedem drugih delavnic (op.140).

Odbor pri Karlu Pečniku, kjer so bili v OF vključeni vsi zaposleni v usnjarni in trgovini, vključno z glavnim lastnikom in njegovimi brati, je vodil Fedor Kovačič (op.141).

V OF se je vključil še Vital Seunig. Najprej je bil povezan s trgovcem Mihaelom Vljajem z Wolfove ulice, ki mu je izročal denarne prispevke, toda jeseni 1941 je z njim pretrgal stike, ker je bil aretiran takoj zatem, ko je Vlaju prvič izročil denar. Nato se je povezal z Ivanom Jermanom iz gledališča. Ni pa iskal novih povezav,

tako tudi ne z Marijo, Škerlavajevo ženo, ki je bila zaposlena v njegovi trgovini. Šele potem, ko je ta leta 1942 odšla v ilegalo, ji je začel dajati denar za OF (op.142).

V OF so bili vključeni tudi vsi delavci pri izdelovalcu torbic Kohlerju na Dunajski cesti, kjer je organizacijo vodil Dolf Burger (op.143), ter v torbarstvu Šik na Miklošičevi. Odbor OF je bil tudi v veletrgovini s čevlji in usnjenimi izdelki Bata na Slovenski cesti, kjer je bilo vključenih 6 uslužbencev. Pobudnik ustanovitve pa je bil Fedor Kovačič (op.144).

Mizarji so imeli prvi množični sestanek pri Ivanu Šemrlu v Šiški, ki je imel delavnico na Gosposvetski. Na tem sestanku julija 1941, so ustanovili matični odbor, ki ga je vodil Šemrl, pomagal pa mu je Rajko Sajevec, tajnik združenja mizarских mojstrov s sedežem v Wolfovi ulici. Zato je imel zato stalne stike z obrniki, med katerimi je od julija 1941 opravljaj propagando za OF. Bil je vključen tudi v osrednji tehnični odbor, v katerem je skrbel za izdelavo manjših lesenih skrivališč in kamuflažnih predmetov. V matičnem odboru je bilo devet obrtnikov, ki so se vsak teden sestajali v prostorih združenja (op.145).

Kamuflažne predmete so izdelovali Anton Gobec, ki je imel delavnico na dvorišču Ria na Slovenski cesti in Leopold Furlan. Srečko Čebren s Petkovškovega nabrežja, pa se je najprej povezal s Stermeckim, šele nato pa s Škerlavajem. Furlana je povezal s Škerlavajem Boris Kariž, do jeseni 1941, dokler ni šel v centralno tehniko, tudi član matičnega odbora uslužbencev in nameščencev, kjer je bil Škerlavaj predsednik (op.146).

Komuflažne predmete in lesene sanitetne zaboje so poleg omenjenih izdelovali še Anton Smrekar in Franc Hodnik iz Dravelj ter dva delavca pri Jevnikarju. Organizacija OF pa je bila tudi v večjih mizarских obratih, tako pri tvrdki J.J. Naglasu v Trnovem, kjer je bil sekretar tovarniškega odbora OF Viktor Turšič, ter v Mizarski zadrugi Vič, kjer je bilo zaposlenih 50 delavcev (op.147).

S člani centralne tehnike KPS in posebej s Škerlavajem so bile zaradi narave dela povezane tudi trgovine s papirjem in pisarniškim materialom, kjer je bilo jedro OF nekaj uslužbenk, ki so pridobivale nove. Marija Golob je bila organizatorica OF pri Antonu Prelogu. S centralno tehniko KPS jo je povezal Mirko Zlatnar, po njeni pripombi, zakaj ne tiskajo bolj razločno. Pred tem pač ni slutil, da Golobova ve, zakaj nabavlja papir in ciklostilno barvo. Ta je bila v trgovini Mare Baraga v Nebotičniku povezana z Olgo Franič, lastnica pa je bila po lastni izjavi povezana po drugačni zvezi (op.148).

V papirnici Tičar na Slovenski cesti je Golobova pozimi 1941 povezala z OF dve vajenki. Poleg njiju sta bili še dve simpatizerki OF, ostale uslužbenke pa organizaciji niso bile naklonjene. Pri Bonaču na Slovenski je bila Zima Vark povezana neposredno s Škerlavajem. V učiteljski tiskarni na Nazorjevi pa je organizirala OF Mila Komelj, ki je kasneje, leta 1942, delala tudi kot članica nabavnega oddelka centralne tehnike KPS. Tako so imele uslužbenke papirne stroke, ki so bile vključene v OF, skupen sestanek v stanovanju Marijance Obersnel na Go-

sposvetski. V OF je bil vključen še Janez Dolžan, ki je imel papirnico na Stritarjevi, ter vsi Mateličevi z Miklošičeve, ki so bili povezani neposredno s Škerlavajem. V lokalu in stanovanju je bilo središče ilegalne ciklostilne dejavnost v Ljubljani in od tu je spomladi 1942 odšel Albert Zornada organizirat ciklostilne razmnoževalnice v Kočevski Rog (op.149).

Poleg Učiteljske tiskarne so za OF delovali še v najmanj devetih legalnih tiskarnah. Tiskarje je začel organizirati Jože Moškrič in prvi sestanek po okupaciji je bil aprila 1941 v palači Grafika na Miklošičevi. Nato pa so v prisotnosti Toneta Šušteršiča in Zdenke Kidrič ustanovili partijsko celico, ki jo je vodil Jože Borse. Ta ni dolgo obstajala, ker sta šla Stane Cimperman in Rudi Burič opremljat prvo ilegalno tiskarno v Ljubljani, ki je bila na Brdu in so jo imenovali Podmornica, Borse in Ivan Štrekelj pa sta bila določena za delo v rajonskem partijskem komiteju za Trnovo, čeprav je slednji še do maja 1942 deloval med tiskarji, dokler ni odšel v ilegalno tiskarno Tone Tomšič. Vodenje organizacije OF med grafičnimi delavci pa je prevzel Viktor Ilovar.

S centralno tehniko so bili povezani tudi trafikantje. Med najpomembnejšimi so bile Preša pri Zmajskem mostu, kjer je Zinka Kisovec sprejemala orožje, tehnični in sanitetni material za potrebe narodnoosvobodilnega gibanja, nadalje trafika, kjer je prodajal slepi Ludvik Šušteršič na Trubarjevi in kamor so že leta 1941 prihajali kurirji glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, in trafika Franca Hitija na Gornjem trgu, ki je Slovenskega poročevalca razpečeval tudi tako, da je dajal po en izvod med legalni tisk (op.150).

Četrtri, ki so bili tesno povezani s centralno tehniko KPS, pa so bili člani že omenjenega osrednjega tehničnega odbora OF, imenovanega OTO, kjer so bili vključeni kemiki, strojniki, elektroinženirji in agronomi, ki so v sodelovanju z obrtniki pomagali pri izdelavi razstreliv, dušilcev za orožje, naprav za polnjenje min, osti za prediranje gum, risali pa so tudi načrte za skrivališča in skrivne tiskarne. Kemiki so imeli tudi lastno partijsko celico, ki jo je ustanovil Dušan Bravničar, študent kemije, na pobudo dr. Aleša Beblerja maja 1941. Imela je pet članov, ki so imeli nalogo "pomagati partijski tehniki oziroma vojaškemu sektorju z vsem, kar se tiče razstreliv ter z vključevanjem ostalih kemikov v OF" (op.151).

Brivci in frizerji so imeli dva odbora OF, enega za mojstre in drugega za pomočnike. Glavni organizator med pomočniki je bil Robert Mihič, ki je organiziral pomočnike v Ljubljani, pa tudi drugje na Slovenskem. Pri tem je bil povezan s Francetom Kimovcem in Stanislavom Štrekljem, torej z rajonskim komitejem Trnovo. Pomočnike so organizirali še Ciril Traven, Marjan Miter in Marija Božič. Mojstre pa je začel povezovati Ernest Eypper, med drugim tudi Vinka Benda in ga vključil v matični odbor. Za OF je v mestu je delalo najmanj osem mojstrov. Za vse, tudi pomočnike je bila značilna organizacija po trojkah, kar pri drugih poklicnih skupinah ni bila značilnost (op 152).

Poleg teh so bili kot matični odbori organizirani še dimnikarji, za katere pa o njihovi dejavnosti za OF nismo našli podrobnejših podatkov, in gospodinjske pomočnice (op.153).

V Dravljah in okolici so za partizane delali Viktor Kolar, ki je popravljajl orožje, čevljarja Peter Lakner in Šipič iz Podgore, Janez Kuštrin, sedlar iz Kamne Gorice je delal nahrbtnike, Nino Tomažič iz Dravelj pa je izdelal kovinsko škatlo, ki so jo zakopali v hribu nad Mednom in kamor je patrolja za Gorenjsko, kot so jo imenovali pri centralni tehniki KPS, za kranjski okrožni komite KPS oziroma za vso Gorenjsko odlagala ilegalne tiske in tiskarski material, kar so nato prevzeli gorenjski partizani (op.153a).

Prvi sestanek stražnikov, z namenom, da bi med njimi ustanovili organizacijo OF, je sklical maja 1941 stražnik Anton Možek v gostilni pri Milošu na Gornjem trgu. Na njem so bili poleg sklicatelja še Stane Ukmar, Franc Baudek, Janez Šušteršič, Janez Režek in "še do danes nepoznan človek", ki jim je dal prva navodila in jih imenoval za organizatorje na vseh devetih policijskih postajah v Ljubljani. Mesec kasneje je Zdenka Kidrič naročila Škerlavaju, naj organizacijsko poveže stražnike v OF. Škerlavaj je prek Zdenke Kisovec, ki je imela trafiko pri Zmajskem mostu, spoznal Možka, "ki je že pred tem na lastno pest zbiral pristaše OF", nakar je imel v lovski sobi gostilne Sokol na Ciril-Methodovi ulici sestanek z osmimi uniformiranimi stražniki, med katerimi so bili vsi prej omenjeni. Že v letu 1941 jim je uspelo, da se jih je od 240 stražnikov v OF vključilo 180. Povezani pa so bili v matični odbor OF, ki so ga ustanovili na sestanku pri Sokolu (op.154).

Stražnike pa so povezovali tudi drugi. Kristjan Ribnikar je povezal štiri in potem zvezo predal Škerlavaju, ki ga je spoznal s pomočjo Maksa Stermeckega (op.155).

Jeseni 1941 je centralni komite KPS sklenil, da bi bilo treba dati stražnikom več ideološke izobrazbe, zato je decembra istega leta prevzel Škerlavajevo delo Boris Ziherl (op.156).

Januarja 1942 so italijanski oblastniki doživeli presenečenje, ker jim niso hoteli priseči oficirji stražnikov. Čeprav je KPS zagovarjal načelo, da jim "škodovati to ne more, mnogo pa nam lahko koristi, saj imam močno organizacijo. Če nam bodo Italijani zaupali, jih bomo še lažje prinašali okrog" (op.157).

Italijani so na to odgovorili z njihovo razorožitvijo in kasnejšo internacijo v Italijo. O tem je Kardelj dvakrat poročal Josipu Brozu Titu in poudaril, da so se vsi "orientirali v okviru OF na KP in ne na kako drugo skupino" (op.158).

K prisegi so 20. januarja 1942 poklicali pet oficirjev, med njimi tudi Franca Sevška, ki je kot najstarejši odklonil prisego, za njim pa še drugi (op.159).

Vozniki policijskih avtomobilov in motorjev pa niso bili povezani v stražniški matični odbor OF, pač pa s šoferji, s Francem Podbevškom, voznikom reševalnih in gasilskih avtomobilov iz Mestnega doma na Krekovem trgu (op.160).

Škerlavaj je povezoval z OF samo policijske in prometne uniformirane stražnike, policijski agenti in uradniki pa so bili povezani drugje. Na upravi policije je obstajalo jedro aktivistov z Brankom Lovrečičem. Glede na kočljivost in nadzorovanost njihove poklicne dejavnosti je bila njihova dejavnost za OF bolj ali manj individualna. Lovrečič je povezoval nekaj uslužbencev, ki jih je imenoval zvezniki, torej tisti, ki so imeli nadaljnje povezave z drugimi aktivisti OF. "Konspiracija je bila tako stroga, da so celo simpatizerji OF med uslužbenci uprave šele po osvoboditvi zvedeli, da je na upravi policije med vojno obstajala organizacija Osvobodilne fronte." Posamezniki na upravi so delali za OF s pridobivanjem obveščevalnih podatkov, izdajali so obrazce za lažne prepustnice in organizirali kritje aretiranih oseb, s tem, da so jih po kratkem zaslišanju predali namesto Italijanom sodišču. Ko pa so jih dobili nazaj, so jim izdali odgonske listine in jih poslali iz mesta v občine, kjer so imeli stalno bivališče, s tem pa dejansko na svobodo (op.161).

Prve stike z zdravniki je navezal dr. Aleš Bebler v pozni pomladi 1941. Na sestanek v vilo Prijateljevih in Golobovih je povabil pet zdravnikov, med njimi tri stažiste iz ljubljanske bolnišnice, dr. Boženo Ravnihar, dr. Boženo Ser nec in dr. Damjano Bebler, dr. Andreja Zupančiča z medicinske fakultete ter zasebne ga zdravnika dr. Mavricija Neubergerja (op.162).

Zdravniški matični odbor OF pa je bil ustanovljen avgusta 1941 zaradi novih potreb po pomoči ilegalcem in partizanom, on sicer na pobudo izvršnega odbora OF. Za povezavo z zdravniki so določili dr. Aleša Stanovnika, od katerega je odbor dobival predvsem navodila za politično delovanje. Zaradi narave svoje dejavnosti pa so bili povezani še z dr. Alešem Beblerjem in vodjo vojaške obveščevalne službe dr. Vitom Kraigherjem. V prvem zdravniškem matičnem odboru, ki je bil za razliko od vseh ostalih v Ljubljani koalicijsko sestavljen, sta bila predstavnika komunistov dr. Neuberger in dr. Ravniharjeva, krščanske socialiste je zastopal dr. Bogdan Bre celj, sokole pa dr. Franjo Novak. Zaradi maloštevilčnosti in obilice dela pa so v odbor vključili še politično neopredeljenega dr. Pavla Lunačka. Delo so si člani razdelili med seboj tako, da je vsak odgovarjal za eno področje zdravstva. Vsak od njih je pridobival nove člane na svojem delovnem mestu, kjer je bil v tesnem stiku s svojimi stanovskimi kolegi, za katere je lahko domneval, kako so usmerjeni. To pa ni bilo težko ugotoviti, ker so zdravniki tudi veliko prostega časa preživeli skupaj (op.163).

Matični odbor je povezoval dejavnost tridesetih odborov OF, katerih naloge so bile v prvi vrsti pomoč ranjenim partizanom in aktivistom OF, omogočanje hlinjenja bolezni v zaporih zaradi izognitve zaslišanj ali ostrejših kazni, nadalje pomoč pri pobegih iz jetniškega oddelka bolnišnice, brezplačno zdravljenje aktivistov OF, dodeljevanje bolniškega staleža in bolniških doklad. S slednjim so tudi razbremenjevali sredstva, ki bi jih morala datjati OF kot podporo svojim aktivistom. Poleg tega so vodili tečaje prve pomoči, zbirali in dopolnjevali so

sanitetni material, zdravila in inštrumentarij za operacije ter uničevali dokumentacijo ilegalcev in partizanov, ki so med operacijami umrli.

Dr. Peter Držaj je že pred koncem junija 1941 povezal z OF dr. Francija Derganca, ki je delal v družinskem sanatoriju Emona na Komenskega cesti, in mu naročil, naj pridobi za organizacijo še zdravnike iz kirurške klinike, kjer je zatem za OF delalo vse osebje, nekateri organizirano in zavestno, drugi pa spontano. Prav tako so delali za OF vsi pri Dergančevih dokler ni bil dr. Derganc novembra 1941 aretiran skupaj s trgovcem Romanom Golobom, s katerim je bil povezan od junija oziroma julija istega leta.

V šolski polikliniki na Aškerčevi so za OF delovali štirje zdravniki. V splošni bolnici in Dečjem domu na Roški cesti je vodil organizacijo od jeseni 1941 Vinko Kregar. V umobolnici je ustanovil odbor petih članov dr. Držaj. V ženski bolnici in porodnišnici je odbor ustanovil in vodil dr. Lunaček, v mestnem fizikatu pa dr. Marijan Ahčin. V letu 1941 je bil ustanovljen tudi odbor OF za stažiste in volonterje ter odbor v železniški ambulanti na Celovski (op.164).

Tudi vsi odbori OF na zavodih, ki so opravljali bolezensko in nezgodno zavarovanje, so bili povezani z zdravniškim matičnim odborom. Poleti 1941 je Fedor Kovačič vodil sestanek v Legatovem bifeju na Miklošičevi, kjer je bilo pet uslužbencev okrožnega urada za zavarovanje delavcev in kjer so se domenili, kdo bo zastopal posamezne oddelke. Te so razdelili na krožke OF s po nekaj zaposlenimi. Konec septembra so ustanovili na okrožnem uradu še partijsko celico. OF je imela na ustanovi že 1941 prevladujoč vpliv, saj je bilo od 321 zaposlenih 60 aktivistov OF in 94 simpatizerjev. Oktobra 1941 je prišlo do reorganizacije. V skupni odbor, ki je bil sicer še povezan z zdravniškim matičnim odborom, so se združili odbori pri Okrožnem uradu za zavarovanje delavcev na Miklošičevi, zobotehniki, glavna bratovska skladnica in trgovska bolniška blagajna. Sekretarka združenega odbora je postala Milica Salberger (op.165).

V glavni bratovski skladnici, kjer je bila OF ustanovljena julija 1941, so bili v OF vključeni le trije zaposleni in so bili prvotno povezani z uličnim odborom OF na Vrtači (op.166).

Odbor zobozdravnikov je bil ustanovljen septembra 1941 in je v začetku povezoval pet, v oktobru pa devet članov. Vodil ga je dr. Franc Čelesnik (op.167).

Zaradi pomembnosti zbiranja najrazličnejšega materiala, ki ga je potrebovalo zdravstvo v OF je bila v zdravniškem matičnem odboru OF dr. Lunačku zaupana izključno ta naloga. Pri tem delu je bil povezan s Škerlavajem, da je dobil zvezo z zanesljivimi obrtniki, ki so nato izdelovali zahtevano opremo, predvsem nahrbtnike iz nepremočljivega platna, dokler niso maja 1942 poslali po železnici vagonске pošiljke sanitetnega materiala partizanskim enotam. Hkrati pa je konec meseca odšla iz mesta na osvobojeno ozemlje prva velika skupina petnajstih zdravnikov z enim medicincem in enim zobnim tehnikom. Pred tem so ranjence vozili v mesto ali pa so posamezni zdravniki hodili zdraviti ranjence na teren,

potem pa so se vrnili v Ljubljano. Dr. Lunaček in dr. Novak pa sta v ta namen organizirala tudi nekaj podeželskih zdravnikov (op.168).

Sanitetni material in zdravila so zbirali tudi farmacevti in lekarnarji, ki so imeli svoj odbor OF, ki je povezoval več skupin. Z zdravniškim matičnim odborom ga je povezoval Marko Rems. Sanitetni material je zbiral tudi Roman Golob s svojimi zvezami do aretacije novembra 1941, veliko pa so ga dobili še neposredno iz tovarn, npr. iz Salusa (op.169).

Svoj odbor so imeli še študentje medicine, ki so bili povezani s skupino zagrebških študentov. Vodila sta ga Lojze Korzika in Rems, do začetka 1942, ko so jih nekaj od te skupine zaprli in ko "organizacija ni bila več izključno povezana po strokah" (op.170).

Največja težava pri sestavljanju omenjenih odborov in pri njihovi povezavi je bila "v medsebojnem nezaupanju ljudi, posebno zdravnikov do pomožnega osebja in narobe". Prvi organizacijski udarec so zdravniki dobili z izdajo Golobovega skladišča, ko so poleg dr. Derganca aretirali še dr. Beblerjevo, dr. Sernečevo in dr. Držaja, ter marca 1942, ko je bila razkrita pomoč partizanom v splošni bolnici in sanatoriju Emona. Takrat je bil aretiran tudi dr. Bogdan Breclj, namesto njega pa so v matični odbor vključili dr. Ahčina (op.171).

Nekaj dni po okupaciji so pravniki komunisti ustanovili nekaj med seboj nepovezanih skupin v katerih so govorili o novih razmerah ter kako bi organizirali odpor proti okupatorju. Prvi skupni sestanek je bil v hiši Cirila Vidmarja, člana mestnega odbora OF. Od vodstva OF sta se ga udeležila Boris Zihrel in Lovro Kuhar, od pravnikov pa dr. Anton Kržišnik, odvetnik Stanko Tomšič in Andrej Lasič. Sklenili so, da bodo na sodnih ustanovah in pri odvetnikih ustanovili odbore OF med sodniki in sodnimi tajniki, sodniškimi pripravniki in med odvetniškimi in notarskimi pripravniki. Med prvimi je največ deloval dr. Teodor Tominšek, ki je imel zvezo z dr. Dušanom Kraigherjem, saj je ta pri njem stanoval kot ilegalec. V skupini je bilo najprej šest članov, od katerih je eden kmalu odpadel. Pri drugih so bili organizatorji Vladimir Krivic, Evgenij Ravnihar in dr. Vito Kraigher, pri tretjih pa Lojze Kramar in Stanko Tomšič. Še pred napadom Nemčije na Sovjetsko zvezo junija 1941 je bil ustanovljen matični odbor pravosodnih ustanov, ki je povezoval vse navedene skupine in je predstavljal "organizacijsko matico". Prvi pripravljalni sestanek je bil maja ali prvo polovico junija 1941 v tim. rdeči hiši na Poljanskem nasipu v stanovanju prof. Jurija Štampiharja. Sklican je bil na pobudo Ravniharja. Vodil ga je Alojzij Žigon. Na sestanku so bili še Jože Šegedin, Albin Torelli in dr. Ludvik Gruden. Dr. Tominšek z vrhovnega sodišča pa je bil tedaj odsoten. Toda na drugem sestanku so ga izvolili za predsednika matičnega odbora OF, za namestnika dr. Grudna, predstavnika vrhovnega sodišča, za člane Žigona z okrožnega sodišča, Torellija z okrajnega sodišča, odvetniške in sodne pripravnike pa je zastopal Jože Šegedin. V ta matični odbor sta bila zatem vključena še Anton Zupan, predsednik sodni-

kov in odvetnikov emigrantov, ter predstavnik sodnih in odvetniških uslužbencev Jože Hribar (op.172).

Dr. Teodor Tominšek je bil kot predsednik povezan s Stankom Tomšičem, vodjem matičnega odbora odvetnikov in notarjev, ki je imel še pododbor odvetniških uradnic, ki so ga ustanovili julija ali avgusta 1941. Najprej ga je vodila Vida Kovačič, nato pa Ana Stanovnik. Omenjeni matični odbor je bil povezan še z aktivom OF v sodnih zaporih, ki ga je vodil Anton Čamernik.

Prvi sestanki članov OF na pravosodnih ustanovah so bili javni. Čeprav odbor ni bil koalicijsko sestavljen, pa so na sestanke prihajali predstavniki vseh treh ustanovnih skupin OF. Tako so bili na najmnožičnejšem sestanku julija 1941 poleg predstavnikov KPS še po en predstavnik krščanskih socialistov in dva predstavnika liberalcev in sokolov. Pa tudi kasneje sta s tem matičnim odborom vzdrževala zveze tako dr. Aleš Stanovnik, ki je bil tudi pravnik kot Zoran Polič.

Poleg splošnih nalog organizacije OF; od vključevanja članstva, njihovega sodelovanja pri množičnih akcijah, od napisnih akcij do manifestacij, pobiranja članarine, prispevkov, posojil, drugih denarnih prispevkov in različnega materiala ter skrbi za politično vzgojo, so sodelovali predvsem pri obveščevalni službi in pri pobegih nekaterih zapornikov komunistov po navodilih vodje vojaške obveščevalne službe dr. Vita Kraigherja. Organizirali so tudi pomoč obsojencem pri obrambi pred italijanskim vojaškim sodiščem, hkrati pa so OF obveščali o poteku procesov in o denunciantih.

Po ograditvi mesta z žico, ko je bil prihod v mesto otežkočen, so pošiljali aktivistom OF pozive za prihod na sodišče, da so se lahko z njimi izkazali pred okupatorskimi oblastmi in dobili dovoljenje za prehod. Ko pa so nasprotniki OF na sodišču ugotovili, da je omenjena organizacija med pravniki zajela večino, so začeli razširjati svojo dejavnost, tako da je prišlo do diferenciacije. "Pojavljale so se razne nasprotne grupe, oziroma separatistična gibanja (nagodetovci, klerikalci, kmetijci), ki so forsirali, oziroma formirali koalicijsko obliko Osvobodilne fronte (negodetovci, nacionalisti) ali pa so nastopali proti OF (Maks Loh itd.). Toda poudariti je treba, da nobenemu izmed teh gibanj ali posamezniku ni uspelo Osvobodilne fronte razbiti, ampak je pri večini prodrlo načelo enotnosti OF. Ostali so odpadli ali prešli v nasprotni tabor. Akcija OF se je sicer nujno morala zakonspirirati, se je pa zato notranje okrepila in več kot uspešno napredovala, kljub temu, da se je pozneje veliko število članov neposredno povežalo v organizacijo OF na terenih, so pa mnogi istočasno ostali povezani tudi v organizacijo OF na sodišču in tako delali tudi tu". Matični odbor OF je ostal v prvotni zasedbi, dokler niso bili jeseni 1942 aretirani dr. Tominšek, dr. Gruden in Šegedin. Vodstvo pa je nato prevzel dr. Kržišnik (op.174).

Mesec dni po okupaciji naj bi bil med poštarji ustanovljen prvi matični odbor OF, imenovani izvršni odbor poštnih uslužbencev, ki pa je "po nekaj tednih razpadel, ker se je vanj vrinilo več plavogardistov in belogardistov" (op.175).

V začetku avgusta 1941 je Jože Kumar povezal Nejca Šturma z Andrejem Lasičem, članom mestnega odbora OF. Kumarju je bilo to toliko lažje, ker je pred vojno honorarno delal pri založniškem podjetju Naša založba, kjer je sodeloval tudi Lasič. Ta mu je povedal, da ima že stike s člani OF v poštni direkciji in na glavni pošti. Zaupal mu je, naj se poveže z njimi, predvsem pa naj organizira OF v združenju poštних uslužbencev, kjer je bil Kumar podpredsednik, Šturm pa predsednik, do jeseni 1941, ko je odstopil. Predsedstvo je nato na pobudo svojih sodelavcev prevzel ing. Anton Repe v nameri, "da bo pod njegovim vodstvom združenje najbolje zaščiteno pred infiltracijo osvobodilnemu gibanju sovražnih elementov" (op.176).

Šturm je konec avgusta v poštnem domu na Titovi cesti pod "firmo združenja" sklical sestanek, ki so se ga udeležili predstavniki vseh ljubljanskih poštних ustanov. Šturm je bil izvoljen za sekretarja. Za vojaško organizacijo je bil zadolžen Vladimir Šenk, blagajničarka je bila Lidija Pečenko, ki je zbrani denar oddala Šenku, ta pa Antonu Roglju, blagajniku rajona Center, zaposlenemu v Prvi hrvatski štedionici. Intendant je bil Vinko Slamič, ki je nabrani material oddajal hišniku v srednji tehniški šoli na Aškerčevi (op.177).

V prvih mesecih leta 1942 je bil v matični odbor vključen še Janko Kavčič. Odbor je v tej sestavi deloval vse do konca leta 1942, ko je bil v tim. božičnih racijah aretiran sekretar Šturm, nakar je vodstvo prevzel Kavčič (op.178).

V obeh tehničnih sekcijah, telefonski in telegrafski, sta ustanovila skupni odbor OF Jože Ferluga in Julij Gliha, ki je bil tudi vojaški referent in blagajnik, prvi pa je bil odgovoren za politično vzgojo. V odbor je bilo vključenih več kot deset zaposlenih (op.179).

Na glavni pošti na Titovi so se trije zaposleni že julija 1941 povezali z nekim učiteljem iz Šiške in imeli z njim tri sestanke v parku Zvezda. Ker pa je bil ta istega meseca aretiran se je ta zveza prekinila. Septembra pa je začel tajnik glavne pošte Ivan Voljč povezovati nekatere zaposlene, ki so nato pridobivali za OF nove člane OF na vseh osmih oddelkih. V letih 1941 in 1942 je bilo tako vključenih v OF štiriinsedemdeset uslužbencev, med njimi tudi trije, ki so kasneje pristopili k nasprotnikom OF, nekaj pa jih je prenehalo s sodelovanjem. Pred Voljčem je bil za vodjo organizacije OF na glavni pošti oktobra 1941 izvoljen Bernard Naglič, ki pa je svoje naloge pri vodenju OF "vzel popolnoma ferajnar-sko" (kot da bi vodil društvo op.avt.) in zato se je drugih pet članov odbora OF oddaljilo od njega. Naglič pa je ostal sam in je kasneje "odpadel". Nikola Petrovčič, ki je bil v prvotnem odboru pa je kasneje prestopil med pristaše D.Mihailovića (op.180).

Na kolodvorski pošti na današnjem Trgu OF je bil odbor ustanovljen 15.avgusta 1941. Prvi sekretar je bil Rafael Trampuž. Ko pa je odšel v partizane, ga je marca 1942 zamenjal Leopold Rihar. V odboru so imeli intendanta in njegovega namestnika, ki je bil hkrati tudi vodja obveščevalne trojke (op.181).

Na poštni direkciji na Levstikovem trgu je bil organizator Nejc Šturm in je k sodelovanju pritegnil Šenka, Jurgela in Slamiča, ki so bili tudi na ustanovnem sestanku matičnega odbora OF, ki se je v začetku imenoval izvršni odbor OF poštних uslužbencev. Za posamezna nadstropja pa so na direkciji ustanovili še pododbore (op.182).

Organiziranje OF na poštних ustanovah v začetku ni bila težka naloga, ker je večina uslužbencev s "simpatijami sprejela njen program". Mnogi aktivisti pa so se bali povezav OF tam, kjer so stanovali, predvsem zaradi nevarnosti izdajstva ali "nerodnosti" terenskih sekretarjev OF, ki so si delali razne sezname in beležke o članih. Predvsem se je to pokazalo ob poskusu aretacije oziroma ustrelitvi Slavka Gabrenja, ko so na podlagi spiskov, ki so jih našli pri njem aretirali celo vrsto aktivistov OF, predvsem iz "strogega" mestnega središča. Članstva OF pa se skrčilo predvsem po tem, ko je italijanski okupator začel streljati talce (op.183).

Za mestno občino ljubljansko (op.184) je bil ustanovni sestanek matičnega odbora OF junija 1941 v gostilni pri Čadu pod Rožnikom ali pa v gostilni pri Pavšku, pri železniškem podvozu na Šmartinski cesti (op.185).

Sestanek je vodil in organiziral član nameščenske partijske celice Viktor Štemberger. Prvi sekretar je postal inž. Jože Levstik, mestni agronom, ki je imel že od pomladi 1941 zveze z dr. Dušanom Kraigherjem in Maksom Stermeckim. Nato so člani prvega matičnega odbora, inž. Bogo Prašnikar, Slavko Puterle, Ivan Kristan, Lojze Vrhovec, Maks Nahlik in prof. Drago Stepišnik začeli organizirati in povezovati odbore OF v vseh mestnih uradih, podjetjih in ustanovah (op.186).

Prvi med njimi je bil aretiran prof. Stepišnik, in to zaradi sodelovanja pri odvzemu 296 odev iz Mestnega doma na Krekovem trgu. Junija 1942 pa je bila prva velika racija, in sicer po aretaciji Borisa Vidra, uslužbenca mestnega anagrafskega urada, ker so ga sumili, da izdaja ponarejene domovnice, na podlagi katerih so lahko ilegalci dobili osebne izkaznice. Vider ni zdržal mučenja in je povedal, s kom je sodeloval. Aretirali so inž. Prašnikarja in še pet aktivistov OF, vsi drugi člani matičnega odbora ter Štemberger pa so se aretacijam izognili in odšli v ilegalo, kasneje pa v partizane. Že ko je bil inž. Levstik v ilegali je zaupal ustanovitev novega matičnega odbora Vladimirju Kavčiču (op.187).

Maks Nahlik je organiziral odbor OF na gradbenem oddelku že pred ustanovitvijo matičnega odbora, maja 1941. V njem je bilo pet članov (op.188).

Na gospodarskem oddelku je odbor s štirimi člani organiziral inž. Levstik, vodil pa ga je Kavčič. V knjigovodstvu in finančnem oddelku ga je organiziral Štemberger, sekretar odbora pa je postal Janez Ilovar. Na odseku za domovnice ga je organiziral inž. Prašnikar. Na statistiki, trošarini in mitnini, vojaškem uradu pa je bilo le nekaj članov ali pa samo po en poverjenik, ni pa bilo odborov OF (op.189).

Številčno močne organizacije so bile tudi v mestnih podjetjih. Na Žalah, pokopališču pri sv. Križu za Bežigradom, sta odbor OF organizirala Franc Lubej in

Stane Žilič, ki je bil tam zaposlen. V začetku je bil odbor povezan z rajonskim odborom OF Bežigrad, kmalu po ustanovitvi matičnega odbora OF na mestni občini pa so se povezali z inž. Levstikom in utrdili organizacijo, tako da so vsi razen enega plačevali članarino. V dobrih odnosih pa so bili tudi s tamkajšnjim župnikom Evgenom Legatom, upraviteljem pokopališča, ki je z njimi sodeloval brez zadržkov. Njihova glavna naloga je bila, da so prepoznavali žrtve italijanskega nasilja (op.190).

V mestni vrtnariji so imeli sestanek v začetku junija 1941. Sklical ga je France Sitar na pobudo inž. Levstika, udeležili so se ga vsi zaposleni delavci in uslužbeneci, razen štirih. Sprejeli so proglas OF in izvolili tričlanski odbor, v katerem so bili Sitar, Marjan Vovko in Jože Brank, ki je bil tudi delavski zaupnik. Zatem so Italijani sklicali sestanek vseh delavskih zaupnikov v delavski zbornici in grozili vsem, ki se ga ne bi udeležili. Odbor OF je sklenil, naj se Brank tega sestanka ne udeleži, v skladu z navodili vodstva OF, ki je zahtevalo bojkot. Brank pa je vendarle šel, zato so ga izključili iz OF. Ob racijah v mestni vrtnariji junija 1942 pa so zajeli tudi njega. Na zaslišanju ni priznal ničesar in je "položil izpit za ponovno članstvo v OF z odličnim uspehom". Zato je OF tudi pomagala družini, ko je bil Brank interniran v Italiji (op.191).

Junija so bili ustanovni sestanki že na cestnem nadzorstvu, mestni plinarni in mestni elektrarni. Prvi sestanek je organiziral Franc Sedej, drugega Kristan, tretjega pa kar trije, inž. Levstik, Vrhovec in Nahlik. Istega meseca je Ivan Gjud organiziral odbor OF v mestni klavnici, ki je bil povezan s Sitarjem iz mestne vrtnarije in Lojzatom Blažičem, ki je ustanovil odbor OF tudi na mestni pristavi. Odbor OF je bil tudi v mestnem vodovodu.

V mestnem domu na Krekovem trgu so bili na magistratni matični odbor OF, kot so ga aktivisti imenovali, navezani le preskrbovalni urad, deloma tudi gasilci in reševalci. Socialni oddelek z dezinfektorji in epidemiološko službo, ambulanto za odrasle in socialno šibke ter otroško ambulanto v Streliški ulici pa je dr. Marjan Ahčin povezal z matičnim odborom zdravnikov.

Elektrocestne železnice, popularno imenovane tramvaj, so bile v sklopu mestnih podjetij, niso pa bile nikoli vključene v magistratno frontno organizacijo. Imele so svoj matični odbor, ki je bil povezan z rajonskim odborom OF v Šiški, v katerem so imeli, kot je bilo že omenjeno, celo svojega predstavnika. Matični odbor Elektrocestnih železnic je bil ustanovljen na pobudo Marijane Draksler junija 1941 in je imel tri pododbore OF: prometnega, za delavnice in za vzdrževalce prog. Vodil ga je Franc Štefančič. V odboru OF je bilo še pet članov, med njimi tudi sekretar partijske celice Janez Matulj. Uspeli so, da so v OF vključili vseh 280 zaposlenih (op.192).

Na visokem komisariatu Ljubljanske pokrajine (op.193) je bil matični odbor OF ustanovljen v drugi polovici avgusta 1941, potem ko je dr. Vito Kraigher obiskal dr. Slavka Zoreta in mu zaupal nalogo, naj ga organizira za uslužbence vseh oddelkov. Dr. Zore je sklical sestanek v stanovanju višjega gozdarskega svetnika

inž. Hinka Rejca Pod hribom v Zgornji Šiški, na katerem so bili poleg sklicatelja in gostitelja še inž. Sonja Oblak-Lapajne, dr. Milan Bano in Zoran Polič, predstavnik mestnega odbora OF. Na sestanku so o organizaciji govorili le na splošno in zato niso vzpostavljali nikakršnih organizacijskih oblik, ker so bili na sestanku "tudi ljudje, za katere niso vedeli, ali bodo ostali v OF ali ne. Kasneje se je izkazalo, da je bil to dr. Bano". Zatem so na vseh oddelkih povezali že obstoječe odbore OF, kjer pa jih ni bilo, so jih ustanovili. Dr. Zore je poleg osebnih poznanstev dobil obvestila tudi od članov partije, predvsem sekretarja tamkajšnje partijske celice inž. Viktorja Šuškoviča, na "katere ljudi na posameznih oddelkih se lahko obrne, ki so poštene in pripravljene sodelovati z OF". Organizatorji so hoteli zgraditi tako organizacijo, ki ne bi mogla v celoti "pasti" zaradi izdajstva. Zato je morala biti tako prepletena, da bi bilo nadaljevanje dejavnosti vedno mogoče (op.194).

V matičnem odboru, ki so ga najprej imenovali plenum OF za banovinske uslužbence, so bili največkrat po štirje člani, razen v prvem odboru, kjer je bil dr. Zore predsednik, inž. Miroslav Černivec sekretar, člani pa inž. Emil Kovačič, inž. Lojze Karlin, inž. Oblak Lapajne, inž. Bogdan Žagar in Bogdan Švent. Ti so povezovali po štiri ali več odborov OF po oddelkih, ki so jih imenovali terenski odbori, ki pa so imeli še pododbore. Tako so bili v glavni stavbi, v vladni palači trije pododbori, ki so bili neposredno navezani na matični odbor OF. Na kmetijskem oddelku so bili štirje terenski odbori, s tem da so imeli gozdarji štiri pododbore. Tudi število terenskih odborov se je spreminjalo. Tako sta na hidrotehničnem odseku zaradi povečanega števila članstva iz enega nastala dva, na oddelku za trgovino, obrt in industrijo in pri Kranjskih deželnih elektrarnah pa sta se sprva samostojna odbora združila v enega.

Prvi odbor OF je organiziral Vladimir Vrhovnik maja 1941 na hidrotehničnem odseku tehničnega oddelka, v katerem je bilo še pet inženirjev. Odbor je tudi vodil, dokler ga niso že poleti 1941 kot nezanesljivega odpustili iz službe. Istega meseca so ustanovili tudi terenski odbor na arhitekturnem in mesec kasneje na cestnem odseku. Na tehničnem oddelku je bil še odbor na odseku za elektrostrojne naprave oziroma inšpekciji parnih kotlov. Junija 1941 so bili ustanovljeni še terenski odbori na kmetijskem oddelku, kjer je bil posebej močan za gozdarje in ni vključeval samo uslužbencev gozdarskega odseka, pač pa še odseka za urejanje hudournikov, ravnateljstva državnih gozdov inčasne uprave razlaščenih veleposestniških gozdov. Organiziral ga je inž. Šuškovič. Na odseku za agrarne operacije je pripomogel k ustanovitvi odborov OF dr. Zore, na odseku za poljedelstvo in živinorejo pa inž. Jože Jošt.

Avgusta 1941 je dr. Zore organiziral ustanovni sestanek za uslužbence glavne stavbe, t.i. vladne palače. Simpatizerje OF je sklical Herman Keber, na sestanku so izvolili tričlanski odbor, ki je vodil dejavnost treh pododborov: za ekonomat, uradnike in šofereje. Organizacijsko sta bila zadnja dva navezana na prvega. Dr. Zore je bil zaposlen na oddelku za socialno politiko in narodno zdravje in je

zato organiziral odbor OF tudi tam, vendar ga ni vodil sam, pač pa Karel Novina. Terenski odbori OF so bili še na finančnem oddelku in na oddelku za trgovino, obrt in industrijo, ki je bil ustanovljen med zadnjimi, decembra 1941, in se je kasneje združil z odborom pri Kranjskih deželnih elektrarnah. Na banovinski matični odbor OF, kot so ga aktivisti OF imenovali, je bil navezan tudi odbor OF na okrajnem glavarstvu v Ljubljani, ki ga je ustanovil dr. Zore, čeprav ta ustanova ni bila v sklopu oddelkov visokega komisariata (op.195).

Na pokrajinskem anagrafskem uradu, ki so ga Italijani ustanovili za evidenco prebivalstva in ki je imel svoj sedež v Trnovem v bivšem Sokolskem domu, je nad ilegalno dejavnostjo v korist OF bedel dr. Vito Kraigher, vodja vojaške obveščevalne službe OF. Ker so na uradu zaposlovali predvsem begunce iz Gorenjske in Štajerske, je dr. Kraigher predhodno poskrbel, da so vstavljali v kartoteke nove kartice ilegalcev, s katerimi bi bili kriti ob morebitnih preverjanjih njihovih osebnih podatkov na legitimacijah z lažnimi podatki. To dejavnost je po navodilih dr. Kraigherja do aretacije maja 1942 vodil dr. Adolf Vogeltnik (op.196).

V mestu sta bila za ustanove, ki so se ukvarjale z različnimi finančnimi posli, ustanovljena dva matična odbora OF, eden za uslužbenke bank in zavarovalnice, drugi pa za uslužbenke državne finančne in davčne službe. Ustanovni sestanek za prva je bil maja ali junija 1941 v stanovanju Cirila Vidmarja. Vodil ga je dr. Jože Brilej, ki je bil hkrati tudi sekretar partijske celice za bančnike in zavarovalničarje. Matičnega odbora OF niso volili, dr. Brileja niso imenovali za sekretarja. Njegov položaj vodje ilegalne dejavnosti med takratnimi uslužbenci je bil za ostale razumljiv, ker je on skliceval sestanke in jim je dajal navodila za delo. V matičnem odboru so imeli delo razdeljeno. Sekretar je vodil vso dejavnost, drugi pa so vsak posebej skrbeli za vojaške zadeve, za organizacijo in za razdeljevanje tiska OF. Najmočnejša je bila organizacija v Poštni hranilnici, ki jo je vodil Lojze Kersnič. Za začetek meni, da so bili organizatorji pri svojem delu precej naivni. On je npr. sklical kar množični zbor, ki se ga je udeležilo približno 180 uslužbencev. Sestanek mu je pomagal voditi Ciril Vidmar. V mestni hranilnici je bil v odbor vključen tudi Ivo Škerl. Konec maja 1941 sta ga sodelavca Otmar Pehani in Vlado Stepišnik izpraševala o njegovem mnenju o okupaciji in okupatorju in mu ponudila vključitev v organizacijo odpora. Zaradi previdnosti pa ni takoj pristal na sodelovanje, ker mu ni bilo jasno, kateri izmed uslužbencev bodo še sodelovali. Ko je zvedel, kar ga je zanimalo, se je sredi junija vključil v OF, po štirinajstih dneh pa je bil vključen še v ožji odbor OF v hranilnici. V Prvi hrvaški štedionici je organiziral odbor Lojze Lubej, ki je bil v stalnih stikih z vodstvom OF. Močan odbor je bil tudi v Kmečki hranilnici, kjer so bili vključeni vsi uslužbenci. Odbori so bili še v Narodni banki kraljevine Jugoslavije v likvidaciji in Ljubljanski kreditni banki. Posebej težko pa je bilo organizirati OF v Kreditnem zavodu za obrt in trgovino, kjer sta imela Ivan Heller in Niko Kavčič v oddelku saldakontov opravka "s samimi zagrizenimi nemčurji, s katerimi smo imeli dnevne spopade. V urad so nosili nemške časopise in izzivali. Imeli pa so v

sebi meščansko moralo in nas niso izdali". V Zavarovalnici "Slavija" sta v začetku junija prišla Andrej Lasič in Ciril Vidmar z namenom, da bi z Edom Keržanom, Francetom Kramarjem in Zvonetom Šturmom ustanovili odbor OF. Po tem razgovoru je bilo dogovorjeno, da bo Keržan sekretar, ostala dva pa člana. Iste-ga meseca je Keržan organiziral še poseben odbor za ženske. Odbora sta bila še v zavarovalnicah s predvojnimi imeni "Jugoslavija" in "Dunav", kjer pa je prvotna aktivnost popustila, ko je dr. Brilej, ki je bil tamkaj zaposlen, organiziral sestanek članov OF v prostorih zavarovalnice, za kar je izvedelo tudi vodstvo zavarovalnice, ki je bila v sklopu skupine Donau Concordia. Zato je vodstvo zavarovalnice sklenilo, da ga bo poslalo na delo v centralo v Gradec. Dr. Brilej pa je to priložnost izkoristil zato, da je sredi leta 1942 odšel v partizane. V Vzajemni zavarovalnici pa je odbor deloval do uboja Ivana Peršuha maja istega leta, ko so aretirali vse člane OF na tem zavodu (op.197).

V aprilu 1941 sta se sestala dr. Vito Kraigher in dr. Ivo Majcen ter se pogovarjala o pripravljenosti finančnih in davčnih uslužbencev za sodelovanje v odpor-niškem gibanju. Konec meseca je bil v stanovanju dr. Majcna sestanek, ki so se ga poleg dr. Kraigherja in gostitelja udeležili še Rajko Dobrota, Marijan Jenko in Andrej Perko, ter zatem začeli z osebnimi stiki pridobivati člane za OF. Hkrati pa je Perko preko svojega sošolca Eda Keržana dobil stik z dr. Brilejem, ki mu je dal nalogo, naj ustanovi partijsko celico in matični odbor. Na naslednji sestanek h Keržanu je prišel še Dušan Bravničar, ki je vprašal Perka, ali sprejme kandidaturu za vstop v KPS. Ko jo je sprejel, mu je dal še partijsko povezavo z dr. Majcnom. K sodelovanju sta pritegnila še Miroslava Hauptmana in ustanovili so prvo partijsko celico za finančne in davčne uslužbence. Vse to se je dogajalo v maju 1941. Naslednji mesec je bilo povezanih že nekaj desetih uslužbencev tako, da so lahko pripravili ustanovni sestanek matičnega odbora OF za vse štiri finančne in davčne ustanove v Ljubljani; finančno direkcijo, finančno kontrolo, davčno upravo Ljubljana mesto in davčno upravo Ljubljana okolica. Ustanovni sestanek je bil na balinišču gostilne Čad pod Rožnikom. Tam se je zbralo približno 15 uslužbencev vseh štirih ustanov, ki so med balinanjem izbrali de-vetčlanski matični odbor. Za predsednika je bil izvoljen Ante Gnidovec, dr. Majcen je postal sekretar, Perko pa je povezoval matični odbor z mestnim odbo-rom OF. Zadnja dva sta dobila od komunistov naročilo, naj ne kandidirata za predsednika. "Postaviti je bilo treba nekoga po liniji OF, da se ne bi preveč čutilo vodstvo partije". Na ustanovnem sestanku sta bila tudi predstavnika me-stnega odbora OF, dr. Brilej in Andrej Lasič. Gnidovec pa ni vedel, da so dr. Majcen, Perko in Hauptman člani KPS.

Matični odbor OF je povezoval člane na vseh štirih ustanovah, čeprav so bile v različnih delih mesta. Na prve sestanke, ki so bili kar v trezorju finančne direkcije, sta prihajala Andrej Lasič in Vladimir Krivic kot predstavnika mestnega oziroma okrožnega odbora OF (op.198).

Učitelji so se kot skupina že leta 1941 vključili v OF in imeli v vrhovnem plenu OF svojega predstavnika Vlada Majhna. Učitelji in profesorji v Ljubljani so imeli najprej tri matične odbore OF, enega za prosvetne delavce begunce, drugega za osnovnošolske in tretjega za srednješolske učitelje. Zadnje je pričela organizirati Mica Černigoj. Kot romanistko so jo poklicali na prosvetni oddelek visokega komisarista in jo določili, da bo vodila srednješolsko fašistično mladinsko organizacijo. Ta se je temu uprla in ko je o tem govorila Lidiji Šentjunc, ji je ta dala oktobra 1941 navodila za povezovanje stanovskih kolegov v OF. Z njimi je ustvarila mrežo zaupnikov OF po vseh ljubljanskih srednjih šolah, to je gimnazijah, tehniških in meščanskih šolah, kjer so zaupniki ustanavljali odbore OF. Ko pa so dobili povezavo z osnovnošolskimi učitelji, ki so bili podobno organizirani, so ustanovili skupen matični odbor OF za profesorje in učitelje, kjer je bila Černigojeva sekretarka, Ludvik Gabrovšek odgovoren za gimnazije, Menart za osnovne šole in Melhior Rismal za OF na meščanskih šolah.

Naloge prosvetnih delavcev, ki so bili vključeni v OF, so bile, poleg splošnih organizacijskih, še propaganda proti vključevanju šolajoče mladine v fašistične organizacije in zaščita dijakov in učencev, ki so jih italijanski učitelji in nasprotniki OF sumili sodelovanja z organizacijo. Pri glasovanjih v učiteljskih zborih o raznih ukrepih, ki so ožili narodnostne pravice, pa naj bi glasovali proti njim (op.199).

Oficirji starojugoslovanske vojske so bili tako kot učitelji preko svojega predstavnika kot skupina vključeni v vrhovni plenum že leta 1941. Eden izmed prvih, ki je dobil zveze z oficirji, je bil dr. Aleš Bebler. Najprej se je povezal z Ljubom Šercerjem, nato pa s posredovanjem Zdenke Kidrič še z Mirkom Bračičem, Milanom Lahom, Antonom Primožičem in drugimi (op.200).

S posameznimi oficirji so imeli povezavo tudi Boris Kidrič, Zoran Polič in dr. Lado Vavpotič, ki je junija ali julija 1941 povezal z OF Jerneja Pavliča, nakar je imel v njegovem stanovanju sestanek s skupino šestih oficirjev in z brivcem Ivanom Koscem z Mikošičeve ceste. Pavlič se je že pred srečanjem z dr. Vavpotičem pogovarjal z stanovskim kolegom Ivanom Oblakom o vzrokih za kapitulacijo bivše jugoslovanske vojske. Ker pa sta bila oba "apolitična laika, jima je bilo težko najti zveze z pravilno usmerjenimi političnimi osebami tedanje dobe" in ju je dr. Vavpotič informiral o ustanovitvi OF ter predlagal, da bi ustanovili "krožek OF, kjer bi se formiralo več grup, ki bi potem izvrševale naloge, dobljene od OF" (op.201),

Junija 1941 je začel povezovati oficirje tudi general Leon Rupnik, ki je sklical sestanek v sejni dvorani magistrata in predlagal, da bi poslali italijanski vladi pismo o lojalnosti oficirjev do nove oblasti. Ta predlog pa ni bil sprejet, ker se več prisotnih z njim ni strinjalo. Istega meseca je oficir Miha Avšič seznanil svojega brata Jaka z inž. Dušanom Sernecem, ki ga je povezal z OF ter ga seznanil še z drugima dvema bivšima ministroma, ki sta sodelovala z OF, dr. Franjom Novakom in dr. Dragom Marušičem ter s Kidričem, ta pa z dr. Bebler-

jem, dr. Marijanom Brecljem in dr. Josipom Rusom. Julija 1941 je Jaka Avšič prevzel organizacijo oficirjev v OF, "da bi jih odvrnil od vpliva profašističnih voditeljev in generala Rupnika". Dva meseca zatem so imeli "prvi širši plenum oficirske organizacije OF v bivšem vojaškem uradu na Ambroževem trgu. Na njem je bil izvoljen odbor, ki naj bi vodil delo celotne oficirske organizacije OF: Jaka Avšič, predsednik, Jernej Pavlič, namestnik, Stanislav Jelačin, artilerijski major, načelnik štaba, in Franc Avsenak, blagajnik, ki je pobiral članarino, po dvajset lir mesečno".

Organizacijsko so oficirje v OF razdelili na osem skupin, ki so se množile z novimi člani, tako da je oktobra 1941 organizacija štela 84 članov. Tistega meseca je šel Jaka Avšič z majorjem Karlom Novakom na Ravno goro v Srbijo, k Draži Mihailoviću, kjer ga je ta imenoval za svojega namestnika za Slovenijo, Novaka pa za načelnika štaba. Po vrnitvi v Ljubljano se je Jaka Avšič razšel z Mihailovičevim gibanjem. Januarja 1942 so Mihailovičevi pristaši izvedeli, da Avšič ne mobilizira oficirjev za redno jugoslovansko vojsko, kot je Mihailović imenoval svoje enote, pač pa za partizane. Zato so ga obsodili na smrt, on pa se je umaknil v ilegalo (op.202).

Povezovanje oficirjev z OF je bil tudi vzrok za množične aretacije in internacije oficirjev marca 1942, čeprav so nekatere zaprli že pred tem, npr. oktobra 1941 Darka Deranda, decembra pa Damjana Bodloviča (op.203).

Od septembra 1941 pa je bila v okviru skupine oficirjev, ki je bila organizirana kot matični odbor OF, tudi manjša skupina treh mornariških oficirjev, ki jo je z OF povezoval Vladimir Svetina (op.204).

Trije kulturni delavci so bili na ustanovnem sestanku Protiimperialistične fronte, vendar niso zastopali organizirane skupine kot predstavniki drugih treh. Organizacijo kulturnikov v OF je bilo potrebno šele ustvariti. Zato sta se avgusta 1941 Josip Vidmar in Edvard Kocbek dogovorila o sklicu kulturnega plenuma. Prvi je bil nato tudi izvoljen za predstavnika kulturnikov v izvršnem odboru OF, čigar individualni član je bil že pred tem. Kulturniki v OF so se začeli povezovati na podlagi poznanstev in dejavnosti petih komunistov med njimi, dokler 11. septembra 1941 niso v prostorih Slovenske matice sklicali prvega plenuma kulturnih delavcev pod pretvezo običajnega sestanka, kjer so bili poleg Kidriča, ki je sestanek organiziral in vodil, še trije drugi komunisti: Lovro Kuhar, Tone Čufar, dr. France Šturm in partijski kandidat Ignac Koprivec. Ti so poleg Vladimirja Pavšiča, Edvarda Kocbeka in Josipa Vidmarja zastopali pisce. Likovne umetnike sta zastopala Drago Vidmar in France Mihelič, arhitekta Filip Kumbatovič, komponiste in glasbenike Blaž Arnič, pedagoge pa Venceslav Čopič. Juš Kozjak se plenuma ni mogel udeležiti, ker je bil do februarja 1942 kar dvakrat aretiran, prvič že 2. septembra 1941. Zatem so začeli ustanavljati odbore OF s po največ petimi člani, ki so pozneje prerasli v matične odbore OF za posamezne veje umetnosti. Konec januarja ali v začetku februarja 1942 so se kulturniki sestali na drugem plenumu v stanovanju inž. Adrijana Jarca ali pa v stanovanju dr. Šturma

na Vrtači. Vodil ga je Kuhar. Dogovorili so se o ustanovitvi osrednjega vodstva kulturnih delavcev. Na Kuharjev predlog so za sekretarja izvolili Koprivca, ki je bil pred tem, konec leta 1941, sprejel v KPS. Od začetka sta bila v glavnem odboru kulturnih delavcev le še dva člana, potem pa so postopoma vključili še štiri. Na drugem plenumu so sprejeli sklep o kulturnem molku, ki ga je Slovenski poročevalec objavil 6. aprila 1942, čeprav so ga nekateri umetniki upoštevali že pred tem (op.205).

Nekateri književniki so bili prvotno organizirani v trojkah. Kuhar je maja 1941 povezal Toneta Seliškarja, kateremu je zaupal še povezavo učiteljev na meščanskih šolah in seveda književnikov. Seliškar je vključil Mirana Jarca, s katerim sta bila osebna prijatelja (op.206).

Tone Čufar je povezal z OF Cvetka Zagorskega (op.207), hkrati pa je pomagal tudi štajerskim beguncem, predvsem igralcem, ko je Božu Podkrajšku predlagal, da bi z vednostjo vodstva OF in Kuharja ustanovili Veselo gledališče. Skupina je bila ustanovljena in je ves čas svojega obstoja do maja 1942 (op.208) sodelovala s predstavnikoma Združenja gledaliških igralcev Ivanom Jermanom in Lojzetom Drenovcem, ker za dramo in opero kulturni molk ni neljal. To pa zato, ker bi bilo ob morebitnem upoštevanju le-tega eksistenčno ogroženih preko tisoč tam zaposlenih ljudi, skupaj z njihovimi družinami. Tako je kulturni molk ti dve kulturni inštituciji, v katerih je bilo v OF vključenih več kot tri četrtine zaposlenih, "s tihim privoljenjem vodstva OF obšel".

Pobudo za ustanovitev OF v Drami je dal dramaturg Josip Vidmar. Prvi sestanek je bil v stanovanju Save Sever in Bojana Stupice v Puharjevi ali Igriški ulici. Sestanek je vodil Boris Zihlerl. Poleg gostiteljev so bili navzoči še Ivan Jerman, ki je prevzel vodstvo organizacije, glasbenik Franci Šturm, Niko Štritof, Ernest Eypper ter morda Josip Vidmar. V Operi je bila organizacija OF, ki jo je vodil Filip Bernard, ustanovljena poleti 1941. Bernard je povezoval omenjeni odbor OF s tistim v Drami (op.209).

V Operi so bili organizirani po skupinah, operni zbor s člani orkestra, operni solisti, tehniško osebje in osebje tehniških delavnic, tako kot v Drami posebej osebje in posebej igralci. Med junijem in oktobrom 1941 so bili sestanki, na katerih so govorili o združitvi obeh odborov v Operi in Drami: do združitvenega sestanka je prišlo novembra 1941. Pred tem pa je bil ustanovljen iniciativni odbor, ki ga je vodil Ivan Jerman, ki je nato prevzel tudi vodstvo združenega matičnega odbora OF, v katerem je bilo pet članov. Posamezniki so bili odgovorni za vojaške zadeve, obveščanje, zbiranje materiala, denarnih prispevkov in razpečevanja tiskov OF.

Filip Bernard iz Opere je od julija 1941 z OF povezal še godbo "Sloga" prek Miha Pogačnika, ostale ljubljanske godbe in radijski orkester prek Ivana Grudna. Nadalje je bil povezan še z drugimi glasbeniki, Karlom Pahorjem, Francetom Maroltom in Blažem Arničem, ki je zastopal glasbenike v kulturniškem plenumu OF (op.210).

Po marcu 1942 je bil za glasbenike ustanovljen poseben matični odbor, čigar sekretar je bil Franci Šturm s tremi člani, ki je povezoval tudi študente akademije za glasbo. Vsak član matičnega odbora je obiskoval odbore OF, ki jih je bilo posebej veliko na akademiji za glasbo. Ko so Francija Šturma pritegnili v glavni odbor kulturnih delavcev v OF, je vodstvo glasbeniškega matičnega odbora prevzel Makso Pirnik (op.211).

Organizacija OF je bila še v Slovenski filharmoniji, ki jo je vodil Leander Pegan, in v Glasbeni matici (op.212).

Matični odbor OF za upodablajoče umetnike je vodil Franc Uršič, ki se je najprej povezal z OF na šoli, kjer je bil zaposlen, zato je bil povezan tudi z učitelji, to je z Ludvikom Gabrovškom iz vodstva učiteljskega matičnega odbora. V začetnem obdobju je v OF sodelovalo najmanj deset upodablajočih umetnikov (op.213).

Arhitekta v OF je od vsega začetka vodil Vlasto Kopač. Matični odbor OF so ustanovili junija 1941 in je vključeval več kot petnajst članov (op.214).

Matični odbor OF za novinarje pri liberalnem dnevniku "Jutro" ter za književnike, ki so bili z njimi povezani, je ustanovil Ludvik Mrzel na pobudo svojega stanovanjskega kolega Lojzeta Novaka v začetku junija 1941. Imel je štirinajst članov iz redakcije in tri iz tiskarne. Septembra istega leta pa so se na Kuharjev predlog vključili v kulturniški plenum OF. Mrzel je ustanovil odbor OF še v Novinarski zadrugi v Gosposki ulici, ki je imel šest članov, in odbor OF upokojenih novinarjev. Mrzel je vodil vse te do svoje aretacije v februarju 1942, za njim pa je njegovo delo prevzel Bogdan Žagar (op.215).

OF je prodrla tudi med uslužbence drugih kulturnih ustanov, tako v kinomatografe in v Narodno in univerzitetno knjižnico, kjer so ustanovili odbor OF poleti 1941. Pobudnik ustanovitve je bil dr. Avgust Pirjevec. Glavna naloga je bila gradnja skrališča v velikem poslopu ter hranjenje različnih tiskov OF, za kar je skrbel Boris Urbančič, najprej na svojo pobudo. Za bodoče nacionalne knjižnice v Ljubljani, Mariboru, Celovcu, Trstu in Gorici je hranil po pet izvodov vsake številke Slovenskega poročevalca, tako da je bila Narodna in univerzitetna knjižnica najbrž "edina legalna institucija, ki je imela v Evropi organizirano obvezno dotekanje ilegalnih publikacij" (op.216).

OF v kinu Matica, kjer so bili vključeni štirje od desetih zaposlenih, je vodil Milan Apih od poletja 1941 do poletja 1942, ko je odšel v partizane. V kinu Sloga in kinu Union pa je sodelovalo z OF še manj uslužbencev (op.217).

V Narodnem muzeju je bila glavna naloga organizacije OF, v katero je bilo vključenih sedem članov, skrivanje orožja za borbene skupine in Narodno zaščito univerze, nato pa je bilo v muzeju centralno skladišče orožja za Varnostnoobveščevalno službo OF, imenovano Naša založba (op.218).

Najmočnejši med vsemi matičnimi odbori OF v Ljubljani, tako po številu članov kot po dejavnosti in pomenu, je bil železničarski, ki je zaradi teh značilnosti ob reorganizaciji mestnega odbora OF spomladi 1942 dobil status rajona in nepo-

sredno povezavo s političnim in vojaškim vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja. Organizatorji OF na železnici so bili komunisti, ki so bili povezani v železniški komite s šestimi člani, nadalje sokoli, "starejša generacija železničarjev z revolucionarnimi tradicijami iz stavkovnih gibanj dvajsetih let" ter člani nekaterih drugih političnih skupin. Predvsem člani partijskega komiteja so si razdelili delo tako, da so osebno ustanavljali odbore, vsak na eni izmed petih poslovnih enot, za Šiško, železniško kurilnico, glavno postajo, drugo sekcijo - vzdrževanja prog in železniško direkcijo. Sekretarji odborov OF, ki so prerasli v matične odbore z sedemintridesetimi terenskimi odbori, so od julija 1942 formirali rajon. Pred tem pa je bil organizacijsko vključen v mestni in okrožni odbor OF za Ljubljano. Osrednji odbor OF železnice je od ustanovitve dalje vodil Peter Romavh, ki je bil hkrati tudi sekretar partijskega komiteja in matičnega odbora OF na direkciji, člani pa so bili sekretarji ostalih štirih matičnih odborov. Hkrati pa so v celoti, za vso železnico, to je za ves rajon, odgovarjali za posamezna področja dejavnosti, intendanco in tehniko, za vojaške zadeve, obveščanje in za blagajno.

Posebne naloge organizacije OF na železnici so bile organiziranje sabotaž, prevoz ilegalcev, organiziranje kurirskih vez in javk, intendance in pošiljanje vagon-skih pošilk iz Ljubljane v partizane, ki so jih pred tem zbrali v skladiščih železničarskih zadrug in v več kot petih drugih skladiščih v raznih poslovnih enotah, kamor so ga vozili iz posameznih rajonskih in drugih skladišč (op.219).

Eno izmed teh petnajstih skladišč je bilo tudi v prostorih Kmetijske družbe na Novem trgu, kjer je za OF delal le manjši del uslužbencev. Inž. Janez Marentič se je najprej povezal z Otmarjem Šornom, ta pa je nato organiziral skupino OF z devetimi člani (op.220).

Pri Trboveljski premogokopni družbi na Beethovnovi je organiziral in vodil odbor OF Janez Drašler. V OF na ustanovi je bilo vključenih dvajset uslužbencev (op.221).

Jeseni 1941 je Olga Pokljukar uslužbenka banke povezala v OF Fani Gerkman-Sotelšek, ki je bila zaposlena na Rudarskem glavarstvu na Vrtači. V OF na tej ustanovi so bili vključeni le trije člani, ki so od februarja 1942 delovali tudi v uličnem odboru Vrtača, zato so se spomladi 1942 povezali z njimi (op.222).

V mestu so bili tudi matični odbori OF, ki niso združevali članov OF po poklicih in ustanovah. Med temi so bili športni, planinski in emigrantski odbori. Inž. Stanko Bloudek, ki je bil član Osrednjega tehničnega odbora OF, je tesno sodeloval tudi s športniki, saj je bil med drugim tudi lastnik kopaljšča Ilirija, ki pa ga je moral prodati Italijanom in za katerega je dobil kupnino, ki jo je podaril OF (op.223).

Inž. Bloudka sta s športniki v OF povezala znani plavalec Branko Zihlerl in Viktor Vodušek, ki so ga junija 1941 za povezavo starejših športnih delavcev zadolžili Maks Stermecky, Milan Kmet in Stane Cunder. Vodušek je poleg njega povezal še Evgena Betteta in Anteja Gnidovca. Plavalec Zihlerl je organiziral

odbor OF s petimi člani v društvu "Ilirija". Vodil je matični odbor za športnike v OF, v katerem je bila tudi Ada Klanjšek. Vodstvo OF je že poleti 1941 izdalo navodilo, naj se športniki zberejo v enem od naprednih klubov v Ljubljani. Večina jih je pristopila k "Hermesu". Legalno so delovali do decembra 1941, ko je bil v Mladi Sloveniji, glasilu mladinske OF, objavljen poziv športni mladini za bajkot športnih prireditev. Kmalu zatem, februarja 1942 pa je tudi Branko Zitherl odšel v partizane (op.224).

Matični odbor OF pri Planinskem društvu Matica je bil ustanovljen med zadnjimi, v začetku 1942, na pobudo Lavoslava Dolinška. Imel je sedem članov in je bil prek Dolinška zezan z rajonskim odborom OF Šiška, prek Staneta Glavača pa z okrožnim odborom OF za Ljubljano (op.225).

Emigranti, ki so se umaknili v Ljubljano z območij, ki so jih zasedli Nemci, so imeli več matičnih odborov. Štajerski begunci so imeli v vrhovnem plenum OF celo svojega predstavnika dr. Maksa Šnuderla. Poleti 1941 so bili ustanovljeni vsi begunski matični odbori; poleg štajerskega še zasavski in gorenjski, ki ga je ustanovil in vodil Albert Nučič. Za ustanovitev koroškega je dal pobudo Lovro Kuhar. Naloga odbora OF naj bi bila propaganda za osvoboditev koroških Slovencev. V vodstvu je bilo šest članov, med njimi tudi Karel Šefman, ki jih je povezoval z legijo koroških borcev, ki je imela svoj odbor OF s petimi člani, leta 1942 ga je vodil Joško Nogovšek (op.226).

Podobno vlogo kot matični odbori OF so v Ljubljani in okolici imeli tudi tovarniški odbori OF, zato so jih ponekje, npr. v Tobačni tovarni, poimenovali kar s prvim imenom. Prvi tovarniški odbor OF je bil najverjetneje ustanovljen v papirnici Vevče in to takoj po sestanku predstavnikov krščanskih socialistov in KPS iz občin Polje in Dobrunje v začetku maja 1941. Imel je deset članov, med njimi tudi člana rajonskega odbora OF za obe občini in kasnejšega sekretarja rajonskega odbora OF Dobrunje Štefana Pavšiča (op.227).

Istega meseca je bil tovarniški odbor ustanovljen tudi na drugem koncu mesta, v pivovarni Union, v Šiški, kjer se je leta 1941 vključilo v OF več kot šestdeset delavcev. V pivovarni je bila že pred okupacijo partijska celica. V Avtomontaži, kjer je bila partijska celica najmočnejša, vsaj v šišenskih podjetjih, pa so tovarniški odbor OF ustanovili sorazmerno pozno, v novembru 1941. Na tem mestnem območju so bili odbori OF še v Unitasu, Malini, mizarstvu Perko, Rozini in Štori, kjer je organiziral prve skupine OF Vinko Škof v juliju 1941. V eni izmed njih je bilo pet delavk, vodila pa jo je Zora Pakiž (op.228).

Na Viču je bila ena izmed najmočnejših organizacij OF v Tobačni tovarni, kjer je ustanovil odbor OF in partijsko celico Anton Černe, ki je bil zaposlen v tovarni do decembra 1941, zatem pa se je umaknil v ilegalo in odšel v partizane, ker ga je iskala policija. V tovarniškem odboru je bilo pet članov, vendar ni bilo med njimi nobene ženske, čeprav so bile v večini zaposlene prav te. Člani odbora so bili povezani tako z Matijem Škrabo iz rajonskega odbora OF Barja kot Milanom Česnikom in Jožetom Kopitarjem iz rajonskega odbora OF Vič (op.229).

V viškem je bil član tudi Peter Bratkovič, ki mu je bila zaupana organizacija OF v podjetjih. Organiziral je odbor v Mizarski zadrugi na Viču, kjer je bil zaposlen. Po njegovih navodilih je odbor OF v tovarni Pekatete vodila Minka Svetin (op.230).

V tovarni vijakov Vojnovič je bil organizator in sekretar tovarniškega odbora delovodja Andrej Ažman. Za OF so aktivno delali štirje delavci in lastnikova sinova. Odbor OF je bil še v livarni Smole in v vseh opekarnah na Viču. Od teh so prvega ustanovili junija 1941 v ljubljanskih opekarnah na Brdu. Vodil ga je Rudolf Škrabelj v povezavi z rajonskim komitejem KPS. Na ustanovnem sestanku je bilo pet delavcev. V opekarnah Stavbne družbe na Logu je bil sekretar delavec Janez Virant, v opekarni Opeka Emona predelavec Jože Češnovar, v opekarni Brdo pa Ivan Čuk (op.231).

V Trnovem je bil odgovoren za OF v tovarnah član rajonskega odbora OF Anton Kranjc. Eden izmed tamkajšnjih tovarniških odborov je bil tudi v pohištveni tovarni J.J. Naglas v Trnovskem pristanu (op.232).

V Mostah je v tovarni Saturnus začela organizirati OF junija 1941 Rezka Podbevšek-Omejc, s pomočjo treh delavk na pobudo Lojzeta Nusdorferja. Poleg tega je Podbevškova prevzela še blagajniške posle za OF in organizirala pet skupin, "po blagajniški liniji, ki so zajele vse oddelke". Vodstvo osrednjega frontnega aktiva, kot so imenovali tovarniški odbor, je prevzela partijska sekretarka v tovarni Francka Kralj-Virant. V administraciji je bil samostojen odbor OF s štirimi članicami, s katerimi pa je imel osrednji frontni aktiv stalne stike. V tovarni je bilo leta 1941 in 1942 devet, občasno pa po osem odborov OF za posamezne oddelke, ki so po ustrelitvi Vide Pregarc 31. avgusta 1942 začeli delovati bolj skrivno kot pred tem, ko so menili, da med delavci, ki so bili vključeni v OF, ne bo izdajalca. "Mislili smo, če smo z nekaj izjemami vsi zapri-segli svojo pripadnost OF, ne more priti do izdaje" (op.233).

V Mostah so bile pred okupacijo poleg Saturnusa partijske celice še v tovarni kleja, Kolinski in Zmaju. V oljarni Horvat je bil zaposlen Franc Pokovec, član partije, ki je maja 1942 odšel v partizane, kjer je padel. V Kolinski je organiziral prvi sestanek aktivistov OF Karel Lesjak julija 1941 in postal blagajnik tovarniškega odbora. Mesec prej so ga ustanovili v tovarni kleja. Imel je pet članov. Sekretar je bil Franc Rudolf, blagajnik pa predvojni komunist Karel Jereb, ki ga je zaradi aretacije v začetku avgusta 1941 zamenjala Angela Suhadolnik. Jereba, ki je bil vseskozi povezan z vodilnimi ljubljanskimi komunisti, med drugim s Tonetom Dolinškom in Poldetom Mačkom, je izdal delovodja v tovarni. V Horvatovi tovarni olja so ustanovili tovarniški odbor OF junija 1941, organizaciji pa so se pridružili skoraj vsi delavci (op.234).

V Hribarjevi tovarni pletenin za Zaloški cesti so ustanovili odbor OF istega meseca. Vodila ga je predvojna krščanska socialistka Polona Čuda, ki je bila maja 1941 sprejeta v KPS. V odboru, kjer so bile še tri ženske in en moški, je

uspelo, da je pridobil za OF petinsedemdeset odstotkov delavstva, ki so ga sestavljale predvsem ženske (op.235).

Za Bežigradom sta bili največji organizaciji OF v tovarni plišev Eifler Ferdinand in v EKI. V prvi so bili tovarniški odbori OF v vseh dvanajstih obratih, povezoval pa jih je glavni odbor OF s tremi članicami in enim članom. V EKI je bilo od devetdesetih delavcev sedem organiziranih članov KPS. Odbor OF je deloval javno, "njihova aktivnost ni bila sporna za nikogar, tudi za lastnika ne, kajti bil je sodobno usmerjen kapitalist, ki je skrbel, da so v tovarno prihajali tudi najmodernejši stroji". OF v tovarni je bila organizirana po skupinah s poverjeniki, ki so zbirali tudi materialno pomoč za osvobodilno gibanje. Konec oktobra ali v začetku novembra 1941 je bil v stavbi v bližini bežigradske gimnazije sestanek predstavnikov delavstva, vključenega v OF, ki sta ga vodila Franc Leskošek in Pepca Kardelj. Na sestanek so prišli predstavniki iz obeh omenjenih tovarn, tesarstva Ivan Zakotnik s Parmove, tesarstva Franc Ravnikar iz Linhartove, tovarne Lajovic, kjer je bil odbor OF organiziran od avgusta 1941, Avtomontaže in še nekaterih drugih, tako da je bilo navzočih deset ljudi. Rajonski blagajnik OF za Bežigradom Jože Vončina je v začetku leta 1942 pobiral prispevke za organizacijo v tovarnah, kjer so bili odbori OF, in to poleg Eiflerja in EKE še v cementninarstvu Josip Cihlač, v Kuverti in Avtoobnovi (op.236).

V Savljah, v tovarni Staneta Vidmarja, je z odborom OF sodeloval tudi lastnik, tako kot pri Kuverti. V centru mesta sta bili večji tovarni le Ivan Bonač - Kartonaža in Šumi slaščice. V prvi sta vodila OF Jože Hočever in Karel Šefman, blagajničarka organizacije pa je bila Ančka Hlebš. V Šumiju pa je OF vodila tovarniška blagajničarka Marica Lesjak (op.237).

SKLEP II. POGlavJA

Z ustanavljanjem matičnih in tovarniških odborov je vodstvo OF izkazovalo razumevanje za organizacijske probleme in je postopalo zelo pragmatično. Aktivistom OF iz vseh skupin je bilo najlažje povezati ljudi, ki so se osebno in nekateri tudi politično poznali z delovnega mesta, bodisi v ustanovi ali podjetju. Hkrati so pritegnili strokovnjake za razna področja dejavnosti narodnoosvobodilnega gibanja, od Centralne tehnike do Varnostnoobveščevalne službe OF, aktiviste OF, ki so se pri svojem ilegalnem delu izkazali na kateremkoli področju in so kasneje vključevali tudi v rajonska vodstva in okrožno vodstvo za Ljubljano. Ker so bili nekateri posamezniki, ki so bili vključeni v matične odbore, sorazmerno premožni, je OF tudi prek njih prišla do znatnih denarnih in materialnih sredstev za potrebe oboroženega in neoboroženega odpora. Hkrati pa je večino odvrnila, da bi se politično povezovali mimo OF ali proti njej, s čimer je zmanjšala verjetnost vpliva in rasti političnih skupin, ki niso bile povezane z OF. Ne rajonska ne okrožno vodstvo OF se ni vtikalo v notranja organizacijska vprašanja matičnih in tovarniških odborov OF. V vodstvu matičnih odborov, ki

so jih ustanavljali predvsem od junija do avgusta 1941, so bili v začetnem obdobju vključeni predvsem moški.

Predvsem obrtniki in njihovi delavci so s svojo spretnostjo in iznajdljivostjo pri obvladovanju mnogoterih konkretnih tehničnih vprašanj z občutkom popolne suverenosti kreativno in nenadomestljivo prispevali svoj delež k vzponu OF v mestu in nastanku partizanskih enot. Ob vsem tem ni presenetljivo, da je ravno Škerlavaj, ki je bil organizator ali usklajevalec dejavnosti za narodnoosvobodilno gibanje pri različnih poklicnih skupinah, prevzel vodstvo centralne tehnike KPS, ki je ostala v mestu tudi po odhodu vodstva maja 1942 in je skrbela za preskrbo partizanskih oddelkov tudi z večjimi vagonskimi pošiljkami raznega materiala. Hkrati je vodstvo OF s hitrim ustanavljanjem obrtniških matičnih odborov, ponekje posebej za mojstre in posebej za pomočnike, npr. pri mizarjih in brivcih ter za uslužbence in delavce, ob gradbenikih doseglo tudi, da v morebitnih vsiljenih kupnih odborih ne bi prišlo do razprtij, ker je ponekje obstajalo še nezaupanje med delodajalci in zaposlenimi. Vendar so le-ti mnogokje tudi po sili razmer začeli med sabo sodelovati in s tem se je krepilo tudi medsebojno zaupanje. Obrtniki, vključeni v OF, ali pa njihovi uslužbenci so nudili lokale ali za sestanke, skladišča nabranega materiala, razmnoževalnice propagandnega materiala ali za javke, to je mesta za sprejem ali oddajo ilegalne pošte, tiska in sporočil. Leta 1941 in 1942 je bilo v mestnem središču triinštirideset takšnih mest, od tega jih je bilo trideset v trgovinah, delavnicah, gostilnah in skladiščih, ostale "javke" pa so bile v privatnih stanovanjih ali ustanovah. Na Viču je bilo razmerje 18 proti 12, za Bežigradom 10 proti 5, v Šiški in Mostah pa še manj, in to 25 proti 4 in 29 proti 3.

V OF so se vključile tudi nekatere legalne obrtniške organizacije, tako gostinsko združenje in združenje mizarskih mojstrov, ni pa se vključilo vodstvo zveze slovenskih obrtnikov, razen posameznikov kot, npr. Danilo Puc. Večino matičnih odborov, predvsem obrtniških, so na račun ustanavljanja in rasti terenskih odborov OF ukinili, kar pa so kasneje, predvsem poleti 1942 obžalovali. Tovarniški oziroma obratni odbori OF so delovali v vseh delih mesta in so ob ustanovitvi Delavske enotnosti prevzeli naloge te organizacije in se tudi preimenovali.

OSVOBODILNA FRONTA V LJUBLJANI IN OKOLICI OD OBŽIČENJA MESTA DO BOŽIČNIH RACIJ (februar - december 1942)

Potem ko je Kardelj februarja 1942 dobil poročila iz Slovenije, je iz Zagreba pisal Josipu Brozu Titu, da se "OF dejansko spreminja v pravi čudež. Država in državi. Njen množični teror je tak, da je pred njim pobegnil v Italijo sam upravnik ljubljanske policije Hacin". Hkrati je Kardelj napovedal svoj prihod v Ljubljano, ker naj bi se počutil mnogo bolj varnega kot v Zagrebu, kljub temu, da je izvedel, da je policijsko nadzorstvo močnejše (op.238).

V Ljubljano je prišel 14. marca, torej že po obžičenju mesta, ko je bilo možnosti varnega gibanja, tako za aktiviste kot vodstvo OF, vse manj. Temu so sledile še racije, ki so trajale od 23. februarja do 14. marca in v katerih so Italijani aretirali in s pomočjo slovenskih ovaduhov pregledali 18.708 moških, od katerih so jih 878 odpeljali v internacijo v Italijo (op.239).

Vodstvo odpora je ocenilo, da okupatorske oblasti pri racijah niso bile uspešne, ker zaradi "prehodnih ukrepov Partije (zakamufliranje, bunkerji) ni padla nobena tehnična ali druga točka Partije ali OF in tudi ves važnejši kader se je rešil. Le iz najnižjega aktiva, v glavnem iz OF jih je uspelo Italijanom nekaj pobrati". Več uspeha pa so imeli pri aretacijah, ki so bile posledica izdaj in zasledovanj, zaradi česar so aretirali sedem ali osem članov Partije in varnostne službe OF, med njimi Ernesta Eyppra in Zdenko Kidrič; zaupanje v OF pa je bilo kljub povečanemu terorju takšno, da so bili kljub mučenjem "izdajalci redki celo med navadnimi aktivisti OF". Kardelj je označeval OF kot dejansko oblast, kot "oblast v sami Ljubljani. To je bilo mogoče zaradi neverjetne enodušnosti ljudstva, ki je sedaj kljub beli gardi večja kot kdaj koli, pa tudi zaradi dejanske politične linije tukajšnjih tovarišev". Zaradi tega Italijanom ni uspelo vzpostaviti niti ene množične fašistične organizacije, ker so se tudi tisti, ki naj bi želeli vstopiti vanje, bali maščevanja. Kardelj je pravilno predvideval upad "poleta" in najtežje čase za OF, ker naj bi Italijani prešli k množičnemu terorju predvsem s streljanjem talcev in k uničenju OF kot vzporedne oblasti, čeprav je ne bi mogli uničiti kot političnega gibanja. Menil je, da bi se morali v težjih in spremenjenih pogojih moški v mestu upreti okupatorski oblasti z orožjem in se prebiti iz mesta, kar pa se ni zgodilo (op.240).

Italijani so 24. aprila 1942 res objavili odredbo o streljanju talcev in zaradi tega je predvideval, da se bodo iz mesta umaknili vsi za boj sposobni moški in večina partijskih aktivistov (op.241).

Dne 18. maja 1942 so se člani izvršnega odbora OF zbrali v Polju, kraju, ki je bil že zunaj žice in so štiri dni kasneje na sestanku pooblastili Kardelja, naj jih zastopa v Ljubljani, kamor se je vrnil in ostal tam še več kot mesec dni, do 2. julija (op.242).

Kardelj je tudi po odhodu vodstva OF še vedno ocenjeval, da je Ljubljana kljub žici in popolni zaporu še "žarišče politične akcije proti okupatorju" ter navedel, da je bilo v obžičenem delu mesta v aprilu 390 odborov OF z 8000 člani, če ne upoštevamo "ženskega in mladinskega gibanja v OF" (op.243).

Še ko je bilo vodstvo krščanskih socialistov vključno s članom izvršnega odbora OF v Ljubljani, je izdalo okrožnico številka 1. V njej razlaga pojmovanje političnih ambicij in odnos skupine do komunistične stranke, kajti mnogi aktivisti so bili večkrat v zadregi "pred samim seboj in pred slovenskimi kristjani, kadar naj utemeljijo in razložijo obstoj in cilje svoje skupine" (op.244).

Dne 26. maja 1942 je varnostnoobveščevalna služba OF (VOS OF) usmrtila dr. Lamberta Ehrlicha in ob tem so VOS OF in posebej vsaka od ustanovnih skupin v posebni številki Osvobodilne fronte napisale izjave, v katerih pozivajo k enotnosti in proti netenju državljanske vojne. Katoliška skupina v OF krščanski socialisti pa so še posebej poudarili, da Ehrlich "ni padel kot duhovnik in teološki profesor, ampak kot izdajalec slovenskega naroda in človek, ki je med mladino in meščanstvom sistematično pripravljajl pogoje za državljansko vojno" (op.245).

Dne 22. maja 1942, nekaj dni po odhodu vodstva OF iz mesta, so Italijani aretirali dr. Aleša Stanovnika, najvidnejšo osebnost krščanskosocialističnega gibanja, ki so ga ustrelili kot talca 2. junija, kar je možno povezati z zgoraj omenjeno usmrtitvijo. Zatem se je pričel še "lov" za drugim od vodstva krščanskosocialistične skupine v mestu, dr. Marijanom Brecljem, ki se je zato odpeljal iz Ljubljane "z nekim industrialcem z Notranjske" v njegovem avtomobilu (op.246).

Krščanskosocialistična skupina je po ustrelitvi dr. Stanovnika izdala okrožnico številka 2, v kateri piše, da je bila to njihova "najbridkejša izguba med številnimi žrtvami, ki jih je že dala naša skupina". V nadaljevanju je objavila navodila in načelna stališča za svoje aktiviste, ki so bila razširjena razlaga pojmovanj iz prve okrožnice. Strnila jih je v osem točk, ki so predstavljale sporazum med krščansko socialistično skupino ter med sokoli in KPS. Poudarila je svojo tesno povezanost v boju za narodno in socialno svobodo in podreditev vseh naporov za razvoj OF, ki naj bi postala "skupna politična organizacija naprednih Slovencev". Krščanski socialisti so se odrekli "množičnemu organiziranju kristjanov na Slovenskem ter se omejili na skupinski princip, to je na zbiranje in oblikovanje svojih aktivistov". KPS so priznavali iniciativo v snovanju OF in so videli v njej "družbeno avantgardno skupino", za svojo pa menili, da "mora ostati v vseh smereh neodvisna ter ostalim osnovnim skupinam enakopravna partnerica v OF, kar je v skladu z intencijami OF ter odločilne važnosti za njen uspeh". Krščanskosocialistična skupina je na podlagi težnje po skupni revolucionarnosti stremela za tem, da se

"dokončno izoblikuje in poglobi ideologija OF, to je da se ustvari skupna miselna baza za popolnoma enotno in politično in s tem tudi vojaško delovanje" ter "partijce prepričati o tem, da družbena revolucionarnost ni odvisna od duhovnega pristanka na nazor dialektičnega materializma" (op.247).

Poleg akcije, v kateri so člani VOS OF usmrtili dr. Ehrlicha, je bilo še več drugih, med njimi tudi pri gostilni Lev na Gosposvetski cesti, kjer je za posledicami ran od bombe, vržene v prostor, umrla fašistka Ariella Rea. Kardelj je takšno početje odsvetoval in je akcijo ocenil kot politično ponesrečeno (op.248).

Mogoče so bili tudi takšni dogodki vzrok za nove racije od 27. junija do 1. julija, pri katerih Italijani niso "pobirali po političnem prepričanju, pač pa izključno po fizični moči in starosti", torej moške, ki bi bili eventualno sposobni za partizane. Torej so jih izvedli kot preventivo (op.249).

V internacijo so jih zato odpeljali bistveno več kot pri prvih racijah, od 17.075 aretiranih 2663, vendar niso vsi prispeli v taborišče, ker so partizani pri Verdu napadli vlak in ob tem jih je iz vagonov ušlo 325 (op.250).

Pred temi racijami je bilo v mestu 400 odborov OF z 8000 aktivisti, v partijskih komitejih, pa tudi v rajonskih odborih OF pa so zaradi racij prevladovale predvsem ženske (op.251).

Ljubljansko vodstvo partije in OF je skupaj s Kardeljem "stopilo indirektno v neke stike s sredino", to je s tistimi političnimi skupinami, ki se niso opredelile ne za OF ne proti njej, ter z "nekaterimi drugimi elementi iz bližine Slovenske zaveze", to je organizacije tistih političnih skupin, ki so nasprotovale OF. Izdali so proglas izvršnega odbora OF, ki je pozival k enotnosti vsega slovenskega naroda in je bil uperjen proti "oficielni mihailovščini".

Kardelj je zapisal, da je bilo "osvobodilno gibanje trenutno povsod v defenzivi, doma in na mednarodnem področju. Zato je nujno, da težimo za raširitvijo svoje baze in preprečimo sovražniku, da bi v svoji ofenzivi mobiliziral zase vse sile, ki bi jih lahko mobiliziral. Tak položaj nam diktira to taktiko" (op.252).

Verjetno zaradi racij je sporočil Francu Leskošku, da so v Ljubljani "zatrobili umik". Če pa bi obstajali, bi se po njegovem "reklo z glavo skozi zid in bi izgubili" (op.253).

Pred odhodom 2. julija je pisal Zdenki Kidrič, ki je bila po aretaciji rešena, da bo v Ljubljani ostal Vladimir Krivic. Za organizacijo OF v mestu se je bal. "Še vedno je važno, kako se bo v Ljubljani delalo. Magari tudi manj, toda da bo vsaj pravilno" (op.254).

Kardelj je odšel "na hitro roko", ker je bil tistega dne mogoč prehod iz mesta in že izza žice sporočil Kidričevi, da bo v ljubljanski okolici še nekaj dni. Takrat sta odšla iz mesta tudi člana sokolskega vodstva v OF Zoran Polič in Alojz Vrhovec. Joško Zemljak iz vodstva krščansko-socialistične skupine, za katerega so tudi želeli, da bi odšel z njimi na osvobodeno ozemlje, pa je ostal v Ljubljani in bil vklučen v poverjenišvo izvršnega odbora OF, ki so ga tako kot poverjenišvo

centralnega komiteja KPS ustanovili po Kardeljevem odhodu, oba z namenom, da bi vodila frontno in partijsko dejavnost v Ljubljani in njeni okolici (op.255).

Kardelj je pripravljaval ustanovitev poverjenišva centralnega komiteja KPS še ko je bil v Ljubljani. Zato je Lidiji Šentjunc predajal nekatere sektorje partijske dejavnosti, predvsem radijskega, ker je menil, da ga je potrebno povezati z mestnim partijskim vodstvom in ne s tehniko. Poleg tega so Šentjurčevi zaupali vse partijske "sektorje", to je tehniko, VOS OF in skrb za okrožni partijski komite, ki je deloval v obžičenem delu mesta. Krivic pa je bil zadolžen za dejavnost OF in za zveze z "vso to širino", to je s člani vodstev drugih dveh ustanovnih skupin in člani vrhovnega plenuma OF, ki so bili še v Ljubljani (op.256).

Kardelj je Krivica določil za razreševanje organizacijskih vprašanj v mestu, če ti niso bili neposredno povezani s centralnim komitejem KPS (op.257).

Poverjenišvo centralnega komiteja KPS je bilo odgovorno za politično dejavnost, za zveze s posameznimi pokrajinami, na vseh treh okupacijskih območjih na Slovenskem, in to v primerih, ko posameznih zvez nista vzpostavila politično ali vojaško vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem.

Partijsko poverjenišvo je poleg tega skrbelo še za tehniko in Slovensko narodno pomoč (SNP) za vse slovensko ozemlje. Ni pa bilo politično odgovorno za posamezne pokrajine. Tako npr. ni moglo dajati političnih smernic pokrajinskim vodstvom. Vendar jih je ob koncu leta 1942 centralni komite KPS kritiziral, zakaj v drugi polovici 1942, ko je bila kriza z zvezami niso aktivneje delovali tudi v drugih pokrajinah (op.258).

Kardelj je dva dni po odhodu iz mesta dokončno določil člane partijskega poverjenišva za Ljubljano, to je Krivica, Šentjurčevo in Kidričevo. V primeru, če se zadnja zaradi kompromitiranosti ne bi mogla udeleževati sestankov, je predlagal, naj bi vključili dr. Vita Kraigherja. Hkrati pa je določil obseg dejavnosti in pristojnosti poverjenišva, to je reševanje vseh tistih problemov, ki se ne bi mogli brez škode prepustiti, predvsem zaradi potreb po hitrem reševanju, centralnemu komiteju KPS. Hkrati pa je poudaril: "Težite pa vendarle, da spravite ta delokrog na minimum" (op.259).

Zdenka Kidrič je sredi julija pisala Borisu Kidriču, da je Kardelj naročil Krivico "organizirati poverjenišvo samo v primeru nujne potrebe". Ker pa ji je potem sporočil, da ga je treba ustanoviti, je prosila za pojasnilo in odgovorila, da se ne bi mogla udeleževati sestankov. Dr. Vito Kraigher se tako kot Kidričeva tudi ni vključil v poverjenišvo zaradi dejavnosti v VOS OF. Zato je imelo ljubljansko partijsko poverjenišvo v začetku samo dva člana, Krivica in Šentjurčevo (op.260).

Poverjenišvo izvršnega odbora OF je vodil Krivic, od krščanskih socialistov sta bila vključena Jožko Zemljak in Tone Toman, od sokolov pa Viktor Repič. Toda že 13. julija 1942 je odšel Krivic iz Ljubljane na osvobojeno ozemlje, tako da je do njegovega prihoda v mesto 18. avgusta istega leta vodila Šentjurčeva tudi

frontno poverjeništvo, kot edini preostali člen partijskega poverjeništva (op.261).

Še preden je prišel Krivic nazaj v mesto, je Kardelj pisal Kidričevi, da ga pošilja nazaj kot poverjenika centralnega komiteja KPS, ki ima njegova pooblastila in da se "dosedanje poverjeništvo s tem ukinja", kar si lahko razlagamo tako, da bo on prišel v Ljubljano kot sekretar in da prejšnja navodila, predvsem o članih poverjeništva, ne veljajo več. (op.262).

Vendar je moral še pred Krivičevim prihodom centralni komite določiti za članico poverjeništva Miro Tomšič, kajti Šentjurčeva je pisala Kardelju, da je Tomšičeva še vedno v bolnišnici in da je ona še vedno sama za vse delo (op.263).

Tako je bilo tudi 10. avgusta 1942 (op.264).

Dan zatem ali pa še istega dne, je dobila Šentjurčeva obvestilo, da se bo Krivic vrnil, in menila je, da je bila "njegova odisejada prav nepotrebna... So pa bili to tudi za nas hudičevi dnevi, preden smo spet dobili vajeti v roke". Za odnose med aktivisti osnovnih skupin je menila, da so dobri, bala se je, da bo prišlo do internacije njihovih družin in posebej pohvalila Tomanovo dejavnost (op.265).

Mira Tomšič je prišla iz bolnišnice še pred Krivičevim vrnitvijo v mesto. Ob srečanju ji je Šentjurčeva povedala, da bo prišel Krivic, ki bo sekretar, oni dve pa članici. Tomšičeva se je nato začela ukvarjati z delom fronte organizacije v mestu, da bi zatem po oktobru lažje opravljala še druge posle, ki so ji bili zatem zaupani (op.266).

Ko se je Krivic vrnil, je bila Šentjurčeva zaradi preobremenjenosti z delom čisto izčrpana. "Dvakrat so ji bili za petami, vedo tudi za njen psevdonim. Odkod ni jasno" (op.267).

Tudi po Kardeljevem in Kidričevem ponovnem prihodu v mesto oktobra 1942 so se člani poverjeništva izvršnega odbora CF za Ljubljano poredko sestajali, so se pa "dobro politično skladali". Delovali so vsak na svojem področju dela in verjetno prav zato, ker niso skupinsko nastopali sta Kardelj in Kidrič ocenila "Sploh se ne more reči, da je bogve kako aktivno". Toman in Repič sta bila takrat ilegalca, za Zemljaka, ki pa je redno hodil v službo, pa so se bali, da bo "nekega dne hudo poplačal svojo zaupljivost", čeprav je bil Zemljak prepričan, da se "lahko še dolgo drži" (op.268).

V partijskem poverjeništvu so si do konca septembra razdelili delo tako, da je Krivic skrbel za politično dejavnost in frontno poverjeništvo, Šentjurčeva pa za specialne partijske dejavnosti, čeprav je bila že pošteno kompromitirana in jo je pri tem začela nadomeščati Tomšičeva (op.269).

Po obžičenju mesta in po delitvi velikega rajona Center na pet manjših je odbor OF, v katerem so bili inž. Dušan Jereb, predstavnik KPS, Zoran Polič, predstavnik sokolov in dr. Aleš Stanovnik, predstavnik krščanskih socialistov, prevzel naloge okrožnega odbora OF, to je vodenje vseh frontnih organizacij v obžičenem delu. Po aretaciji dr. Stanovnika je inž. Jereb sporočil Poliču, da

bodo krščanski socialisti predlagali svojega predstavnika. Zatem je na enega od sestankov prišel Viljem Pitako, dokler ga ni kmalu zamenjala Jožica Toman, prav tako predstavnica krščanskosocialistične skupine (op.270).

Julija 1942 sta odšla iz mesta inž. Jereb in Polič (op.271).

Prvega je zamenjala Zima Vrščaj, ki je bila tudi članica partijskega komiteja za notranje okrožje, to je obžičeni mestni predel, ki ga je vodila Šentjurčeva. Člana sta bila še Franc Ogrin in Franc Kimovec, ki je konec avgusta, oziroma v začetku septembra prevzel sekretarstvo od Šentjurčeve (op.272). Ta je zapisala, da je bilo po njegovi vključitvi konec julija "delo vsaj znosno" (op.273).

Vrščajeva se je v avgustu "čutila stalno ogrožena in zasledovana" tako, da je postalo "njeno stanje nevzdržno" (op.275).

Prav zaradi tega so jo v oktobru ali novembru vključili v žensko partijsko komisijo, njeno dejavnost v omenjenem okrožnem odboru pa je prevzel Leopold Krese, tudi član okrožnega partijskega komiteja, ki je ostal sekretar okrožnega odbora OF do kapitulacije Italije, ko je odšel na osvobojeno ozemlje (op.276).

Repiča je mesec kasneje zamenjala Jelica Vazzaz. Okrožni odbor OF, v katerem so bile Vrščajeva, Tomanova in Vazzazova, je bil zlasti v avgustu 1942 deležen mnogih kritik, predvsem Danica (verjetno Vrščajeva), ki je bila "dobra, a od vraga birokratka". Za predstavnico sokolov pa je Šentjurčeva menila, da je "neizkušena in mlada, zlasti politično zelo mlada in se v tem položaju ne znajde in kot delegat slabo vpliva. Sploh je zaradi slabih kadrov še pri nas težava, pri zaveznikih pa še bolj" (op.277).

Krivic pa je menil, da so ga z zamenjavami v okrožnem odboru OF "dobro polomili (ženske). Ta odbor zelo šepa in nima nobene avtoritete" (op.278).

V Mostah, kjer je bil eden izmed rajonov v obžičenem delu mesta, je partijski komite in rajonski frontni odbor do atentata, julija 1942, v katerem je bila ubita Ariella Rea vodil Milan Česnik. Italijani so ga zatem izsledili, ranili in za posledicami ran je umrl (op.279).

Nasledil ga je Leopold Krese (op.280).

Lidija Šentjurs v svojem pismu iz julija 1942 omenja moščanska sekretarja A. P. in O. M. (op.281).

Krese je bil sekretar do septembra istega leta, dokler ni odšel na delo v okrožni partijski komite (op.282).

Nasledil ga je Kamilo Hilbert, ki je bil vključen v moščanski partijski komite junija. Pred tem pa je bil partijski in frontni sekretar v rajonu Center. Sekretar v Mostah je bil do t. i. božičnih racij konec decembra 1942, ko je bil aretiran (op.283), tako kot tudi član tamkajšnjega rajonskega odbora OF Anton Burger (op.284).

Že pred tem pa je bila konec oktobra istega leta aretirana Stana Klemen, predstavnica krščanskih socialistov (op.285).

Na Viču je bil Peter Bratkovič sekretar partije in fronte v rajonu do oktobra 1942, dokler ga ni novembra nasledila Cilka Maček-Prešeren (op.286). Po drugih podatkih pa naj bi bil sekretar do julija istega leta, do odhoda za Bežigrad, ko ga je nasledila Angelca Ocepek, njo pa Prešernova (op.287).

Od junija do oktobra je bil v rajonskem komiteju partije Janko Rudolf, ki je prišel iz Bežigrada, dokler ni čez mesec dni odšel v partizane. Junija je bil v rajonski komite KPS in v rajonski odbor OF vključen tudi Ivan Skodlar, do oktobra, ko je odšel v grafično tehniko Kozarje Dobrova (op.289).

V Trnovem je Franc Kimovec po odhodu Staneta Štreklja v centralno tehniko KPS in Jožeta Borseta v rajon Šempeter prevzel poleg frontnega še partijsko sekretarstvo, od spomladi do julija 1942, ko je bil vključen v okrožni partijski komite, trnovski rajon pa je bil priključen viškemu (op.290).

Za Bežigradom je bil do maja 1942 partijski sekretar Avgust Zupet, dokler ni odšel v partizane (op.291).

Nasledila ga je Angelca Ocepek, ki je bila sekretarka do julija 1942, ko se je ta rajon po partijski, ne pa po frontni strani, združil z rajonom Šiška. Od poletja do septembra 1942 je bila sekretarka rajonskega odbora OF Poldka Kos, predstavnica partije (op.292).

Še od ustanovitve je bil Ernest Vilfan predstavnik krščanskih socialistov, dokler ga ni pozno jeseni 1942 zamenjala Alenka Gerlovič iz poljanskega rajona (op.293).

Predstavnica sokolov je bila Vlasta Brelih. Cilko Bavcon, ki je bila v rajonskem odboru kot intendantka, pa je julija 1942 zamenjala Marica Čepe. Tega meseca je namreč okupator za Bežigradom zaprl Franca Ceglarja, ki je bil tudi član rajonskega odbora. Poleg tega se je konec junija 1942 vrnilo iz gozdov 70 partizanov in v tem koncu Ljubljane je bilo "precej strahu, celo članice rajonskega odbora OF, ki jo je zamenjala Čepetova, je šla po sina v partizane, ker se ni sam vrnil". Kosova je bila oktobra ali novembra 1942 vključena v žensko partijsko komisijo. Nasledil jo je Oskar Födransberg (op.294).

V Šiški je bil od februarja 1942 sekretar rajonskega odbora OF Franc Kolman, ki je bil hkrati tudi član rajonskega partijskega komiteja (op.295).

V kolodvorskem rajonu je bil julija 1942 aretiran Jože Žiberna, sekretar frontne in partijske organizacije. Istega meseca so temu rajonu pridružili še šentpeterskega, kjer je bil sekretar Ciril Lukman, ki je zatem odšel na delo v centralno tehniko KPS. Odslej je združen rajon vodil Janko Rajakovič, in to do novembra istega leta (op.296).

V rajonskem odboru je bila predstavnica sokola Hela Skulj, do jeseni 1942, ko jo je zamenjal Jule Kutin. Predstavnica krščanskih socialistov je bila Marija Musek. V rajonskem odboru OF so bile v omenjenem obdobju še Branka Per, od marca 1942, intendant po sokolski liniji, dalje Milica Salberger, ki je že leta 1941 v kolodvorskem rajonu opravljala intendantne posle, ter Krista Šuler, ki je bila

članica rajonskega komiteja KPS in za katero Ana Boruta, ki je bila od pomladi 1942 rajonski intendant v šetpetskem rajonu, meni, da je bila celo frontni sekretar, ker je vodila povezave s sokoli in krščanskimi socialisti (op.297).

V poljanskem rajonu je bila po odhodu inž. Jožeta Levstika sekretar partije in fronte Vida Janežič. Julija 1942 je odšel v ilegalo predstavnik krščanskih socialistov dr. Lojze Gunde. Zamenjala ga je Alenka Gerlovič, ki jo je vključila Janežičeva, ko sta se avgusta 1942 srečali na Krekovem trgu. Pred tem pa ji je naročila, naj se poveže z dr. Gundejem, ki pa se je že odpravljajal v partizane. Kasneje ji je Janežičeva povedala, da je bila kritizirana s partijske strani, zakaj novači ljudi za krščanske socialiste, ki naj bi svoje predstavnike v rajonski odbor predlagali sami. Res pa je, da je bila pred njo predvidena za predstavnico krščanskih socialistov Tatjana Serneč, ki pa si je takrat po nesreči zlomila nogo. Gerlovičeva je bila v poljanskem rajonu do jeseni 1942, do streljanja talcev za usmrčenim dr. Markom Natlačenom, ko je odšla za Bežigrad. Nasledil jo je pravnik Primožič. V obdobju, ko je bila v rajonskem odboru Gerlovičeva, je bil predstavnik sokolov Andrej Perko (op.298).

Prvi sekretar rajonskega komiteja KPS Center po reorganizaciji je bil Franc Kimovec, poleg tega, da je deloval še v dveh sosednjih rajonih, to je v Gradišču in v Trnovem (op.299).

V komiteju je bil tudi Kamilo Hilbert, ki je bil hkrati tudi predstavnik partije v rajonskem odboru, v katerem sta bila še dr. Slavko Zore, predstavnik sokolov in dr. Aleš Stanovnik, predstavnik krščanskih socialistov. Ko so aretirali in zatem ustrelili dr. Stanovnika so postali aktivisti OF v centru mesta opreznější. Že pred tem je aprila 1942 dr. Zoreta, ki je odšel k VOS OF, nasledil drug predstavnik sokolov inž. Bogdan Žagar, ki je ostal v odboru OF vse leto 1942 in še zatem. Junija je odšel Hilbert v Moste (op.300), nasledil pa ga je inž. Miroslav Černivec, ki je bil sekretar partije in fronte do decembra 1942, ko je bil zajet v božičnih racijah, ravno ko se je pripravljajal, da bi za Hilbertom prevzel sekretarstvo v Mostah (op.301).

V tem obdobju je od krščanskih socialistov hodil na sestanke rajonskega odbora OF Stane Kovač. V Gradišču je bil do aprila 1942 sekretar partije in fronte Kimovec (op.302) nato pa ga je do svoje aretacije v maju 1942 nasledila Ada Krivic, (op.303), njo pa Jože Sluga, ki je prišel iz Šiške. Sekretar je bil do julija 1942, ko so ta rajon združili s Centrom (op.304).

V tem obdobju, od aprila dalje, sta bila v rajonskem odboru OF Marija Černigoj in Boris Urbančič, oba predstavnika partije in predstavnik sokolov oziroma nacionalistov Pirš (op.305).

Zaradi obžičenja mesta je bila otežkočena povezava z rajoni, ki so potem ostali zunaj žice, ki bili pa so za narodnoosvobodilno gibanje nadvse pomembni, kajti prek njih so potekale kurirske zveze in poti za odhode ljubljanskih prostovoljcev v partizane. Zato je centralni komite KPS ustanovil okrožje, ki so ga pričeli imenovati, za razliko od tistega, ki je bilo v obžičenem delu, zunanje. V to

okrožje so vključili rajone Polje, Dobrunje, Ježico, Barje in novoustanovljena rajona Kozarje, ki je nastal iz dela viškega rajona in so ga v začetku imenovali tudi Vič, ter Dravlje, ki je nastal iz dela šišenskega rajona severno od žice. Ustanovili so nov okrožni komite KPS, čigar sekretar je postal Polde Maček, člani pa Jože Kopitar, Miha Čerin in Stana Gerk. Maček je poleg tega še naprej vodil poljski rajon, Kopitar kozarskega, Čerin in Gerkova pa ježiškega. Maček je odšel konec maja 1942 v partizane, sekretarstvo pa je do junija prevzel Kopitar, ko je tudi on odšel v partizane, mesec za njim pa še Čerin. Tako je ostala Gerkova sama, dokler ni odšla konec septembra 1942 v mesto, kjer je delovala pri VOS OF (op.306).

V zunanjem okrožju je deloval tudi odbor OF za Ljubljansko pokrajino, ki ga je vodil Boris Kraigher, predstavnik partije, vendar le do maja 1942, ko je bil aretiran. Istega meseca se je umaknil na osvobojeno ozemlje France Lubej, predstavnik sokolov. V odboru sta bila še Jože Brejc, predstavnik krščanskih socialistov, in Ivan Nemeč, predstavnik društev kmečkih fantov in deklet. Omenjeni odbor je prenehal delovati ob Kraigherjevi aretaciji in Lubejevem odhodu v partizane (op.307).

V avgustu 1942 so se v zunanjem okrožju dogajale razne nepravilnosti, predvsem s strani raznih vojaških enot. Član poverjeništa izvršnega odbora OF za Ljubljano se je pritoževal, da partizani v okolici premalo branijo civilno prebivalstvo in opozarjal, naj "sedaj naše čete pokažejo, da so pripravljene braniti premoženje in slovensko ljudstvo pred temi grozodejstvi". V tem času so pri Šentjoštu nad Horjulom ustanovili enoto oziroma postojanko MVAC in so se spopadli s partizani, čeprav sta poverjeništvu v Ljubljani dobili sporočilo, da je bil to spopad med narodno zaščito in partizani (op.308).

O stanju v zunanjem okrožju je poročal tudi Krivic, in sicer, da niso imeli organizacijskega sekretarja, da so bili brez zvez z Ljubljano, da je bila dejavnost nerazdeljena in neusklajena, zveze z vojsko neurejene ter da se je pri partijcih pojavilo sektašenje do aktivistov drugih dveh temeljnih skupin in neupravičene usmrtnitve. Zato je predlagal, da bi v okolico Ljubljane poslali elitne partizanske enote ali vsaj najboljše čete, ne pa najslabše "ki delo v Ljubljani onemogočajo zaradi oslarij in svinjarij, ki se dogajajo" (op.309).

Krščanski socialisti so v obdobju, ko je OF v zunanjem okrožju vodila Gerkova izjavljali, da so "potlačeni", in zato je le-ta naročala partijcem po vseh rajonih v zunanjem okrožju, naj se obnašajo "do njih lojalno in naj izbegavajo vse, kar bi utegnilo povzročiti oddaljevanje med nami in njimi", ker je čutila pri krščanskih socialistih "nezaupanje in ljubosumje do partije" (op.310).

Po odhodu Gerkove v Ljubljano so septembra 1942 imenovali nov okrožni komite, kjer je bil Albert Svetina sekretar, Frančiška Rakarjeva in Miha Čerin pa člana (op.311).

Šentjurčeva je ocenjevala, da je bila pred tem vsa "organizacija zunaj postavljena na prilično anarhični bazi koncentracije vsega dela v rokah Mirke", to je Stane

Gerk, ki je zakrivila tudi precej sektaških napak, ki jih je poskušal partijski sekretar notranjega okrožja Kimovec v razgovorih s Svetinom odpraviti (op.312).

Krivic je zahteval, da bi partizani uničili belogardistične postojanke okoli Ljubljane, "z ostankom v Ljubljani pa bo opravila naša Narodna zaščita" (op.313).

Šentjurčeva je od Svetine dobivala poročila o rekvizicijah in likvidacijah Dolomitskega odreda, ki so njega kot sekretarja zunanjega okrožja omalovaževali kot "nadležnega civilista". Zato je menila, da si "takih anarhičnih stvari pred vrati Ljubljane ne smemo privoščiti, sicer bomo s težavo premagovali te napake. Poleg tega ne kažejo prav nobene volje začeti z resnimi akcijami proti bega, ki tabori v Savljah in terorizira vso ljubljansko okolico" (op.314).

Poleg te je bila posebno močna še belogardistična postojanka v Polju. Za Dobrunje in Bizovik pa je Kardelj menil, da so "njihovi položaji zanič in tu jih moramo uničiti" (op.315).

O organizacijskem stanju v rajonih v ljubljanski okolici je na svoji seji 16. februarja 1943 razpravljal tudi izvršni odbor OF in "sklenil naročiti poverjeništvu IOOF za Ljubljano oziroma ljubljanskemu okrožju OF, da te rajone prevzame zopet v svoj organizacijski sestav, kakor je bilo to pred lanskim februarjem in o tem obvesti imenovane rajone. Prometne možnosti so se tako spremenile, da so iz Ljubljane dosegljivi vsi rajoni, dočim se v tem obroču zaradi okupatorskih in belogardističnih postojank legalno ali nelegalno nihče ne more gibati" (op.316).

Na Ježici je vodil rajonski komite KPS do aretacije julija 1942 Cene Štupar, za njim pa je sekretarstvo prevzel Kocjan Kmetič. V komiteju sta bila še Čerin in Rakarjeva, ki je bila tudi članica rajonskega odbora, ter Pavla Hvastja, ki je bila do junija 1942, ko je odšla v partizane, blagajničarka (op.317).

V rajonu Kozarje je bil Kopitar sekretar do junija, ko ga je do novembra 1942 nasledil Lojze Erbežnik. Imeli so rajonski odbor OF. Rajon je bil junija preimenoval v Dobrovo (op.318).

Za širše območje Dravelj je bil že maja 1941 ustanovljen odbor OF, ki se je v začetku imenoval izvršni odbor OF in je deloval v tesni povezavi s šišenskim rajonskim odborom, v katerem je bil tudi Draveljčan dr. Andrej Kopač kot predstavnik krščanskih socialistov. Po obžičenju so za to območje ustanovili nov rajonski odbor OF, v katerem so bili poleg dr. Kopača še Ivan Matoh, predstavnik KPS, Vinko Štrubelj, predstavnik sokolov, in Ivan Brecljnik, predstavnik društva kmečkih fantov in deklet. V takšni sestavi je omenjeni odbor deloval do konca maja 1942, ko so bile v Dravljah in okolici velike aretacije. Povzročil jih je domačin Rudi Ocvirk, ki je aprila 1942 s še štirimi drugimi odšel v partizane ter se "že takoj na začetku ustrašil težav partizanskega življenja in se raje odločil za pobeg, za izdajo in za sodelovanje z okupatorjem". Med drugimi je bil aretiran tudi Matoh, ki je bil do tedaj tudi sekretar rajonskega partijskega komiteja. Zatem so "izpopolnili" rajonski odbor OF še s tremi člani: Jankom Černutom, Leonom Berličem in Minko Brecljnik (op.319).

V rajonu Barje je rajonski komite KPS deloval do februarja 1943, ko so belogardisti ubili sekretarja Lada Majcna in članico Zoro Majcen (op.320).

V Dobrunjah so pozno jeseni 1941 ustanovili rajonski komite KPS, ker je pred tem deloval samo rajonski odbor OF. Vodil ga je Franc Černe (op.321). Ko pa je maja 1942 odšel v partizane, ga je nasledila Justina Trtnik ali Nace Ferfila, ki sta bila člana že prej, tako kot Pavle Strojinc in Jože Omahen (op.322).

Komite je deloval do septembra 1942, dokler ni bil razbit (op.323).

Istega meseca je bil ujet tudi sekretar rajonskega odbora OF Viktor Vodnik. Mesec kasneje, ko je prišel na to območje Jože Moškrič, je bil rajonski komite KPS obnovljen, sekretar rajonskega odbora OF pa je postal Jože Gašperšič, člani pa Ferfila, Franc Mojškerc, Janez Bricelj, Tone Hočevnar, Jela Gašperšič in Rezka Klemenc (op.324).

V drugi polovici 1942 so se razmere za osvobodilno gibanje v mestu, predvsem v okolici, kar je bilo delno že prikazano, nenehno poslabševale. Šentjurčeva jih je ocenjevala takole: "sedaj ko smo resno sredi borbe, najboljše spoznaš tovariše. Mnogo je takih, ki so mislili, da se bomo na račun drugih prešvercali v socializem, sedaj ko pa gre zares, pa cagajo. Ni pa to pogost pojav in tudi naši mlajši kadri dobro reagirajo. Položaj torej ni vzeti preveč pesimistično" (op.325).

V začetku avgusta 1942 je Kardelj na podlagi lastnih izkušenj in poročil iz mesta poročal Kominterni, da je v zgodovini malo takih primerov, kot je odpor proti okupatorju v Ljubljani "Vse prebivalstvo mesta je enotno. Vsaka ulica ima svojo Narodno zaščito. Vsaka hiša odprta za aktiviste OF in KP. Po vseh hišah napisi proti okupatorjem. Izdajalci dnevno likvidirani na najprometnejših ulicah ob podpori slučajno navzočih pasantov. Aktiviste OF in KP skriva vse mesto. Bojkot vseh okupatorskih organizacij in prireditev skoraj 100 %. Mesečno daje Ljubljana do pol milijona lir prispevkov za OF. Okupatorji politično povsem izolirani. Teror strahovit. Mesto obdano z žico in od časa do časa hermetično zaprto. Racija od hiše do hiše. Sedaj od 15. julija zopet blokirana. Policijska ura je bila par dni od 14. ure, sedaj do 17. ure. Kdor se približa žici, ustreljen. Dnevno streljanje. Doslej Doslej odpeljano samo iz Ljubljane v konfinacijo okoli 10.000 moških. Ljubljana je mesto brez moških. Obstoji okoli 400 odborov OF z okoli 2500 aktivistov. MK KP Slovenije ima v mestu čez 500 članov. 80 % prebivalstva Ljubljane za OF" (op.326).

V avgustu 1942 je Ljubljana "padla v precejšnjo paniko", ker je bela garda širila "strahovite vesti, katere podkrepljujejo 'avtentična' pisma" in pripovedi večine partizanskih dezertarjev, ki so pribežali v mesto. Organizirani pristaši OF so bili "slej ko prej trdni, panika se polasča ulice, vera v zmago je padla". Šentjurčeva je nadalje poročala o stanju partijske organizacije, kjer so pri podrobnem pregledu članstva ugotovili, da je med njimi nekaj "nesolidnih nepartijskih elementov, ki so se brez zadostne kontrole prehitro sprejeli. Zlasti se je ta napaka delala v centru pri raznih malomeščanskih poklicih in v teh krogih beli gardi tudi najbolj podlegajo, ker je iz razrednih razlogov povsem umljivo." V OF so bili dobri

odnosi, čeprav je bila na sestanku poverjenišтва izvršnega odbora OF za Ljubljano "težišče kritike posameznih slučajev", krščanski socialisti v mestu pa so pričeli dobivati pošto "po neki drugi poti" in ne po zvezah, ki jih je imela partija. O razmerah zunaj Ljubljane, predvsem o italijanski ofenzivi na Dolenjskem in Notranjskem, je bilo frontno poverjenišтво seznanjeno, vendar so želeli še uradnega sporočila (op.327).

Partijsko poverjenišтво za Ljubljano je svojim aktivistom poročalo o poteku italijanske ofenzive, kjer so na njihovi strani v boju proti partizanom sodelovali tudi oboroženi oddelki Prostovoljne protikomunistične milice MVAC ali bele garde, kot so jo nekateri tudi imenovali, "ki je združena pod Dražo Mihailovičem od jugoslovenarjev do stražarjev". V istem pismenem navodilu jih je tudi pozivala, naj v kampanji proti beli gardi uporabljajo dejstvo, da se je "razkrinkala kot glavni pomočnik okupatorja pri njihovi ofenzivi", prirejajo redne politične konference, s pomočjo katerih bodo segle "direktive res do široke množice, ki bi v slučaju naše nebudnosti lahko podlegla belogardistični propagandi". Vsi partijski sekretarji pa so morali pričeti bolj kontrolirati vse sektorje dela, tudi OF (op.328).

Partijska dejavnost je bila sredi avgusta "še dokaj zadovoljiva", ker ni bilo večjih aretacij in odhodov aktivistov v partizane. Zato je poverjenišтво centralnega komiteja KPS prišlo "spet do tesnejšega stika z maso in ne ostajamo samo pri organizacijskih problemih. Tako bomo po dolgem času spet direktno kontrolirali nekatere obrate in ustanove, kjer je položaj postal zaradi proval najboljših aktivistov zelo neurejen, a mladi rajonski komiteji, zaradi neizkušenosti, dela niso zmogli". Nadalje je pisala Šentjurčeva še o dobri morali v zaporih, o junaški držbi talcev pred streljanjem, o dobri organiziranosti ljudske pomoči in o krizi v VOS OF, zaradi "zanemarjanja dela in vzgoje po partijski liniji" (op.329).

V glavnem so bile "partijske in OF stvari v redu". Organizacijska mreža se je širila in poglobljala. Začeli pa so jih pestiti denarni problemi, krivdo za to je videla Šentjurčeva v tem, da se je partija premalo brigala za finančno gospodarski odbor, ki ga je prepuščala sokolom, in v tem, da so bili prehitro razpuščeni matični odbori OF trgovcev, tehniških podjetij in drugi ter na koncu zaključila: "Pa kaj bi po toči zvonili". Po poročilih od zunaj je sklepala, da ponekod "postavljajo stvari že izključno na razredno osnovo", v mestu pa je bilo še "težko z nacionalno" (op.330).

Italijanski teror se je "vražje" stopnjeval. Med partijci ni bilo aretacij, pač pa so "utrpeli kristjani nekaj občutnejših izgub (rajonski delegati)". Šentjurčeva je čutila, da je partijska organizacija v mestu zaradi pravočasnega vključevanja žensk v razne sektorje dela zavarovana pred "organizacijsko anarhijo". Centralnemu komiteju KPS je poročala, da "sokoli fantazirajo o svojem listu", in prvič omenila "problem" Lovra Kuharja, ki je "iskal posojilo 18.000 lir za svoje privatne potrebe (op.331).

Uspeh kampanje proti beli gardi je bil povsod uspešen, razen v centrskih rajonih, to je tistih, ki so nastali po razdelitvi velikega rajona Center pozimi 1941 oziroma spomladi 1942, in kjer je bil "značaj kampanje še vedno defenziven, advokatski, v znamenju čiste resnice". Krivde za takšno stanje v središču mesta pa ni iskala samo pri "purgariji", to je pri meščanih, temveč tudi pri partijskih aktivistih. Posebej omenja rajon Kolodvor - Šempeter, kjer je bila "partijska organizacija s komitejem vred tako zeleno mlada, da se moramo resno baviti z njihovim 'kaplarskim' načinom občevanja z ljudmi. Če ne bi bilo tu sodnije, zdravnikov, advokatov, bi se ta mladostna zaletavost mogoče ne bi kazala tako očitno". Tak način dela je vplival tudi na nekatere matične odbore OF, ki jim rajoni "niso bili kos", in so jih morali "vleči iz blata" okrožni vodstvi in poverjeništvu partije in fronte.

Okrožni odbor OF ni vedno slepo sprejemal in izvajal navodil poverjeništvu. Člani so šele po dolgi razpravi sprejeli sklep partije, da ne dovolijo vstopa v fašistične sindikalne in mladinske organizacije, poverjeništvu OF pa jih je hitro sprejelo (op.332).

Sredi avgusta 1942 so Italijani aretirali vseh dvanajst članov partije med policisti ter nekatere aktiviste med uslužbenci visokega komisariata, mestne občine, zdravniki, pravniki in kulturniki. Okupatorskim oblastem so jih pričeli izdajati pristaši Draže Mihailovića, načrtno in po spiskih, čeprav so bili aretirani njihovi bivši politični sodelavci, ki pa so se z njimi razšli in se vključili v OF. Vodja centralne tehnike KPS Milan Škerlavaj je na razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani gledal zelo optimistično in ni mogel razumeti, kdo je pošiljal Kardelju poročila, ki so prikazovala stanje bolj črnogledo. Posebej je pohvalil močno in avtoritativno vodstvo Šentjurčeve, s katerim ji je uspelo "prevesti ves aparat v harmonično celoto, in to tako v kratkem času, da danes ni partijca in skoro ne posameznika OF-ovca, ki ne bi vedel, kaj in kako mora delati", in kritiziral obdobje pred tem, "ki je bilo nekako tiho opuščanje partijskih kadrov in šolanje njih kot masovno delovanje (politično) OF je nam ogromno škodila" (op.333).

Izvršni odbor OF se je zavedal dejanskega in moralnega pomena Ljubljane za razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na vsem slovenskem ozemlju. Zato je sredi avgusta 1942 poslal v mesto poziv, v katerem je tudi zapisano naj vzdržijo (op.334).

Konec meseca partijska organizacija kljub aretacijam v začetku avgusta ni imela večjih "kadrovskih vrzeli". Pri propagandi pa je nastal paradoksalni položaj, ko so sektašili oziroma omalovaževali boj zahodnih zaveznikov, obenem pa niti niso poudarjali zaslug Sovjetske zveze in partije pri narodnoosvobodilnem boju. Po Krivičevem mnenju so si v prvem primeru zmanjševali "masovno bazo", v drugem pa "vodilno vlogo KP". Z poenostavitvijo načina zbiranja denarnih in materialnih sredstev so se na teh področjih opomogli, kar je Krivic, tako kot pred tem

Škerlavaj, smatral kot posledico organizacijske sposobnosti Lidije Šentjurec (op.335).

Dne 14. septembra 1942 je Krivic Kardelju in Francu Leskošku poslal poročilo, v katerem navaja likvidacijo Fortunata Majdiča, vodjo t.i. bele garde v Ljubljani, in novo italijansko taktiko, to je streljanje tistih aktivistov partije in OF, ki so bili izdani ali pa so jih dobili pri "težjih prestopkih" kar na mestu in ne kot talcev, ter na kratko opisal organizacijsko in politično stanje v Ljubljani (op. 336).

To pismo je Kardelja razočaralo in celo prestrašilo, ker se je bal, da tudi poverjeništvo centralnega komiteja KPS gleda "tako površno na stvari" in da bodo s tem "bitko v Ljubljani izgubili". Čudil se je, da se je Krivic zadovoljil s poročilom na majhnem listku in v njem opisal samo tisto, kar je Kardelj že vedel. Zato je zahteval analizo položaja. "Sedaj gre res za vse. Ali ohraniti ali izgubiti". Posebej pa ga je razjezilo, da je hotelo poverjeništvo centralnega komiteja KPS za Ljubljano izdati brošuro Lovra Kuharja o slovenskih mejah brez pristanka in potrditve centralnega komiteja KPS. V položaju, ko sta bila partizanska vojska in narodnoosvobodilno gibanje v defenzivi, jih je vpraševal: "Ali na vsak način hočete razklati enotnost OF? Ali ni jasno, da je danes v OF mesto ne samo komunistom, ampak tudi tistim, ki hočejo meje na Turah? Gre za boj proti okupatorjem, ne pa za meje!" V primeru, če bi jo že tiskali je zahteval, naj s tem prenehajo, če pa je bila že natisnjena, bi jo morali zapleniti (op.337).

Krivic je Kardeljeva kritika zelo prizadela, ker so delovali največ na področju propagande, pa še ta se je zdela Kardelju zanič. Opravičeval se je s tem, da ponavadi več napravi kot pa potem napiše in da je komaj nehal biti "vajenec v politiki". Glede brošure o mejah pa je menil, da sta s Šentjurčev "nasedla" jasno pisanemu tekstu, in da so vsi skupaj imeli "več sreče kot pameti", da je niso izdali (op.338).

Kardelj je bil razočaran tudi zaradi zvez med Ljubljano in partijskim vodstvom za Slovenijo, kajti po njegovih besedah bi bil njihov položaj brez pomoči iz Ljubljane popolnoma nevzdržen, ker so bili "na steklenih nogah", bili so brez zvez in so stradali, tako da so se "pretvorili v majhno partizansko četo, ki se neprestano izvlači iz obkolitev". V bližino mesta pa so se prebijali predvsem zaradi tega, da bi s pomočjo poverjenišva centralnega komiteja KPS v Ljubljani obnovili zveze za vse slovensko ozemlje, ki so bile v času, ko je potekala velika italijanska ofenziva, pretrgane. Čudil se je tudi temu, da so krščanski socialisti lahko vzpostavili zveze v dveh dneh, partija s svojim aparatom, kot so ga imenovali, pa ne. Kardelj se je Krivicu delno opravičil, češ da je pismo, ki je Krivic tako prizadelo pisal v izredno zoprnem razpoloženju predvsem zaradi zgoraj omenjenih težav in menil, da se bodo "vsi skupaj malo unesli" in da je bilo to "le malo potrebnega 'špetira' med tovariši, da se posel malo požene". Ni mu pa odpustil političnih napak in mu dal napotke, kako z OF v bodoče. Predvsem je poudaril delo aktivistov OF med sredino vseh političnih prepričanaj, kajti bal se je, da bi jih prehiteli njihovi nasprotniki. Naročil mu je, naj se posvečajo predv-

sem tistim, ki so razočarani nad vodstvom bele garde, z "raznimi krogi iz srednje buržuazije, ki je zbegana (trgovci itd)" ter navezavi živahnejših stikov s skupinami v OF, razen krščanskih socialistov in sokolov, s katerimi so stalno sodelovali. V ta namen mu je predlagal, naj bi izdali dokument, ki bi ga podpisale vse skupine v OF brez izjeme. To je Kardelj zapisal zaradi tega, ker je imel vtis, da se je dejavnost OF prenesla v predmestja in da so se izmaknili dejavnosti med "srednjimi sloji" in kapitalisti ter izrecno poudaril: "vedno udarjati tja, kamor udarja bela garda", ker bi jo s tem prehiteli in razširili krog skupin in posameznikov v OF (op.339).

O zvezah je Kardelju pisala tudi Šentjurčeva. Ljubljansko vodstvo jih je hotelo vzpostaviti takoj, ko so izvedeli, da je Kardelj z vodstvom v bližini Ljubljane. Presenetila pa jih je blokada v Polju, tako da trenutna neuspešnost na tem področju po njenih zagotovilih ni bila niti sabotaža niti malomarnost (op.340).

V Kardeljevih pismih v Ljubljano je čutiti sledi razočaranja nad razmerami v mestu. Precej bolj optimističen pa je bil, ko je pisal Josipu Brozu Titu, da je barometer zmage Ljubljana, ki je bila v času ofenzive omajana, "sedaj pa je že popolnoma v naših rokah, kljub temu, da po ulicah patrolirajo oborožene belogardistične bande in ubijajo pristaše OF, posebej pa naše ljudi. Naš kader se junaško drži in uporno vztraja v najtežjih pogojih. Kljub strašnemu mučenju so vdori v našo organizacijo osamljeni in se ne razširjajo" (op.341).

Okrožnica krščanskosocialistične skupine v OF številka 5, ki so jo izdali septembra 1942, je označila veliko italijansko ofenzivo na Dolenjskem in Notranjskem kot "najtežje čase, odkar bivamo na tej zemlji, ne izvzemši krvavih turških pohodov". Po njihovem mnenju pa je nasilje med ofenzivo "kot cement" povezal vse tri ustanovne skupine v OF. Nato pa našteva naloge krščanskosocialističnih aktivistov, med katerimi je najpomembnejše obvarovanje slovenskih kristjanov pred "belogardističnimi sleparji", povezava aktivistov z množicami, da se ne bi ponavljale napake, ki so bile storjene na osvobojenem ozemlju pred ofenzivo, in poleg drugega katoličanom razližiti, "da ima nova narodna oblast v smislu katoliškega pojmovanja ne samo pravico, pač pa tudi dolžnost, da zna uporabiti načelo manjšega zla, to se pravi, da zna tolerirati zlo, katerega neuporaba bi imela za posledico še večje zlo. Danes smo namreč na tem, da bi dopustili razširjanje državljanske vojne, ko bi s silo ne zatrli bele garde" (op.342).

Krščanski socialisti iz Ljubljane so želeli "imeti legitimacijo IO OF" za štiri svoje člane, od katerih bi postal Anton Marinček okrožni sekretar OF v Šentjerneju na Dolenjskem, Slavko Primožič v Šentrupertu z okolico, dr. France Škerl pa v vrhniškem okrožju (op.343).

Kardelj je na to odgovoril, da naj ti počakajo še naprej v Dolomitskem odredu, dokler ne bi prišel k centralnemu komiteju KPS izvršni odbor OF, ki bi dal pristanek (op.344).

Krivic je centralnemu komiteju KPS poročal tudi o vsebini pisem, ki jih je Jože Brejc, krščanskosocialistični aktivist na Dolenjskem, pošiljal aktivistom svoje

skupine v Ljubljano. V enem izmed njih, ki ga je naslovil na Zemljaka, jih je opozarjal, da je njihov delež pri ljubljanski izdaji Slovenskega poročevalca premajhen in da naj organizirajo svoje tehnike, da se krščanskosocialistična skupina vse bolj zaveda svojega zgodovinskega položaja, ne samo do partije, ki je "tako rada včasih država v državi, ampak z ozirom na slovenski narod, ki ga moramo na vsak način rešiti bratomorne vojne", za kar je propagiral množični vojaški nastop proti beli gardi. Ni mu bilo tudi jasno, ali naj v partizanih vzgajajo za partijo ali OF in je že poročal o trojkah (verjetno za politično vzgojo, v katerih bi bili predstavniki vseh treh ustanovnih skupin in ne samo partijski politkomisar kot pred tem, opomba avtorja), ki so bile "prvi poskus, da v partizanih odstranimo sektaštvo in politično delo postavimo na vsenarodno bazo". Za krščansko socialistično skupino pa je bil mnenja, da je dokazala, da njihovi člani niso "sopotniki revolucije, ampak izraziti sotvorci in kot je zdaj delež trpljenja velik, tako bo delež svobode..." (op.345).

Krivic je ocenil, da je bil v mestu za OF zlasti kritičen avgust 1942, predvsem zaradi rastoče moči bele garde in da je v začetku septembra dosegla "kriza javnega mnenja višek". Po Majdičevi usmrtitvi, ki je bila "deležna odobravanja najširših mas", in ko so uspeli "zajeziti širjenje demoralizacije po dezertirjih", so znaki kot ponovno sprejemanje Slovenskega poročevalca in vključevanje novih aktivistov OF kazali na krepitev OF, čeprav so se tudi pri domačih nasprotnikih OF "zbirale sile" za nove spopade. Namesto Majdiča so za vodjo bele garde v Ljubljani določili Doboviška, ki mu je stal ob strani bivši ban dr. Marko Natlačen. Krivic je začel "popravlјati" tudi napake, ki mu jih je očital Kardelj v seriji pisem. Za razgovore s sredino o vključevanju v OF je pridobil Borisa Ziherla in Zemljaka. Prav tako niso prekinili stikov z Angelo Vode, o kateri je pred tem Krivic Kardelja informiral glede njenega sestanka pri ljubljanskem škofu dr. Gregoriju Rožmanu glede "karitativne akcije za internirance. V resnici je njo nekdo (ž) vlekel tja slučajno. Njihov namen je jasen. Tako, da o kakih ostrih napadih ni govora. To se pravi postavili bomo stvar nesodelovanja z b(elo) g(ardo) jasno na tapeto, a tako, da jih odtrgamo od njih. O kaki izolaciji Vode-tove in napadu ni govora" (op.346).

Ljudem so aktivisti OF stalno govorili o bližnjem koncu vojne, pač tisto, kar so slišali tudi od "najodgovornejših tovarišev". Zato je Krivica skrbelo, če se bo "odločitev zavlekla čez zimo". To je Ziherl označil kot "blefiranje". Zato je v pismu Kardelju, v katerem je branil tudi Krivica, in ki ga je napisal konec septembra, v obdobju, ki ga je pojmoval kot trenutek, v katerem lahko "vse pridobimo ali vse izgubimo", zastavil tudi "vprašanje naših napak". Za sebe je priznal, da je bil pred tem do neke mere oportunist, in to zaradi tega, ker se ni hotel "postavljati proti toku". Po njegovem mnenju so bile največje politične napake izogibanje vprašanjem o usodi Jugoslavije in perspektivah "naše nacionalne revolucije", za katere je menil, da so partijcem jasne, "drobna buržuazija pa je nezaupljiva in noče kupovati 'mačka v žaklju'". Pri vsem tem ga je motilo, da so "do neznosnosti ponavljali" vprašanje samoodločbe slovenskega naroda,

vključno s pravico do odcepitve. Glede brošure o mejah se ni pridružil Kardeljevemu mnenju, da je ne bi smeli izdati, pač pa bi ji moral samo "odbiti ofenzivno ost", ker je menil, da je treba dati na konkretna vprašanja konkretne odgovore (op.347).

Na koncu se je tudi Lovro Kuhar strinjal s Kardeljevo kritiko na račun njegove brošure, zagovarjal pa se je s tem, da jo je napisal po nalogu komisije za agitacijo in propagando pri centralnem komiteju KPS, katere vodja je bil Zihlerl (op.348).

V septembru 1942 se je finančno stanje tako partije kot fronte poslabšalo in Šentjurčeva je napovedala "finančno fiasko". Denar so uporabljali za podporo aktivistom, internirancem in njihovim družinam, družinam partizanov in za tehniko. Podpor pa niso mogli znižati, ker so se že tako in tako pri aktivistih pojavljala stalna obolenja, slabosti, neodpornosti, nekateri pa so celo stradali. Za ostale pa je bilo "iz političnih in človeških razlogov prav tako nemogoče". V materialnem pogledu, predvsem pri dobavi živil pa jih je prizadelo predvsem to, da jih niso več dobivali od aktivistov OF, ki so bili zaposleni pri prehranjevalnem uradu (op.349).

Konec septembra je za aktiviste partije in fronte pričelo primanjkovati stanovanj za bivanje in sestajanje, ker so se zaradi aretacij bali sprejemati aktiviste, zato so le-ti hodili v glavnem po obrobju mesta ali pa zanemarjali aktivistično delo. Šentjurčeva je menila, da so se jim v zaostrenih razmerah maščevale "napake 'veleobrata' in 'države v državi'" iz pomladanskega obdobja 1942, ko so "se kadri nameščali mimo okrožja in rajonov, po privatni liniji". V septembru so vdrli tudi v tehniko in zaradi tega so doživljali "take udarce, da je naravnost čudo, da še brez večje anarhije rinemo" (op.350).

Pojavil pa se je tudi problem z zdravniki. Pri partizanih jih je primanjkovalo, v mestu, kjer jih je bilo sorazmerno veliko, pa niso mogli nikogar pregovoriti, da bi šel iz mesta. Pojavljali so se predlogi, da bi jih mobilizirali (op.351).

V septembru so Italijani zaprli "skoro vse mlade zdravnike in zdravnice" in jih po krajšem času izpustili, starejše pa klicali na razgovore, kjer so jih "snubili in jim grozili" (op.352).

S pogovori s t.i. sredino se je po liniji VOS OF ukvarjal tudi dr. Vito Kraigher. Imel je razgovore z dr. Stojanom Bajičem. Kidričeva je menila, da bodo pri tem "le malo dosegli" (op.353).

Zemljak je vzdrževal stike z dr. Jankom Kostlom, ki mu je govoril, da išče stike z belo gardo, da bi se preprečila državljanska vojna, dr. Andrej Gosar pa mu je odgovoril, da nima članov oziroma da nima skupine, v imenu katere bi lahko govoril. Sicer pa je bila po Krivičevem mnenju sredina še zelo pod vplivom belogardistične propagadne (op.354).

Da bi po italijanski ofenzivi utrdila enotnost OF s sklicanjem vrhovnega plenuma OF in enotnost delavstva v OF ter pomagala ljubljanskemu vodstvu partije in fronte sta v oktobru 1942 prišla Kardelj in Kidrič v Ljubljano, prvi trinajsteга, drugi pa nekaj dni za njim. V mestu je bila še večina članov vrhovnega plenuma

OF. V času italijanske ofenzive je bila Ljubljana "omajana" zaradi že naštetih dejstev. Kljub temu in nekaterim res zastrašujočim metodam, npr. streljanju nedolžnih prebivalcev Brda in požiga dela vasi ob streljanju na italijanskega vojaka, ustrelitve Vide Pregarc na dvorišču tovarne Saturnus in Frica Hribernika s tremi njegovimi pomočniki pred njegovo kovinsko delavnico v Šiški, so aktivisti OF vztrajali pri svoji dejavnosti. Pomembno pa je bilo, da se kljub aretacijam vdori v partijske in frontne vrste niso množično širili, kar dokazuje, da sta bila morala aktivistov in "zadržanje" pred okupatorskimi oblastmi dokaj trdna (op.355).

Na dan, ko je prispel Kardelj, so člani VOS OF usmrtili dr. Natlačena, vodjo nasprotnikov OF in mesto je bilo "popolnoma pod vtisom tega dogodka". Po razgovoru s članico poverjenišva centralnega komiteja KPS je Kardelj spoznal, da bi bilo "mnogo bolje, če ne bi iz mesta na osvobojeno ozemlje spomladi in poleti povlekli toliko aktivistov (op.356).

Jeseni 1942 je bila Ljubljana še vedno "neizčrpen vir vse mogoče materialne opreme", vendar je bil po ofenzivi iz mesta onemogočen ilegalni prevoz po železnici, ker so Italijani takšno početje odkrili. Nabiranje materiala za partizane je uspešno potekalo, saj so imeli novembra 1942 v mestu že tako polna skladišča, da aktivisti OF niso hoteli več zbirati, ker "niso imeli kam dajati", partizani pa so bili zaradi omenjenih transportnih povezav "goli in bosii" (op.357).

Ob prihodu je dobil Kardelj grob vtis, da ima OF v mestu še velik vpliv, ker pritisk bele garde ni bil tako močan kot drugod. Nezadovoljen pa je bil s pridobivanjem sredine za OF, za kar je videl vzrok v tem, da nekateri aktivisti OF niso bili prepričani "v pravilnost naše linije", pri čemer je posebej navedel Zemljaka, dr. Vita Kraigherja in Zdenko Kidrič. Za ljubljanske aktiviste je menil, da so pridni, čeprav drobnjakarski pri delu. Zaradi izdaj bele garde so Italijani pričeli aretacije po rajonih, od 30 do 50 v eni noči. Ljubljanskemu vodstvu je ob tem naročil, da morajo "teren v celoti obdržati, kakor hitro pade en rajonski človek, ga takoj nadomestiti, čeprav z nekoliko slabšim človekom." Zadovoljen pa je bil, da se aktivisti OF in partije niso pričeli izdajati še med seboj (op.358).

Konec oktobra 1942 so bile v mestu ulične blokade, ker so iskali vodstvo OF in partije. Kardelj se je jezil: "čvekarija od hudiča. Križ pa je, ker ne moreš odkriti ODKOD! To je vidiš sedanja Ljubljana. Naša kot še nikdar, toda obenem nevarna kot še nikoli" (op.359).

Kardelj in Kidrič sta bila v drugi polovici oktobra na sestanku frontnega poverjenišva za Ljubljano. V poverjenišvo so od sokolov vključili še Poliča, ki se je vrnil v mesto, od partije pa Miro Tomšič, tako da je imela odtlej vsaka skupina po dva predstavnika: partija Krivica in Tomšičevo, krščanski socialisti Zemljaka in Tomana, sokoli pa Poliča in Repiča. Ker je bilo to poverjenišvo dotlej po njunem mnenju "izredno neekspedivno telo" in "je šlo z njihovimi sklepi silno počasi", sta sklenila, da bosta ustanovila tajništvo iz treh članov, ki naj bi bili čim legalnejši, da bi se lažje sestajali in gibali. Za člane so bili predvideni Tomšičeva,

Toman in Repič. Prvo pa sta določila za specialno delo med skupinami iz plenuma OF in sredino, tako da se ti ne bi več pritoževali, da se vodstvo OF ne briga zanje. Označila sta jo za "zelo sposobno dekle, sedaj naša najboljša ženska aktivistka, hkrati v Ljubljani politično najmočnejši naš človek" (op.360).

Sestava poverjenišva se je do konca 1942 spremenila. Novembra je bil aretiran Repič. Namesto njega so vključili Draga Pustiška. Mesec za Repičem je bil aretiran tudi predstavnik krščanskih socialistov Zemljak, ki ga je zatem nasledil Stane Kovač.

Krivic je v oktobru poročal, da so pri finančnogospodarskem odboru nesporazumi in da so se pri krščanskih socialistih kazala nagnjenja, da bi povsod "ustvarili lasten aparat". Ko pa se je o FGO pogovarjal s Tomanom, le-ta o tem "ni hotel nič slišati. Kaže, da mu stvar ni prijetna ali pa naši pretiravajo" (op.361).

Po prihodu v mesto se je moral Kardelj ukvarjati še z odnosi v partijskem poverjeništvu, ki se je po njegovem mnenju "pokazalo hudičevo slabo". Poleg tega je ugotovil, da "so se začeli med seboj prepirati Matevž (ilegalno ime Vladimirja Krivica), Marjeta (ilegalno ime Zdenke Kidrič) in Julka (ilegalno ime Lidije Šentjurg), in sicer vsakdo z vsemi ostalimi, zdaj seveda vsi trije pravijo, da sem le jaz napihnil njihove špetirčke, da jih pa v resnici ni bilo, toda reagirali so zelo nezdravo, zlasti Marjeta, ki jo je njeno dvomesečno stanovanje tako 'zrihtalo' in je zadnji čas, da gre ven, ker bo drugače postala neznosna" (op.362).

V pripravah na zasedanje vrhovnega plenuma OF in zaradi pritegnitve vidnih posameznikov ali skupin je Lovro Kuhar sporočil Zihlerlu, naj bi šel on sam k dr.inž. Dušanu Sernecu, ker bi se mu lahko "čudno zdelo, če bi ga enkrat spet kar oba napadla - medtem ko sem prej sam prihajal. Take naloge naših 'glavešin' pač ni treba preveč mehanično jemati, namreč, da morava biti oba zraven. Stvar mora imeti vedno smisel. To je glavno". Sporočil mu je tudi, naj gre k Franu Saleškemu Finžgarju, da je bil sam pri dr. Francetu Koblarju, pripravljal pa se je še za srečanje z dr. Antonom Brecljem in Ivanom Miklavcem (op.363).

Kljub ofenzivi in začasnemu zastoju v rasti OF se ni nobena skupina odcepila. Člani plenuma, ki so bili predstavniki le-teh, so vsi vztrajali v OF, čeprav "poverjenišvo ves čas ni stopilo niti enkrat z nikomer od njih v kontakt". Po Kardeljevem in Kidričevem mnenju se je partijsko poverjenišvo premalo ukvarjalo s srednjimi sloji, ker naj bi bilo prepričano, da je "tu pač stvar izgubljena". Politiko razširjanja OF sta si predstavljala tako, da bi pridobivali "omahljivce" iz sredine. Pohvalila pa sta sokole, ki niso pridobili samo svojih članov, pač pa je njihova skupina postajal "središče nekdanjega 'nacionalnega tabora' v celoti in se je s tem tudi organizacijsko utrdila".

Sorazmerno ugoden razplet za OF in narodnoosvobodilno gibanje v mestu sta pojasnjevala s tem, da je Ljubljana "stala nekoliko ob strani glavnega udarca okupatorjeve ofenzive" in da bi v mestu z njuno pomočjo lahko razvili "tak polet kakšen je bil značilen za otroško dobo naše OF." Za OF v mestu po italijanski ofenzivi sta menila, da je bila drugačna. "Če je bila prej bolj splošno čustveno

gibanje, je danes že jasno čutiti v množicah tisto revolucionarno voljo, ki dela OF danes za sovražnike bolj nevarno kot kdajkoli prej". Po streljanju talcev, kot povračilnemu ukrepu za usmrčenega dr. Natlačena je Kardelj ljubljansko vodstvo moral prepričevati, da je bila usmrtitev na mestu, kajti panika se je lotila "tudi in predvsem" aktiva OF. S Kidričem sta jih nagovarjala, da bi morali "plavati proti toku", to je ustvarjati borbena razpoloženje med prebivalstvom. Zato pa jim je, po njunem mnenju, manjkalo politične vzgoje. Pri organizaciji pa so bili od vseh področij dejavnosti v jeseni 1941 na najslabšem. "Prejšnja širokost OF, ki je bila skoraj legalna ima za sedanje prilike nekoliko neugodne posledice. Belogardistična denuncianska kampanija, ki zajema ulico za ulico, hišo za hišo, nam zadaja težke udarce, težje od vseh prejšnjih masovnih racij. Teh racij sedaj ni več. Love samo ljudi po spisku, toda te precej temeljito. Sleherno noč nam dvignejo po nekaj ljudi. V dveh dneh so pobrali 60 ljudi samih aktivistov iz vseh OF skupin". Aretacije sicer niso povzročale vdorov, to je nadaljnjih aretacij na podlagi pričevanj že aretiranih, pač pa so slabile OF (op.364).

Konec oktobra 1942 so bile končane priprave na 5. zasedanje vrhovnega plenuma ter ustanovnega zasedanja Delavske enotnosti, "tista akcija, ki jo je Gašper (ilegalno ime Toneta Fajfarja, opomba avtorja) zasnoval s svojim projektom (delavstvo)". Kardelj je menil, da s tem že malo zamujajo, ker mu je Toman pravil, da se "pri delavcih občuti nekoliko odpora zaradi prevelike 'intelektualistične' OF" (op.365).

Zunanjepolitična situacija oziroma razmerje sil na velikih svetovnih bojiščih je bilo za narodnoosvobodilno gibanje ugodno, zato je poverjeništvu izvršnega odbora OF izdalo letak z naslovom Kakšen bo konec vojne?, v katerem predvidevajo, da je "konec vojne blizu", pač v skladu z mišljenjem vodstva, da bo že zima 1942/1943 "fašizem odnesla" (op.366).

Kardelj je bil tudi v nobembru 1942 do partijskega poverjeništvu za Ljubljano zelo kritičen, če bi lahko jemali njegove prve ugotovitve "o špetirčkih" z rezervo, ker takrat še ni bil dalj časa v mestu, da bi razmere podrobneje spoznal, pa je za takšno sklepanje na podlagi pisma Francu Leskošku in Ivanu Mačku manj možnosti. Kardelj je bil na sestanku okrožnega komiteja KPS za Ljubljano in videl v podrobnostih, kakšno politiko so uganjali. Jasno je, da poleg vsega tega tudi tehnika ni šla naprej". Za slabosti tehnike ni krivil le vodje centralne tehnike Milana Škerlavaja, "dasi je on mnogo kriv, pač pa predvsem naše poverjeništvu, ki se je pokazalo kratko malo kot nesposobno, da bi svojo nalogo izvršilo". Predvsem ga je skrbel prevoz materiala iz Ljubljane v partizane. Problem je bil tolikšen, da so ga "postavili kot centralnega pred vso partijsko organizacijo v Ljubljani". Ocenil je, da bi lahko iz mesta dobili še toliko obleke in obutve, da bi obuli in oblekli vse partizane. Za svoj in Kidričev prihod v mesto je menil, da ni bil "le koristen, ampak je bil napravljen ob 12. uri, kajti naši so ga v političnem pogledu tako lomili, da je ostalo tako, kakor je. Nikoli si nisem mislil, da so naši kadri kot npr. Matevž, Julka, Marjeta itd. tako trdi v politiki in taki

practicisti. In da bo mera polna, so se začeli še medsebojno prepirati tako, da je bilo popolnoma nezdravo ozračje. Ko sem prišel, so vsi molčali, potem pa so počasi vendarle le spregovorili. Glavni prepirljivci so bili Marjeta, Julka in Matevž. Bilo je vmes čudnih obtožb itd. Z Marjeto sva se v Petrovi (ilegalno ime Borisa Kidriča) - prisotnosti tako sprla, kakor se menda še z nobenim komunistom nisem. In pri vsem tem je vse skupaj prazen nič. Vsi so dobri naši kadri, toda nasitili so se lastnega petljanja in practicizma, pa so se začeli med seboj griziti, ker nihče od njih ni vedel, kako naj si pravzaprav pomagajo". Zato sta s Kidričem sklenila, da bosta reorganizirala partijsko poverjenišvo. "Matevž je slab. Ostal je sekretar poverjenišva. Julka organizacijski sektor, Metka (ilegalno ime Mire Tomšič) OF. Zato Metka pod nobenim pogojem ne more ven. Sploh je tu tako slabo s kadri, da ni mogoče nobenega odpraviti ven, najmanj pa njo, ki je najmočnejši naš človek v Ljubljani. Vršila bo prejšnji Petrov posel, ki so ga sedaj ne le zamenjali, ampak opustili. Za zaveznike (to je takratni partijski izraz za skupine, s katerimi so sodelovali v OF, in je neustrezen, opomba avtorja) so se brigali kot za lanski sneg".

Kardelj je podrobno opisal tudi stanje "na terenu", to je v rajonih: "Da vam bo jasno, s kakšnimi težavami se je treba boriti tu, naj navedem samo nekaj primerov. V treh dneh so v trnovskem rajonu pobrali čez 60 ljudi. Na terenu je ostal en sam kandidat. V enem tednu so v kolodvorskem rajonu pobrali okoli 40 ljudi, ostal je tretjevrstni kader. V bežigranskem rajonu so pobrali vse aktiviste enega kvarta, a v dveh drugih razpolovili. V teku štirinajstih dni so pobrali skoraj vse sekretarje rajonskih OF odborov in večino naših sekretarjev, ostali so v ilegalnosti". Posledica omenjenih aretacij so bili tudi vdori v organizacijo fronte in partije, ker so nekateri aretiranci pričeli izdajati. Zaradi tega so tudi tisti, ki so "delali usluge" narodnoosvobodilnemu gibanju v mestu pričeli oklevati, predvsem pri "posojanju" stanovanj za sestanke in bivanje ilegalcev. Kardelj je menil, da so tako stanje povzročali "tudi naši s svojim practicističnim petljanjem vendar bi bilo zelo napačno, ko ne bi videli tudi objektivnih težav, s katerimi se bori naš kader, ki je - to moram poudariti - zares odličen glede predanosti in požrtvovalnosti in se ne boji nobenega sovražnega nasilja. Zato pa je temu kadru treba čim več pomagati, pa bo šlo morda nekoliko bolje. Moramo pa biti pripravljeni tudi na to, da bodo objektivne razmere še težje". Poročilo je sklenil z ugotovitvijo, da so v zadnjem času v Ljubljani utrpeli takšne žrtve, kot jih niso ves čas okupacije (op.367).

Vdori v organizacijo so se nadaljevali, toda v drugi polovici novembra 1942 ne po frontni ali partijski, pač pa po tehnični liniji, potem ko sta bili sredi oktobra 1942 aretirani Liljana Neuman, ki je bila odgovorna za partijsko tehniko v Ljubljani, in Marija Klopčič, raznašalka literature. Po mučenju sta začeli ovajati svoje sodelavke. Tako je bilo na tem področju dejavnosti "vse tako razrito, da je veselje" in v mestu niso bili sposobni napraviti niti letaka. Prizadevali pa so si, da bi "zaradi morale" omogočili vsaj izdajanje Slovenskega poročevalca (op.368).

Ohrabrujoč pa je bil zunanjepolitični položaj, ki je bil za razširitev OF v mestu zelo pomemben. Kardelj je pisal iz Ljubljane izvršnemu odboru OF, da je pravilno politiko OF pričel "uvidevati celo Ljubljanski meščan, ki mu politika nikdar ni bila nič drugega kakor špekuliranje od dneva do dneva" (op.369).

Zveze med mestnim vodstvom in Kardeljem, ki je bil v Ljubljani, ter vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja, ki se mu je do 19. novembra 1942 priključil tudi Kidrič, se niso izboljšale oziroma niso delovale. Zato je Kardelj razmišljal, da bi odšel iz mesta. Pred tem pa je poskušal urediti še to pomanjkljivost. Imel je še sestanek s predstavniki sokolov Poličem in krščanskih socialistov Zemljakom, Kovačem in Tomanom, s katerimi se je dogovoril o političnih in organizacijskih smernicah za delo, to je, da bodo člani frontnega poverjenišтва redneje obiskovali okrožni odbor OF, ker se je dogajalo, da ni bil na njihovih sestankih tudi po tri tedne nihče od poverjenišтва in je tako okrožni frontni odbor "plaval v zraku", hkrati pa naj bi bil na sestankih poverjenišтва vedno prisoten tudi po en član okrožnega odbora, da bi se "zajamčila enotna linija", kajti v času, ko okrožni odbor ni dobival "obiskov", so posamezni člani rajonskih odborov OF dobivali smernice po svoji skupinski poti in zato je prihajalo tudi "do nesporazumov vsake vrste". Sokoli in krščanski socialisti, s katerimi se je Kardelj pogovarjal, so se tudi pritoževali, da ne dobivajo od izvršnega odbora OF navodil za svoje delo, in priznal jim je, da je bil "ta očitek na naš račun precej upravičen". Domenili so se, da bodo odslej vzdrževali štirinajstdnevne zveze (op.370).

Ziherl je še naprej vzdrževal zveze s Finžgarjem in dr. Koblarjem, ki sta sicer pristala, da bosta z njima on in Lovro Kuhar vzdrževala osebne stike, da se ne bosta vključila v kulturniški odbor OF, da pa ju lahko smatrajo "nekaka 'dopisna člana'", ki bosta povedala svoje mnenje le njima. Hkrati sta povedala svoje zadržke; da se bosta vključila v OF, ko bo postala res vsenarodno gibanje in ko bo VOS OF prenehala z likvidacijami po Ljubljani. Očitala pa sta mu tudi, da vodijo OF sami mladi in vihravi ljudje. Ziherlu se je zdelo čudno tudi obnašanje dr. Antona Breclja in izjava, "ki jo je mimogrede dal v zvezi z vprašanjem o vodstvu OF. Dejal je: zdaj vidim, da je imel prav pokojni Aleš (Stanovnik, opomba avtorja), ko je omenil, kako drugačno bi lahko bilo vodstvo OF, če bi bili mi (t.j. njihova skupina) pravočasno oblikovali v enoto.' Mislil je kajpak na zlitje vsel. sorodnih grupic v eno stranko, o kateri je bil govor pred meseci. Imel sem vtis, da smatrajo ti ljudje našo težnjo po razširitvi in poglobitvi OF, ki je prišla do izraza na zadnjem plenumu, za našo slabost, in da je zdaj napočil čas, ko lahko postavijo svoje zahteve v ultimativnejši obliki. Zato to poudarjanje potrebe po okrnitvi 'komunistične' osti OF, ki sem ga opazil tako mimogrede celo pri Nikolaju (ilegalno ime Jožeta Zemljaka)" (op.371).

O Brecljevem mnenju je Kardelju pisal tudi Krivic, češ da je "v razgovoru z Bogdanom (ilegalno ime Borisa Ziherla) rekel, da so sami mladi zraven in kadar ga kaj zafurajo pokličejo na pomoč, da naj se kompartija razpusti, če se je že ostalo". Pod vplivom takšnih razmišljanj nekaterih članov vrhovnega plenuma

OF in tistih, ki so jim bili blizu je Krivic ocenjeval, da je disciplina v OF še vedno slaba, da je bilo včasih drugače, ko je samo povedal, kakšno je stališče izvršnega odbora OF in razložil zakaj tako. Jeseni 1942 "pa misli vsak da mora šele debatirati... in da je od njega odvisno, ali se ga tiče ali ne".

V tem času so se v Ljubljani učitelji "na debelo" vključevali v fašistične strokovne organizacije, kar je smatral za posledico slabega dela aktivistov OF na teh področjih (op.372).

Omenjene Ziherlove razgovore je ocenila tudi Tomšičeva, ki se ji "ni zdelo pametno, da je Bogdan spravil to s tistim očetom (dr. Anton Breclj) na en sestanek, tudi mi ni jasno, kako je prišel na to idejo. Zato pa je tam bil tudi v defenzivi, ker ga niso pustili k besedi" (op.373).

Dne 4. decembra 1942 so vodilni partijski možje na Slovenskem, Kardelj, Kidrič in Boris Kraigher, ki je pred tem pobegnil s skupino internirancev iz taborišča Gonars, poročali Josipu Brozu Titu o organizaciji in dejavnosti na vseh področjih narodnoosvobodilnega gibanja. Kardelj je za razliko od vseh ostalih pokrajin posebej poudaril pomen Ljubljane, ki je po njegovem še vedno ostala središče v vsakem pogledu, v kateri sta imela partija in OF v rokah tudi številne ustanove, od železnice, pošte in predvsem policijo. Pri tem je omenil, da se v času, ko je bela garda počela "strahotne svinjarije" ni ničesar spremenilo in da sta se s Kidričem lahko mirno gibala mimo slovenskih uniformiranih stražnikov in agentov ter da se je celo zgodilo, da je neki policaj "raportiral" Kidriču, da je "stanje v organizacijah OF na policiji v redu". Kardelj je cenil tudi "politični veter" Ljubljane, ki je bil še vedno najvažnejši za podeželje (op.374).

Kidrič je pisal, da se je po Kardeljevem prvem odhodu iz mesta stanje OF v Ljubljani začelo "razvijati v slabo smer", predvsem zaradi hudega terorja Italijanov in ker je ob tem mestno vodstvo partije pričelo tudi in predvsem politično poenostavljati in zoževati svoje delo samo na stike s krščanskimi socialisti in sokoli, zveze z ostalimi skupinami pa je v glavnem opustilo. Tako je po njegovem mnenju obstajala nevarnost, da bi ob rastoči moči nasprotnikov in upadu le-ti pri OF prvi pridobili sredino in celo del OF. Del krivde za takšno stanje je pripisoval tudi vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja za Slovenijo, ki je zanemarjalo Ljubljano in menil, da bi imel v tistem obdobju poraz OF v mestu zelo neugodne posledice za celo Slovenijo.

Za odnose v OF je menil, da je partija s sokoli sklenila najdalekosežnejši sporazum, da se ne smatrajo za politično organizacijo in da so svojim članom dovolili in jim priporočajo, naj se vključujejo v partijo, čeprav se je v nekaterih primerih tudi pri njih kazala tendenca, da bi OF izenačila s partijo. Tako kot za sokole je tudi za krščanske socialiste menil, da so iskreno sovjetofilsko razpoloženi, da priznavajo vodilno vlogo partije in se odrekajo ustanovitvi lastne politične stranke, ker partija tega, po Kidričevih zagotovilih, ni nikomur postavljala kot pogoj za sodelovanje v OF. Vendar je zatrjeval, da se skupina spreminja v neko novo

krščanskosocialistično stranko in da so trenja na terenu med njimi in partijo najpogostejša. Nadalje je zapisal: "Njihovo vodstvo meni, da bo s svojo revolucionarnostjo dokazalo, da vera ni škodljiva za sovjetsko oblast. V ugodnih pogojih bo lahko krščansko socialistična skupina šla z nami celo v poslednjo etapo. Istočasno je treba imeti pred očmi, da lahko prav ta skupina služi v odločilnih trenutkih kot rezerva, okrog katere se bo zbrala vsa reakcija. Da utrdimo pozicije za nas ugodnih procesov v tej skupini, se zelo trudimo za odbore delavske enotnosti, kjer sodelujejo tudi njihovi delavci, ki jih je še vedno nekaj. V sedanjem položaju oboroženega nastopa bele garde in njene demagogije s katoliško vero - so krščanski socialisti za nas 'zlata jama'. Hegemonija partije v OF je še vedno popolnoma zagotovljena, vojska, tehnika in varnostna služba so v naših rokah. Terenski odbori so v glavnem v naših rokah, zaradi tega, ker je partija najbolj aktivna in vzdržljiva. Politične in organizacijske zveze Izvršnega odbora OF s terenom so tudi v naših rokah. (Peter je sekretar IO, uradne zveze z okrožnimi odbori, OF vzdržujejo partizanske patrolje ali partijska tehnika). Linijo CK smo doslej v izvršnem odboru še vedno izvedli. Seveda so v zvezi z novimi težavami našega dela in bližnjega konca možne tudi težave z zavezniki (pri tem misli skupine v OF, op.avt.), vendar je stvar še vedno trdna" (op.375).

Kraigher je v svojem poročilu poudaril močno okrepitev partijske organizacije v mestu in ob tem hud italijanski teror nad prebivalstvom, predvsem internacije in streljanje talcev, kar je povzročilo nujnost hitrega umika kompromitiranih partijskih aktivistov iz mesta. Le-ti so predstavljali najzanesljivejši kader v partizanski vojski in na terenu, v okrožjih in rajonih, kjer so delovali. O OF pa je zapisal: "Poleg tega so te aretacije zelo oslabile tudi naše organizacije OF, ker je velik del aktivistov bil aretiran, in celo tudi ustreljen. Toda prav zaradi politike OF vse te težave niso mogle bistveno oslabiti položaja partije v Ljubljani. Uspelo nam je izgubljeni kader dovolj hitro nadomestiti, predvsem z ženskami (danes je več kot polovica članov partije žensk). Ob vseh teh težavah se je partija morala boriti tudi z nagnjenji, v katera so zapadli nekateri vodilni člani ljubljanske organizacije, ki so zaradi velikih izgub, ki sta jih partiji prizadela bela garda in okupator podlegli paniki in imeli zaradi pojava bele garde srednje sloje za izgubljene za osvobodilni boj. S tem so torej poizkušali zožiti množično bazo OF in so bili zaradi izredno težkih policijskih razmer v Ljubljani nagnjeni k poenostavljanju organizacijske mreže OF. Te nevarnosti odklonov v ljubljanski organizaciji so bile posebno močne v oktobru in novembru, ko je okupatorju uspelo prizadejati partiji nekaj težjih izgub (vdor v tehniko in stalne aretacije, s katerimi je okupator včasih posegal v partijsko organizacijo samo). Toda s pravočasnim opozarjanjem na te nevarnosti s strani CK in odločnim bojem proti vsem poizkusom takšnega odklona je uspelo hitro prebiti obroč, s katerim je okupator poizkušal stisniti osvobodilno gibanje v Ljubljani. Tako že v novembru osvobodilno gibanje zopet narašča. Kot smo že rekli, gre zahvala za to popolnoma liniji OF, pravilnemu boju proti vsem odklonom in predvsem požrtvovalnosti, junaštvu in veliki vztrajnosti ljubljanskega partijskega kadra. Partijska organizacija v mestu

je v tistem obdobju nedvomno imela ugled, kar dokazuje tudi vključevanje univerzitetnih profesorjev in velikega števila kulturnih delavcev." Kraigher pa se je pri vsem tem bal, da bi zaradi odrezanosti predmestij, ki so bila po večini delavska, v partiji prevladal malomeščanski vpliv in je zato menil, da bi morali delavce po hitrem postopku "dvigniti" na vodilna mesta v ljubljanski organizaciji in hkrati s pravilno kadrovsko politiko zagotoviti mestni partijski organizaciji "vodilno politično in organizacijsko funkcijo za vso Slovenijo" (op.376).

Posledica Kardeljevega in Kidričevega bivanja in dejavnosti v mestu je bila, da so postali odnosi med skupinami pristrčnejši. Zaradi že omenjenih razlogov in pritegnitve novih skupin v OF pa se je zmanjšala tudi politična moč nasprotnikov OF. Ena od skupin, s katero se je pogovarjal Zemljak, je bila tudi skupina dr. Franceta Koblarja, "čeprav je bilo prej videti skoro bolj pri b(eli) g(ardi) kot pri sredini" (op.377).

V decembru so v Ljubljani sokoli pod Poličevim vodstvom pričeli z organizacijo obveščevalne službe in lastne pomoči, da ne bi obremenjevali skupne blagajne. Sokolsko vodstvo je imelo stike s svojimi zastopniki v rajonskih odborih in tudi tistimi, ki so že kmalu po okupaciji predstavljali razpuščena društva, in si prizadevalo za vzgojo svojih aktivistov, ki naj bi pomagali utrjevati organizacijo (op.378).

Krivic je Kardelja prosil za partijske aktiviste, ker sami niso imeli sposobnih kadrov, ki bi jih vključili v okrožni komite KPS, ker sta bila Franc Kimovec in Leopold Krese že zelo izčrpana. Poleg tega pa bi jih rabili tudi za vodstvo Delavske enotnosti (DE), kar se mu je zdelo nujno, predvsem "glede na aktivnosti krščanskih socialistov". Za odbore DE pa je menil, da bi morali biti samostojni, ne pa povezani z rajonskimi frontnimi odbori, ker potem stvar ne bi imela več nobenega smisla (op.379).

Dne 21. in 22. decembra 1942 je mesec pred tem ustanovljena ljubljanska MVAC pričela izvajati množične aretacije, ki so jih pričeli imenovati, ker so bile tik pred božičem, božične racije. V njih so hoteli aretirati 813 oseb, vendar so jih manj kot 70 %, to je 567 (op.380).

O tem centralni komite KPS ni bil obveščen vse do 29. decembra (op.381), čeprav jim je Šentjurčeva tri dni prej poslala pismo, v katerem piše, da so "pobrali 1000 ljudi po spiskih", da so bili najbolj prizadeti pri tehniki in da je ona čudežno ušla, čeprav so imeli njeno legitimacijo s sliko (op.382).

Po tem prvem pismu je bilo vodstvo partije in fronte zaskrbljeno za organizacijo odpora v mestu, vendar se je po prejemu naslednjih pisem celo veselilo, da ni bilo hujših posledic (op.383).

Krivic je pisal o 800 aretiranih aktivistih in neaktivistih OF, moških in ženskah, starih in mladih, vseh prepričan, brez izjeme (op.384).

Šentjurčeva je v svojem drugem pismu po racijah zapisala, da so "po tušu prišli do sape", da so po partijski liniji vzpostavili vse zveze, sektorje, rajone in ocenila, da "končno stvar niti ni tako porazna" (op.385).

Polič je poročal dr. Rusu, da sokolsko vodstvo v Ljubljani ni utrpelo izgub in da so "belogardistični podvigi zadeli sokolske vrste bolj od spodaj" in da se trudijo, da bi sokolsko članstvo v OF ponovno povezali. Omenjal je 1500 aretirancev (op.386).

Mira Tomšič je v svojem prvem poročilu po aretacijah zapisala, da so belogardisti marsikje "pobasali svoje politične nasprotnike, brez ozira na sedanje udejstvovanje". Navedla je primer, ko so v neki večji stanovanjski koloniji aretirali približno trideset ljudi, med katerimi pa ni bilo nobenega aktivista OF (op.387).

Kardelj je na podlagi poročil, med katerimi je bilo tudi Tomanovo, ugotavljal, da je OF z racijami celo doživela v Ljubljani zmago, kajti le-te so "popolnoma razbile zadnje masovne belogardistične pozicije. In ne samo to: s svojim postopanjem je bela garda razbila tudi sredino, ki se je politično opirala na belo gardo" (op.388).

Po racijah je slovensko partijsko vodstvo tudi ugotavljalo, da Ljubljani ne bodo dajali več nalog, "ki jih ne bo mogla več rešiti". Kardelj je kljub svojim prejšnjim kritikam pristal, naj v mestu zmanjšajo organizacijski aparat, predvsem pri zvezah, le osnovne in najvažnejše organizacijske točke naj bi obdržali," s katerimi bo mogoče pod ugodnejšimi pogoji hitreje razviti aparat v širini". Ljubljansko organizacijo naj bi razbremenili s selitvijo centralne tehnike KPS s stroji in osebjem kot tudi propagandno službo z Zihrlom na čelu na osvobojeno ozemlje (op.389).

Pozival jih je tudi, naj bolj propagirajo za vstop v partizane, predvsem med zdravstvenim osebjem. Za bolničarke je naročil, naj jim pošiljajo le resne ženske, ne pa "kakšne gospodične", hkrati pa naj bi začeli bolj pospešeno zbirati sanitetni material (op.390).

Kljub vsemu ali pa predvsem zaradi težkega položaja narodnoosvobodilnega gibanja v mestu je Kardelj, tako kot pred tem Krivica in Kidričevo, tudi Šentjurčevo opozarjal na razne osebne poteze, ki so tako kot pri omenjenih dveh članih ljubljanskega vodstva vplivale na njihove medsebojne odnose. Predvsem jo opozarja, naj se vzdrži, da bi dogodki vplivali na njeno dobro in slabo voljo in naj v pismih napiše res stvari, ki so dejanske, ne pa tako kot ona reagira nanje. Kardelja in Kidriča je njuno jesensko zimsko bivanje v mestu prepričalo, "da poleg vašega velikega dela, ki ga mi ne podcenjujemo, obstoje tudi močne slabosti, ki predvsem izhajajo, po mojem mnenju, iz dejstva, da je v stilu vašega dela tako malo optimizma, radosti in življenja, a toliko utrjenosti, sitnosti in čustvenega omahovanja in pri tem moram poudariti, da kolikor smatram tebe za našega najmočnejšega aktivista v Ljubljani in enega naših najdragocenejših ljudi, vendar ta ubijajoči stil dela izhaja predvsem od tebe. Daj ljudem več veselja, več živosti, več iniciative, več zavesti, da 'ni trdnjav, ki bi jih boljše stvari ne mogli zavzeti', več prepričanja, da so vse te težave, spričo velikih dosedanjih rezultatov zares take, da za nas ne morejo biti nobena ovira, pa bo šlo mnogo lažje. Pri tem sem prepričan, da bo tudi ton pisem, ki se je razpasel in prav

gotovo kvarno vpliva na tovariške odnose, ponehal. In zares je že skrajni čas, da se to uredi. Zlasti v odnosu do Petra (Kidriča, opomba avtorja) je tak ton popolnoma neupravičen in objektivno ne predstavlja nič drugega, kakor nadaljevanje one stare hajke proti njemu" (op.391).

SKLEP III. POGlavJA

Kljub obzičenju mesta v februarja 1942 in racij je OF tako organizacijsko kot številčno vse bolj rasla. Zaradi tega so se Italijani poslužili najbolj drastičnega ukrepa, to je streljanja talcev. Tudi zaradi tega se je iz mesta umaknilo tako vojaško kot politično vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem, razen Kardelja, ki je odšel mesec zatem, julija 1942. Poslej sta vodili ilegalno dejavnost proti okupatorjem v Ljubljani poverjeništvi centralnega komiteja KPS in izvršnega odbora OF. Po začetku streljanj talcev je "polet" OF v mestu usahnil in vse večjo moč so pričeli dobivati različni nasprotniki OF, ki so se začeli v povezavi z Italijani tudi vojaško organizirati. Na to in na javno mnenje, ki ga tudi vodstvo OF v mestu ni podcenjevalo, so vplivale tudi razne govornice in propagande o uspehih velike italijanske ofenzive proti partizanom na Dolenjskem in Notranjskem. V času od poletja 1942 do zime 1942/1943, ki je bil za osvobodilno gibanje v Ljubljani in Sloveniji najtežji, se je ljubljanski OF tudi maščevala skoraj legalna dejavnost pred tem, ki so jo označevali s pojmom "država v državi", in kar so izkoristili nasprotniki OF za denunciranje okupatorju. Vse tri ustanovne skupine so se v tem obdobju organizacijsko krepile, toda prednost v tej koaliciji političnih skupin je imela vsekakor KPS, predvsem zaradi svojih predvojnih izkušenj v ilegalnem delu, z priznano vlogo vodilne sile v narodnoosvobodilnem gibanju od ostalih dveh, predvsem pa v disciplinarnosti in poslušnosti svojega članstva, ki je bilo vodilno v vseh pomembnih dejavnostih odporniškega gibanja od obveščevalne službe do tehnike. V letu 1942 sta tudi krščanskosocialistična in sokolska skupina pričeli izdajati okrožnice za svoje aktiviste, ki pa niso bile v nasprotju s temeljnimi usmeritvami OF, po katerih s krepitvijo posameznih skupin krepijo organizacijo kot celoto. Omenjeni skupini sta tudi dejavno delovali med sredino obeh taborov, tako katoliškega kot jugoslovansko nacionalističnega, pri pridobivanju skupin in posameznikov za OF. Pri tem pa je sredino KPS deloma zanemarila in tudi zato, kot tudi zaradi izgube osvobojenega ozemlja, navezave zvez po vsem slovenskem ozemlju, formalne okrepitev OF s sklicanjem vrhovnega plenuma OF in okrepitev delavskega razreda v njej z ustanovitvijo DE, sta jeseni 1942 prišla Kardelj in Kidrič ponovno v Ljubljano, kjer sta se morala ukvarjati tudi z medsebojnimi odnosi med vodilnimi člani ljubljanske partijske organizacije, ki so bili zaradi preobremenjenosti in izrednega okupatorskega in belogardističnega terorja, stalne negotovosti in drugih težav močno načeti. V tem obdobju so se OF pridružile še tri skupine, ki so bile iz jugoslovansko nacionalističnega tabora. Po svojem odhodu pa sta prvenstvene stike s sredino zaupala članici partijskega poverjeništva Miri Tomšič. Osvobodil-

no gibanje v mestu so precej, vendar pa ne usodno, prizadele tudi racije, pri katerih je bila značilnost februarških "odbiranje" moških za internacijo, ki so bili pripeljani v vojašnice, s pomočjo plačanih ovaduhov, junijskih po fizični moči in starosti, pri decembrskih pa so Italijani dali vsa pooblastila za aretacije in celo zapore v ta namen belogardistom, ki so aretirali po svojih spiskih oseb. Že po prvih racijah so pričele v rajonskih odborih OF in rajonskih komitejih KPS prevladovati ženske, kar se je še stopnjevalo do italijanske kapitulacije, čeprav so "postavljanje" žensk na vodilne položaje v mestni organizaciji odporniškega gibanja nekateri vodilni aktivisti v posameznih trenutkih tudi obžalovali. V obžičenem delu mesta je pri reorganizaciji rajonov od poletja 1942 potekal obraten proces kot pred tem. Predvsem v središču mesta so se rajoni združevali, tako po frontni kot partijski liniji, Šiška in Bežigrad pa sta se združila po partijski, ne pa po frontni strani, tako da so za oba rajona imenovali en komite KPS, ostala pa sta še dva rajonska odbora OF. Frontna in partijska organizacija sta bili pragmatični in sta se prilagajali oziroma sta izkoriščali dano situacijo sebi v prid, tako tudi po obžičenju, ko so za predmestje, za tisti del okrožja, ki je po obžičenju mesta ostal zunaj žice, ustanovili novo okrožje, ki so ga za razliko od notranjega pričeli imenovati zunanje in poleg obstoječih ustanovili še nekaj novih rajonov. Zunanje okrožje je obstajalo vse leto 1942, dokler ga niso spomladi 1943 ukinili, ker so se v okolici mesta aktivisti zaradi mnogih belogardističnih postojank znašli v tako težkem položaju, jim je bila onemogočena dejavnost, so prevzeli vodenje odpora v zunanjem okrožju člani notranjega, dokler niso večine zunanjih rajonov priključili sosednjim okrožjem, predvsem grosupeljskemu in vrhniškemu. Mestno vodstvo je, da bi obvarovalo vodilne rajonske, pa tudi okrožne aktiviste, le-te zelo pogosto menjavalo, mnoge preveč kompromitirane pa je pošiljalo ven iz mesta v partizane. Tako je primanjkovalo sposobnih aktivistov, ki bi vodili rajone. Odtod tudi eden izmed vzrokov za njihovo združevanje.

Kardelj je bil sila kritičen do vodstva narodnoosvobodilnega gibanja v mestu, vendar je le malokdaj upošteval vse težave, ki so onemogočale uspešnejšo dejavnost od pomanjkanja sposobnih okrožnih in rajonskih aktivistov, vdora v tehniko in prek te v samo partijsko organizacijo do pomanjkanj skrivnih stanovanj za ilegalce ter denarja. Ni jim odrekal hrabrosti in požrtvovalnosti, toda očital jim je trdost v politiki, prevelik pragmatizem in s tem poenostavljenje organizacijske mreže OF, ker se je bal, da bi predvsem partija s tem izgubila svoje kadrovske zaledje. Naše mnenje je, da ti očitki niso bili upravičeni, upoštevajoč gornje težke okoliščine, ki pa niso preprečile, da kljub vsemu ne bi ohranili trdnih organizacijskih jeder, kar je, ob spremenjenih razmerah v letu 1943, ko je prevladovala, ob pričakovani kapitulaciji Italiji, okupatorjeva milejša kaznovalna politika, omogočilo ponoven razcvet OF. Na kraju pa naj omenimo še, po našem mnenju največja uspeha, to je zbiranje in uspešno pošiljanje vsakovrstnega materiala za partizane in to, da se kljub težkim razmeram za narodnoosvobodilno gibanje ni nobena skupina, ki je bila vključena v OF odločila, da bi izstopila iz nje ali se priključila taboru nasprotnikov OF.

NAJPOMEMBNEJŠI PROBLEMI NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA V LJUBLJANI DO ITALIJANSKE KAPITULACIJE V LETU 1943

A. VODENJE IN DELOVANJA LJUBLJANSKE ORGANIZACIJE NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA TER PRIZADEVANJA ZA VKLJUČITEV SREDINE V OF

V mestu je od poletja 1942 obstajala pri vodenju narodnoosvobodilnega gibanja nekakšna "organizacijska dvotirnost", ker so vzporedno delovali poverjeništvu in okrožni vodstvi OF in KPS, poleg tega pa še okrožni odbori množičnih organizacij. Kako so bile razdeljene "pristojnosti" bom navedel s primerom. "Poverjeništvu se je ukvarjalo z načelnimi in političnimi in organizacijskimi vprašanji in vzdrževalo zveze 'navzgor', predvsem z izvršnim odborom OF, kateremu je redno poročalo in od njega dobivalo navodila za svoje delo, medtem ko je okrožni odbor OF skladno urejal delo okrožnih organov množičnih organizacij, AFŽ, ZSM in LP vzdrževal zveze 'navzdol' in skrbel za izvedbo frontovskih akcij in nalog". Vendar je bila taka delitev "pristojnosti" predvsem teoretična, kajti v praksi so člani poverjeništvu opravljali tudi druge dejavnosti, poleg tega, da so se udeleževali sestankov okrožnega odbora OF, kar je bila "logična" povezava glede na načelo "navzgor" in "navzdol" in so se, kot piše Franček Majcen udeleževali "sestankov rajonskih in kvartnih odborov, tu in tam tudi terenskih odborov, in se, kadar je bilo potrebno šhajali posamič z najrazličnejšimi funkcionarji. Poleg vodenja smo pomagali tudi pri raznih frontovskih akcijah" (op.392).

Ob božičnih racijah je bil iz obeh poverjeništev aretiran le Jože Zemljak, drugi člani, tako frontnega kot partijskega pa so se aretacijam izognili. Zemljaka je nato nasledil drugi član krščanskosocialistične skupine Stane Kovač. Člani poverjeništvu izvršnega odbora OF so se sicer redno sestajali, vendar niso imeli neke skupne dejavnosti. Tone Toman se je ukvarjal z intendanco, Zoran Polič pa se je v glavnem posvečal svoji, to je sokolski skupini v OF. Zaradi tega je Mira Tomšič, predstavnica KPS v frontnem poverjeništvu za Ljubljano, ocenjevala dejavnost le-tega, ne pa posameznikov, kot "zelo, zelo revno", tako kot dejavnost okrožnega odbora OF, ki po njenem mnenju ni imel avtoritete in se ni zavedal svojih nalog (op.393).

Že pred božičnimi racijami, 20. novembra 1942, so italijanske oblasti aretirale člana okrožnega komiteja KPS za Ljubljano Franca Ogrina. V komite so zatem vključili Tončko Durjavo, ki je bila pred tem sekretarka finančno- gospodarske-

ga odbora ter moščanskega partijskega sekretarja Leopolda Kreseta: ti so skupaj s sekretarjem Francem Kimovcem sestavljali ožji okrožni komite KPS za Ljubljano, ki so ga imenovali tudi sekretariat (op.394).

Po božičnih racijah so za člane predlagali še Franca Štadlerja, Jožeta Zevnika in Angelco Ocepek, od katerih so vključili le zadnjo (op.395).

Aprila 1943 je bila aretirana Durjavova in namesto nje so vključili Ado Krivic in Zimo Vrščaj (op.396) Ocepko, ki je poleti 1943 odšla v partizane, je nadomestil Ivo Levstik. V sestavi sekretar Kimovec in člani Krese, Levstik, Krivičeva in Vrščajeva je ta komite deloval do konca septembra 1943, ko so člani tri tedne po italijanski kapitulaciji, z izjemo Krivičeve, odšli na osvobojeno ozemlje (op.397).

V letu 1943 so se tudi odnosi v poverjeništvu centralnega komiteja KPS za Ljubljano, v katerem sta bila poleg Mire Tomšič še Vladimir Krivic in Lidija Šentjurg, izboljševati in Tomšičeva je slikovito zatrdila "Moramo se spremeniti, mi turobni Hamleti" (op.398).

Tudi Šentjurčeva je zapisala: "Zdi se mi, da smo se tudi mi sami nekaj razvili, čeprav še včasih sitnarimo med seboj, a ni več tiste dušeče more, ki nas je tirala pred vašim prihodom (misli na приход Kardelja in Kidriča oktobra 1942, op.avt.) v nemogočo situacijo".

V začetku februarja 1943 so se začeli izogibati sestankov, na katerih naj bi govorili o vsem na splošno in površno, pač pa so reševali najnujnejše stvari temeljito in konkretno. Na take "kombinirane" sestanke so vabili aktiviste tistih skupin oziroma organizacij, "ki jih je zadeval dnevni red". Tako na primer za NZ Franca Štadlerja in Iva Levstika, za DE Angelco Ocepek in Stano Klemen, za SNP Zimo Vrščaj in Živo Kraigher. Zoran Polič, član poverjeništvu izvršnega odbora OF, je bil poklican na osvobojeno ozemlje (op.399).

V zvezi z njegovim odhodom je Šentjurčeva aprila 1943 predlagala, da bi postavili nov širši okrožni odbor OF, katerega ožje vodstvo bi imelo v nujnih primerih pooblastila poverjeništvu izvršnega odbora OF in s tem bi se "izognili temu obupnemu birokratskemu poslovanju in 'obiskovanju' in bi res prišli do ljudi". Za člane je predlagala Frančka Majcna, Miro Tomšič, Kreseta, inž. Bogdana Žagarja in morda še Fedorja Koširja in Draga Pustiška, s tem, da je toliko dopolnila Kardeljev predlog, da bi potem "ostali le na nekem formalnem poverjeništvu, ki bo imelo svoj delokrog tudi v rajonih in ob najtesnejši pomoči OO", to je okrožnega odbora OF (op.400).

Pred tem so bili 26. marca aretirani trije najvidnejši predstavniki krščanskih socialistov v mestu, Tone Toman in Stane Kovač, oba člana poverjeništvu izvršnega odbora OF, ter Jožica Toman, članica okrožnega odbora OF. Čeprav so Poliča poklicali na osvobojeno ozemlje, so kasneje v vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja menili, da še ni nujno, da bi prišel k njim, ker potem sokoli v Ljubljani ne bi imeli "niti enega človeka, ki bi znal tam voditi". Odšel je šele nekaj dni pred 13. majem 1943 (op.401).

Zaradi napovedanega Poličevega odhoda so sokoli najprej nameravali vključiti v poverjeništvo izvršnega odbora OF Jelico Vazzaz, članico okrožnega odbora OF. O njej že pred tem Šentjurčeva ni imela najboljšega mnenja. Čeprav je ni poznala, je po pripovedovanju ocenjevala, da je brez kakršnih koli sposobnosti za takšno delo in da se "teren punta proti njej". Menila je, da bo z njeno vključitvijo avtoriteta frontnega poverjeništva padla. Njeno osebno mnenje je bilo, da tudi nekaterim članom okrožnega odbora OF takšna zamenjava ni bila povšeči in da je ozadje temu Jožica Toman in "njena ljubosumnost, da ona ni zlezla na višjo lestvico". Vendar so zatem vključili zopet Viktorja Repiča, ki je bil aretiran novembra 1942 in izpuščen marca 1943. Zaradi vsega tega je februarja 1943 predlagala, da bi dali sekretariatu frontnega poverjeništva, v katerem bi bil samo po en predstavnik ustanovnih skupin OF, večja pooblastila, saj se je takrat "vsak sklep vlačil okrog vsaj tri tedne, preden ga spravimo skozi". S tem bi pa pridobila več časa tudi Mira Tomšič, ki je v poverjeništvu, tako partijskem kot frontnem, odgovarjala za povezavo s sredino in člani vrhovnega plenuma OF (op.402).

Po omenjenih aretacijah krščanskih socialistov so v poverjeništvo vključili Frančka Majcna, od sokolov sta bila Viktor Repič in Zoran Polič, od KPS pa Tomšičeva (op.403).

Maja 1943 sta frontno poverjeništvo in okrožni odbor OF dobro sodelovala, predvsem, ker o "neki samostojnosti okrožja ni mogoče govoriti. "Tomšičeva je menila, da" v sedanji sestavi (namreč okrožni odbor OF, op.avt.) niti nima mnogo izgledov, da bi se razvil, pač pa se nekaj rajonskih in aktivistov na posameznih sektorjih lepo razvija in računamo, da bomo kmalu lahko s primerno reorganizacijo tudi okrožni odbor izboljšali" (op.404).

Mesec kasneje so ga reorganizirali, in sicer tako, da se je stalno sestajal sekretariat, sestavljen iz treh članov ustanovnih skupin OF z referenti za blagajno, vojaške zadeve, intendenco in propagando. To so storili zgolj zaradi tega, da bi okrepili in hkrati poenotili njegovo dejavnost. V takšni ožji sestavi so lahko hitreje sprejemali in uveljavljali svoje odločitve. V širši sestavi okrožnega odbora OF so bili poleg omenjenih referentov še sekretarji AFŽ, SNP in ZSM.

Junija 1943 je tudi frontno poverjeništvo za Ljubljano dobro delovalo in Mira Tomšič je predvidevala, da bodo dosegli stanje, "kolikor bi moralo biti", čeprav je omenjala nekatere težave, ki so bile posledica tega, da posamezniki niso povsem razumeli nekaterih političnih in organizacijskih ukrepov. Zaradi tega so imeli člani mestnega partijskega vodstva več razgovorov, predvsem z aktivisti drugih dveh ustanovnih skupin (op.405).

Po razgovorih, ki so jih imeli člani izvršnega odbora OF s Poličem, ko je bil že maja 1943 na osvobojenem ozemlju, so predlagali, da bi bilo frontno poverjeništvo v Ljubljani šestčlansko, pri čemer bi pred tem še vprašali za mnenje ljubljansko vodstvo, hkrati z vzpostavitev neposrednih stikov zaradi pravilnega političnega vodstva, ne samo OF, pač pa tudi množičnih organizacij. Obravna-

li so tudi razdelitev pristojnosti med okrožnim odborom in poverjeništvom izvršnega odbora OF (op.406).

Od krščanskih socialistov je bil v okrožni odbor OF vključen Fedor Košir (op.407).

Še pred kapitulacijo Italije je Mira Tomšič predlagala, da bi v partijsko poverjeništvu vključili sekretarja okrožnega komiteja KPS za Ljubljano Franca Kimovca. To pa zaradi tega, ker je Lidija Šentjunc odšla iz mesta na osvobodeno ozemlje in sta ostala kot člana le Vladimir Krivic in Mira Tomšič.

Kimovec naj bi postal inštruktor okrožnega komiteja KPS, kajti do tedaj je njegova pristojnost kot sekretarja povzročala, da je le on obvladal vse zadeve v celoti, ostali člani pa so postajali vse bolj specialisti za posamezna področja dejavnosti, od obveščevalne službe, tehnike, povezovanja oziroma agitacije med pripadniki bele garde in italijanske vojske, politične vzgoje, do razgovora s sredino. Vključitev Kimovca v poverjeništvu ni bila uresničena. Ostal je okrožni partijski sekretar (op.408), dokler ni 30. septembra 1943, že po italijanski kapitulaciji, odšel z večjo skupino vodilnih ljubljanskih aktivistov KPS/Krivicem, Kresetom, Ivom Levstikom in njegovo ženo Andrino v partizane. Za zadnjo je Mira Tomšičeva zapisala, da je bila v mestu odlična rajonska sekretarja in bi prišla, če bi se v Ljubljani lahko držala, na vsak način za "okrožnega človeka", to je za člana okrožnega partijskega komiteja (op.409).

Pred tem pa je 18. septembra odšel iz mesta Franček Majcen skupaj s sodniki in pravniki (op.410).

Po maju 1943 sta od bivših "centrskih" rajonov, ki jih je bilo 5, odstala le dva. Center in Poljane. Zunanja razmejitev obeh je ostala ista, vsakemu od njih pa so priključili po polovico kolodvorsko-šentpeterskega rajona, tako da je bila meja med obema Miklošičeva cesta. V poljanskem rajonu je bila tistega meseca aretirana sekretarka rajonskega komiteja KPS in rajonskega odbora OF Sonja Oblak-Lapajne, na sestanku magistratnega partijskega biroja, ki je bil v Gradišču. Njeno delo je nato prevzela Andrina Levstik. V rajonskem komiteju KPS so bili od maja do septembra 1943 Ana Boruta, ki je vodila delo rajonske tehnike, Matevž Ross je skrbel za vojaške zadeve, Jože Pekolj za DE, Štefka Kump za intendanco in Jože Nedog za agitacijo in pripagando. Zadnji je prišel iz rajona Šiška, kjer je bil kompromitiran. Vsi ti so bili hkrati tudi člani rajonskega odbora OF, poleg Rožce Štok, sekretarke rajonskega odbora AFŽZ. Za finance je do junija 1943 skrbel Ante Gnidovec, za njim pa Milka Erbežnik, ki je prišla iz bežigradskega rajona. Oba sta bila člana rajonskega odbora OF (op.411).

V kolodvorskem rajonu, kateremu so julija 1942 priključili še šempeterskega, je do novembra istega leta vodil rajonski komite KPS Janko Rajkovič, dokler ni odšel za sekretarja v Moste. Za sekretarstvo rajonskega komiteja KPS je zatem okrožni sekretar France Kimovec imenovan Zoro Čekič, ki je prišla 1. novembra 1942 iz partizanov. V komiteju so bili Marijan Jenko, ki je odgovarjal za vojaško področje, Nino Zupan, Ljuba Prener, Stojan Smerkolj in Avgust Jug, ki je bil

sekretar rajonskega odbora OF. Člani so bili Ana Boruta, intendantka, predstavnic krščanskih socialistov Tatjana Sernec, ki je bila blagajničarka, in predstavnik sokolov Jule Kutin, Branka Per za finačno-gospodarski odbor in Lili Šlebinger za DE. V omenjeni sestavi sta tako rajonski komite KPS kot rajonski odbor OF delovala do ukinitve rajona oziroma njegove priključitve Centru in Poljanam. Tako Jug kot Čekičeva sta v anketnih listih zapisala, da so bila nekatera nesoglasja in da so zaradi tega dobili opomin okrožnega komiteja KPS. V pogovoru pa nam je Čekičeva povedala, da je bil komite enoten in da med njo in Jugom ni prihajalo do nesoglasij. Res pa je bilo, da ji je Kimovec rekel, naj poskrbi tudi za boljše delovanje OF v rajonu, ker je menil, da je Jug premalo učinkovit in je izpolnila njegova navodila. Njeno delo na frontnem področju je Jug seveda opazil. O tem, kar ji je naročil Kimovec sta se pogovorila, kar je tudi povedala Kimovcu in šele potem so dobili opomin (op.412).

V rajonu Center je za inž. Miroslavom Černivcem, ki je bil aretiran v božičnih racijah do maja 1943, to je do priključitve dela šentpetersko kolodvorskega rajona omenjenemu prevzela sekretarstvo Vida Janežič. Nasledila jo je Branka Jurca, ki je bila mesec dni članica komiteja KPS in odbora OF, do aretacije 29. avgusta 1943, do komemoracije ob obletnici smrti Vide Pregarc. Zatem jo je nasledil Konrad Javoršek. V času, ko sta bili sekretarki Janežičeva in Jurčeva, so bili v rajonskem komiteju Breda Preinfalk, Ivan Heller, Avgust Jug in Milica Salberger, v rajonskem odboru pa Bogomil Fatur, Gvido Fajdiga, Boža Skitek in Miran Ribnikar (op.413).

Od novembra 1942 do marca 1943 sta bila rajonska komiteja KPS Šiška in Bežigrad že drugič združena v enega. Sekretar je bil najprej za mesec dni Tone Mavrič, dokler ga ni nasledil Peter Bratkovič, ki je bil pred tem član tako kot Marica Čepe, Stane Žnidaršič, Oskar Födriansberg, Mirko Bezjak, Fani Žagar in Miran Bertok. Ta sestav rajonskega komiteja KPS Šiška Bežigrad je obstajal do reorganizacije. Šiška je ostala samostojna s svojim rajonskim komitejem KPS, ravno tako Bežigrad, kamor so bili vključeni bežigrajski člani bivšega združenega rajonskega komiteja KPS, Čepetova, Žnidaršič in Födriansberg, Bratkovič pa je odšel v Moste. Sekretar rajonskega komiteja Bežigrad je postal Janez Štrekelj, članica pa je bila, poleg omenjenih še Breda Preinfalk. Sekretar rajonskega odbora OF, ki ni bil nikdar združen z rajonskim odborom OF Šiška je bil vseskozi do odhoda v rajon Vič, zgodaj poleti 1943 Födriansberg. Člani pa so bili Ivan Dolenc, Vlasta Brelih, Julka Resnik in Mila Avbelj. Julija 1943 se je zmanjšalo tudi število članov omenjenega rajonskega komiteja KPS na dva, Štrekla in Žnidaršiča, Födriansberg in Čepetova sta odšla na Vič, Preinfalkova pa je bila aretirana (op.414).

Po reorganizaciji marca 1943, ko je postal rajon Šiška ponovno samostojen, je prevzel partijsko sekretarstvo Mirko Bezjak, ki je ostal to do kapitulacije Italije, člani komiteja KPS pa so bili Miran Bertok, tudi do kapitulacije Italije, Fani Žagar do junija 1943, Jože Zevnik od maja do junija 1943 in Marica Dekleva od

julija do oktobra 1943. Bezjak je bil tudi sekretar rajonskega odbora OF, v katerega so bili od članov rajonskega komiteja KPS vključeni Deklevova, Žagarjeva, Prešeren in inž. Stane Jesih, predstavnik sokolov. Milka Erznožnik, predstavnica krščanskih socialistov, je bila v odboru OF do junija 1943, ko je odšla v rajonski odbor OF Poljane in ko jo je nasledila Alenka Gerlovič (op.415).

Ko je na Viču novembra 1942 Peter Bratkovič, sekretar rajonskega komiteja KPS in odbora OF, odšel za Bežigrad, je sekretarstvo komiteja KPS prevzela Angela Ocepek, odbora OF pa Milena Mohorič, tudi članica partijskega komiteja. V rajonskem odboru OF so bili Marjan Tominc, Slavka Vrhovec, Marija Drašček in Slava Mlekuž, dokler ni tudi sekretarstva odbora OF prevzela Ocep-kova. Člani so bili isti, z izjemo Mohoričeve. Ocep-kovo je nasledila Milka Maček, v odbor OF pa so vključili še Lučko Hafner in Oskarja Födransberga, ki je spomladi 1943 prevzel sekretarstvo rajonskega odbora OF, v katerem so bili Hafnerjeva, Mlekuževa in na novo Lev Modic. Od julija 1943 do kapitulacije Italije je rajonski odbor OF, v katerem so bili Mlekuževa, Modic in Lojze Nudorfer vodila Marica Čepe. Blagajničarka je bila Nada Dolenc, ki je nato za Čepetovo prevzela sekretarstvo (op.416).

Od septembra do konca leta 1942, ko je odšel v partizane, je vodil rajonski odbor OF v Mostah Jože Daneu, ki je prišel iz poljanskega rajona. Ob božičnih racijah je bil aretiran sekretar rajonskega komiteja KPS Kamilo Hilbert. Konec leta je frontno in partijsko organizacijo v rajonu prevzel Janko Rajkovič, ki je prišel iz kolodvorskega rajona, dokler ni tudi on marca 1943 odšel v partizane. Nasledil ga je Peter Bratkovič, ki je pred tem vodil združeni komite KPS Šiška Bežigrad. Po njegovi aretaciji ga je za kratek čas nasledil Ivo Levstik, njega pa poleti 1943, do kapitulacije Italije, Frančiška Rakar. Od decembra 1942 do aretacije 1. avgusta 1943 je bila blagajničarka rajonskega odbora OF Dana Perme, ki je nasledila svojega aretiranega očeta Martina, on pa spet njo, ker se je takrat vrnil iz zapora (op.417).

Po božičnih racijah konec leta 1942 je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v mestu videlo "glavne rezervoarje" za nove kadre med ženskami, pri delavstvu, mladini, kulturnikih in nameščencih, začuda skoraj pri vseh starostnih in družbenih skupinah in je menilo, da so bili le-ti "slabo zaposleni in so bili ob racijah malo prizadeti" (op.418).

Tudi zaradi aretacije Lovra Kuharja, ki je vodil finančno- gospodarski odbor in da bi "garačem" omogočili politično delovanje, so člane teh odborov po rajonih združili z odbori OF. Vodstvo OF in KPS v mestu je bilo predvsem nezadovoljno z organizacijo OF in množičnih organizacij po ulicah, kar so imeli za "coklo" razvoja in učinkovitosti organizacije (op.419).

Lidijo Šentjurc, članico partijskega poverjenišтва za Ljubljano, je predvsem veselilo dejstvo, da so aktivisti OF prebredli strah pred akcijami, kajti začeli so pisati parole, trositi listke, popisane z gesli proti okupatorju in zato je bila mnenja, da

se s tem položaj narodnoosvobodilnega gibanja v mestu "po bega udarcih prilično popravlja v vsakem pogledu" (op.420).

Ljubljančani so bili mnenja, da zaradi tega, ker ni druge fronte na zahodu, vojne še ne bo tako kmalu konec (op.421).

Kljub temu so bili pogoji za širitev in pospešeno dejavnost OF v drugi polovici januarja 1943 ugodni. Vladimir Krivic, član poverjenišva centralnega komiteja KPS za Ljubljano je pričakoval, da bi lahko iz tega "iztržili" še več. Niso pa zaradi tega, ker so se proti še večjemu odporu proti okupatorju pojavljali pomisleki, da bo vse "opravila za nas Sovjetska zveza in da je pri nas škoda žrtev". Kljub temu jim je, kot je bilo že omenjeno, uspelo mobilizirati aktiviste OF za razne akcije, čeprav je bilo "veliko krize in premagovanja birokracije" (op.422).

Spomladi 1943 so se življenjske razmere vseh meščanov in s tem tudi aktivistov OF poslabšale. Posebej hudo je bilo s hrano, saj je bil že krompir "velik luksus" (op.423).

Poverjenišvi, tako partijsko kot frontno, sta izdali prvomajski okrožnici. Prva poudarja povezavo praktičnega in teoretičnega dela ob upoštevanju samokritike, preko katere naj bi partijski aktivisti prišli do za vodstvo tako željenega samostojnega odločanja. Pri tem sta se pojavljala dva antipoda. Prvi so bili tisti, ki se niso upali naložiti nobene odgovornosti in so čakali samo na navodila "višjih forumov", drugi pa so bili tisti, ki so delovali povsem samostojno, na lastno pest, ne da bi obveščali rajonsko ali okrožno vodstvo. V tej okrožnici so obljubili tudi "očiščenje" partije vseh tistih, ki kršijo disciplino, se nekonspirativno obnašajo, predvsem pa tistih, "ki se kapitulantsko obnašajo na policiji". Napovedali so tudi vključevanje novih članov, predvsem delavcev in žensk, ki naj bi jih "dvignili na odgovorna mesta" (op.424).

Okrožnica poverjenišva izvršnega odbora OF pa je med drugim najbolj obsojala oportunistem in preveliko zanašanje na zunanje svetovne dogodke, čeprav je poudarila, da bi "brez velikih zaveznikov, kot so ZSSR, Amerika in Anglija bila naša borba res brezsmiselna, toda nihče nas ne more osvoboditi, če se ne bomo sami. Narod, ki si v sedanji odločilni dobi ne more pomagati na lastne noge, ki se ne more otresti suženjske miselnosti, bo ostal narod sužnjev, s katerim bo vsakdo pometal". Okrožnica navaja tudi nekaj zanimivih primerov, npr. ljubosumnost nekaterih aktivistov do novih članov, ki so jo opravičevali s tem, da so prvi poudarjali svoje dveletno delo, "on pa je ostal ves čas ob strani, če ga sedaj povežem, mi bo enakovreden"; ali pa primer birokratizma, "ko so nekje nabrali nekoliko več denarja, kot je bilo treba za mesečni davek, so ga shranili in so prihodnji mesec pobrali toliko davka manj"; ali špekulanstvo v političnem smislu, da bi brez žrtev "celo pod krinko funkcionarjev OF pozneje zlezel na kak boljši položaj. Ta bo prej ali slej bridko razočaran" (op.425).

Izvršni odbor OF je maja pisal svojemu poverjeništvu, naj pošlje v partizane vse aktiviste, ki niso ljubljanski ženski in mladinski organizaciji nujno potrebni in ki jim je varnost ogrožena. Na njihova mesta pa naj bi vključili čimveč legalcev, kar

je omogočal takratni politični položaj, s čimer bi v mestu ustvarili pogoje za "ponoven in širok polet OF". Spraševali so tudi za denar, ki ga niso imeli, v mestu zbran denar pa je šel skoraj ves za podpore, zato so menili, naj jih dajejo res le najpotrebnejšim, ostalim pa naj jih ukinejo. Hkrati pa naj se pobrigajo za nova sredstva pri "magnetih", ki naj bi morali postati "uvidevnejši" do narodnoosvobodilnega gibanja glede na novonastali politični položaj doma in v svetu (op.426).

Izvršni odbor OF je poslal članom vrhovnega plenuma OF, ki so še ostali v mestu, poročilo o razvoju narodnoosvobodilnega boja v Sloveniji, svojemu poverjeništvu pa navodila o vključevanju bivših oficirjev bivše jugoslovanske vojske v OF, ker je bilo to takrat aktualno, kajti Italijani so jih pričeli takrat množičneje izpuščati iz internacije (op.427).

Po prvomajskih akcijah leta 1942 je bilo "razpoloženje po zadnjih dneh naravnost navdušeno". Prvomajske akcije so pripravili vodilni člani VOS OF v mestu z Edom Brajnikom na čelu. Večer pred 1. majem so nad hotelom Bellevue spuščali rakete, nekaj sto metrov od tam, na pobočjih Šišenskega hriba, pa je pet skupin z provizoričnimi kartonskimi megafoni vpilo gesla proti okupatorju tako kot v Rožni dolini in na Golovcu, kjer so tudi spuščali rakete. Na omenjenih hribih so zakurili tudi kresove, v vrhove najvišjih smrek, ob Večni poti so obešali lampiončke v slovenskih barvah z gorečo svečo v sredi. Takšne lampiončke pa sta imeli tudi dve "floti" manjših lesenih ladjic, ki so jih uslužbenci Mestne občine ljubljanske, ki so bili vključeni v NZ, spustili po Ljublanici. Na glavni pošti so obesili veliko slovensko zastavo tako kot v Mostah na Šmartinski cesti, na ljubljanskem gradu, v Šiški pri remizi, pred pivovarno Union, dve na Titovi cesti in opekarni v Kosezah. Na prvi maj pa so spustili še balone, napolnjene z vodikom, z napisom živel 1.maj. Seveda pa so bile tudi ulice popisane z gesli in potrošene z letaki. Te akcije je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja pripravilo tudi zato, ker je bilo izredno odmevno prejšnje, obešanje zastave, 11. aprila na frančiškanski cerkvi (op.428).

Poleti 1943 so dobro delovale tudi množične organizacije, tako da je vodstvo v mestu lahko uspešno usklajevalo skupno dejavnost in Lidija Šentjerc je ob tem zapisala: "Na vseh sektorjih je led toliko prebit, da naše neposredno malenkostno delo ni več potrebno in da lahko mislimo malo več na našo konspiracijo. Zlasti za mene je to že skrajni čas". Zaradi ugodnih razmer so lahko sprejemali nove člane v partijo, v rajonske komiteje pa vključili "nekaj svežih ljudi, katerih se je OF (KPS) vse do sedaj strahovito bal" (op.429).

Zdravniški matični odbor OF je od sanitetnega referenta pri glavnem poveljstvu NOV in POS prejel pismo, v katerem jih ta poziva, naj jim pošlje zdravnike, ker od poletja 1942 ni prišel med partizane niti eden, tudi bolničar ne. Dva dni po prejemu pisma, 8. maja 1943, pa so jih nekaj že poslali (op.430).

Kljub omenjenim akcijam in prvomajskim okrožnicam so bili odločilni za "razpoloženje ljubljanskega prebivalstva" dogodki na svetovnih bojiščih, kajti javnost je

še vedno podcenjevala domače uspehe, to je uspehe narodnoosvobodilne vojske, ker je bila o tem slabo informirana, komentarji OF pa niso bistveno vplivali nanjo. OF je bila poleti 1943 "spet pomembna in močna". Zaradi tega in "mildejšega kurza" okupatorjev je plahost prebivalstva še bolj popustila, po mnenju vodstva celo preveč. Ljudje so imeli vse več stikov "s 'poštenimi' Italijani (čeprav so to tudi fašisti), dekleta se vlačijo z Italijani" (op.431).

Konec maja 1943 je bila razpuščena Komunistična internacionala, na kratko imenovana Kominterna. Da bi razložili pomen tega, je Kidrič pisal Šentjurčevi, da je v tem izražena "težnja olajšati kompartijam, zlasti v zatiranih evropskih deželah mobilizacijo najširših narodnih množic v borbi za nacionalno osvoboditev. Nam npr. bo sedaj dana vsa možnost, še uspešenje izpodbijati očitke, da nismo zrasi iz domačih tal, da o naši politiki odločajo tudi Nemci in Italijani, da sploh ne moremo voditi samostojne politike ter slično". Kljub temu je razpust v mestu naletel "na splošno osuplost", ker se partijski aktivisti "niso znašli". Poleg tega so tudi aktivisti drugih dveh temeljnih skupin pričakovali "oficielno besedo". Mesec kasneje je lahko Šentjurčeva s tem v zvezi zadovoljno ugotavljala, da jim razpust Kominterne "ni zrastel čez glavo" in da je bilo to dejstvo v mestu normalno sprejeto, zlasti potem, ko so o tem izdali posebno okrožnico (op.432).

Na prvounijskem sestanku izvršnega odbora OF na osvobojenem ozemlju, na katerem je bila prisotna tudi Mira Tomšič, ki je v ta namen prišla iz Ljubljane, so ugotovili, da je politična dejavnost OF v mestu pravilna, ne pa organizacija. Zato so Tomšičevi naročili, naj reorganizira NZ, iz katere so morali priključiti borbene oddelke VOS OF, ostale zaščitnike pa vključiti v OF. Za množične organizacije in njihov odnos do OF, ki po mnenju izvršnega odbora ljubljanskim aktivistom ni bil jasen, pa so poudarili, da "morajo služiti za rezervoar, iz katerega naj se rekrutirajo odbori OF, predvsem terenski, ki morajo ohraniti, oziroma na novo pridobiti značaj nosilcev nove slovenske oblasti" (op.433).

Junija 1943, ko so bili vsi najpomembnejši sektorji že preseljeni iz mesta, je Šentjurčeva zapisala, da ve, da je Ljubljana za vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja "bolj na koncu, a za ustvarjanje štimunge in 'delanje politike' vseeno zelo važna". Za sebe pa je čutila, da ni toliko ogrožena, da bi morala zapustiti Ljubljano in da oba s Kimovcem ne bi mogla istočasno pustiti organizacijske dejavnosti v mestu (op.434).

Po razgovorih s Tomšičevo in Poličem je izvršni odbor OF poslal svojemu poverjeništvu v Ljubljano navodila za izvajanje sklepov, kjer analizirajo tudi napake pri organizaciji. Zaradi podrobne razlage pomanjkljivosti v organizaciji in navodil za izboljšanje stanja navajam točke dokumenta, ki zadevajo to področje dejavnosti, v celoti.

"POVERJENIŠTVU IOOF ZA LJUBLJANO

1. Tov. Urh (Zoran Polič op. avt.) in Soča (Mira Tomšič op.avt.) sta nam podala ustno poročilo o položaju in delovanju organizacije OF v Ljubljani. Na temelju tega poročila je dobila tov. Soča ustna navodila, ki so seveda obvezna

za vaše nadaljnje delo. V pričujočem pismu ponavljamo nekoliko bistvenih in splošna vprašanja vašega delovanja obsegajočih točk.

2. Po našem mišljenju je bil sistem organizacije OF v Ljubljani v zadnjem času - zgrešen. Organizacija OF se je izrodila v nekakšno federacijo NZ, DE, AŽZ in ZSM. Prav zaradi tega pa je organizacija OF na terenu domala izginila oziroma je ohranila zgolj odbore funkcionarjev.

Razume se, da ob takem organizacijskem sistemu OF ne more znova razviti elementov narodne oblasti, kar je v danih razmerah najvažnejše. Če namreč ne bi bili sposobni odborov OF razviti znova v organe narodne oblasti, bi v sedanjem odločilnem mednarodnem in domačem dogajanju OF ne mogla izpolniti svoje bistvene naloge. Pod oblastjo OF pa si v Ljubljani predstavljamo približno tak položaj, kakršen je bil v prvi dobi poleta osvobodilnega gibanja, ko je nastala označba država v državi. Organizacijo OF je potemtakem potrebno znova in kar najdosledneje razviti v množično organizacijo.

Popolnoma napačno bi bilo, če bi za člane terenskih odborov smatrali samo aktiviste, ki v terenskih odborih stalno delajo. Tako bi dobili sektaško "elitno" organizacijo, izgubili pa bi množično organizacijo. Aktiviste, ki v terenskih odborih stalno delajo, je treba prištevati med funkcionarje terenskih odborov. Za člane terenskih odborov pa je treba šteti vse pripadnike OF, bodisi da smo jih že aktivizirali, ali še ne, hkrati moramo stremeti, da jih postopno aktiviziramo in ves terenski odbor ob sodelovanju vseh pripravnikov OF v njegovem okolišju spremenimo v čim izrazitejši organ narodne oblasti.

Mnenja smo, da je bila NZ v sedanjem času ovira za tak množični razmah in razvoj OF v Ljubljani, kakšnega smo nakazali zgoraj. Zato naš odlok o razpustu NZ in o pritegnitvi njenih članov na terensko delo OF.

AŽZ, ZSM in DE so samostojne organizacije, ki jih morate kar najintenzivneje razvijati in širiti, ki pa nikakor ne morejo nadomestiti terenskih organizacij OF.

DE bodi steber OF ni je treba skrbeti, da se zares množično razširi po tovarnah. Njena velika pomanjkljivost v Ljubljani je bila doslej ta, da je bila vse premalo množična. Aktivisti OF morajo kar intenzivneje pomagati pri organiziranju DE, popolnoma napačno pa bi bilo, če bi OF prevzemalo nekako tutorstvo nad DE. DE je samostojna organizacija s svojim Glavnim odborom, ki je kot celota vključena v OF. To pa seveda ničesar ne spremeni na dejstvu, da so odbori DE po tovarnah hkrati odbori OF v dotičnih tvornicah in po tej plati seveda tudi vključeni v rajonske organizacije OF ter podrejeni odborom OF. Ljubljano mora zajeti znova val političnih sestankov in konferenc. Na teh sestankih in konferencah, kakor tudi z letaki, ki jih izdajate ob vsakem pomembnem dohodku, oblikujte ljubljansko javno mnenje" (op.435).

Kljub določenemu uspehu pri pridobivanju novih aktivistov OF ljubljanskemu vodstvu ni uspelo, da bi izvedli navodila izvršnega odbora OF o okrepitvi terenskih odborov. Vzrok temu je Krivic videl predvsem v tem, da so "naleteli na zakrknjene oportuniste, ki zavirajo vsak nov polet" in nadaljeval: "oni so živ jez.

Tu bo treba radikalnejšega postopka. Dobro bi bilo, če bi vi dali kako okrožnico v tem smislu, da je treba stare nepopravljive oportuniste, ki so se zasedli na svojih mestih in ne pusti nikogar več zraven, vzeti v radikalno obdelavo, ev. radikalno odstranitev". Imeli so primere, ko so kvartni in rajonski frontni sekretarji enostavno odklonili, da bi vključili v odbor OF nekoga, ki je pred tem deloval pri SNP ali AŽZ, z izgovorom, da nimajo nobenega prostega mesta v odboru.

Zaradi vsega tega je Krivic ocenil, da imajo v mestu "pet OF". Poleg "oficijelne" OF še žensko, mladinsko, humanitarno in delavsko, kar je podkrepil z primerom SNP, kjer so povezali mnogo novih aktivistk, so pa bile skoraj vse, ki so jih vključili, članice OF. Prav tako še ni bila rešena reorganizacija NZ, kjer "konkretno delo neštetim smrdi in sabotirajo povezavo" (op.436).

Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja je imelo namen v Ljubljani pripraviti splošno stavko in množični oborožen odpor proti okupatorjem in zato so hoteli poslati v mesto Kidriča. Niso pa ga poslali zaradi tega, ker se Kardelj ni vnil iz Hrvaške v Slovenijo (op.437).

Ponudil pa se je Fajfar, vendar je Kardelj predlagal Šentjurčevu, ki je pred tem, julija 1943, odšla iz Ljubljane. Menil je, da "v teh odločilnih dneh lahko bistveno vpliva na razvoj v Ljubljani in pripravi vse potrebno za oboroženo akcijo samo zelo trden komunist". Ta načrt o vstaji, kjer naj bi lahko sodelovalo od 15.000 do 20.000 ljudi in prihodu Šentjurčeve v Ljubljano, ni bil uresničen, tudi zaradi tega, ker ni bilo dovolj orožja in izurjenega kadra (op.438).

Je pa prišla pred kapitulacijo Italije 18. avgusta 1943 Mira Tomšič še enkrat na osvobojeno ozemlje. Tam se je udeležila sestanka izvršnega odbora OF, na katerem je bil tudi France Svetek, član vrhovnega plenuma OF, ki je tudi že pred tem odšel iz mesta. Na podlagi njenih poročil so sklenili, naj bi vsi preostali člani vrhovnega plenuma OF, ki so bili še v mestu v najkrajšem času prišli na osvobojeno ozemlje, v mestu, naj bi pospešili mobilizacijo, predvsem za Ljubljansko brigado, poživili odpor proti okupatorju, tako kot proti beli in plavi gardi, katerim lahko ponudijo amnestijo, če bi se prenehali bojevati. Izvršni odbor OF se je tudi zavezal, da bo izdal podrobna navodila za primer nemškega vdora v mesto (op.439).

Ko je bil približno pol meseca kasneje, 30. avgusta, pri izvršnem odboru OF drugi član poverjenišтва Franček Majcen, je bil prihod "plenumašev" in vseh vidnih ljudi, ki jih je IO OF povabil k sebi, "še vedno aktualen, kot tudi prihod V. in P., v svrhu razgovorov". Za NZ pa so sklenili, da bodo s člani VOS OF sestavili novo vodstvo, ki bo pa moralo tesno sodelovati z sekretariatom poverjenišтва izvršnega odbora OF za Ljubljano (op.440).

Večji del članov vrhovnega plenuma OF, s katerimi je imela največ stikov Mira Tomšič, je bil pred kapitulacijo Italije še v Ljubljani, ker se je izvedba sklepa izvršnega odbora OF, da pridejo na osvobojeno ozemlje, "nekoliko zavlekla" (op.441).

Že januarja 1943 je Kidrič pisal Francetu Svetku, da bo centralni komite KPS predlagal izvršnemu odboru OF, da ga kot člana kooptira v svoje vrste, kajti, kot je pisal Kidrič, "danes, ko se bližajo velike odločitve, je izredno važno utrditi v slovenskem narodnoosvobodilnem gibanju pozicijo delavskega razreda v splošnem, marksizma pa še posebej" (op.442).

Vendar je Svetek, predstavnik socialdemokratov, odšel šele kasneje, v juliju ali avgustu istega leta. Na osvobojeno ozemlje so odšli še dr. Maks Šnuderl in dr. Lada Vavpotič, dr. Darko Černež in prof. Josip Jeras (op.443).

Z Jerasovo hčerko se je srečal Zoran Polič, ko je bil na osvobojenem ozemlju, in avgusta 1943 pisal v Ljubljano, da ga pozdravlja in poziva, da pride ven (op.444).

Član vrhovnega plenuma dr. Anton Breclj pa je umrl v Ljubljani. Od vseh je ostal le dr. Fran Šturm, ki pa je bil pozneje, v času nemške okupacije, ubit. Od "vidnih ljudi", ki so bili vabljeni na osvobojeno ozemlje, se je odzval akademski slikar Božidar Jakac, nekateri drugi pa ne, med njimi tudi pesnik Oton Župančič, s katerim je vzdrževala zveze Mira Tomšič, ki je v poročilu zapisala, da se je "bolni" uprl, da bi šel in ko ga je postavila pred dejstvo odhoda, "ga je skoraj zadela kap". Potem odhoda ni več omenjala, ker se je bala, da bi res umrl. "Škoda. Kako je težko, če so veliki Slovenci včasih preveč strahopetni", je na kraju zaključila (op.445).

S pridobivanjem t.i.sredine, posameznikov ali političnih skupin, ki niso bili vključeni v OF, pa tudi njeni nasprotniki ne, so se v Ljubljani v letu 1943 ukvarjali predvsem člani frontnega poverjenišтва, Tomšičeva, Majcen, Krivic in Pustišek. Prva se je v začetku leta pritoževala, da pri aktivistih ni našla željene pomoči. Čeprav je imela veliko sestankov, ni občutila pri tem nobenega napredka. Vzrok za takšno stanje je videla v dejstvih, da je OF "okostenela v rajonih, kvartih, uličnih in matičnih odborih. Naši aktivisti vidijo samo ta način organiziranja, nič ni spretnosti in življenja v njih. Ne vidijo tovarn, podjetij in obratov, ne vidijo bivših društev in organizacij, niti raznih obrtniških in drugih meščanskih slojev. Edino še za razne ustanove (pošta, Rotovž) imajo še kaj smisla. Na ta način mora vse vzeti vrag. Pravijo: kar smo zajeli, smo zajeli - brez ozira na dogodke, prilike itd."

Čeprav sta Kardelj in Kidrič visoko cenila Tomšičevo, se je ta težko vživela predvsem v delo s sredino in je celo prosila, da bi "to gospodo" obravnavali uglednejši ljudje, "ljudje, ki so avtoritete, ki v očeh te gospode nekaj pomenijo. Nimam prav nobenih ambicij in mi dosti bolj leži vsakdanje politično organizacijsko delo, kakor posedanje po sestankih in moraš le marsikaj vedeti, ker jaz ne vem in se danes nimam namena v tem pogledu izpopolnjevati. Poskusila bom sicer še vse vendar pa bi bilo najbolj obupno, če bi s svojo nevednostjo ali kakimi drugimi nerodnostmi partiji delala sramoto oziroma jemala ugled" (op.446).

Krivic pa je videl pglavitni vzrok, da jim ta dejavnost ni šla tako kot bi morala, v zbirokratizirani in pomlajeni organizaciji OF oziroma v kadru, ki ga niso dovolj vzgajali (op.447).

Mira Tomšič je konec februarja 1943 menila, da je vedno manj upanja, da bi pri tem kakorkoli uspeli, in dodala, da se bodo kljub temu še trudili (op.448).

Po Majcnovem poročilu se je maja 1943 pričela med katoliško sredino diferenciacija zaradi "duhovne in politične krize, v kateri se nahaja bela garda". Za to "prečiščenje", kot je ta proces imenoval Majcen, je menil, da bi lahko imelo najboljše posledice za OF, ker se bodo množice, ki bodo spoznale zmotnost belogardistične propagande, navezale na OF. Pri tem pa je opozoril, da bo potrebno paziti, da si z vključevanjem le-teh reakcija ne bi ustvarila novih pozicij znotraj OF (op.449).

Posebej močno dejavnost je katoliška sredina razvija junija 1943. Majcen je poročal, da se v socialnem smislu navdušuje za radikalne socialne reforme, v narodnem oziru pa je med njimi prevladovalo prepričanje, "naj se slovenski narod spravi med seboj in da naj da čutiti okupatorju dostojanstveni prezir seveda brez aktivne borbe, ker aktivna borba uničuje narodno premoženje. Praktično pa se katoliški sredinaši bavijo z klevetanjem Osvobodilne fronte, partizanov (o beli gardi molčijo), trn v peti so jim komunisti, o njih širijo take gromozanske laži, da jih celo uradna belogardistična propaganda posnema" (op.450).

Izvršni odbor OF se je tega problema zavedal in v svojem pismu ljubljanskemu poverjeništvu OF opozoril tudi na te stvari.

"Zavedati se morate, da se nahajamo pred odločilnimi dogodki in da je potemtakem nujno potrebno politično in organizacijsko zajeti v OF kar najširše narodne množice. Borba za pridobivanje sredinskih plasti je sila aktualna in jo je treba voditi v smislu navodil, ki smo vam jih že dali v ustrezajoči splošni okrožnici. Pripominjamo dvoje:

- a) da bi ostala borba za sredinske plasti jalova, če ne bi svojega gibanja oslanjali na osnovne ljudske množice in jih pritegnili v nov polet;
- b) da je treba dobiti stike in voditi razgovore tudi z omahljivimi ljudmi iz vrhov uradne sredine, če hočemo oficialno sredino zares razkrojiti oziroma preprečiti njeno uspešno koncentracijo. To pa seveda ne pomeni, da ne smemo opustiti razkrinkovanje oficialnih sredincev. Hkrati je treba v tej zvezi naglasiti, da je danes izredno važno boriti se agitacijsko in propagandistično proti sredinski miselnosti v narodnih množicah" (op.451).

Tako kot pred njim Tomšičeva je tudi Majcen v pismu Janezu Stanovniku potožil, da to ni delo zanj, da je dogovarjanje s sredino "klavrn posel", ko se je moral boriti s političnimi špekulanti vseh vrst, tolči oportunitizem vseh odtenkov in razkinkavati umazane intrige. Strinjal se je, da je Ljubljana res srce Slovenije, vendar je dodal, "da je v srcu vedno dovolj umazane in zastrupljene krvi" (op.452).

V pričakovanju poraza Italije je vodstvo odpora menilo, da so njeni nasprotniki v Ljubljani "politično odigrali" in so zato poskušali "neopazno pustiti pozicije

odkritega narodnega izdajstva in preiti na sredinske". Politiko sredine pa so po Majcnu najboljše označevale izjave: "Napake so se delale na obeh straneh" in "Naloga sredine je, da zbere pozitivne elemente z obeh strani okoli sebe". V ta namen so iskali stike tudi z nekaterimi aktivisti OF, iz vseh treh ustanovnih skupin. Sredinska propaganda je imela vpliv predvsem na "srednje situirane meščanske sloje, ki so posebljen oportunistem" (op.453).

Tudi Krivic je pisal Kidriču, da je bilo v zadnjem času "veliko nihanja v sredinskih vrstah, ki se je spreminjalo včasih od tedna do tedna, ta uspeh smo dosegli predvsem s tem, da smo napravili našo tiskano propagando bolj konkretno in ljubljansko ter da smo postali nekoliko manj učeni in suhoparni" (op.454).

Tudi Zoran Polič, ki je po odhodu še vedno bedel nad sokolsko dejavnostjo v Ljubljani, je pisal Dragu Pustišku, da se je sredina v Ljubljani precej "razšopirila in da ravno sokolom pripada naloga, da preprečijo njen vdor v nacionalne vrste". Pri tem naj bi propagirali uspehe partizanov in dejstvo, da so pri poveljstvu slovenskih partizanov angleški vojaški predstavniki (op.456).

Razcveta sredine se je bal tudi Kardelj, ker je, kljub temu, da je predvideval diferenciacijo v njenih vrstah, to je prehajanje njenih članov v OF ali v vrste njenih nasprotnikov, domneval, da bodo Italijani, čim bodo prišli na angloameriške pozicije, predali oblast beli gardi ali mihailovičevcem (op.457).

Avgusta 1943 je imel Majcen razgovore s predstavnikom katoliške sredine prof. Jakobom Šolarjem, pred tem pa Krivic s predstavnikoma nacionalne sredine. Vendar pogovori niso rodili nikakršnih rezultatov in Krivic je menil, da je v vnemi za pridobivanje omahljivcev in z namenom politično omajati nasprotnike in krepiti enotnost OF včasih "najbrž brez koristi izgubljeni čas". Enakega mnenja je bil tudi Majcen (op.458).

Edini uspeh, ki so ga pri tem dosegli je bil, da se je OF priključil dr. Dinko Puc s svojimi somišljeniki.

B. ORIS DELOVANJA NEKATERIH MNOŽIČNIH ORGANIZACIJ IN POVEZAVA LE-TEH Z MESTNIM VODSTVOM OF IN KPS

Kot je bilo že večkrat omenjeno, sta bila januarja 1943 aretirana Lovro Kuhar in Stane Cunder. Ta dva sta vodila posojilno komisijo, ki je zbirala denar, ki so ga dajali predvsem trgovci in ga je mestno vodstvo narodno-osvobodilnega gibanja uporabljalo za večje nakupe, predvsem za potrebe tehnike, ki je bila izključno v rokah KPS. Ves ostali denar, ki so ga zbirali v rajonih, pa so porabili za SNP in druge potrebe.

V letu 1943 se je vsota nabranega posojila in drugih prispevkov zmanjšala, vsaj v primerjavi z letom 1942. Vzrok temu so bile racije, vdori v vrste narodnoosvobodilnega gibanja, pa tudi odhodi članov OF v partizane. Po rajonih so leta 1943

do Italijanske kapitulacije nabrali 3,300.000 lir ter še 8 milijonov lir posojila. Leto poprej pa so po rajonih od posojil, dvigu milijona lir na Poštni hranilci in 400.000 lir na davčni upravi nabrali za 18.500.000 lir, kar je bilo za približno 7 milijonov več kot v letu 1943, pri čemer pa moramo upoštevati, da je bilo večja denarna sredstva mogoče zbirati le v času italijanske okupacije, ki se je končala septembra. Za Kuharjem je konec januarja 1943 prevzel posojilno komisijo Karel-Line Žagar, ki je prišel v Ljubljano iz partizanov, in ga je Lidija Šentjurg, ki je kot članica poverjenišva centralnega komiteja KPS bedela tudi nad zbiranjem denarnih sredstev, vključila v to dejavnost. Žagar je imel zveze z večjimi trgovci, ki so mu dajali redna mesečna posojila, z Ivo Novak, ženo trgovca Franja Novaka, ki je bil že v partizanih, nadalje Verličevo, Jelačinom in Medičem. Poleg njegove kurirke Katje Smrekar so mu pomagali tudi drugi zaupniki, ki so mu poleg denarja dajali tudi razne informacije v zvezi z iskanjem novih virov posojila, ki so ga dajali trgovci, pristaši OF, neopredeljeni in celo OF nenaklonjeni. Povprečni mesečni znesek posojil je bil od 300.000 do 600.000 lir, povečal pa se je ob pomembnih zunanjepolitičnih dogodkih, ob izkrcaju zaveznikov na Siciliji in ob kapitulaciji Italije (op.459).

Karel-Line Žagar je vodil tudi gospodarski svet OF, ki je bil "bolj politična zadeva, ker se je reklo, da je treba držati Serneca, Marušiča, zbornico". Njegova naloga je bila, da jih drži vsaj nevtralne, vendar so se v resnici "bolj nagibali k nam", se pravi, da so bili povezani in člani OF. Zbrani denar je Žagar oddajal Lidiji Šentjurg ali pa Miri Tomšič. Vsakemu posojilodajalcu je dal potrdilo, ček s podpisom (op.460).

Februarja 1943 je še vedno trajala "afera" z igralcem Ivanom Levarjem, ki naj bi aretiranega Lovra Kuharja rešil talstva za pol milijona lir, ki naj bi jih dal Ivan Miklavc, tovarnar iz Medvod, vendar le kot posojilo za OF. Mira Tomšič pa je zahtevala, če naj bi denar že šel v ta namen, naj bo ta vsota, odkupnina za "debelega" kot so ga imenovali, dar in ne posojilo. Levar tudi marca 1943 ni hotel odkriti zvez s posameznimi trgovci in drugimi, od katerih je dobival posojila, niti izročiti denarja. Ko je Mira Tomšič odšla iz Ljubljane, je tudi o tem ustno poročala izvršnemu odboru OF, ki je na svoji seji 31. maja in 1. junija sprejel sklep, da se Levarja razreši članstva v posojilni komisiji in se mu naroči izročitev vseh poslov. Ko je le-ta izvedel za sklep, je začel med kulturniki, s katerimi je bil povezan, širiti vesti, da so mu prepovedali skrbeti za aretiranega Kuharja. Za oba je Šentjurčeva menila, "da sta vredna drug drugega". Ko je šel k Levarju Karel-Line Žagar, da bi od njega dobil denar, je "v strahotno živčni atmosferi opravil prav malo". Levar je sicer kasneje Katji Smrekar izročil 100.000 lir, več pa ne in je zavlačeval s sestankom s Tomšičevo in Žagarjem s pojasnilom, da ga opazuje policija in da zaradi tega nima denarja doma. VOS OF je ugotovila, da je bil njegov glavni finančni vir igralec Branko Miklavc, sin tovarnarja iz Medvod, in da ni imel drugih pomembnejših virov. Zatem so zvezo z Miklavcem zaupali Frančku Majcnu (op.461).

Posojilna komisija je bila v sklopu finančno-gospodarskega odbora, krajše FGO, ki je imel svoj glavni, okrožni ter rajonske, kvartne in terenske odbore s po štirimi člani, od katerih je vsak odgovarjal za določeni sektor: finance, intendanco, SNP in za preskrbovanje stanovanj ilegalcem. Poleg frontnega FGO je bil še partijski, ker je bil sekretar član gospodarske komisije, v kateri so bili še nekdo od poverjeništv centralnega komiteja KPS, "ki je dajal politično linijo vsemu FGO-jevskemu delu", sekretar sektorja za nabave in sekretar omenjene posojilne komisije. Sekretar partijskega okrožnega FGO je bil hkrati tudi član okrožnega frontnega odbora, kjer je odgovarjal za finance. V rajonskem FGO je bil vedno tudi po en član rajonskega odbora OF, ki je vodil vso opisano dejavnost, od zbiranja financ do skrbi za stanovanje ilegalcev. Okrožni FGO je zbiral denar, ki so ga nabrali rajonski odbori. Del denarja je dajal za SNP, za zapornike, internirance in otroke ilegalcev ali partizanov, ki so jih skrivali v mestu. Ostali denar pa se je stekal v glavno blagajno, ki je bila pri Jožetu Gorjancu v njegovi tovarni Kuverta: posebej za KPS, OF in SNP. Tako kot nad denarjem je imel okrožni FGO pregled tudi nad vsem zbranim materialom in skladišči, tako da je lahko v najkrajšem času z okrožno organizacijo prevoznikov in raznašalk organiziral prevoz in prenos skladišč materiala v glavna skladišča, od tu pa v partizane. Pri tem je bil v tesni povezavi s centralno tehniko KPS, ki je skupaj z vojaško intendanco organizirala prevoze, največ po železnici, v letu 1942 celo devetnajst vagonov, leto kasneje pa enajst. Omeniti pa moram, da železnica ni bila edini prevoz, bila je pač le najpomembnejša. Vozili so še s kamioni, reševalnimi in gasilskimi avtomobili ter prenašali material preko žice v osebni prtljagi (op.462).

Čeprav je bil v tej raziskavi prikazati prvenstveni namen prikazati organizacijo in način delovanja OF v mestu, pa sem obravnaval tudi druge množične organizacije, kot so SNP in FGO, NZ in DE, če so bile povezane z OF. Nad njimi je bedelo osrednje ljubljansko vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja, tako kot nad tehniko, ki je bila ves čas izključno v rokah KPS. Februarja 1943 je Edvard Kardelj naročil ljubljanskemu vodstvu, naj ustanovi glavni odbor Antifašistične ženske zveze, na kratko AFŽŽ, ki bo vodil žensko osvobodilno gibanje na vsem slovenskem ozemlju (op.463).

Organizacija posebne ženske organizacije v Ljubljani pa ni dala zelenih rezultatov, ker so bile ženske že vključene v druge organizacije, predvsem v SNP, DE in tudi v OF, kar je kadrovsko in drugače oslabilo druge organizacije, ker so se togo držali navodil (op.464).

Najprej so ustanovili iniciativni odbor AFŽŽ, a so že februarja predvideli zamenske v njem. KPS tudi ni prepovedovala krščanski socialistki Jožici Toman in sokolici Jelici Vazzaz, da bi se družili z Angelo Vode, v kateri sta videli vzor borke za ženske pravice, čeprav je bila že izključena iz vrhovnega plenuma OF. Obe aktivistki sta vodstvo o vsem obveščali in jo povabili k AFŽ. Ljubljansko vodstvo je vedelo tudi za "separatno sestajanje" Vodetove in Tomanove. Mira

Tomšič je ob tem menila, da je potrebno, da jo ženske same spoznajo po njenih dejanjih in so ji do tedaj pustili široke možnosti za vključitev (op.465).

Maja 1943 so razpustili partijsko komisijo pri AFŽ v mestu zaradi sektašenja proti članicam iz drugih skupin v OF. Ta komisija je "nemogoče konspirirala pred iniciativnim odborom, ki je postal koalicija strank". Zaradi tega so iniciativni odbor reorganizirali v okrožni odbor AFŽ, ki naj bi rajonske aktive usposobil, da bi prevzeli dejavnost kot rajonski odbori, vodil delo med vzgojiteljicami, zdravnicami in delavkami v večjih tovarnah. Posvečal pa naj bi se tudi služkinjam, nameščenkam v manjših podjetjih in gospodinjam, ki so bile do tedaj slabše organizirane (op.466).

V letu 1943 je bilo v Ljubljani od pet do osem bataljonov NZ, ki so bili razdeljeni na sever in jug z 2000 do 2500 borci, med katerimi je bilo od 300 do 400 žensk. NZ je imela tudi svojo sanitetno, intendantsko in obveščevalno službo. Po prvomajskih akcijah je Šentjurčeva organizacija NZ pohvalila, da z vključitvijo v takratno dogajanje "ni bila več kritje za zabušavanje, (pri čemer smo dolgo bolehali)" (op.467).

Toda Mira Tomšič je konec meseca opozorila na več slabosti te organizacije, ker so akcije, ki so omenjene tudi v tej razpravi izvršili predvsem člani OF, pri čemer je navedla primer iz neke tovarne, kjer je bilo šestdeset zaščitnikov z vsemi pripadajočimi "funkcionarji", pa za odbor DE kljub temu niso mogli najti niti treh ljudi. Zato, ker se je tudi v kvartih izrodila in je postala le sama sebi namen, v akcijah pa je odpovedala, so v ljubljanskem vodstvu sklenili, da jo bodo začeli ponovno navezovati na teren, to je na odbore OF, v tovarnah pa na tamkajšnje organizacije OF (op.468).

Zaradi teh slabosti je v začetku junija 1943 izvršni odbor OF izdal odlok, po katerem so del "čakajoče vojske" vključili v VOS OF, drugi del pa v odbore OF, kjer so vodstvo prevzeli rajonski vojaški referenti, vendar so NZ pred kapitulacijo Italije obnovili in jo preoblikovali tako, da je prevzela naloge mobilizacijske komisije, ki je pripravljala aktiviste OF za vstop v partizane po pričakovani italijanski kapitulaciji, njihovo vodenje iz mesta ter preskrbovala njihovo opremo in drugo (op.469).

Poleg dela s sredino in množičnimi organizacijami se je ljubljansko vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja prav posebej posvečalo nekaterim poklicnim skupinam.

Po aretaciji Lovra Kuharja pa je delo med kulturniki prevzel Vladimir Pavšič, ki pa se je po mnenju Lidije Šentjurc izkazal kot "100 % zabušant" (op.470).

Da ne bi ogrozili socialne varnosti igralcev je OF kljub kulturnemu molku dovolila, da so še igrali, vendar je prišlo junija 1943 do problema, ker so igrali neko delo italijanskega, milo rečeno, nacionalističnega pesnika in dramatika Gabrijela D'Anunzia in to predvsem člani OF. Vendar so ta oportunistem, "ki se je zalezal tudi v vrste OF" preprečili, ker so v Ljubljani prebivalci "spet vodili računa, kaj bo rekla OF" (op.471).

Ko so se maja 1943 začeli iz internacije vračati oficirji bivše jugoslovanske vojske, je OF posegla tudi mednje. Za to dejavnost so zadolžili Borisa Debevca in sedemdeset internirancev se je pripravljalo, da bodo odšli v partizane, nekateri pa so se začeli pridruževati nasprotnikom OF, ki jih je okoli sebe zbiral general Leon Rupnik (op.472).

C. NAJPOMEMBNEJŠI VDORI V ORGANIZACIJO NARODNOOSVOBODILNEGA GIBANJA

Organizacijo OF v Ljubljani so zlasti v prvi polovici leta 1943 pestili vdori, ki so bili posledica izdaj ali pa izsiljenih priznanj ujetih aktivistov OF. Dne 15. decembra 1942 so italijanski agentje obkolili pisarno trgovca in lastnika podjetja Interpretmet na Cankarjevi 10 Slavka Gabrenja, ki je bil vojaški intendant rajona Center. V njegovi pisarni je bilo skladišče raznega materiala in orožja. Ko je hotelo od 20 do 30 Italijanov vdreti v njegove prostore, je začel Gabrenja nanje streljati, nakar so s streljanjem odgovorili tudi napadalci. Po izjavah nekaterih Italijanov, ki so se udeležili napada, je bil Gabrenja ranjen v čelo, po drugi verziji pa se je ustrelil sam, ker jim ni hotel priti živ v roke. Ranjenega so pretepali in brcali, nato pa so ga odpeljali v bolnišnico, kjer je še istega dne umrl. Istočasno so aretirali tudi starše, ženo in njenega očeta. V skladišču so poleg drugega našli tudi spiske članov NZ in na podlagi tega na glavni pošti, na visokem komisariatu in Trboveljski premogokopni družbi aretirali 27 članov (op.473).

Zaradi tega je nastal "odpor proti listkom" povsod, tudi pri VOS OF (op.474).

Kot je bilo že omenjeno, je bil 8. januarja 1943 v stanovanju inž. Miroslava Črnivca, uslužbenca Visokega komisariata ter partijskega in frontnega sekretarja rajona Center aretiran Lovro Kuhar, eden vodilnih kulturnih delavcev v mestu in vodja finančno-gospodarskega odbora OF. Ob tem so aretirali še Črnivčevo ženo in Anico Križ, kurirko okrožnega partijskega sekretarja Franceta Kimovca (op.475).

Ta je imela pri sebi njegova pisma za Lidijo Šentjurc, ki pa le po naključju ni prišla v omenjeno stanovanje in se tako izognila aretaciji. Zaradi tega so se ljudje bali posojati stanovanje za javke in sestanke. Odločili so se tudi, da bodo omejili gibanje aktivistov OF po mestu. Poskušali so tudi decentralizirati partijsko dejavnost v mestu, ker so zaradi aretacije kurirke Križeve Italijani "dobili toliko stvari, da je groza" (op.476).

Po aretaciji Lovra Kuharja in omenjenih so belogardisti zajeli še nekaj kulturnikov, profesorjev in precej deklet, ki so jih imeli za "komunistični podmladek" (op.477).

Za aktiviste OF, ki so bili v zaporu, je bila Šentjurčeva zaskrbljena. "Včasih se človek kar ustraši, na kakšne lastnosti vse naleti in to pri partijcih. Kot vse

izgleda, so v zadnji provali nekateri celo izdajali, čeprav podrobnih poročil še nimamo" (op.478).

Konec januarja 1943 je pisala Kardelju, da so se zgodili novi vdori na Viču in Centru, kjer sta "tekmovala" kar dva "izdajalca". Na Viču je na zaslišanju klonila Mara Lajhova in na podlagi njenih izpovedi so Italijani 26. februarja priprli večino vodilnega kadra, približno 80 aktivistov OF, od katerih so za vodjo in organizatorja proglasili Slavka Višnjarja (op.479).

Že pred tem, 9. novembra, so zaprli Bogomilo Zupan, ki je delovala pri SNP in obveščevalni službi v Rožni dolini (op.480). Zaprta je bila v Šempetrski vojašnici, oziroma tamkajšnjih zaporih. Tu je bila zaupnica OF med jetnicami in je preko svoje matere, ki je imela dovolilnico za tedenske obiske, vzdrževala zvezo z zunanjo organizacijo OF. Ko je bila 27. marca 1943 aretirana Danica Lipovšek, kurirka okrožne sekretarke SNP za Ljubljano Tončke Durjava, je hotela Zupanova posredovati njeno sporočilo o vzroku aretacije. Lipovškova je namreč hotela okrožnemu odboru SNP sporočiti, da je bila aretirana zaradi odpošiljanja paketov zaprtemu Mihi Marinku v Castelfrancu v Italiji in ne zaradi sodelovanja v OF. S tem je hotela povedati, da lahko še naprej brez nevarnosti uporabljajo njene javke. Na listek s sporočilom je napisala ime Barbka (Rozalija Menih-Barbka, kurirka poverjenišva centralnega komiteja KPS za Ljubljano). Listek je Zupanovi ob predaji materi skozi železno mrežo po nesreči padel na tla in ga je pobral prisotni karabinjer. Ostalo pošto ji je uspelo pogoltniti. Italijanska policija je s ponovnim zasliševanjem in mučenjem izsilila od nje priznanje, da ji je sporočilo izročila Danica Lipovšek, od katere so nato na isti način izsilili podatke za izsleditev Rozalije Menih in Tončke Durjava, ki sta bili aretirani prva ponoči 20. aprila in druga 23. aprila 1943. Pri nadaljnjem zaslišanju in mučenju je Zupanova navedla imena oseb, ki so ji dajale prispevke za SNP oziroma OF. Aretiranih je bilo preko petdeset oseb, od katerih jih je bilo na t.i. "Rožnodolskem procesu" 31. avgusta 1943 obsojenih trideset. Menihova je bila kurirka Lidije Šentjurg, Durjavova pa članica okrožnega komiteja KPS. Ti dve kljub mučenju nista govorili o svojih povezavah (op.480), a je bilo vse to za ljubljansko vodstvo kot "Demoklejev meč" (op.481).

Ker so Šentjurčeva že poprej opozorili na njeno subjektivno reagiranje, je v poročilu zapisala, da bi se jim ob tem zjokala, tako pa jim je napisala samo "suha dejstva". Vsi so bili "vsak dan s celimi kupi dokumentov na cesti, vsak dan v drugem stanovanju" (op.482).

Šentjurčeva je domnevala, da so Italijanom znane "vse kamuflaže in načini, skratka vse. Če še kaj stoji izgleda, da povsem slučajno in lahko vsak hip zgrmi. Razbijamo si glave za nove možnosti, a tu ostanejo problem prostori. Te zadnje stvari seveda zelo 'blažilno' vplivajo na ljudi, zato upam, da razumete položaj in okoliščine našega dela 'na puč'. Sicer pa, kot vidite po rezultatih smo tehniko zvožili, če ne odlično, vsaj dobro za te prilike. Sposobni smo spet izdajati kot normalno" (op.483).

Slednje je napisala zaradi tega, ker so že v začetku leta 1943 sumili, da je v tehniki izdajalec, in sicer pri liniji nabav. Zato je Kardelj predlagal in zahteval nov način zavarovanja v tej izredno pomembni veji dejavnosti. V mestu bi morali kljub morebitnemu zastoju v delu izprazniti vse prostore, kjer so tiskali in razmnoževali propagandno gradivo in vse to prenesti na druge lokacije. V skrajnem slučaju naj bi tiskali, oziroma razmnoževali samo Slovenskega poročevalca s podnaslovom Ljubljanska izdaja a le kolikor bi ga rabili za razdeljevanje po mestu. Prav tako so morali preveriti in izprazniti vsa ogrožena ilegalna stanovanja oziroma skrivališča. Predlagal jim je, naj se, dokler ne bodo zgradili novih, preselijo v legalna stanovanja, ker bi bilo bolje tako, kot pa "čakati usode na ogroženih mestih". Zahteval je, naj izolirajo oziroma pretrgajo zveze, osamijo vse tiste, ki so delovali na omenjenem delu tehnike in druge, hkrati pa so morali čim bolj zmanjšati "organizacijski aparat" in poskusiti zgraditi novega, predvsem s tistimi, ki niso bili že v ilegali, brez povezave s prejšnjim. Vodilnim ljubljanskim aktivistom pa so morali priskrbeti dobre dokumente, da bi se lahko v primeru še hujše nevarnosti umaknili iz mesta. Šentjurčevo je tudi opozoril, naj takoj pošlje iz mesta vodjo centralne tehnike Milana Škerlavaja, ki jim v Ljubljani ne bi mogel več koristiti, kvečjemu škodovati, napravi kontrolo vsega frontnega in partijskega denarnega poslovanja, zadrži zadnje rezerve in naj ne posoja partijskega denarja OF. Napisal ji je tudi sporočilo za Kidričevo, naj tudi VOS OF zmanjša izdatke. "Merilo naj bo: od kogar ni koristi, ne obremenjevati z njim partijskih dohodkov". Na koncu ji je še naročil, naj kljub ogroženosti držijo položaj v svojih rokah "pa tudi v 'kar bo pa bo' ne smete padati" (op.484).

Stanje je bilo res slabo, saj so morali, ne zaradi morebitnih vdorov, pač pa zaradi dejanskega stanja, ko so "leteli" tudi okrožni in rajonski aktivisti, ki so raznašali ilegalne tiske, organizirati vso tehniko popolnoma na novo (op.485).

Izdajalec v tehniki je bil Ferdinand Robida, orožnik iz Dobrave, ki je prenašal pošto med ljubljanskim in slovenskim vodstvom narodnoosvobodilnega gibanja. To nalogo je prevzel decembra 1942, ko je začel prenašati pošto med Ljubljano in Polhograjskimi Dolomiti. Aretacije na tem sektorju dela pa so se začele že januarja 1943. Dne 2. februarja je bil aretiran Drago Čihak, ki je Robido povezal, in še 42 ljudi (op.486).Povezavo z Robido je imel tudi krščanski socialist France Velkavrh, ki je prek kurirka Olge Gruden organiziral kurirsko vezo med ljubljanskima vodstvom krščansko socialistične skupine v Ljubljani in Dolomitih. Povezoval jo je tudi z Robido. Po njegovi izdaji so Grudnovno 19. marca 1943 na bloku ob žici preiskali in pri otroku v vozičku v hlačkah našli pošto. Ker so ji grozili, da bodo njenega otroka na mestu pokončali, jim je povedala, kam jo nosi, in sicer Za Bežigrad št. 13. Tam so aretirali Jožico Toman. Pri preiskavi njenega stanovanja niso našli ničesar, kar bi jo obremenjevalo, a so jo kljub temu zaprli. V Ljubljani so imeli krščanski socialisti tudi kurirko Ando, ki so jo Italijani prav tako iskali. Ker jo niso dobili, so prijeli njeno sestro, ki pa je začela v zaporu nekritično in vsevprek govoriti o svojem delu za OF in pri tem omenila tudi Aleksandro, kar je bilo ilegalno ime Tomanove. Na podlagi tega imena, ki

se je večkrat pojavilo v pismih, so tako izvedeli koga imajo v rokah. Andina sestra je pokazala tudi stanovanje, na Ljubljanski ulici za Bežigradom, kjer je kot ilegalce bival Stane Kovač, ker mu je nekajkrat prinesla živila, kar ji je zaupala sestra Anda. Italijani so ob aretaciji vedeli tudi za njegovo ilegalno ime Polde. Kovač je bil aretiran približno štirinajst dni za Tomanovo. Vmes pa je bil aretiran tudi Tone Toman (op.487), ki ga je po italijanskem poročilu Tone Fajfar "v začetku maja 1942 zadolžil za glavnega intendanta za mesto Ljubljana". Toman je bil v resnici glavni vojaški intendant za vse slovensko ozemlje. (op.478). Ob tem je bila odkrita tudi javka pri njegovem pomočniku Viktorju Marchiottiju, ki je imel na današnji Trubarjevi ulici trgovino z usnjem (op.489). Zaradi tega odkritja so Italijani začeli še "hajko proti trgovcem" in odvzeli usnje vsem, ki so imeli kakršnokoli zvezo z Marchiottijem (op.490).

V poljanskem rajonu je bil 10. maja 1943 aretiran ves magistratni partijski biro. Na sestanku je bila skupaj s člani aretirana tudi rajonska partijska in frontna sekretarka Sonja Oblak Lapajne. Za njeno dejavnost Italijani niso vedeli, dokler niso julija istega leta aretirali Franca Podkva, ko je na Gallusovem nabrežju stresal letake s protitalijansko vsebino. Pri preiskavi so odkrili, kaj je bila Lapajnetova in da jo je nasledila Urška (kar je bilo ilegalno ime Andrine Levstik, česar pa niso vedeli). Pred aretacijo Lapajnejeve je bila sekretarka enega izmed poljanskih kvartov, šempetrskega, Ana Volk. Za njo je po aretaciji februarja 1943 prevzela delo Ivana Jan, ob aretaciji Lapajnetove pa Jakob Konjar. Janova pa je verjetno postala propagandistka v tem kvartu, ker je Podkovo preskrbela letake prav Janova, stresal pa jih je po Konjarjevem naročilu (op.491).

D. DEMONSTRACIJE

Ljubljana je bila v času italijanske zasedbe mesta leta 1943 v znamenju množičnega odkritega upora in javnega nastopanja proti okupatorju, ki je bil viden v najmanj šestnajstih demonstracijah, komemoracijah in različnih drugih manifestacijah. To je bila prva ljubljanska množična "fronta", proti kateri okupatorska oblast ni imela pravega orožja, ne načina, da bi jo preprečila. Na demonstracijah so se zbirali zavedni Slovenci ne glede na svetovni nazor, da bi ob zahtevah, ki jih bom navedel kasneje, pokazali svoje sovraštvo do okupatorja in s tem tudi do njegovih slovenskih pomagačev. To je bil nedvomen in viden uspeh OF, tako kot zbiranje denarja in različnega materiala, od hrane do orožja, za potrebe ilegalcev v mestu, partizanov, zapornikov, internirancev in članov njihovih družin. Potrebno ga je podrobneje opisati, ker je pokazal nekatere organizacijske sposobnosti vodstvenih kadrov, od najvišjih do aktivistov v kvartih, ki so se tudi z neposrednim osebnim zavzemanjem povezali z ljudmi pri njihovih najbolj elementarnih vprašanjih, vprašanjih fizičnega obstoja njihovih svojcev. Vzroki za demonstracije so bili v božičnih racijah, ker je imela za tem množica zaprtih v belgijski vojašnici izredno slabe bivanjske pogoje, vključno s skoraj popolno

osamitvijo, mučenji in kasnejšim pošiljanjem v internacijo v Italijo ali na otok Rab. To je bilo marca 1943, ob uspehu sovjetske vojske pri Stalingradu, ko so se OF priključili mnogi, do tedaj neopredeljeni meščani. Ena izmed prvih demonstracij je bila 21. januarja 1943 pred ljubljanskim škofijskim dvorcem, o kateri je pisala Lidija Šentjerc Edvardu Kardelju, da ni izpolnila njenih pričakovanj, da se je ponesrečila in da je nastala "zmeda zaradi provokacij bega" (Bele garde, op.avt.). Povod za naslednje, tudi številčnejše in bolj organizirane demonstracije pa je bila smrt Malči Belič, ki so jo 31. januarja 1943 ubili na karabinjerski postaji na Rimski cesti. Dva dni zatem je bil njen pogreb, na katerem se je kljub grožnjam okupatorskih oblasti, da bodo pozaprlje vse prisotne, razen članov njene najožje družine, zbralo od 1500 do 2000 ljudi. Prehod od tihih oblik odpora do demonstracij ni bil lahak in je bil povezan s precejšnjim tveganjem. Takrat niso mogli predvideti okupatorjeve reakcije, predvsem zaradi prejšnje trde oblike "vladanja", vključno s streljanjem talcev, od katerih je bil zadnji ustreljen 28. januarja 1943. Demonstracije so bile najprej spontane, zatem pa organizirane. Vodilo jih je okrožno vodstvo za Ljubljano. Že januarja se je kljub izolaciji izvedelo o nevzdržnih razmerah v zaporih, predvsem v belogardističnem delu belgijske vojašnice. Prenatranost, nezmožnost umivanja in preoblačenja, izredno slaba prehrana - kar je bilo vse vzrok za širjenje mrčesa in nevarnost za širjenje raznih bolezni kot tudi nasilje, kar so potrjevali kosi krvavega perila, ki ga je nekaterim uspelo dobiti iz zapora, ter domneve, da bodo med zaporniki začeli izbirati talce; vse to je povzročilo, da je 7. februarja 1943 OF pred belgijsko vojašnico izvedla podpisno akcijo. Sorodnice zaprtih so zahtevale človeško ravnanje z zaporniki in dovoljenje, da jim smejo pošiljati pisma, pakete in perilo. Vojska, ki je stražila zapore, je "upor" razgnala, toda kljub temu je okoli 200 žensk spremilo delegacijo pred sedež 11. armadnega zbora na današnji Kongresni trg, kjer je general Gastone Gambaro sprejel delegacijo, od nje podpisno polo in obljubil, da bodo lahko svojci pošiljali zapornikom hrano in druge potrebščine. Po tednu dni, ko od teh obljub ni bilo nič, je 17. februarja prišlo na isti kraj več kot tisoč žensk, kjer so tako kot drugje po mestu zbirale podpise s prošnjo, ki jo je sestavila članica okrožnega komiteja KPS Ljubljana Zima Vrščaj, ki je z drugima dvema članicama Ado Krivic in Angelco Ocepek neposredno organizirala demonstracije. Vhod je bil zastražen. Delegaciji pa je kljub temu uspelo, da je vdrla v poslopje in da so enemu od oficirjev oddale prošnjo proti streljanju talcev (op.492). Ženske, ki so že šest tednov trepetale za življenja svojcev, so zapisale (op.493);

"Eccellenza,

Tute le donne slovene preghiamo per la vita dei nostri uomini, nostri figli e fratelli, vittime della pena collettiva.

Le donne, chiunque nazione sia, hanno il diritto di pregare per il proprio sangue, dunque l'abbiamo anche noi, donne slovene, le stesso diritto. Questo diritto

e fondato sui sommi concetti etici dell'uomo e del suo valore personale - sui concetti che non passano come passano i periodi storici.

Col sangue degli ostaggi sloveni scorre anche il nostro sangue. Il modo, come scorre questo nostro sangue, non è di accordo con la dignità umana.

Voi, Eccellenza, avete la potenza nelle mani. Voi potete dunque annullare l'ordine riguardante gli ostaggi.

Eccellenza, fatte questo, tutte le donne slovene Ve ne pregano: che non muoiano degli innocenti, scelti e giudicati dal puro caso. Il sapere che questo succede e per noi, donne slovene insopportabile. Cadono uomini, partoriti da noi, per cui abbiamo sofferto, e ovi abbiamo amato.

Eccellenza! Dovete comprendere dere la nostra supplica e la come prenderete senza diffiducia in modo giusto, tante più, quando anche Voi, Eccellenza madre e moglie.

Tutte le donne slovene.

Ekselencia!

Vse slovenske žene prosimo za življenje naših mož, naših sinov in bratov, ki padajo kot žrtve kolektivne kazni.

Žene slehernega naroda imajo pravico prositi za svojo kri, torej imamo to pravico tudi me, slovenske žene. Ta pravica temelji na najvišjem etičnem pojmovanju človeka in njegove osebne vrednosti - na pojmovanju, ki je izven časa in ne mine, kakor minevajo zgodovinska razdobja.

S krvjo naših talcev odteka naša lastna kri. Oblika pa, v kateri ta kri odteka, je udarec človeškemu dostojanstvu.

Vi, Ekselencia, imate oblast v svojih rokah. Vi imate torej moč, da ukinete odlok o talcih.

Ukinite ga, vse slovenske žene Vas prosijo za to. Naj ne padejo nedolžni, ki jih odbira in sodi slučaj. Zavest, da se to godi, je za nas slovenske žene, neznosna. Rodile smo te može, ki padajo, trpele zanje in jih ljubile.

Zato morate, Ekselencia, razumeti našo prošnjo. Ne bo Vam težko, tolmačiti jo pravilno, saj imate tudi Vi mater in ženo.

Vse slovenske žene."

Ker niso dobile nikakršnega odgovora, so ponovno začeli zbirati podpise in odšle pred sedež visokega komisariata, kjer so prošnjo s podpisi uspele oddati nekemu uslužbencu. Zatem so se razmere v zaporih res izboljšale, saj so dovolili prinašati pakete in s tem se je prvi val demonstracij, ki so jih imenovali februar-ske, končal. A ne za dolgo.

Marca 1943 so začeli odvažati zapornike v internacijo, osmega marca pa je visoki komisar Emilio Grazioli izdal še prepoved prinašanja paketov z obrazložitvijo, da se tako razraščajo črna borza, špekulacije in da s tem rastejo cene. Poleg tega so se tudi razmere v taboriščih, verjetno zaradi dotoka novih ljudi, poslabšale.

Smrtnost je bila visoka predvsem med dojenčki in materami, ki so pravkar rodile. Zato je okrožni komite KPS Ljubljana zaupal posebnemu aktivu, v katerem so bili Ocepkova, Krivičeva, Vrščajeva in Leopold Krese, organizacijo novih demonstracij, ki so potekale pod geslom "V sredo se dobimo". To pa zaradi tega, ker so bile prve od teh v sredo 21. aprila 1943, ko se je pred poveljstvom 11. armadnega zbora zbralo nekaj desetih žena. Iva Pirjevčec je bila določena, naj generalu Gastonu Gambari izroči sporočilo, v katerem so bile zapisane zahteve za redno pošiljanje paketov, izboljšanje položaja v taboriščih in bolj človeško ravnanje z zaporniki. Neki italijanski oficir jo je zavrnil, češ da je general ne more sprejeti. Potem ko je Pirjevčeva njegove zavrnitve prevedla v slovenščino in ko so jo slišale čakajoče ženske, je Ocepkova zaklicala "Dobro, pa se vrnemo prihodnjo sredo", in tako je nastalo zgoraj omenjeno geslo. Ženske so se zbrale zatem še ob sredah 28. aprila, ko jih je bilo le enkrat več, 5. maja, ko jih je bilo več kot dvesto, vendar še vedno premalo in takrat so se tudi pravič spopadle s karabinjerji, ki so jih hoteli razgnati. Dosti bolj množične pa so bile naslednje, v sredo, 12. marca, ko se je zbralo več kot 2000 žensk, čeprav italijanski viri navajajo manjše število, tako kot za naslednje. Tokrat so se zbrale pred palačo visokega komisarja, kjer pa njihovih predloženih zahtev, (osvoboditev internirancev in konfinirancev, tedensko pošiljanje paketov in denarja v italijanske zapore in taborišča, v ljubljanske zapore pa pošiljanje le-teh brez posebnih dovoljenj, tako kot obisk zapornikov) po razgovorih z delegacijo niso sprejeli. Na demonstraciji so aretirali pet ali šest demonstrantk in tri delegatke, ki pa so jih kmalu zatem izpustili. Dve delegatki in enega delegata ter tri demonstrantke in enega demonstranta pa so konec julija 1943 obsodili na 4 do 15 let zapor. Po tej demonstraciji se je za Veliko noč 1943 res vrnilo nekaj internirancev. Zaradi nezavidljivega vojaškega in gospodarskega položaja Italije so zmanjšali obroke hrane tudi v taboriščih, kar je še povečalo smrtnost. Zato se je ljubljansko vodstvo KPS ponovno odločilo za demonstracije, in sicer 21. junija. Te so bile za razliko od večine prejšnjih napovedane z letaki. Začele so se pred palačo visokega komisariata, kjer je prejšnjega visokega komisarja Graziolija zamenjal general Giuseppe Lombrassa, ki je dal množico od 2500 do 3000 ljudi, predvsem demonstrantk, grobo razgnati, ker je bil na to pripravljen. Ko se kljub temu niso umaknili, so zagrozili, da bodo streljali v množico in vanjo namerili puške. Takrat je "pa dlo geslo: Pred škofijo ženske! Če nas ne poslušá Lombrassa, nas bo poslušal škof". Vendar so bila vrata škofijskega dvorca zaklenjena in nato so množico razgnali z vodnimi curki iz gasilskih brizgalk.

Pri dosedanjih obravnavah demonstracij je najbolj sporno prav dogajanje pred škofijo in v njej. Pri eni prejšnjih demonstracij, 7. februarja 1943, je škof dr. Gregorij Rožman sprejel odposlanke. Najprej je izjavil, da glede pošiljanja paketov ne more storiti ničesar, ker mu je visoki komisar prepovedal vsako vmešavanje, in šele, ko so ženske o tem podvomile je izjavil: "No, bom pa poskušal kaj reči". Pri junijski demonstraciji, ki je bila tretja pred škofijskim poslopjem, pa jih ni sprejel. O razganjanju demonstrantk dr. Stanislav Lenič, ki je bil

verjetno takrat v poslopju škofije izjavlja: "ker so ženske začele demonstracijo pred italijansko vojaško in civilno komando, je bilo vsem jasno, da so Italijani poklicali gasilce in jih škropili vse do škofije". Omeniti pa velja tudi, da se spominja le dveh demonstracij pred škofijo, da so dvakrat prišle premočene od vode iz gasilskih brizgaln in da je drugič peljal štiri od njih k škofu, ki "spet ni nič vedel o demonstracijah in mu povedal željo teh štirih žensk, da bi jih sprejel". Škof si je nato zapisal njihove prošnje in jim povedal, kaj vse je že storil za izpust zapornikov in internirancev in da je kakšen dan podpisal kar po sedemdeset prošenj in da je prosil za vse brez izjeme, tudi za komuniste (op.494).

Isti dan je o demonstracijah poročala Lidija Šentjurs centralnemu komiteju KPS. "Danes, na dan prevzema poslov po novem komisarju, je bila spet ženska akcija, priprave in organizacije je bila v polnem teku, ogromna množica različnih letakov /delale organizatorke same/ ustna agitacija, sestanki itd. Uspeh bi tudi bil, če okupator ne bi preprečil z maksimalno pripravljenostjo, že ob 1/2 6.h so zasedli vse dohode k banovini, Kongresni trg, magistrat, škofijo, patroljirali na konjih, motorjih, katerih vse vrste uniforme in civil. Kljub vsemu se je zbralo še celo več žensk kot zadnjič, torej čez 2000. Napaka je bila v tem, da radi razbijanja ena skupina ni vedela za drugo in tako borbena zavest moči ni prišla do izraza. Nikjer pa ni prišlo do bežanja, bilo je le nekako brezglavo preriravnje brez izraza /jasnega/ kaj hočejo. Bili so le individualni izpadi. Nazadnje so šle na trg, a škofija je bila zastražena tudi s strojnicami in brizgalno in končno so se žene rašle. Za nas je jasen nauk, da smo preveč računali na neizkušeno premalo avtorit./ativno/ vodstvo legalnih aktivistk, ki se niso znašle, dočim 'agitatoric' ni bilo na prizorišču. V tem je ogromna razlika od zadnjič - zato je dostojno izkazal, če bomo dobro izkoristili bo uspeh vseeno naš. Bega je skušal razbiti akcijo z vsemogočno protipropagando celo tako, da akcijo organizira Bega" (op.495).

O demonstracijah je pet dni centralnemu komiteju KPS pisala tudi Mira Tomšič. "Ob dveletnici začetka vojne s SZ in ob prihodu visokega komisarja smo ponovili akcijo za izpustitev internirancev. Udeleženk je bilo precej več kakor zadnjič, samo ob vztrajnem razganjanju s strani Italijnov se ni posrečilo vse mase koncentrirati na enem samem mestu, bila so pred banovino, na Vrtači ob uri na Tržaški in še po vseh okoliških ulicah. Ker ni tam bilo mogoče prodreti in se združiti, so šle pred škofa čez celo mesto. Sicer raztresene, vendar dovolj vidno. Opažati pa je bilo premajhno borbenost, premalo živahnosti. Italijani niso preveč s silo razganjali, vendar razganjali. Prav zato bi moralo biti več borbenosti. Pred škofijo so se zlasti posmehovali vsi kanoniki in ostala duhovščina, škof se je zabarikadiriral z Italijani za kamion in brizgalnami. Od ranega jutra so bile postavljene straže po vsem mestu. Mnogo je bilo govora o internirancih, vendar so ljudje še vedno premalo prepričani, da internirancem res ne preti nevarnost in da je z masovnimi akcijami možno uspeti. Odpor proti škofu in duhovnikom je bil silno velik, značilno pa je, da so pri tem ljudje pozabljali sovražiti belo gardo in Italijane same. Italijani so smatrali za potrebno, da izdajo letak, kjer pripoveduje, da internirancem ni nič hudega" (op.496).

Naša žena, glasilo SPZŽ, pa je 24. junija 1943 ob tem zapisalo oziroma očitalo škofu, da je dal zapreti vrata škofijskega poslopja, da je dal "zastražiti sebe in svojo hišo s trumo oboroženih pritepenecv, z brizgalno in gasilci" in da so se "njegovi tovariši režali z oken škofije doli na trpeče žene". Na koncu pa mu očita še to, da se bela garda hvali, češ da je njen pokrovitelj (op.497).

Italijani so domnevali, da se bodo demonstracije ponovile tudi naslednji dan 22. junija 1943, zato so okrepili straže pred visokim komisariatom in škofijo, hkrati pa naj bi redne patrolje nadzorovale predmestje, da ne bi prišlo do razpečevanja letakov, ki naj bi vzpodbujali ženske, katerih družinski člani so v internaciji, k ponovnim demonstracijam.

Daleč najbolj množična je bila demonstracija 1. avgusta 1943 po padcu fašizma. General Pietro Badoglio, ki ga je italijanski kralj po Mussolinijevem padcu 25. julija 1943 že imenoval za predsednika vlade, je štiri dni kasneje izdal razglas, po katerem so se morala razpustiti internacijska taborišča in izpustiti je bilo treba vse politične zapornike. Toda poveljnik 11. armadnega zbora general Gambara tega ni upošteval in je izdal obvestilo, da ta odredba za Ljubljansko pokrajino ne velja. Zaradi tega se je še isti dan, 30. julija, sestal okrožni komite KPS za Ljubljano, "ki je po vsestranski osvetlitvi položaja sklenil storiti vse za takojšnjo rešitev naših tovarišev in tovarišic iz zaporov in taborišč". Sklenjeno je bilo, da se poleg drugih akcij izvede predvsem moralni pritisk z javno demonstracijo. V ta namen so določili poseben štab za pripravo in vodstvo demonstracij, v katerem so bili Vladimir Krivic, Franc Kimovec, Mira Tomšič, Zima Vrščaj, Ada Krivic, Majda Peruzzi, Ivo Levstik in Leopold Krese. Potem ko so bili še istega dne obveščeni vsi rajoni, so se naslednji dan ob 10. uri, ko so zatulile sirene, zbrale v okolici sodišča večje skupine. Vseh skupaj je bilo približno 10.000. Na čelu skupin so bile ženske ali mešane borbene skupine, ki so se kljub okupatorjevim oboroženim silam prebijale proti stavbi sodišča. Ko je straži pred sodiščem prišla na pomoč skupina karabinerjev, so množico uspeli razgnati in pri tem aretirali 31 udeležencev, ki so jih takoj obsodili in poslali v zapore v Italijo, kjer so ostali do konca leta 1943 (op.498).

E. URESNIČEVANJE DOLOMITSKE IZJAVE V LJUBLJANI

Na seji izvršnega odbora OF 28. februarja 1943 je bila sprejeta Izjava treh ustanovnih skupin OF, KPS, krščanskih socialistov in sokolov o krepitvi politične in organizacijske enotnosti OF. Izjava je bila sprejeta in podpisana v Polhograjskih Dolomitih in je zato danes poznana pod imenom Dolomitska izjava. V literaturi so opisana različna dejstva, ki so privedla do podpisa, od dogodkov na Dolenjskem in Beli krajini, kjer naj bi nekateri aktivisti krščanskosocialistične skupine težili h krepitvi svoje skupine v OF in se hkrati upirali razširitvi pristojnosti KPS, kar naj bi se kazalo tudi v okrožnici številka šest krščanskosocialistične skupine. Omenjena okrožnica je bila izdana januarja 1943. V njej so

poudarili, da ob ustanovitvi OF krščanski socialisti niso zagovarjali koalicijskega načela, pač pa najtesnejše sodelovanje in povezovanje v enotno politično organizacijo s prizadevanjem po sintezi, po "zgraditvi enotne vodilne politične tvorbe". Za sebe pa so se odločili, da se bodo organizirali "v samostojni skupini, ki se kot elitna organizacija z lastnim vodstvom omejuje le na pridobivanje in vzgajanje aktivistov". Po osvoboditvi bi po njihovem mnenju morala postati OF enotna politična organizacija, "to je politična stranka s točno izdelanim narodnim, političnim, gospodarskim in družbenim programom", v katero bi se vključili tudi slovenski komunisti in sokoli, s čimer bi bila ukinjena KPS. Krščanski socialisti pa bi se morali, če bi "nastopila načelna nasprotja v pogledih slovenske narodne in družbene ter politične ureditve", odločiti za samostojno stranko (op.499).

Omenjeni dejstvi sta bili morebiti res povod, s katerim je KPS utemeljevala podpise Izjave. Po vsej verjetnosti pa so bili pravi vzroki predvsem zunajepolitični položaj, pričakovani konec vojne, prevzem oblasti, kar je KPJ narekovalo poenotenje političnega delovanja na vsem jugoslovanskem prostoru, pri čemer na Slovenskem ne bi smelo biti izjeme. S tem je KPJ in KPS uspelo, da je z ukinitvijo krščanskosocialistične skupine, ki se je KPS zdela najhujši tekmeč, in sokolske skupine kot samostojnih skupin, prevzela vso politično in drugo inicijativo v svoje roke (op.500).

Do podpisa Izjave so tudi sokoli izdali štiri okrožnice. V tretji so obravnavali odnose "do ostalih skupin (boj sektaštvu), konspiracije" in sokolske oddaje na radiu Svobodna Jugoslavija. V četrti, kjer je razvidna tudi notranja organiziranost sokolstva v OF, kjer so skoraj na vseh mestih prevzeli delo "novi bratje in sestre", so poudarili, da morajo načelniki njihovih društev, ki so bila obnovljena in ilegalna, pomagali sokolskim zastopnikom v rajonskih odborih OF. Ti so morali na sestankih sokolskih rajonskih zastopnikov iz cele Ljubljane poročati o vsem, ne samo o sokolskem delu v rajonu, tako da so bili tudi sokolski zastopniki v okrožju neprestano na tekočem o delu v vseh rajonih. Vsak sokol je lahko po tej okrožnici sprejel le po eno funkcijo, toda to je moral izpolnjevati "po najboljših močeh" (op.501).

Pri raziskavi o organiziranju OF v Ljubljani me niso toliko zanimali globalni vzroki za podpis Izjave, pač pa bolj odnosi med temeljnimi skupinami v mestu, seznanjanje mestnega vodstva KPS in OF s pogajanjem pred podpisom, stališča članov vodstev posameznih temeljnih skupin OF do tega in na koncu urešničevanje Izjave v ljubljanski organizaciji OF.

Tudi v Ljubljani so nekatere nesporazume med člani različnih skupin v OF reševali z razgovori. V začetku leta 1943 jih je s strani KPS vodila članica partijskega in frontnega poverjenišтва Mira Tomšič. Druga članica partijskega poverjenišтва Lidija Šentjerc ji je, verjetno zaradi predhone novoobveščeniosti, očitala, da je popuščala krščanskim socialistom pri njihovih zahtevah in so se "na tem udarili" (op.502).

Mira Tomšič je o tem pisala Kidriču, da tudi Kovač, ki je bil od decembra 1942 v frontnem poverjeništvu, nekaterih stvari ni razumel, da je bil Franček (Majcen, op.avt.) v mestu kot "zli duh, ki ga nisi nikjer videl le vohal" in da je prvotno mislila, "da jih je treba upoštevati, kjer to gre, kjer so včasih bili zraven, da jih je treba terati na delo, zlasti pri bolj garaških poslih, da jim moramo dati občutek upoštevanja in tovariškega sodelovanja in skušati pritegovati nase čim tesnejše". Nad njimi se je pritoževala, da imajo čas sedeti, se pogovarjati, pisariti članke in ugotavljati, kdo izmed partijcev se je v času pregrešil. Nadalje je tudi ugotavljala, da se "pojavlja tendanca, da se na terenu lovijo za političnimi funkcijami, otepajo pa se takih, kjer je treba garati". Vzrok za takšno stanje je videla tudi pri komunistih, ki so komaj čakali, da bi zaradi njihove neaktivnosti zasedli še njihova mesta, ker so menili, da mora biti prav vse, tudi konkretno zbiranje in prenašanje v partijskih rokah. Tomšičeva je imela o krščanskih socialistih Tomanu, Kovaču in Tomanovi mnenje, da so "še kar v redu" ni pa bila prepričana, da sta iskrena Stanko Osterc, ki je bil pri SNP, in Fedor Košir od NZ. Tomšičevi in partiji so krščanski socialisti očitali vdore v tehniko, slab odnos partijcev do krščanskih socialistov "na terenu", vodilno vlogo partije povsod in slabost obveščevalne službe. Tomšičeva jim je odgovorila, da ne morejo soditi o vdorih v tehniko, ker ne vedo, kako nevaren in tvegan posel je to. O slabem odnosu partijcev do krščanskih socialistov pa, da izvira iz njihovega nedela, ko dobijo partijci vtis, da morajo delati, oni pa prihajajo samo nadzorovat. Od poverjeništvu se je največkrat sestajal sekretariat, redkeje vseh šest članov. Pa tudi sestava rajonskih odborov OF se je spremenila. Niso bili več sestavljeni po določenem razmerju, to je iz predstavnikov vseh treh ustanovnih skupin, ker "bi bilo nespametno pri tem vztrajati, ker oni (predstavniki krščanskih socialistov in sokolov, op.avt.) le z največjo težavo naberejo po terenu še toliko aktivistov, da zamašijo tiste luknje, ki jim po proporcju gredo" (op.503).

Krščanski socialisti so se pritoževali nad urejanjem Slovenskega poročevalca, posebej številke, ki je pisala o prvem zasedanju AVNOJA v Bihaču in v kateri je bila navedena trditev, da je samo KPS ostala zvesta narodu in njegovi svobodi. Ni pa bila navedena nobena druga politična skupina, niti krščanski socialisti, niti sokoli, ki so vsaj do takrat predstavljali enakopravne partnerje v OF. Poleg tega je bilo po aretaciji Jožeta Zemljaka, predstavnika krščanskih socialistov pri ljubljanski izdaji Slovenskega poročevalca, domnjeno, da ga bo nadomeščal Stane Kovač, kar pa se ni zgodilo. Poleg tega krščanski socialisti tudi niso bili zadovoljni, ker so jim komunisti, ki so bili v uredništvu omenjenega glasila, brez njihove vednosti popravljali njihove članke (op.504).

V Ljubljani so med prvimi zvedeli za pogajanja. Kardelj je že 17. februarja poročal Kidričevi, da so se z vodstvom krščanskosocialistične skupine sporazumeli in da je imel celo vtis, da imajo iskreno željo iti s partijo do konca in da ne bodo dopustili, da se "njihovih pozicij polasti reakcija". Posebej jo je opozoril na Frančka Majcna, ki je odšel iz Ljubljane v Polhograjske Dolomite in zopet nazaj v Ljubljano, čeprav so mu to odsvetovali, ker ni imel ustreznih dokumentov.

Osnova za sum, ki pa ni bil upravičen, je bil njegov beg iz nemških zaporov (op.505).

Istega dne je Kidrič pisal Tomšičevi, da so se "pojavi" v zvezi s krščanskimi socialisti o katerih mu je pisala, pojavili tudi drugje in da se je v skupini okrepila tendenca, da se razvije v politično stranko. Posebej pa ga je skrbelo, da je pričelo skupinsko vodstvo snovati "lastno organizacijo lastnih aktivistov z lastno disciplino itd. - torej najnevarnejšo organizacijo z 'elitnim' karakterjem" in ob tem zapisal, da je treba ta pojav gledati skozi prizmo bližajočega se konca. Kidrič res ni niti posumil, da bi imeli krščanski socialisti kakšne zveze z Londonom, s tamkajšnjimi člani jugoslovanske vlade v begunstvu, vendar bi bili lahko, po njegovem mnenju, le skupina, preko katere bi začela "reakcija iskati svoje pozicije znotraj samega osvobodilnega gibanja". Krščanskim socialistom je razen prej omenjenih "pojavnov" očital tudi njihovo zatiranje, da partija ne zna voditi pravilne politike do kmeta, da se je OF preveč naslanjala na proletariat itd. S tem naj bi si pri kmetstvu iskali "lastno razredno bazo za lastno politično stranko" (op.506).

Istega dne, to je 17. februarja 1943, je Kidrič tudi KPS poslal pismo, naslovljeno na vse tri člane partijskega poverjeništvu za Ljubljano, v katerem jih še nadalje pooblašča, naj nadaljujejo cenzuro vseh pisem krščanskega socialista Jožeta Brejca iz Dolenjske članom njegove skupine v Ljubljani, vsem drugim, razen partijcem pa naj onemogočijo kakršenkoli vpogled v tehniko. Naročili so jim tudi, naj zagotovijo vodstvo partije prav povsod, tudi pri SNP, ter da naj prekinejo prakso, ko so skupine v posamezne organizacije imenovalle svoje "predstavnike", ki so ostali le to, ne pa aktivisti. Partija je dobila popoln kadroviski monopol, ki se odraža v navodilu: "Skratka, kadar vam kakšnega nekam postavijo, se morate vi s tem strinjati, drugače ga ne sprejmite. Ne dopustite pa seveda, da bi spravljal partijo pod isto odgovornost. Pri tem pa pazite, da ne boste zlezli v sektaške odnose do njih". Kardelj je napisal, a ne odposlal, pismo za vodilna krščanska socialistu, Tomanu in Kovača, kjer ju spominja na razgovor, ki so ga imeli v času, ko je bil v Ljubljani, in takratno skupno mnenje, da lahko skupina nadaljuje pot le v tesni povezanosti s KPS. V primeru pa, če bi se politično-organizacijsko osamosvojili v stranko, bi ta, po Kardeljevem mnenju, "hitro zdrknila na reakcionarne klerikalne pozicije". Posebej pa je poudaril delavsko jedro v krščanskosocialistični skupini: "Ta stvar mora biti še zlasti jasna vam, delavcem, ki veste, da je delavski razred samo eden in enoten po svojih socialnih in ekonomskih interesih in nalogah in zato ne more biti razcepljen na stranke, razen kadar je pod vplivom kapitalistične reakcije" (op.507).

Dne 22. februarja je Mira Tomšič verjetno v imenu ljubljanskega poverjeništvu CK KPS odpisala Kidriču in Kardelju, da se bosta Šentjurčeva in ona pogovorili s Tomanom in Kovačem, da sta onadva o dogovoru med partijo in krščanskimi socialisti dobila že kratko vest in da je Tomanu nekako nerodno oziroma mu ni prav, "da je zunaj tako daleč prišlo", ter da bo partijsko vodstvo v mestu poskrbe-

lo, da bodo začeli krščanski socialisti "svoje 'linijsko delo' svojim aktivistom razlagati kot manj važno, prvenstveno poudarjati uspehe OF kot celote in da jim tudi oni začno razlagati, zakaj mora biti KPS vodilna." Mira Tomšič je to utemeljila s tem, da krščanski socialisti in sokoli "hočejo včasih reči, čim bolj močne bodo osnovne tri skupine, močnejša bo OF in s tem utemeljujejo svoje separatne cilje. In s tem se njihovi aktivisti na terenu zgublajo, čas, jaz grem ta teden samo na eden do dva kvartna sestanka, ker imam ogromno linijskega dela. Drugo pa utemeljujem s konkretnimi primeri, ko so krščanski socialisti na kvartnih pa tudi rajonskih sestankih hoteli omalovaževati partijo in jo stavljati najmanj v eno vrsto z njihovo skupino, celo tako, češ po vojski tudi partije ne bo itd".

Toman, Kovač in Tomanova so poslali dr. Brecelju, Kocbeku in Fajfarju pismo, v katerem so nasprotovali ukinitvi njihove skupine in premajhno garancijo svobode združevanja in izražanja v nazorskem smislu in izrazili vtis, da "se KP nekako boji resnega revolucionarnega tekmeča, ker smo, če pogledamo celotno naše delo za OF, res veliko doprinesli, in to bolj iz idealizma in notranje prepričanosti kot pa iz kake disciplinske vezanosti. Upoštevati moramo dejstva, da smo KS (krščanski socialisti, op.avt.) vse doprinašali in gradili za OF, medtem ko je KP gradila za svojo lastno politično stranko" (op.508).

Vodstvo KPS v mestu pa je nameravalo razložiti Izjavo "samo v okrožju tako kot je. Sicer se bo začelo z ozirom na njihov razvoj (pri tem mislijo na člane KPS) kljub dopovedovanju sektašenje brez primere" (op.509).

Po aretaciji Tomana, Kovača in Tomanove je Izvršni odbor OF poslal v Ljubljano Frančka Majcna, ki je razlagal Izjavo pri krščanskih socialistih v mestu, kjer ni naletela na odpor. Ljubljansko partijsko vodstvo je pred tem nameravalo vključiti v frontno poverjeništvu Fedorja Koširja, toda Kardelj je sporočil, da so poslali Majcna, kljub temu, da je predvideval, da bodo v Ljubljani razočarani. Poslali pa so ga zato, ker so bili prepričani, da bo on bolj kot kdorkoli od ljubljanskih krščanskosocialističnih aktivistov branil stališča Izjave. Za Koširja pa je predlagal, da bi ga vključili v okrožni odbor OF za Ljubljano (op.510).

Pri Majcnu se Kardelj res ni zmotil. Tako Krivic kot Šentjurčeva sta pisala, da so ga bili veseli takoj po prvem razgovoru, da je veliko doprinesel k izboljšanju v odnosih in da je "takorekoč rešil situacijo med KS". Stvar pa se je deloma zapletla tam, kjer Kardelj ni pričakoval, pri sokolih, ker se je Zoran Polič "postavil na stališče, da Izjava ne velja za Ljubljano, da je ne gre rigorozno tolmačiti. Nato, da njihovi ljudje, ki delajo s sredinskimi elementi nimajo časa biti v OF". Krivic je še poročal, da so se ostali vodilni sokoli pasivizirali že prej in da je situacija z njimi zunaj Ljubljane drugačna ker "zunaj absolutno nič nimajo in vedo, da ne bodo imeli". Šentjurčeva je bila do Poliča manj kategorična kot Krivic, ki je celo zapisal, da sabotira Izjavo. Menila je, da obstaja le nevarnost, da bi se nekateri bivši funkcionarji sokola polastili vodilne vloge, predvsem v Mostah in Šiški, in da bi se mednje vrinili še mihailovičevci (op.511). Tudi zato je Kardelj naročil Šentjurčevi, naj pride Polič čimprej iz mesta k njim in naj

zatem reorganizirajo frontno poverjeništvu tako, da bo sestavljeno le iz treh članov in naj mu ne dajo prevelikih pravic. Partijsko poverjeništvu pa naj bi obšlo fronto tudi tako, da bi se v osnovnih vprašanjih pismeno posvetovalo neposredno z izvršnim odborom OF, kateremu naj bi pismeno poročal tudi okrožni odbor OF in ne samo frontnemu poverjeništvu tako kot dotlej. Poverjeništvu izvršnega odbora OF naj bi postalo "samo splošno predstavništvo" (op.512).

Za odnose med aktivisti skupin pred sprejetjem Izjave je Tomšičeva menila, da so bili dobri, vendar nenaravni, ker so bili aktivisti bolj povezani z vodstvi svojih skupin kot s skupnim vodstvom OF in da so bili tudi sestanki rajonskih odborov zaradi tega večkrat le formalne narave. Nato navaja primere, da so opazili več delovne povezanosti med aktivistoma iste skupine in različnih sektorjev kakor med dvema istega sektorja in različnih skupin in da je bila zato dejavnost brez vsake notranje povezave in brez vsakega enotnega efekta (op.513).

Pri sokolih je bila maja še tendenca dejavnosti le po sokolski liniji in so ponekod celo tiste, ki so delali v OF odborih OF pošiljali na sokolsko delo, čeprav jim je Tomšičeva "posvetila ogromno časa" (op.514).

Zaradi takšne situacije je bil Polič v stalnih pisnih stikih predvsem z Dragom Pustiškom. Ta mu je poročal, da v Ljubljani največ časa posvečajo povezavi med načelniki društev in zastopniki sokolov v rajonskih odborih OF. V Mostah je to povezavo vodil Martin Perme, v Šiški pa Lavoslav Dolinšek, ki se je v ta namen sestel z inž. Stanetom Jesihom (op.515).

Polič mu je sporočil, da je izvršnemu odboru OF odkrito poročal o delu in odnosih in da čakajo Tomšičevo, da bi se pomenili "o raznih ukrepih" v Ljubljani, da naj pazi in naj ne dopusti, da bi mihailovičevci "šarili" med sokoli (op.516).

V drugem pismu pa mu je napisal, da je govoril s Tomšičevo, ki je prišla na razgovor z izvršnim odborom OF na osvobojenem ozemlju, naj se vključujejo v fronto ter ne zapustijo dela med sokoli le frontnemu vodstvu, naj dajo več vpogleda v društveno delo, da bo prenehalo očitjanje, da delajo nekaj po svoje in da naj občasno povabijo člane okrožnega ali rajonskega vodstva na sestanke voditeljskih zborov (op.517).

Kljub vsemu partijsko vodstvo v Ljubljani s sokoli še ni bilo zadovoljno, čeprav je potekal sestanek z njimi "v dobrem tonu". Po mnenju Šentjurčeve bi morali partijci še več sodelovati z njimi, da bi začeli "gledati probleme z našimi očmi in ne naivno poštenjakarsko", in da so vodilni sokoli v Ljubljani Drago Pustišek, Viktor Repič in Jelica Vazzaz popolnoma odvisni od Poliča.(op.518).

Njemu je konec junija pisala tudi Vazzazova, in sicer o težavah s statistiko. Največ so jih imeli v Mostah, kjer so se s partijo sporazumeli, da bodo najprej napravili statistiko, koliko sokolov je povezanih z OF, o nepovezanih oziroma tistih, ki so povezani samo v društvu, in o nasprotnikih OF. Ko pa je imel Pustišek sestanek z moščanskimi sokoli in predstavnikom KPS Leopoldom Kresetom, je bil "skoro osamljen in celo naši so bili proti Salv. (Repičevemu, op.

avt.) predlogu". Na tem sestanku so se zbrali vodilni ljubljanski sokoli v OF in zagovarjali stališče o statistiki, ker se je "med našimi sokoli pojavilo mnenje, da hočejo sokole popolnoma odpraviti in so odločno proti temu. Grogov (Kresetov, op.avt.) predlog: da se ne bi Sokoli sploh ne več sestajali v nobeni obliki, eventualno kdaj glede sredine". Vazzazova je predlagala, da bi okrožni sokolski odbor vključili v rajon center, kjer bi bil eden izmed članov tudi član rajonskega odbora OF, tako bi zadostili predlogu Mire Tomšič, da "ne bi bilo nobenega odbora, ki ne bi bil v stiku s fronto s terenom in ne bi prišlo direktive od obeh strani (to je od odborov OF in po sokolski liniji, op.avt.)". Sokolsko pomoč, ki je delovala neodvisno, so nameravali vključiti v SNP, vendar je menila, da bo višina zbranih prispevkov padla, ker so mnogi dajali prispevke neposredno za znance ali pa za OF in sokole. Glede vstopa posameznih sokolov v partijo pa vodstvo ljubljanskih sokolov ni imelo pripomb (op.519).

Viktor Repič, član poverjenišva izvršnega odbora OF za Ljubljano, in Zoran Polič, ki je bil že več kot mesec dni v partizanih, sta se tudi julija in avgusta stalno dopisovala in med drugim obravavla tudi Izjavo in medsebojne odnose predvsem s komunisti, pri čemer pa sta ugotovitve, ki naj bi bile zaupne, šifrirala. Repič je pri sokolih, ki so bili vključeni v KPJ ali SKOJ in pri tistih, ki niso bili močnejše navezani na "sokolsko skupnost", opazal da imajo na odnose in sodelovanje z OF drugačne poglede kot sokoli, ki jim je bila "sokolska skupnost še vedno živa in trdna". Niso hoteli več posebne povezave po sokolski liniji in "niti ne samo izključno delo med sokoli in nacionalno sredino". Poleg tega so se po razgovorih med sokoli in KPS razširile govornice o razpustu sokolske linije in njeni nepotrebnosti (op.520).

Polič je pisal Repiču, da so predstavniki sokolov v vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja menili, da je delovanje sokolov v Ljubljani popolnoma pravilno, predvsem kar zadeva njihovo linijsko delovanje. Da pa bi pospešili sodelovanje z OF, so predvideli, da bodo sokolska društva čim tesneje vključili v celotno gibanje in da bi imela rajonska vodstva OF popoln pregled nad društvenim življenjem in s tem na razpolago potrebne ljudi. Pri vztrajanju na linijski usmeritvi pri ljubljanskem partijskem vodstvu niso imeli nobenega razumevanja, predvsem ne pri Miri Tomšič, ki je dobila navodila, naj sicer od sokolov ne zahteva propagiranje za KPS. Vendar pa so morali tudi sokoli razlagati "stvar v smislu Izjave" (op.521).

Po izkrcanju zaveznikov na Siciliji je Polič naročal ljubljanskim sokolom, da je predvsem pomembna "popolna enotnost in popolno soglasje v vseh stvareh. Nastopila je doba, ko bo marsikdo hotel zapeljati predvsem vašo stvar na stranski tir, češ, sedaj pa ni potrebno več sodelovanje, ker bo itak konec, krenimo svojo pot. Ravno sedaj pa je sodelovanje najbolj potrebno, ker bo z zlomom nastopil čas gradnje in ravno v tem bodo še silna nasprotovanja reakcije, da to premagamo bo potrebno namreč še večje zlitje kot pa doslej".

Ko je Lidija Šentjunc prišla na osvobojeno ozemlje, se je Polič pogovarjal z njo, predvsem o omenjenih vprašanjih in skušal ugotoviti, "kje so vzroki težav, ki nastajajo glede odnosov", in ugotovil, da pri Šentjurčevi ni bilo nobenega nasprotovanja sokolom. Poudaril je, da se strinja z njenim mišljenjem o sokolih tudi Tomšičeva. Nato se Polič vprašuje: "Kje je torej hiba? Mislim, da samo v enem dejstvu, ki ga je Jože (Lidija Šentjunc op.avt.) tudi poudarila, da sta bili namreč proti temu, da bi tudi ostali skupinski predstavniki posečali naše družstvene sestanke. Soča (Mira Tomšič, op.avt.) je to zahtevala kot dokaz popolne vključitve, vi pa ste se upirali, ker ste smatrali to za poseg v svojo samostojnost. (Jaz bom vse izvajal iz tega, če sem seveda zgrešil mi sporoči in pokaži pravi vzrok). Če je stanje res takšno in je to vzrok, ste imeli obji napak. Soča, ker je zahtevo tako postavila kot da bi šele to bil dokaz iskrenosti in da se v nasprotnem primeru snuje nekaj čisto izven okvira OF, vi pa ker ste smatrali obisk enega in druge skupine kot poseg v svobodno delo in odločanje. Mislim, da mi boš priznal, da pri zavestnem delovanju in ocenjevanju izgubiš le toliko svobode, kolikor si je sam pripravljen dati. Zato te stvari ne smete tako postavljati. Gотовo se še spomniš, da sem jaz rekel Vlasti (Miri Tomšič, op.avt.), naj pridejo tudi na naš sestanek, če se zanimajo. Če torej sedaj čutijo to potrebo in sicer kdorkoli, morate vi to samo pozdraviti. Seveda vam nobeden teh obiskovalcev ne more ničesar diktirati glede vaših notranjih zadev. Kar pa se tiče skupnih zadev, pa je popolnoma jasno, če je prišel v svojstvu nadrejenega OF organa (torej tistega, kateremu ste sedaj društva podredili glede poslovanja v OF zadevah), da ima polno pravico podajati potrebne direktive in nalagati izvedbo sklepov, ki ste jih vi predhodno sprejeli (mislim poverjeništvu ali okrožje). Samo tako si jaz predstavljam pravilno funkcioniranje celotnega društva v okvirju OF. Priznam sicer, da celoten položaj za tako vključitev društev še ni dozorel (mislim neposredno na rajone) v društvih samih, toda zunanji dogodki silijo, da stvar pospešite. Gre torej zato, da vi kot Sokoli ničesar ne izgubite, da postanete popolni OF (in to celotna društva brez izjeme) in da dosežete popolno skladje v celotnem delovanju. Če boste torej obdržali svoje delo na dosedanji višini, mislim, da se vam ni treba bati nobenega obiska. Odnosi pa morajo biti seveda postavljeni tako kakor poudarjam gori in je zato vaša naloga, da vsak poizkus kakršnegakoli diktata tako v kali preprečite. Ne vem ali sem bil v gornjih izvajanjih dovolj jasen, upam pa, da boste sigurno zadeli pravi način. Prosim te pa vsekakor, da mi takoj sporočaš vse težave, ki bi se še rodile. Želel bi, da čim preje steče stvar v popolnem soglasju. Poudaril bi pa še eno nevarnost, ki bi vas lahko zapeljala. Nikdar ne smete imeti pred očmi samo ozki okvir sedanjega društva in to neka-ko ljubosumno čuvati. Ti dobro veš kako sva govorila o bodoči ureditvi tega dela. In če naj takrat zajame tako širino, morate vi že danes pokazati razumevanje za tak obseg in se res intenzivno udeleževati celotnega dela. Samo tako bodo društva res v okviru celote in ne bodo šla neko svojo pot, kar je danes silno važno" (op.522).

Na vse to je Repič odgovoril, da je razčiščevanje med KPS in sokoli v mestu pri nekaterih povzročilo odpor, vendar so zatem vse to zgladili. Tomšičeva je predlagala, da sokoli v mestu ne bi več uporabljali izraza sokolska linija in Repič je odgovoril, da jim to ni nikdar povzročalo kakih posebnih problemov. Na enem prvih sestankov s predstavniki KPS so se sokoli res branili, da bi "hodili rajonski delegati na društvene sestanke, to pa ne radi tega, ker bi mi to smatrali za poseg v svobodno odločanje, ampak, ker smo se bali, da ne bodo smatrala tega za sodelovanje, ampak za kontrolo, ker bi seveda dela ne pospešilo, ampak celo oviralo. Že tekom par dni pa smo te pomisleke zavrli in bili pripravljeni povezati društva na tak način" (op.523).

V šifriranem delu sporočila je Polič obvestil Pustiška, da je pri KPS "jasno, da ne zaupajo, vedo, da niso popolnoma dorasli, ker imajo v Ljubljani samo drugovrstne ljudi in zato hočejo s takimi metodami nadoknaditi ostale pomanjkljivosti in vam na tak način preprečiti kakšna stranpota. Ljudje, ki so v Ljubljani ne morejo razumeti, kaj mi hočemo in zato boste mogli stvar urediti samo z lastno uvidevnostjo in s svojimi pravilnimi stališči. Uvideti morajo, da mi nimamo nobene lastne poti. Hočemo pa po svoji poti brez pritiska pripeljati ljudi v novo skupnost v kateri ne bo več delitev po skupinah ampak res odkrito sodelovanje in to predvsem s partijo". Glede govoric o razpustu sokolstva pa je menil, da izhajajo "iz mihailovičevske kuhinje" in da noben diletant v KPS ne bi izjavil takšne neumnosti na terenu. Glede povezovanja sokolskih društev z OF pa se je strinjal z Repičem, da "tvorijo po društvih glavni odbor načelnik, rajonski zastopnik in še eden. Na ta sestanek lahko prihajajo tudi ostali rajonski zastopniki. Tako je društvo popolnoma vezano na rajon." Podobno organizacijo naj bi imeli tudi v okrožju (op.524).

V naslednjem pismu je Polič navedel, da so komunisti sami ugotovili, da stališče Mira Tomšič in Leopolda Kreseta ni bilo pravilno, ker "so zahtevali od vas popolno podreitev v tem smislu, da morate popustiti v svojih stvareh odločanja njim. Obveljala je teza, kakor sem jo zagovarjal v predhodnem razgovorih s Partijci, da ste namreč v svojem delu popolnoma samostojni. Partijci pa se morajo smatrati na naših sestankih kot gostje, ki so prišli, da pomagajo k čim boljšemu stiku". Ko je še nadalje navajal sklepe sestanka izvršnega odbora OF, je grajal tudi sokole v Ljubljani, da so preveč malenkostni, da se preveč ukvarjajo z Izjavo in da preveč pozabljajo na druge probleme. Avgusta 1943 pa jih je pozival samo k enotnemu delovanju za OF, sodelovanju s partijo in k dejavnostim v zvezi s kapitulacijo Italije v mestu, predvsem predvideno množično mobilizacijo (op.525).

Šentjurčeva se je pritoževala, da so zahteve aktivistov krščanskosocialistične skupine prevelike, take, "kot bi imeli milijone. Sploh so pri teh konkretnih stvareh /denar, intendantca, LP/ naravnost nemogoči. Sedaj jim gre res samo še za kontrolo. Samo po sebi pa je razumljivo, da delamo mi", to je komunisti. V zvezi s SNP pa je menila, da je ta dejavnost "rokodelstvo", pri katerem imajo "koman-

do" krščanski socialisti in da so partijke kot "koklje in se pustijo komandirati tako daleč, da garajo za njihove, na naše pa pozabljajo". Zato se je bolj posvetila kontroli SNP (op.526).

Maja 1943 je Franček Majcen, predstavnik krščanskih socialistov v frontnem poverjeništvu, lahko poročal, da so Izjavo vsi aktivisti njegove skupine v celoti sprejeli in da so vsi načelni in praktični razlogi proti temu odpadli. Vendar pa je kljub temu "čutil, da so se nekje na dnu srca ohranili pomisleki, ki bodo do konca motili enotnost in iskreno tovarištvo aktivistov OF". Menil je, da je to človeško vzeto skoraj nujno in da se bo pomisleke dalo odstraniti z medsebojnim tovariškim zblizanjem in v nesebičnem delu za OF (op.527).

Zatem, ko so se po Majcnovi dejavnosti krščansko socialistični aktivisti prijazni-li z Izjavo, je pri njih julija 1943 nastalo "razburjenje zaradi verjetnega sektašenja naših v arestu proti aretiranim KS (krščanskim socialistom, op. avt.) v arestu". Tomšičeva je poročala, da proti Majcnu "vstaja opozicija", ki jo vodi Stanko Osterc, ki "zbira različne slabe užaljene elemente in ima tudi stik s sredino. Podpirata tudi Savo (Toman, op.avt.) in Al. (Tomanova, op.avt.) iz aresta. Franček bi za enkrat rad rešil zadevo sam z nami in ne misli pisati ven" (op.528).

Majcen je o Izjavi pisal Janezu Stanovniku, vendar dokaj splošno, češ da je v meščanskem okolju težje z njenim sprejetjem kot zunaj. Junija 1943 so rešili tudi nekatere nesporazume s sokoli. Pisal mu je tudi da tisti, ki imajo najtesnejši stik s terenom, najbolj razumejo potrebo po najtesnejši spojitvi temeljnih skupin v OF in dodaja: "Res pa je, da smo se sedaj šele načelno sporazumeli in da bomo pri konkretnem delu naleteli še na mnogo zlasti organizacijskih težav, katerim bomo morali zlasti mi odpomoči" (op.529).

Istega meseca je izvršni odbor OF pisal svojemu poverjeništvu v Ljubljani, naj se na temelju Izjave vztrajno zavzem za enotnost aktivistov OF. In nadaljuje: "Zavedajte se, da OF v sedanjem odločilnem in končnem obdobju nikakor ne bi bila v stanju izbojevati in ohraniti enotnost narodnih množic ter sedanjo linijsko širino, če ne bi bilo izjave in tiste enotnosti v aktivu OF, kakršna lahko nastane in se utrjuje na podlagi Izjave" (op.530).

O uresničevanju Izjave v mestu so se člani izvršnega odbora OF pogovarjali tudi z Lidijo Šentjunc in na podlagi tega so pisali v Ljubljano, naj se nikaar preveč ne ukvarjajo z njo (op.531).

Toda dan pred tem, 20. julija 1943, je pisal Vladimir Krivic, da se je v mestu pri krščanskih socialistih pojavila cela skupina, nezadovoljna z Izjavo, in da tudi vodilni sokoli naenkrat ne morejo razumeti nobene točke, "kakor da niso sploh ničesar o njej slišali" in zaključil, da so s sokolsko pomočjo in društvu "praktično tam kjer so bili" (op.532).

Verjetno so zadnjič govorili o sprejetju Izjave v Ljubljani na sestanku izvršnega odbora OF 30. avgusta 1943, ko je Franček Majcen ustno poročal o razmerjih v Ljubljani. Sprejeli so sklep o "poglobitvi medsebojnih odnosov" in da morajo "s

tistimi krščansko socialističnimi aktivisti, ki še niso na pozicijah Izjave voditi posebne razgovore" (op.533).

F. NEKATERI PRIMERI ŽIVLJENJA V ILEGALI

Aktivisti OF v mestu, ki so morali zaradi tega, ker jih je iskala italijanska policija, skrivati, so imenovali ilegalci. Njihovo število se je neprestano povečevalo, kljub temu, da so mnogi odhajali iz mesta v partizane.

Leta 1941 tistih, ki so šli v ilegalo, niso čakala niti pripravljena stanovanja niti kolikor toliko urejena prehrana. "Vsak si je moral pomagati kot si je vedel in znal... Ilegalc brez varnega zavetja se je počutil kot da ne bi imel tal pod nogami, kar je vplivalo tudi na zbranost in na njegovo delo". Posebej pa se je njihov položaj zaostрил potem, ko je aprila 1942 visoki komisar Ljubljanske pokrajine izdal odredbo, s katero je prepovedal, da bi kdorkoli katerokoli osebo sprejel na prenočevanje. Ilegalci so bili razpeti med skrbjo za to, da jih niso aretirali med množičnimi preiskavami, racijami, blokadami in policijskimi urami in med delom za odporiško gibanje. Posebej v "sumljivih" delih mesta, v Šiški, Mostah in na Prulah so Italijani našte metode ponavljali več dni zaporedoma. Kot se nekateri spominjajo, so se reševali z iznajdljivostjo, hladnokrvnostjo, pa tudi sreča je bila večkrat na njihovi strani. Mnogi so se izmuznili aretaciji tako, da so se zavlekli v kanal, v dimnik, zakopali v premog, drva in podobno. Nekdo se je rešil pred zasledovalci tako, da je zlezal v zakurjeno peč v tovarni, ki je imela neki manj vroči del in ga kljub dvakratni preiskavi niso mogli odkriti. Skrivališča so bila zgrajena le za centralno vodstvo ter za najvažnejše tiskarske in varnostnoobveščevalne potrebe. Poleg tega je bil ves okrožni in rajonski kader skoraj od jutranje do večerne policijske ure skoraj ves dan na cesti, na sestankih in akcijah. "Gibali smo se po mestu največ z bicikli, dokler jih niso prepovedali, izogibali pa smo se, kolikor se je dalo, centru mesta, oziroma tistih delov mesta, kjer so te najbolj poznali. Važno je bilo mirno obnašanje na cesti, solidna obleka ter često menjanje prenočišča; to poslednje je bilo najvažnejše, ker se nas pri belem dnevu in neposredno niso upali lotiti, zlasti ne domači izdajalci, ki so vedeli, kaj jih potem čaka". Kot nadalje piše Krivic, je sam doživel nekaj takih srečanj s Cirilom Žebotom in drugimi, ki jih je poznal že izpred vojne, in sicer z univerze, kjer so bili politični nasprotniki.

Za pravočasno menjanje stanovanj, v katerih so prenočevali ilegalci in od katerih so bila nekatera izdana, je bila predvsem pomembna dobra organizacija obveščevalne službe. "Neštetokrat so te znani ali neznani obveščevalci prestregli in obvestili zvečer tik pred policijsko uro, ko si bil na poti v izdano stanovanje. Taka obveščevalna 'zaseda' je bila prijetno presenečenje, pa tudi neprijetno, ker je bilo često na hitro najti zvečer novo prenočišče". Zasledovanjem so se poskušali izogniti tudi tako, da so vstopali v hiše, ki so imele dva izhoda. Če pa so jih prijeli domači nasprotniki OF so poskušali na različne načine obvestiti druge.

Ko so v Šiški aretirali Vido Kastarin, so jo s tramvajem odpeljali do Tromostovja. Takrat je srečala svojega profesorja in mu rekla "Gospod doktor, danes me ne bo na predavanju, ker so me aretirali, se opravičujem".

Člani okrožnega vodstva, tako partije kot OF so imeli vsak dan stike z vsakim rajonskim komitejem oziroma rajonskim odborom OF. Aktivisti so morali na kratko poročati o doseženih rezultatih in nastalih problemih. Za primere uličnih aretacij so imeli tudi odlično ponarejene legitimacije in nekajkrat se je celo zgodilo, da so imeli zaradi "neverjetne ekspeditivnosti" ilegalci v rokah nove dokumente na novih obrazcih celo prej, preden so jih začeli izdajati za to pristojni organi. Za svoje potrebe so dobivali denarno podporo, prehranjevali pa so se po posameznih stanovanjih ali v nekaterih gostinskih lokalih. Vendar pa tudi ta stvar ni bila preprosta, ker so Italijani uvedli živilske nakaznice, s katerimi so racionalizirali nakup živil za posamezno osebo. Preskrbo ilegalcev so reševali tako, da so ilegalne tiskarne tiskale tudi ponarejene živilske nakaznice s katerimi so dobivali pri trgovcih živila, pri gostincih, ki so bili naklonjeni OF pa dnevne obroke. Organizacija odpora pa je imela zveze tudi pri slovenskih uradnikih na legalnih upravnih inštitucijah. Zlasti so bile pomembne te, vsaj kar zadeva varnost ilegalcev in njihovo preskrbo, pri preskrbovalnem uradu, odseku na domovnice in anagrafskem uradu. Pri prvem so dajali za OF originalne živilske nakaznice in prevzemali ponarjene ter jih prežigosali tako, da ni bila vidna razlika med originalnimi in ponarejenimi. Pri odseku za domovnice pa so izdajali lažna potrdila o bivanju, na podlagi katerih so si ilegalci lahko preskrbeli osebne izkaznice za varno gibanje po mestu. Na anagrafskem uradu so vpisovali podatke, ki so skrili lažno identiteto ilegalcev če so jih preverjali.

"Delovni dan" ilegalcev je običajno trajal od zore, od osme ure pa do večera, do policijske ure. Večino dneva so se gibali po mestu. Tako je imela Mira Tomšič največ kontaktov z aktivisti OF, ilegalci ali pollegalci na cesti, ob točno dogovorjenem času. Tako je v enem dnevu obšla vse mesto, od Šiške, Bežigrada, centra, mestnega predela Most do Viča in pri tem ni uporabljala odvečnih poti. Vedno je hodila peš, nikoli pa se ni vozila s tramvajem, čeprav je imela pri sebi vedno stalno vozovnico s fotografijo. To pa zaradi tega, da je bila njena identiteta ob preverjanju podatkov ob blokadah posameznih mestnih predelov še bolj izkazana, seveda ob ponarjeni osebni izkaznici. Če ni imela pri sebi obremenilnega materiala se racijam oziroma preverjanju identitete ni izogibala, ker je zaupala ponarjenim dokumentom. Če pa je zaslutila ali uvidela, da je konec ulice blokiran, je vstopila v prvo hišo. Če je imela pri sebi, na primer Slovenskega poročevalca ali druge prepovedane tiske, jih je zmetala v poštne nabiralnike, počakala, izstopila iz hiše in nato odšla v nasprotno smer od koder je prišla. Ob slutnji raciji se ni nikoli na cesti obrnila in na hitro pobegnila. Za varnejše gibanje po mestu je bilo pomembno tudi nevpadljivo obnašanje, elegantna obleka, ki pa ni smela vzbujati pozornosti in drobne komuflaže, npr. za ženske pobarvane lase ali za moške brada. Mira Tomšič ni imela posebnih skrivališč za ilegalno pošto, razen dvojnega predala v torbici. "Urnika" sestankov si ni nikoli

zapisovala, pač pa si je morala vse zapomniti. Ni pa imela vedno istih poti, oziroma je občasno namerno katero izpustila. Enkrat ali dvakrat na dan se je sestajala s kurirkami. Frontna in partijska sporočila z rajonov je zbirala okrožna kurirka. Med člani partijskega poverjeništvu pa je vzdrževala zveze posebno kurirka, kajti člani so se sestajali enkrat na teden ali deset dni. Frontno poverjeništvu pa še bolj predko. Enkrat na dan je kosila, vendar nikdar v kakšnem lokalu, pač pa pri različnih družinah v mestu, ki so v ta namen dobivale živilske nakaznice, večerjala pa vedno tam, kjer je prenočevala.

6. SKLEP ČETRTEGA POGLAVJA

Tako imenovane božične racije v mestu niso bistveno prizadele organizacije OF, vsaj vodstvenega kadra ne, razen nekaj aretacij članov partije in krščanskih socialistov, vendar tudi niso bile "zmaga" OF, kot je zapisal Kardelj. Res pa so pomenile nekakšno prelomnico, ker se je vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem začelo zavedati, da Ljubljana ne bo mogla opraviti vseh nalog, ki so jih zastavljali njeni organizaciji odpora. Do tedaj je bila središče centralne tehnike KPS in propagandne dejavnosti in zato je vodstvo pričelo razmišljati o selitvi teh dveh pomembnih sektorjev iz mesta, od koder so od jeseni dalje uspeli spraviti ves nabrani material za partizane tako, da niso imeli več nikakršnih zalog.

Po omenjenih racijah so se pričele množične demonstracije za izpust zapornikov in internirancev oziroma omilitev težkih razmer v ječah in taboriščih, ki niso pojenjale vse do italijanske kapitulacije. Pri tem ne smemo prezreti dejstva, da je v skladu z italijanskimi porazi na bojiščih poleg rastoče moči OF opuščal tudi okupacijski teror. Poleg utrjevanja organizacije so se izboljšali tudi odnosi v vodstvu, ker je popustil psihični pritisk, na kar je vplivalo tudi bivanje Kardelja in Kidriča v mestu. Dejavnost med sredino je postala tudi stalnica partijske dejavnosti, za kar je skrbela Mira Tomšič. Njena dejavnost je poleg vzdrževanja stikov s člani vrhovnega plenuma OF, ki so predstavljali skupine, vključene v OF, temeljila na pridobivanju oziroma širitvi organizacije med posameznimi poklicnimi skupinami, v bivših društvih in ustanovah, ki so jih, razen redkih izjem doslej, vse od srede 1942 zanemarjali, in omenjene organizacije OF, kjer so pač bile, prepuščali same sebi. V letu 1943 pa so veliko škodo OF v mestu povzročali vdori v organizacijo: neposredne izdaje Ferdinanda Robide, ki je prizadejal, ne samo komunistične organizacije, temveč tudi vodstvo krščanskosocialistične skupine v mestu; uboj vodje narodne zaščite v centru mesta Slavka Gabranje, pri katerem so našli spisek zaščitnikov; zajetje kurirke okrožnega sekretarja, ki je prizadela predvsem tehnični sektor dejavnosti in lokalni vdor na Viču, ki je dobil epilog v t.i. Bogomilinem procesu.

Ljubljansko partijsko vodstvo pa je skrbela tudi prava afera z denarjem, ki ga je za rešitev Lovra Kuharja zbiral Ivan Levar. Zadevo so rešili s pomočjo izvršnega odbora OF, ki je Levarju dokončno vzel vsa pooblastila za zbiranje denarja

preko finančno-gospodarskega odbora OF. Tudi zaradi tega so združili te odbore z odbori OF, da bi članom prvih omogočili tudi politično delovanje.

Že pred sprejetjem Dolomitske izjave se je ljubljansko partijsko vodstvo ukvarjalo s pritožbami krščanskih socialistov. Ti so partiji očitali, da jih zapostavlja pri urejanju Slovenskega poročevalca, kjer so jim celo brez njihove vednosti popravljali in cenzurirali članke, nadalje vdore v organizacijo OF, predvsem po tehnični liniji, kar je bilo tiste čase zares aktualno in ki so posledično pripeljali tudi do aretacij vodstva krščanskih socialistov za Ljubljano, slabosti v obveščevalni službi ter sektašenja in prevzemanje vodilnih položajev v partijske roke prav povsod.

Partijsko vodstvo pa jim je odgovarjalo, da o nekaterih pojavih, predvsem pri tehniki, ne morejo soditi, ker je to preveč pomembna in njim nepoznana stvar, da ponekje samo nadzorujejo dejavnost, delati pa morajo komunisti in da se v skladu s tem potegujejo predvsem za vodilne politične položaje in da se otepijo neposrednega dela. Načelo enakomernega zastopstva temeljnih skupin v odborih OF se ni več dosledno upoštevalo in po podpisu Dolomitske izjave so pričeli sestavljati odbore OF, najprej rajonske, nato pa še okrožnega tako, da so bili člani vodje posameznih sektorjev dejavnosti. Vodilni krščanski socialisti v mestu so bili aretirani kmalu po sprejetju Dolomitske izjave. V mestu je tako med njimi kot med sokoli pred tem prevladovalo mnenje, da kolikor močnejše bodo temeljne skupine, toliko močnejša bo OF kot celota, kar se je skladalo s temeljnimi usmeritvami OF, ki pa so se po sprejetju Dolomitske izjave korenito spremenila. Čeprav so v mestu tudi vodilni partijci pričakovali, da bo v poverjeništvu namesto aretiranih Toneta Tomana in Staneta Kovača imenovan Fedor Košir, je izvršni odbor OF sklenil drugače in v mesto poslal Frančka Majcna, ki je prepričljivo razlagal določila Dolomitske izjave tako, da z njenim sprejetjem med krščanskimi socialisti ni bilo težav. Pokazale pa so se povsem nepričakovano pri sokolih, pa ne zaradi nasprotovanja KPS, pač pa bolj zaradi ljubosumnega čuvanja svoje organizacije, na katero so bili očitno zelo navezani in niso hoteli, da bi se dokončno "utopila" v OF. Od krščanskih socialistov je Dolomitski izjavi nasprotovala skupina, ki je bila v zaporu, predvsem ukinitvi pravice do lastnega političnega organiziranja, z utemeljitvijo, da se KPS boji resnega revolucionarnega tekmeča in da je porabila veliko sil za graditev lastne močne politične stranke, a oni so zaradi idealizma in notranje prepričanosti in ne zaradi disciplinske vezanosti gradili za OF. Končno so se do poletja 1943 tako krščanski socialisti kot sokoli po prizadevanjih posameznih članov izvršnega odbora OF sprijaznili s stališči Dolomitske izjave o oblikovanju enotne organizacije pod vodstvom KPS. Tako mestno vodstvo partije kot slovensko vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja s samo organizacijo odborov OF, ki so postali "nova koalicija" različnih sektorjev dejavnosti, nista bila zadovoljna, vendar so jo, z redkimi izjemami, npr. vključitvijo v OF oziroma razpustom finančno-gospodarskih odborov in kasneje Narodne zaščite, ohranili vse do kapitulacije Italije.

Sklenem lahko z mislijo, da se je OF po težkih udarcih leta 1942 v naslednjem letu, kljub opisanim pomanjkljivostim in težavam okrepila, v opisanih razmerah izpolnila svoje naloge do odpora v mestu in drugod na Slovenskem, "prekalila" mnoge svoje aktiviste, ki so po kapitulaciji Italije odšli iz mesta, in se skupaj s tistimi, ki so prišli iz taborišč, vključili v partizanske enote, službe in politično dejavnost drugod na Slovenskem in s svojimi ljubljanskimi izkušnjami pripomogli k nadaljnjemu razvoju narodnoosvobodilnega gibanja. V mestu pa so pustili maloštevilno jedro aktivistov, ki so vodili odpor v mestu tudi v naslednjem obdobju, v času nemške okupacije.

SKLEPNE UGOTOVITVE

Po ustanovitvi Protiimperialistične fronte so v tej organizaciji oziroma gibanju poudarjali predvsem zavračanje vseh imperializmov, tako tistih držav, ki so okupirale in razdelile slovensko ozemlje, kot držav, ki so bile s temi v vojni in torej naravni in dejanski zavezniki. Hkrati so poudarjali avantgardnost proletariata in povezanost s Sovjetsko zvezo, ki do takrat ni bila v vojni. Za poraz v aprilski vojni in razpad države so obtoževali izključno domačo kapitalistično gospodo in na podlagi tega so zahtevali obračun s prejšnjimi oblastniki. Na tej osnovi so se vodstva ustanovnih skupin tesneje povezala oziroma nadaljevala sodelovanje izpred vojne ter vsaka po svoji liniji širilo organizacijo. V programskem smislu je vodstvo KPS predlagalo tudi prvi skupini program v šestih točkah z naslovom Gesla našega osvobodilnega boja, ki sta ga ostali dve skupini v celoti sprejeli. Nad vsebino proglasov, oziroma pravilno, KPS odgovarjajočo politično linijo, je bedel Edvard Kardelj, ki je bil predvsem pozoren do poudarjanja vodilne vloge Sovjetske zveze.

Negotove razmere po okupaciji so zahtevale hitro ukrepanje. Pri tem je bil daleč najbolj dejaven Kidrič, vsaj v vrstah KPS. Hitra rast organizacije in vključevanje številnih skupin in posameznikov je bil rezultat njegove široke razgledanosti, prepričljivosti in zmožnosti približevanja drugače mislečim, nevsiljivega vodenja dialoga z njimi in ne zahtevanje slepe pokorščine. Do napada Nemčije in njenih zaveznic na Sovjetsko zvezo so zbirali orožje in se le dogovarjali o konkretni organizaciji oboroženega odpora proti okupatorjem.

Toda obroženih akcij proti okupatorjem s te strani do tedaj ni bilo. Po napadu na Sovjetsko zvezo pa je organizacija, ne samo, da je spremenila ime v Osvobodilno fronto slovenskega naroda, začela propagirati in izvajati oborožen odpor, čeprav je naletela tudi na nerazumevanje in nepripravljenost ne samo pri članih krščanskosocialistične in sokolske skupine, temveč tudi med člani KPS, ki so se morali po navodilih svojega vodstva umakniti v ilegalo. KPS je bila med vsemi ustanovnimi skupinami najboljše organizirana. Člani so bili disciplinsko tesno navezani na svoje vodstvo. V skupini organizacij OF so dobili vpogled v dejavnost in kadrovsko sestavo drugih dveh skupin, njima pa niso dopustili istega, predvsem pa ne vpogleda v tehniko in ostale "specialne sektorje". V odbore OF komunisti v začetku niso vsiljevali svojih ljudi. Dogovorjeno je bilo, da bodo v rajonskih in okrožnih odborih OF zastopani predstavniki vseh temeljnih skupin. V začetku je bilo njihovo sodelovanje res enakopravno. Toda kasneje, proti

koncu leta 1941 pa so pri predstavnikih komunistov začele kazati tendence samostojnega vodenja. Prvič so o organiziranosti OF podrobneje pisali septembra 1941 in od odborov OF zahtevali dejansko akcijo, "brez odvečnih diskusij in priprav za bodočnost", zbiranje narodnega davka, posojila svobode, raznih potrebščin za partizane ter boj proti nasprotnikom OF zunaj organizacije kot tudi v lastnih vrstah. Vse te zahteve so bile posledica sklepov septembrskega zasedanja vrhovnega plenuma OF, ki je takrat prevzel funkcijo Slovenskega narodnoosvobodilnega odbora kot najvišjega predstavništva nastajajoče ljudske oblasti.

Poleg tega, da je bilo v mestu osrednje vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja, je to za Ljubljano z okolico junija 1941 imenovalo še lokalno vodstvo OF. Člani okrožnega frontnega odbora so bili komunist Vladimir Krivic, sokol Lojze Lubej in krščanski socialist Vilko Pitako. Poleg tega pa je bil ustanovljen tudi odbor OF za ožje urbano mestno območje, v katerem so bili komunist Jože Moškrič, sokol Zoran Polič in krščanski socialist dr. Aleš Stanovnik. Mestni odbor OF je kasneje, po obžičenju mesta, prevzel naloge okrožnega odbora OF za obžičeno mesto, ker se je ljubljansko okrožje zatem razdelilo na dve, notranje in zunanje. V prvem so bili naslednji rajonski odbori OF: Moste, Vič, Šiška, Bežigrad, Trnovo in rajoni, ki so nastali po razdelitvi mestnega rajona na manjše: Gradišče, Kolodvor, Šempeter, Center, Poljane in Železnica, v drugem pa zunanji rajon Vič, Polje, Dobrunje, Barje, Ježica, Dravlje ter Horjul, ki pa se je aprila 1942 priključil vrhniškemu okrožju.

Poleg teritorialne razdelitve oziroma organiziranosti, od hišnih do okrožnega odbora OF, so bili tudi matični odbori OF za posamezne ustanove in poklicne skupine kot tudi odbori OF v tovarnah, ki so pozneje prerasli v odbore DE. S pritegnitvijo dela srednjih slojev, obrtnikov in njihovih uslužbencev, trgovcev in majhnih tovarnarjev, uslužbencev ustanov, od železnice, ki je zaradi svoje pomembnosti dobila organizacijsko raven rajona in s tem neposredno povezavo z okrožnim vodstvom, do uslužbencev visokega komisariata, je OF uspelo v pretežni meri odtegniti vplivu svojih nasprotnikov prav tiste družbene skupine, na katere so ti najbolj računali. Poleg tega se je s tem povečal tudi dotok materialnih in denarnih sredstev.

Naraščajoča in očitna moč OF je vzpodbudila okupatorjevo reakcijo, najprej z obžičenjem mesta, čemur so nato sledile še racije, odgoni v zapore in koncentracijska taborišča v Italijo ter nazadnje še najhujša oblika terorja, streljanje talcev, kar je pospešilo odhod vodstva na osvobojeno ozemlje, ki je nastajalo na Dolenjskem in Notranjskem. Ko je bilo vodstvo zunaj žice, v Polju, je pooblastilo Kardelja naj skrbi za organizacijo v mestu. Ko pa je 3. julija 1942 še ta odšel iz mesta, je imenoval poverjenišтво centralnega komiteja KPS, v katerem sta bila Vladimir Krivic in Lidija Šentjunc. Zatem je bilo ustanovljeno še frontno poverjenišтво, v katerem so bili predstavniki treh ustanovnih skupin: KPS, sokolov in krščanskih socialistov. Organizacija v rajonih v obžičenem delu je bila dokaj trdna in se je kljub aretacijam in odhodom v partizane neprestano obnavljala. V

zunanjem okrožju pa je bila slabša predvsem zaradi neusklajenosti delovanja s precejšnjo mero sektašenja članov KPS predvsem do krščanskih socialistov. To je bilo toliko slabše, ker so imeli v teh rajonih močan vpliv domači nasprotniki OF z močnimi postojankami. Gibanje aktivistov v zunanjem okrožju je tako postalo skoraj nemogoče, zato je izvršni odbor OF sklenil, da bo to okrožje ukinil, svojemu poverjeništvu pa naročil, naj te rajone prevzamejo oni skupaj z okrožnim odborom OF za obžičeni del. Kasneje pa so jih postopoma priključili vrhniškemu in grosupeljskemu okrožju.

Ne samo v okolici, pač pa tudi v mestu, so postajale razmere za delovanje OF in drugih organizacij odpora v drugi polovici leta 1942 vse težje predvsem zaradi informacij o uspešnem poteku velike italijanske ofenzive proti partizanom na Dolenjskem in Notranjskem, pripovedi partizanskih ubežnikov o zlomu partizanske vojske in s tem v zvezi porasta vpliva MVAC, t.i.bele garde, tudi v Ljubljani. Ljubljano partijsko vodstvo je menilo, da bi morali, glede na poslabšanje razmer, okrepiti partijsko disciplino, izločiti vse "nesolidne elemente" in začeti nadzirati vse sektorje dela, vključno z OF.

Avgustu 1942 je bil položaj za OF v mestu dokaj znosen, razen pri ustanovah in posameznih poklicnih skupinah, ker so na visokem komisariatu, Mestni občini ljubljanski, med zdravniki, odvetniki in kulturniki aretirali več vodilnih aktivistov OF. Zato je vodstvo odpora v Ljubljani s tamkajšnjimi organizacijami OF vzpostavilo neposredne stike, tudi zaradi tega, ker je sprevidelo, da so bila nekatera rajonska vodstva nedorasla takim nalogam. To se je kazalo predvsem v kampanji proti beli gardi v nekaterih središčnih rajonih, kjer so imeli mladi aktivisti povsem "kaplarski" odnos pri razlagi posameznih problemov in so zato prišli navzkriž z izobraženstvom, ki je bilo tu najmočnejše zastopano. Vodstvo je tudi obžalovalo razpustitve obrtniških in trgovskih matičnih odborov OF, ker je tudi zaradi tega organizaciji grozilo popolno pomanjkanje denarnih in tudi materialnih sredstev, tako za ilegalce kot za podpre internirancem, zapornikom in družinskim članom tistih, ki so iz mesta odšli v partizane. Vrzeli v organizaciji so nadomeščali z ženskami tako, da so se tako kljub stalnim aretacijam aktivistov z različnih področij dejavnosti izognili organizacijski anarhiji. Vodilni ljubljanski aktivisti, predvsem iz vodstva partije, tehnike in obveščevalne službe so v poročilih prikazovali stanje odpora v mestu dokaj različno, po grobi delitvi pesimistično in optimistično. Ravno tako, vendar nekoliko drugače je bilo tudi pri Kardelju, ko je Josipu Brozu Titu poročal o istih zadevah. Čeprav je stalno kritiziral ljubljanske aktiviste (mogoče se mu je ta metoda dozdevala najboljša za poživitev dela), pa je v poročilih opisoval stanje v mestu idealno. Najbolj kočljiva meseca za organizacijo odpora pa sta bila september in oktober 1942, sočasno v mestu in na podeželju.

Aktivisti so stradali, niso imeli ilegalnih stanovanj ne drugih skrivališč, zato so stalno krožili nekje po obrobju mesta, zveze niso bile več popolnoma zanesljive, da pomanjkanja denarja niti ne bi omenjali. Vpliv bele garde v mestu je rastel,

okupatorski teror se je stopnjeval, temu pa je sledil še vdor v tehniko, ki je nujno vplival na propagandno dejavnost. Takrat so se v vodstvu ljubljanske organizacije spraševali, če se jim ni maščeval "veleobrat", kot ga slikovito imenujejo iz časa velikega vzpona OF pomladi 1942, ko so kadre nameščali brez vednosti okrožnega komiteja KPS, po "privatni liniji". Odtod verjetno tudi zahteva po "čiščenju" partijske organizacije.

Iz tega časa, ki so ga vodilni aktivisti sami označevali kot najbolj kritičnega, je tudi pismo Borisa Zihlerla Edvardu Kardelju "o vprašanju naših napak", v katerem odgovarja na kritiko brošure o slovenskih mejah, ki jo je pred tem napisal Lovro Kuhar, z zagotovilom, da je dobra, le da bi ji bilo potrebno odbiti "ofenzivno ost".

Jeseni 1942 sta iz Podlipoglava prišla v mesto Kardelj in Kidrič. Ko sta bila v Ljubljani, sta sklicala vrhovni plenum OF, Kidrič pa je prisostvoval ustanovnemu sestanku DE, katerega pobudnik je bil Tone Fajfar. Njegovo misel o organizaciji delavstva sta sprejela predvsem zaradi okrepitev "delavske smeri" v narodnoosvobodilnem gibanju. Razširila sta tudi frontno poverjeništvu, da so imele vse ustanovne skupine po dva člana, hkrati pa sta iz teh imenovala tričlanski sekretariat predvsem zaradi hitrejšega sprejemanja in izvajanja sklepov. Kardelj in Kidrič sta odšla iz mesta še pred t.i. božičnimi racijami pozimi 1942, ki so jih pripravili in izvedli belogardisti. Te so bile višek njihove dejavnosti v mestu, ki so jih zatem nevtralizirale množične manifestacije za izpust zapornikov in internancev in ki so prerasle v odkrito izražanje nezadovoljstva z okupacijo in z vsem, kar je bilo z njo povezano. S tem se je začel tudi nov vzpon OF v mestu, ki ni zastal vse do kapitulacije Italije. Po božičnih racijah je osrednje vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji "potegnilo" iz mesta še vodstva treh preostalih pomembnih osrednjih sektorjev, centralne tehnike KPS, agitpropa in VOS OF, ker je ocenilo, da Ljubljana ni več v položaju, ki bo omogočal njihovo uspešno dejavnost.

Medtem je potekala tudi akcija za popolno poenotenje OF v mestu na podlagi sklepov Dolomitske izjave, ki pa je nepričakovano naletela na odpor, ne pri vodstvu krščansko socialistične skupine, kot so pričakovali, pač pa pri sokolski skupini. Partijskemu vodstvu v mestu je po treh mesecih prepričevanj do junija 1943 uspelo tudi to, čeprav je bila popolno poenotenje do kapitulacije še nekajkrat omenjeno.

Po ocenah aktivistov je bilo leta 1941 v mestu, ki je imelo 80.000 prebivalcev, 90 % odraslega prebivalstva članov ali simpatizerjev OF. Kasneje pa se je ta odstotek zniževal in se je število članov spreminjalo in nihalo. Vzroki so bili razhod s pristaši Draže Mihailovića, aretacije, internacije in odhodi v partizane. Nasprotniki OF v Ljubljani niso nikdar prevladovali, drugače kot v primestnih rajonih, kjer je odšlo že poleti 1941 in 1942 veliko članov OF v partizane in so se zato lahko njihovi nasprotniki močneje utrdili. V mestu niso prevladovali niti v najtežjem obdobju za OF jeseni 1942, čeprav so mnogi člani OF takrat iz strahu,

predvsem po streljanju talcev maja 1942 ali pa pod vplivom nasprotne propagande, odpadli. Vendar se je pričelo ob pričakovani kapitulaciji Italije, bolje rečeno zaradi vpliva zunanjepolitičnih dogodkov, stanje v celoti izboljševati. Eden izmed pokazateljev so bile tudi avgustovske demonstracije kjer je sodelovalo približno 10.000 ljudi. Ob predvideni, a ne realizirani vstaji v mestu, je vodstvo ocenjevalo, da lahko računa na pomoč od 15.000 do 20.000 članov OF, od katerih jih je po kapitulaciji Italije odšlo 5.000 do 6.000 v partizane. Iz mesta je centralni tehniki KPS uspelo spraviti najmanj osem vagonov različnega materiala za partizane, verjetno prav toliko kot po železnici, če ne več pa še po raznih drugih "kanalih", s kamioni, reševalnimi avtomobili ali osebno. Poleg tega so preskrbovali ilegalce, od dvajset leta 1941 do stodvajset leta 1943, ilegalčke in družine, katerih hranitelji so bili v partizanih, internaciji ali zaporih in niso imeli nobenih virov za preživljanje. Število slednjih je v letu 1943 naraslo na 500. Dobivali so 300 do 600 lir podpore, poleg obleke in živeža, tudi s pomočjo ponarejenih živilskih izkaznic. Vseh denarnih prispevkov, vključno z denarjem od "dvigov" v poštni hranilnici in davčni upravi, tako prostovoljnih kot posojil je bilo v tem obdobju zbranih 29.000.000 lir. Vse tehnike, tako tri ilegalne grafične tiskarne kot glavne, ciklostilne in 19 manjših, so v obravnavanem obdobju natisle približno 767.000 različnih izvodov, od časopisov do listkov za potresanje. Okupatorjevi ukrepi za zlom narodnoosvobodilnega gibanja v mestu so se stopnjevali od izdajanja tiralic za vodilnimi člani do obžičenja mesta, racij in internacij do streljanja približno 150 talcev in dopustitve ter aktivizacije MVAC, ki je v mestu štela približno 150 mož. Protiukrepi narodnoosvobodilnega gibanja, da bi se izognili aretacijam so bili odhodi v partizane, gradnja zaklonišč, ki so jih imenovali bunkerji, različne kamuflaže, od barvanja las do ponarejenih osebnih izkaznic in streljanje organizatorjev MVAC, t.i. bele garde, konfidentov in nekaterih vlačug, ki so izdajale Italijanom. Do atentata na dr. Marko Natlačena 13. oktobra 1942 je bilo vključno s tem predvsem VOS OF spelo izvesti 25, po drugih podatkih 49 atentatov in ubojev, 10 pa se jih ni posrečilo, oziroma je ostalo le pri poizkusu. Poleg streljanja kot najznačilnejše metode fizične odstranitve nasprotnikov je bil še en atentat z bombo pri Arielli Rei, drugo žensko, neko denunciantko in vlačugo iz Most pa so zabodli. Najbolj množičen odgovor na italijanske represalije pa so bile že večkrat omenjene demonstracije.

ORIS VIROV IN LITERATURE

Večina arhivskih virov, ki sem jih uporabljal pri pisanju magistrskega dela je shranjen v Zgodovinskem arhivu centralnega komiteja ZKS in arhivu Inštituta za novejšo zgodovino (do leta 1989 imenovanem Inštitut za zgodovino delavskega gibanja) v Ljubljani, ki sta zdaj oddelka Arhiva Republike Slovenije (dalje ARS). V prvem so za obravnavanje in osvetlitev opisane problematike pomembna poročila Lidija Šentjurg, Vladimirja Krivica in Mire Tomšič, v drugem pa dopisi med Zoranom Poličem in Dragom Pustiškom, med Marijanom Brecljem ter Tonetom Tomanom, Stanetom Kovačem in Jožico Toman ter med Janezom Stanovnikom in Frančkom Majcnom. Vsi ti dopisi so temeljnega pomena predvsem zaradi tega, ker so bili pisani iz potrebe, da bi osrednjemu vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja na Slovenskem v celoti, pa tudi posameznim vodilnim članom temeljnih skupin v OF, ki so maja in junija 1942 odšli iz Ljubljane na osvobodeno ozemlje, čimbolj natančno in resnično prikazali vse težave, uspehe, pa tudi razne nesporazume, ki so se pojavili pri vodenju in razumevanju vseh oblik odpora proti okupatorju v mestu.

Splošna značilnost omenjenih dokumentov je, da odslikavajo videnje položaja v mestu in okolici tako, kot so ga dojemali tisti, ki so pošiljali ali prejeli pošto. Na njihovo mišljenje je razumljivo vplivala tudi pripadnost posamezni temeljni skupini v OF in dejavnost v okviru le-te, ki pa se je sicer z izjemo pokrivala s temeljnimi usmeritvami OF. Poročila opisujejo položaj v mestu v celoti. Le občasno omenjajo tudi stanje v posameznih rajonih, predvsem takrat, kadar so se pojavile kakšne nepravilnosti ali po vdorih in aretacijah članov OF. Za ugotavljanje množičnosti in načina organiziranja OF v posameznih mestnih predelih, ustanovah in tovarnah kot tudi za ugotavljanje višine zbranih denarnih sredstev za narodnoosvobodilno gibanje so zato toliko bolj pomembni finančni obračuni, ki so ohranjeni kot del arhiva blagajne okrožnega odbora OF za Ljubljano. Pred poletjem 1942, ko je bilo osrednje vodstvo še v Ljubljani, so bila navodila mestnega in rajonskih vodstev OF in KPS, kot tudi poročila, ustna ali pa preko kratkih pisnih sporočil, ki so jih prenašale kurirke. Tako "notranje poslovanje" med poverjeništvom centralnega komiteja KPS in izvršnega odbora OF ter okrožnim in rajonskimi vodstvi je bilo v navadi ves čas obravnavanega obdobja, le da takšnih "drobnih dopisov" niso hranili, ker so bili za "enkratno uporabo" in so jih zaradi varnosti večino sproti uničili. Zaradi tega se je za obdobje pred poletjem 1942 ohranilo le nekaj poročil Edvarda Kardelja osrednjemu jugoslo-

vanskemu vodstvu narodnoosvobodilnega gibanja, kjer med drugim obravnava tudi položaj v Ljubljani. V ARS, bivšem arhivu Inštituta za novejšo zgodovino so ohranjeni kratki zapisniki sej izvršnega odbora OF, ki je bil na osvobojenem ozemlju. Za Ljubljano so posebej pomembni tisti, na katerih so bili prisotni člani ljubljanskega vodstva Polič, Šentjurčeva, Majcen in Mira Tomšič in na katerih so sprejemali sklepe o nadaljnjem vodenju organizacije odpora v mestu. V obeh arhivih so ohranjena tudi navodila in okrožnice osrednjega vodstva in vodstva temeljnih skupin v OF svojim članom v Ljubljani.

Od objavljenih virov sem pri pisanju uporabil zbirko Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, ki so do sedaj izšli v sedmih knjigah in zajemajo obdobje do julija 1943. V njih so, razen v sedmi knjigi, dokumenti objavljeni le delno. Pri nekaterih so izpuščeni predvsem tisti deli, ki so za mojo obravnavo najbolj zanimivi, opisi odnosov med posameznimi skupinami v OF in med člani vodstev v Ljubljani. Za obdobje, ko sta se v Ljubljano ponovno vrnila Edvard Kardelj in Boris Kidrič, pa sem uporabljal njuno korespondenco, ki je objavljena v knjigi Jesen 1942.

Časopisne vire sem uporabljal predvsem za leto 1941, ker je za ta čas premalo drugih pisnih virov; predvsem Delo, ki je izšlo za leto 1941 in 1942 v ponatisu v knjižni obliki, prav tako kot Slovenski poročevalec. Za Ljubljano je pomembna tudi bibliografija France Buttolo z naslovom Ilegalna Ljubljana v legalnih časnikih, ki je bila objavljena v Prispevkih za novejšo zgodovino za leto 1987. V rokopisu pa hranim tudi izpise vseh naslovov s kratko vsebino iz časopisa Slovenec za leta 1941 do 1943 o vseh pomembnih dogodkih v Ljubljani, ki odlikujejo podobo tedanjega življenjskega utripa na vseh področjih.

Od objavljenih dnevnikov sem uporabljal predvsem zapise Edvarda Kocbeka, ki so izšli v knjižni obliki leta 1980 z naslovom Pred viharjem in kjer opisuje dejavnost OF v mestu v obdobju, ko za to še ni pisnih dokumentov, "Dosje" inž. Janka Mačkovška, ki je izšel leta 1994 v zbirki Viri št. 7 in knjigo dr. Cirila Žebota Neminljiva Slovenija, ki je uizšla leta 1990. Za to obdobje sem uporabljal tudi spomine in partizanski dnevnik Toneta Fajfarja z naslovom Odločitev, ki so izšli drugič 1981 leta in spomine Franja Lubeja z naslovom Odločitve; članka Zorana Poliča v Delu, 26. decembra 1987 z naslovom Odgovor razvrednotevalcem OF; zapis razgovorov dr. Veljka Rusa z njegovim očetom dr. Josipom Rusom, ki je bil prav tako objavljen v Delu 13. februarja 1988, kot ostale objavljene spomine, kot so navedeni v opombah.

Večina neobjavljenega spominskega gradiva je shranjena v omenjenih arhivih in arhivih občinskih odborov ZZB NOV v ljubljanskih občinah. V ARS, bivšem arhivu Inštituta za novejšo zgodovino velja posebej omeniti kartoteko za območje Ljubljane in okolice, v kateri so na več kot 2000 karticah po teritorialnem in stvarnem načelu izpisani in zbrani podatki o delovanju posameznikov in organizacij med narodnoosvobodilnim bojem ter daljše medvojne spomine udeležencev, od katerih jih je vsaj 35 pomembnih za opis dogajanj v Ljubljani. V

bivšem zgodovinskem arhivu centralnega komiteja ZKS sta za mojo raziskavo zlasti pomembna fascikla 25 in 26 in KPS ter življenjepisi članov KPS-ZKS, ki so delovali v mestu. Ti so bili pisani kmalu po osvoboditvi in so toliko bolj zanesljivi, ker jih je pregledala partijska kontrolna komisija. V arhivih borčevskih organizacij pa so še razne izjave, ki so služile za ugotavljanje udeležbe v NOB, za pridobitev enojne ali dvojne delovne dobe ali statusa borca in so po mojem prepričanju manj zanesljive kot prve, ker so, čeprav podprte z izjavami prič služile za pridobivanje nekaterih ugodnosti. Tisti, ki sem jih zbral na skupnih ali posameznih razgovorih z nekaterimi vodilnimi aktivisti OF s pomočjo medvojnega aktiva OF mesta Ljubljane, so nastali na podlagi že pred tem pripravljenega gradiva. Pomagali so mi razjasnjevati nekatere nejasnosti, ki so se mi pojavile med raziskovanjem. Za leto 1943 pa so posebej pomembni spomini Frančka Majcna v knjigi Tudi beseda je bila orožje, posebej tisti del, kjer piše o svojem delu v ljubljanskem frontnem poverjeništvu, čeprav imamo za to obdobje sorazmerno veliko dokumentov.

Literatura o Ljubljani med narodnoosvobodilnim bojem je dokaj obsežna. Za pričujočo tematiko oziroma celostno razumevanje dogodkov pa so posebej pomembni prispevki vodstvenih aktivistov OF in partije v mestu, ki so objavljeni v zborniku Ljubljana v ilegali, v štirih knjigah in v dopolnjeni novejši izdaji z naslovom Junaška Ljubljana v dveh knjigah. To je članek Lidije Šentjurg Partija v borbi za enotnost osvobodilnega gibanja in trije članki Vladimirja Krivica O temeljnih značilnostih in problemih ljubljanske organizacije Osvobodilne fronte v letu 1941; Leto 1942 - najtežje leto okupacije ter Ljubljana leta 1943. V omenjenih dveh zbornikih so še prispevki o matičnih odborih OF, demonstracijah, tehniki, Narodni zaščiti, obveščevalni službi, zbiranju in prenašanju raznega materiala, od hrane do orožja, podrobnejši pregledi za posamezna mestna območja kot tudi kronološki pregled najvažnejših dogodkov v letih okupacije. Izdana je tudi podobna publikacija v srbohrvaščini, knjiga z naslovom Ljubljana v borbi. Napisani so že tudi pregledi osvobodilnega gibanja v mestu za vso dobo okupacije: Matija Maležič Organizacijsko politično poročilo za MK KPS Ljubljana dr. France Škerl (pod psevdonimom F. Bregar) Ljubljana v borbi, Mira Tomšič-Svetina, Medvojni aktiv OF mesta Ljubljane v knjigi Domicili v slovenskih občinah in najnovejši pregled dr. Toneta Ferenca: Narodnoosvobodilni boj v Ljubljani v knjigi Zgodovina Ljubljane. Najobsežnejši deli, ki opisujeta specifično problematiko Ljubljane v tem obdobju sta knjigi dr. Franeta Škerla Ljubljanske srednje šole v letih 1941-1945 in Štefanije Ravnikar Podbevšek Sv. Urh. Prav dejavnost mladine v OF in nasilje nasprotnikov sta, poleg tehnike, matičnih odborov OF, manifestacij in demonstracij ter raznih oboroženih in drugih akcij največkrat obravnavane tematike, precej manj kot npr. zdravstvo, obveščevalni službi, radio OF in zveze med mestom in okolico. Od osvoboditve do danes je bilo o tem napisano že več kot tisoč člankov. Večina od teh je pisana le na podlagi spominov. Le nekateri so pisani z upoštevanjem arhivskega gradiva in medsebojnega preverjanja spominov udeležencev.

Posebno mesto obravnave zaslužijo tudi krajevni zborniki o narodnoosvobodilnem boju v posameznih mestnih območjih in sosednih krajih, ki pa se zelo razlikujejo tako po prostorski obravnavi kot kvaliteti. Čeprav sem pregledal vse zbornike in krajevne "kronike", kot se tudi imenujejo, ki so bodisi tiskane ali zgolj v rokopisu navedene v opombah, pa je moje mnenje, da so se celostni podobi širše "rajonske zgodovine" najbolj približati v Šiški s knjigo Spomin je moč in v Mostah z zbornikom Iskra in plamen.

OPOMBE

1. France Škerl: Politični tokovi v Osvobodilni fronti v prvem letu njenega razvoja, Zgodovinski časopis, št. 1-4, Ljubljana 1951, str. 7-82. Da se je OF imenovala ob ustanovitvi Protiimperialistična fronta slovenskega naroda, potrjujejo Fajfar, Zihrel in Kardelj, Vidmar pa piše celo o Protiimperialistični fronti narodne osvoboditve Slovenije oziroma Jugoslavije. Nasprotno pa se dr. Rus spominja, da ni bilo govora o Antiimperialistični fronti, pač pa o OF; ravno tako tudi Polič.
2. Slovenski poročevalec, ponatis, Ljubljana 1951, (dalje SP), maj 1941, št. 1, članek Naša nesreča in naša vera, str.45. SP, 22. junij 1941, št. 4, članek Kako si predstavljajo g. Eden ureditev Evrope po sedANJI vojni, str. 60.
3. SP, 23. junij 1941, št. 5, Proglas Komunistične partije Slovenije, str. 72 do 73.
4. SP, 28. junija 1941, št. 6, članek Gigantski boj za svobodo narodov, str. 75.
5. SP, 11. julij 1941, št. 8, članek K dejanjem, str. 83. SP, 25. julij 1941, št. 9, članek Pohod Osvobodilne fronte, str. 87.
- 5a. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis v ARS, enoti 2 (bivši arhiv INZ), (dalje Edvard Kardelj: Zbrana dela tipkopis) Pismo Josipu Brozu Titu, 2.8.1941 in 15.2.1942.
6. Ciril Žebot: Neminljiva Slovenija, Spomini in spoznanja od razdobja sedemdesetih let do Majniške deklaracije, Ljubljana 1990, od str. 201 do 305. Dr. Ciril Žebot v svojem delu opozarja na povezanost KPS s Kominternom, vpliv nemško-sovjetske pogodbe iz leta 1939 na delovanje KPS, ko je opustila protifašistično in protinacistično dejavnost, izrabljanje okupacije in vojne v revolucionarno -prevratniške namene, minornost političnih skupin, vključnih v OF, izrabljanje le-teh s strani KPS, spremembo dejavnosti partije po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo ter stalni negativni odnos do zahodnih zaveznikov.
7. Boris Kraigher: Partija je začela boj na položajih, ki jih je ustvarila pred vojno. Bo-rec, 1967, št. 1, str. 1 do 13.
8. dr. Aleš Bebler: Spomin na prvo partizansko leto. Junaška Ljubljana 1941-1945. Ljubljana 1985, str.112 do 113.
9. Slovenski poročevalec, ponatis, Ljubljana 1951 (dalje SP), ponatis, str. 274, opombe ob članku Gesla našega osvobodilnega boja, 22. junij 1941.
10. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis V Arhivu Republike Slovenije (dalje ARS) enota 2 (bivši arhiv Inštituta za novejšo zgodovino) , pismo Josipu Brozu Titu, 2.8.1941.
11. Arhiv Republike Slovenije, enota 1, (dalje: ARS, enota 1, bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, izjava Toneta Šušteršiča.
12. SP, 9. avgust 1941, št. 11, članek Polet Osvobodilne fronte, str. 96. SP, 23. avgust 1941, št. 14, članek Izdajalci iz "Prebujene Slovenije", str. 113.
13. SP, 17. oktober 1941, št. 21, članek Za našo narodno disciplino, str. 175. SP, 24. oktober 1941, št. 22, članek Pojasnilo in opozorilo, str. 168.

14. Veljko Rus: Iz razgovora z dr. Josipom Rusom, Sokoli in Osvobodilna fronta, Delo, 13. februar 1988 (dalje: Rus, Delo).
15. Arhiv Zveze združenj borcev NOV občine Ljubljana Center (dalje: arhiv ZZB NOV Center), Magnetofonski zapis razgovora odbora Medvojnega aktiva OF Ljubljana o tem, kako so bila oblikovana vodstva narodnoosvobodilnega gibanja in njihovo delovanje 1941-1945 v Ljubljani, 8. junija 1988 (dalje Magnetofonski zapis 1).
16. Dr. Marijan Breclj: Stvaranje i rad Osvobodilne fronte, četrdeset godina, zbornik Sečanja aktivista jugoslovanskog revolucionarnog pokreta, Beograd 1961, str. 6.
17. ARS, enota 2, (bivši arhiv INZ), Izjava Srečka Žumra v zbirki krščanski socialisti.
18. Glej op. 14.
19. Franjo Lubej-Drejče: Odločitve, boj za demokratizacijo sokolstva na Slovenskem, (ob 40-letnici procesa na Taboru), Ljubljana, str. 93 in 94 (dalje Lubej, Odločitve).
20. Vida Deželak-Barič: Organizacijski razvoj komunistične partije Slovenije 1941-1943, Ljubljana 1985, magistrska naloga, str. 20-35 (dalje: Deželak, KPS 41-43).
21. Arhiv ZZB NOV Center, magnetofonski zapis 1.
22. ARS, enota 1, (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Borisa Trampuža
23. Rus, Delo. Za pogajanja med liberalnim političnim taborom, predvsem Mlado JNS in OF, ter odnos prve do druge glej knjigo dr. Jere Vodušek Starič, Dosje "Mačkovšček", Viri št.7, Ljubljana 1994. Makso Šnuderl: Dnevnik 1941-1945, I, V okupirani Ljubljani, Ljubljana 1993, str.15. Dr.Šnuderl omenja, da se je skupina štajerskih beguncev, ki naj bi jih bilo približno 800 vključila v OF v začetku julija 1941, po sestanku v prostorih Delavske zbornice, kjer je bilo prisotnih približno 50 ljudi.
24. Arhiv ZZB NOV Center, življenjepis Marijana Jenka. 25. Glej op. 23.
26. Tone Fajfar: Odločitev, Spomini in partizanski dnevnik, druga dopolnjena izdaja, Ljubljana 1981, str. 47 do 49 (dalje: Fajfar, Odločitev).
27. SP, str. 306, opombe k članku Pomem slovenskega partizanstva, 1. oktober 1941
28. Josip Vidmar: Obrazi, Ljubljana 1985, str. 540.
29. Fajfar, Odločitev, str. 31 do 38.
30. Arhiv ZZB NOV Center, magnetofonski zapis 1. Zoran Polič: Odgovor razvrednotevalcem OF, Delo, 26. decembra 1987.
31. Podatke o tem, kdo so bili predstavniki različnih skupin v plenumu oziroma vrhovnem plenumu OF sem povzel po življenjepisih in drugih spominskih virih. O tem glej več v knjigi Metoda Mikuža: Pregled narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, knjiga 1, Ljubljana 1960, str. 95 do 154.
32. Miloš Rutar: Sodelovati in zmagati, Ljubljana 1986, str. 212. Izjava Staneta Kovača avtorju.
33. Edvard Kocbek: Pred viharjem, Ljubljana 1980, str. 85 (dalje: Kocbek, n.d.).
34. Edvard Kardelj: zbrana dela, tipkopis v ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), članek, napisan konec avgusta 1941.
35. Janko Prunk: Pot krščanskih socialistov v Osvobodilno fronto slovenskega naroda, Ljubljana 1977, str. 189 do 191.
36. Kocbek: n.d., str. 124.
37. Kocbek: n.d., str. 121.
38. Kocbek: n.d., str. 136.
39. Kocbek: n.d., str. 140 do 153.
40. Tone Ferenc: Ljudska oblast na Slovenskem, 1941-1945, knjiga 1, Ljubljana 1987, str. 578 do 606.

41. Kocbek: n.d., str. 124 do 157.
42. Kocbek: n.d., str. 156 do 167.
43. Kocbek: n.d., str. 179 Arhiv ZZB Center, magnetofonski zapis 1. glej op.30
44. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, Pismo Josipu Brozu Titu, 29.3.1942.
45. Kocbek: n.d., str. 112.
46. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 531, intervju Matija Maležiča z Borisom Kraigherjem
47. ARS, enota 1, (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f.25, zapisnik sestanka o delu matičnih in terenskih odborov v bankah in zavarovalnih zavodih v Ljubljani (dalje: MO banke).
48. Arhiv ZZB NOV Center, izjava Sonja Lapajne.
49. Glej op. 16.
50. Glej op. 46.
51. Vladimir Krivic: O temeljnih značilnostih in problemih ljubljanskih organizacij Osvobodilne fronte v letu 1941, Junaška Ljubljana, knjiga 1, Ljubljana 1985, str. 179 do 202.
52. Rus, Delo.
53. Arhiv ZZB NOV Center, Vida Gaspari-Tausig in Mica Černigoj: Narodna zaščita združena tesno in vsakodnevno z obveščevalno službo od poletja 1941 do konca 1942 v rajonu Gradišče Center.
54. SP, 11. oktober 1941, str. 151.
55. Boris Kraigher: Partija je začela boj na položajih, ki jih je ustvarila pred vojno, Borec, 1967, št. 1, str. 1 do 15.
56. Glej op. 50 in 51.
57. Izjava Zdenke Kidrič avtorju, november 1988. 58. Osebni arhiv Ade Krivic, pismo Andreja Lasiča Vladimirju Krivicu.
59. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, Marica Čepe: Rajon Center (Mestni komite).
60. Arhiv ZZB NOV Center, magnetofonski zapis 1. Zoran Polič: Nekaj spominov na dogajanje v našem narodnoosvobodilnem boju, Borec, 1983, št. 1, str. 37 do 44.
61. Vladimir Krivic: O temeljnih značilnostih in problemih ljubljanskih organizacij Osvobodilne fronte v letu 1941, Junaška Ljubljana, knjiga 1, Ljubljana 1985, str. 187.
62. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, Lojze Ocepek: Iz zapisov predvojnega partijskega delavca.
63. Jože Moškrič: Pesmi, Ljubljana 1987, str. 5.
64. Arhiv ZZB NOV Center, magnetofonski zapis 1.
65. Na levem bregu Save. Na podlagi rokopisa Jožeta Ravbarja-Jošta in prispevkov drugih borcev in aktivistov NOV napisal France Šušteršič, Ljubljana 1980, str.80, (dalje: Na levem bregu Save).
66. Miha Čerin: Ljubljansko Posavje v ljudski revoluciji. Delavsko gibanje in narodnoosvobodilni boj v občini Ljubljana Bežigrad, 2. zvezek, Ljubljana 1985, str. 158 do 164 (dalje: Čerin, Ljubljansko Posavje).
67. Gozdana Miglič: Spomin je moč. Pomniki revolucijev občini Ljubljana Šiška, Ljubljana 1958, str. 13 do 20 (dalje: Miglič, Spomin je moč).
68. Rdeči Zalog, Zbornik prispevkov h krajevni zgodovini Zaloga, Spodnjega Kašlja in Podgrada, Zalog 1985, str. 155 do 156 (dalje: Rdeči Zalog).

69. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), anketni list Štefana Pavšiča.
70. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Martina Permeta.
71. Iskra in plamen, Zbornik prispevkov iz zgodovine osvobodilnega boja med obema vojnama v občini Ljubljana Moste Polje, druga dopolnjena izdaja, Ljubljana 1988, str. 416 do 417 (dalje: Iskra in plamen).
72. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Alojza Lovšina. Janez Kramar; OF v Ljubljanski pokrajini, Borec, 1961, št. 10, str. 534.
73. Cenc Logar: Osvobodilni boj v Dolomitih, Borec, 1973, št. 6 do 7, str. 465.
74. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Jakoba Vrhovca. Rudolf Hribernik Svarun: Dolomiti v NOB, Knjižnica NOV in POS, 31/1, Ljubljana 1974, str. 53 do 61 (dalje: Hribernik: Dolomiti).
75. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, Peter Bratkovič, Organizacijski sestav RK KPS in ROOF Vič Glince in Rožna dolina 1941, 1942 in 1943.
76. Miglič: Spomin je moč.
77. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Franca Kimovca.
78. Arhiv ZZB NOV Center, kronika NOB Kolezija. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Franca Boštjančiča, Milana Košaka in Evgena Ravnika.
79. Izjava inž. Miloša Breliha avtorju, december 1988.
Džuro Šmicberger: Uporni Bečigrad, tipkopis, arhiv avtorja.
80. Arhiv Mestnega muzeja Ljubljana, oddelka ljudske revolucije (dalje: arhiv MML), izjava Avgušta Zupeta.
81. Arhiv ZZB Center, Dušan Bravničar: Pripombe k zapisniku sestanka z dne 17.12.1960 o mestnem komiteju, ki ga je vodila tov. Zdenka Kidrič.
82. Osebna zbirka Ade Krivic, Lidija Šentjunc: Delo partijske organizacije v Ljubljani od začetka 1942 do kapitulacije Italije, fotokopija, nahajališče originala neznano. (dalje: Šentjunc, Delo partijske organizacije).
83. Glej op.81.
84. Stane Kovač: Dr. Aleš Stanovnik, Mohorjevc koledar 1983, Celje, str. 131.
85. Arhiv MML, izjava A. Roglja. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Slavka Zoreta.
86. Lojze Tršan: Rajoni in kvarti med NOB, Dogovori, glasilo SZDL Ljubljana Center, april 1985, št. 5-6 (dalje: Dogovori).
87. Izjava Franca Boštjančiča avtorju.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Franca Boštjančiča.
88. Hribernik, Dolomiti, str. 54.
Arhiv MML, izjava Jožeta Kopitarja.
89. Hribernik: Dolomiti, str. 62.
90. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 527.
91. Iskra in plamen, str. 152.
92. Arhiv MML, izjava Leopolda Mačka.
93. Glej op.90.
94. Miglič, Spomin je moč, str. 9-13.
95. Arhiv MML, izjava Jožeta Omahna.
Arhiv MML, izjava Avgusta Zupeta.
Izjava Staneta Bizjaka avtorju.

96. Glej op.86.
97. Arhiv MML, izjava Jožeta Kopitarja.
Kronologija najvažnejših dogodkov med narodnoosvobodilno borbo na območju Zgornje Šiške, Ljubljana 1976.
98. Osebna zbirka Ade Krivic, Lidija Šentjunc; Delo partijske organizacije
99. MML, izjava Jožeta Kopitarja.
MML, izjava Stane Gerka.
Čerin, Ljubljansko Posavje, str. 159.
Glej op.92.
100. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjavi Zvonke Tomšič, Antona Soblarja in Leopolda Riharja. Kronika NOB Starega Vodmata, tipkopis, arhiv ZZB NOV Center.
101. Arhiv ZZB NOV Center, izjava Simone Cvahte, Jelene Bukovec, Majde Kobe, Franca Boštjančiča, Stanislava Štreklja.
102. Glej op.94.
103. Džuro Šmicberger: Uporni Bežigrad, tipkopis, arhiv avtorja.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), Marica Čepe, Topografija rajona Bežigrad, fond medvojni spomini.
104. Čerin, Ljubljansko Posavje, str. 203-230.
105. Kronika NOB terenov Tržaška cesta - Kozarje in "Lado Miklavc" Vič, Brdo, Vrhovci, Ljubljana 1971, str. 17. (dalje: Kronika Tržaška cesta...). Kronika NOB Ljubljana Rožna dolina. 106. Glej op.75. Arhiv MML, izjava Jožeta Kopitarja. Hribernik Dolomiti, str. 62.
107. Iskra in plamen, str. 152.
108. Arhiv MML, izjavi Leopolda Mačka in Jožeta Omahna.
109. Glej op. 90.
110. Glej op. 66.
111. Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji (dalje DLRS), knjiga 1, dok.št. 24, članek Borisa Kidriča Izdajstvo reakcionarne buržoazije nad lastnim narodom
112. Alenka Nedog: Tone Tomšič, Ljubljana 1980, str. 288
113. ARS, enota 1,(bivši zgodovinski arhiv CK ZKS) f.25. Milan Škerlavaj: Spomini tov. Petrača Milana Škerlavaja na Matični odbor nameščencev (dalje: Škerlavaj, n.d.).
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjave Milana Škerlavaja, Borisa Kariža in Berte Kermauner.
114. Škerlavaj, n.d.
Arhiv ZZB Center, izjava Ota Kopitarja.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjave Draga Glavača in Bogomirja Kristana.
Arhiv ZZB Center, Kronika Kolodvor, tipkopis.
115. Škerlavaj, n.d.
116. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Alojza Avsca.
117. Škerlavaj, n.d.
Arhiv ZZB Center, izjava Renata Vajdija.
118. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), Tihomil Žigon, fond medvojnih spominov.
119. Arhiv ZZB Center, Kronika Kolodvor, tipkopis.
120. Arhiv ZZB Center, izjave Roberta Ahčina, Simona Komavlija, Andreja Smajca in Ludvika Pagnrca. Kronika Kolodvor, tipkopis.
121. Arhiv ZZB Center, izjava Ludvika Pečarja.

122. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Fani Ambrožič.
Arhiv ZZB Center, življenjepis Metoda Gabrščka in Slavka Gabrenja.
123. Škerlavaj, n.d.
Arhiv ZZB Center, izjave Franca Kuntariča, Tončke Mandeljc, Tončke Požar in Janeza Letnarja.
Arhiv ZZB Center, tipkopolis, Kronika NOB Starega Vodmata.
124. Arhiv ZZB Center, izjava Anice Škufca.
125. Škerlavaj, n.d.
126. Arhiv ZZB Center, izjava Ivana Gusa
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Mirka Čotarja
Gradišče 1941-1945, Ljubljana 1988.
127. Arhiv ZZB Center, izjave Marije Rančigaj, Franja Kroupa, Alojzije Babič in Margarete Bašin.
128. Arhiv ZZB NOV, izjava Viktorja Žorža.
129. Škerlavaj, n.d.
130. Arhiv ZZB Center, izjavi Vere Razbornik in Franca Razbornika.
Arhiv MML, Alenka Gerlovič, spomini.
131. Lojz Tršan: Turizem po partizansko, Dogovori, november 1987, št. 7.
Arhiv ZZB Center, izjava Staneta Pavliča, Apolonije Hiti, Ivanke Vidmar, Stipeta Smoljanoviča.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjave
Julija Zupana, Ivana Brumna, Staneta Pavliča.
Arhiv ZZB Center, magnetogram 1.
132. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), izjava Franja Novaka.
133. Arhiv ZZB Center, izjava Zlate Štempfel.
134. Škerlavaj, n.d. Arhiv MML, Alenka Gerlovič, spomini.
Arhiv ZZB Center, izjave Tince Blatnik, Vinka Skubla, Olge Kalinšek, Mimi Martinčič, Ivanke Jakopič, Marije Gruden, Marije Petrič.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Dore Komavli.
135. Škerlavaj, n.d.
Arhiv ZZB Center, izjava Milana Zavodnika.
Danica Puc: Moj oče Danilo Puc, Borec, 1987, maj, junij, julij, str. 447.
136. Blago za partizanske uniforme, TV-15, 19. oktober 1989.
Arhiv ZZB Center, izjave Milana Zavodnika, Alojza Kastelica, Miha Boharja, Franca Viranta, Kolmana Kovača, Janeza Kuharja, Alojza Lampiča, Janeza Dolžana, Karla Tekavca, Alojza Bozje, Marije Raške, Franca Trojarja, Janeza Jamarja, Ančke Jesse, Matija Roša.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjave Jožeta Černeteta, Lada Vidrajša, Valentina Lebana, Staneta Mraza, Ivana Kvasa, Poldke Rungo.
137. Lojz Tršan, Brez muje se še čevlji ne obuje, Dogovori, okt. 1988, št. 10.
Arhiv ZZB Center, življenjepis Dušana Bravničarja.
138. Arhiv ZZB Center, izjava Ivana Magoliča.
139. Arhiv ZZB Center, izjava Gregorja Bajta.
140. Arhiv ZZB Center, izjava Lojzeta Rubina.
Arhiv ZZB Center, izjava Stanislava Štreklja, Franca Mraka.
ARS, enota 2 (bivši Arhiv INZ), kartoteka, izjave Andreja Zaplotnika, Antona Breclja in Janeza Žiberta.

141. Škerlavaj, n.d.
Arhiv ZZB Center, izjava Milana Zavodnika.
Danica Puc: Moj oče Danilo Puc, Borec, 1987, maj, junij, julij, str. 447.
142. Arhiv ZZB Center, izjava Vitala Seuniga.
143. Arhiv ZZB Center, izjava Majde Bavcon.
144. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjavi Franca Ilijaša, Danice Mrhar.
145. Arhiv ZZB Center, izjavi Emila Plesničarja, Anica Murovec
146. Arhiv ZZB Center, izjavi Rajka Sajevice, Ivana Šemrla.
Arhiv ZZB Center, izjava Antona Gobca.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Srečka Čabrona
Arhiv ZZB Center, izjava Leopolda Furlana, Viktorja Jankoviča.
147. Arhiv ZZB Center, izjava Franca Kersnika.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Franca Prebila.
148. Škerlavaj, n.d.
Arhiv ZZB Center, kronika Kolodvor, tipkopis.
Lojz Tršan: Zakaj ne tiskate bolj razločno, Dogovori, marec 1988, št. 6.
149. Lojz Tršan: Vojna z besedami in papirjem, Dogovori, maj 1988, šte. 8.
Arhiv ZZB Center, izjavi Meri Pahor, Milke Pleterski.
150. Lojz Tršan, Zmagovito orožje v obliki tiskane besede, Dogovori, marec 1987, št. 6.
Škerlavaj: n.d.
Arhiv ZZB Center, izjava Franca Hitija, Ludvika Šušteršiča.
151. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Tiborja Škerlaka.
Arhiv ZZB Center, življenjepis Dušana Bravničarja. Lojz Tršan: Blavdek podari 1.000.000 lir, Dogovori, april 1987, št. 6-7.
Miloš Rutar: Opustil delo in postal aktivist, TV 15, št. 45/46, 26. november 1987.
152. Lojz Tršan: Tudi med vojno so rasli brki, Dogovori, marec 1988, št. 6.
153. Arhiv ZZB Center, življenjepis Dušana Bravničarja.
- 153a. Arhiv ZZB Šiška: Dravlje v NOB, tipkopis.
154. Škerlavaj, n.d.
155. Arhiv ZZB Center, izjava Kristjana Ribnikarja.
156. Škerlavaj, n.d.
157. Arhiv ZZB Center: izjava Janeza Rojka.
158. Edvard Kardelj, zbrana dela, tipkopis, dok št. 37, pismo Edvarda Kardelja Josipu Brozu Titu, 15.2.1942,
159. Arhiv ZZB Center, izjava Franca Sevška.
160. Arhiv ZZB Center, izjava Ivana Magoliča.
161. Danica Lavrečič: Uprava policije v Ljubljani in organizacija Osvobodilne fronte na kriminalističnem oddelku, Borec, št. 11, str. 1047 do 1068.
162. Božena Ravnihar: Sanitetna organizacija v Ljubljani v prvem letu Osvobodilne fronte, Junaška Ljubljana, knjiga 1, str. 266-269, Ljubljana (dalje: Ravnikar, Sanitetna organizacija v Ljubljani).
163. Peter Jamnikar: Zdravstvo med NOB v Ljubljani, diplomatska naloga, Ljubljana 1983, knjižnica oddelka za etnologijo Univerze v Ljubljani.
164. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Branka Primožiča, Antona Korena, Vinka Varage. Arhiv ZZB Center, izjava Milene Zamparło.
165. Arhiv ZZB Center, izjava Milice Salberger.
166. Arhiv ZZB Center, Kronika Gradišče, tipkopist.

167. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Lojzeta Primožiča.
168. Ravnihar: Sanitetna organizacija v Ljubljani, str. 274-276.
169. Arhiv ZZB Center, izjavi Tatjane Benulič, Slavice Maver.
170. Arhiv ZZB Center, izjava Bojana Komarja.
171. Ravnihar, Sanitetna organizacija v Ljubljani, str. 267, 268.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka.
Osebna zbirka Ade Krivic, pismo Andreja Lasiča dr. Teodorju Tominšku.
172. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), Teodor Tominšek, Ludvik Gruden: Nastanek in razvoj OF organizacije na ljubljanskih sodiščih, pri advokatih, notarjih in njihovim pisarniškem osebju. Tominšek, Gruden, (dalje: sodišča).
173. Anton Čamernik: Spomin na sodne zapore.
Arhiv ZZB Center, Kronika Kolodvor, tipkopis. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, KDT Poljane - Ljubljana.
Vera Hutar: Delovanje odvetnikov v okupirani Ljubljani v letu 1941-1945, Borec 1988, št. 10, str. 487-491.
174. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Jožeta Žiberne. Tominšek, Gruden: Sodišča.
Lojz Tršan: Na strani pravice, Dogovori, september 1986, št. 9.
175. Lojz Tršan: Kako so se borili PTT delavci, PTT novice, 17. december 1986, št. 13. Arhiv ZZB Center, izjava Ivana Rožmanca.
Jože Kumar: Med poštarji se je začelo, Ljubljana v ilegali, knjiga 1, str. 258, Ljubljana 1960.
176. Arhiv ZZB Center, izjavi Nejčeta Šturma, Vladimirja Šenka.
177. Arhiv ZZB Center, izjava Vladimirja Šenka.
178. Arhiv ZZB Center, izjava Nejčeta Šturma.
179. Arhiv ZZB Center, izjava Ivana Rožmanca.
180. Arhiv ZZB Center, izjava Ivana Voljča.
181. Arhiv ZZB Center, izjavi Leopolda Riharja, Franca Somraka.
182. Arhiv ZZB Center, izjava Nejčeta Šturma.
183. Arhiv ZZB Center, izjave Nejčeta Šturma, Ivana Rožmanca, Leopolda Riharja.
184. Lojz Tršan: Akcije sovražnikom pod nosom, Dogovori, december 1985, št. 16.
185. Jože Levstik v izjavi trdi, da je bil ustanovni sestanek v gostilni Čad pod Rožnikom, Drago Stepišnik pa, da pri Pavšku.
186. Arhiv ZZB Center, življenjepisi Jožeta Levstika, Boga Prašnikarja, Vikija Štambergerja.
187. Arhiv ZZB Center, življenjepis Jožeta Levstika.
188. Arhiv ZZB Center, izjavi Milana Severja, Edvarda Prodana.
189. Lojz Tršan: Akcije sovražnikom pod nosom, Dogovori, december 1985, št. 16.
190. Fani Tomičević: Zaupno in nevarno delo, TV 15, 4. oktober 1979.
191. Arhiv ZZB Center, France Sitar: Prva preizkušnja, tipkopis.
192. Arhiv ZZB Center, Andrina Žavcer: Magistrat, tipkopis.
193. Lojz Tršan: Mreža aktivistov v levjem žrelu, Dogovori, december 1986, št. 17.
194. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, zapisnik sestanka o delu matičnih in terenskih odborov v bankah in zavarovalnicah od 1941 dalje. (dalje: zapisnik banke).

195. Arhiv ZZB Center: Lojz Tršan: Matični odbor OF na visokem komisariatu in pokrajinski upravi v Ljubljani, tipkopis.
196. Lojz Tršan: Okupatorjevo orožje v OF, Dogovori marec 1987, št. 3-4.
197. Lojz Tršan: Ponarejeni ček za 1.000.000 lir, Dogovori maj 1986, št. 9.
ARS, zapisnik banke.
Arhiv ZZB Center, Lojz Tršan: Matični odbor in partijska organizacija bančnih in zavarovalnih uslužbencev v Ljubljani, tipkopis.
Arhiv ZZB Center, Marjan Vahčić: Delovanje OF poštne hranilnice od 1941-1945, tipkopis.
198. Izjava Jožeta Kersniča avtorju.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Ivana Hellerja.
Lojz Tršan: Sestanek na balinališču, Dogovori, junij 1987, št. 10.
Lojz Tršan: Puške iz okupatorjeve orožarne, Dogovori, julij 1987, št. 11.
Arhiv ZZB Center, Marijan Jenko: Matični odbor OF finančnih in davčnih uslužbencev v Ljubljani, tipkopis.
199. Lojz Tršan: Učitelji so učili a ne v prid tujcu, Dogovori, december 1988, št. 11.
Arhiv ZZB Center: izjava Mice Černigoj.
200. Lojz Tršan: Vojaška oblast pod poveljstvom OF, Dogovori, februar 1987, št. 2.
201. Arhiv ZZB Center, izjava Jerneja Pavliča.
202. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond medvojni spomini, življenjepis Jaka Avšiča.
203. Arhiv ZZB Center, izjavi Darka Derenda, Damjana Bodloviča.
204. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Franca Petriča.
205. Dušan Moravec: Kulturni molk ali prerojenje, Junaška Ljubljana, knjiga 1, Ljubljana 1985, str. 339-340.
Ferdo Fischer: Organizacijske oblike in metode delovanja slovenskih kulturnih delavcev v Osvobodilni fronti v okupirani Ljubljani. Prispevki inštituta za zgodovino delavskega gibanja Ljubljana, 1966, št. 1-2, str. 353-360, 368.
Kocbek, n.d., str. 14.
Josip Vidmar: Obrazi, str. 483, 465, Ljubljana 1985.
Dušan Mevlja: France Mihlič, TV 15, 7. maj 1987, št. 14.
206. Tone Seliškar: Kultura v boju z okupatorjem, Borec, 1961, št. 7-8, str. 410-411.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Ignaca Koprivca. *
207. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Cvetka Zagorskega.
208. Emil Cesar: Boj brez puške, Ljubljana 1985, str.85.
209. Arhiv ZZB Center, Kronika Gradišča, tipkopis.
Lojz Tršan: Resne igre gledališnikov, Dogovori, junij 1986, št. 10.
210. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Filipa Bernarda.
211. Franc Križnar: Glasba v narodnoosvobodilnem boju, Borec, 1979, št. 3.
Lojz Tršan: Koncert v prazni dvorani, Dogovori, december 1986, št. 12.
212. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Belizarja Sancina.
Arhiv ZZB Center, izjava Antona Videtiča.
213. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), izjava Franca Uršiča.
Stanc Kumar: Slikar in risar France Uršič, Borec, 1984, št. 6-7.
Arhiv MML, spomini Alenke Gerlovič.
214. Arhiv ZZB Center, izjava Ludvika Tomorija, Nikolaja Bežka.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 527, dnevnik Marte Ravnikar, por. Ivanšek.
215. Arhiv ZZB Center, izjave in zapisi Boštjana Žagarja.

216. Zbornik NUK II, Delež Narodne in univerzitetne knjižnice v narodnoosvobodilnem boju, Ljubljana 1987.
Izjava Borisa Urbančiča avtorju.
Lojz Tršan: Ilegalni tisk obvezno v knjižnico, Dogovori, februar 1987, št. 2.
217. Arhiv ZZB Center, izjava Jakoba Grčarja.
ARS, enota 2, (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Dominika Burgarja.
218. Arhiv ZZB Center, neznani avtor: Opis dela narodnega muzeja med okupacijo, tipkopis. Lojz Tršan: Mitralski ob helebaradi, Dogovori april 1986, št. 6-7-8.
219. Anka Vidovič Miklavčič: Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini 1941-1943, knjižnica OF 7, Ljubljana 1980, str. 87-130.
Lojz Tršan: Dva odstotka plače za OF, Dogovori oktober 1986, št. 15.
Lojz Tršan: Vlaki za partizane, Dogovori, oktober 1986, št. 14.
220. Arhiv ZZB Center: izjava Franca Jamnika.
221. Arhiv ZZB Center: izjava Jožeta Drašlerja.
222. Arhiv ZZB Center: Kronika Gradišče, tipkopis.
223. Miloš Rutar: Sodelovati in zmagati, Ljubljana 1986, stran 215.
224. DLRS I, dok. 100, članek Športni mladini
Arhiv ZZB Center, Marijan Jenko: Matični odbor OF finančnih in davčnih uslužbencev v Ljubljani. Izjava Ivana Herzoga avtorju.
225. Arhiv ZZB Center, izjava Lavoslava Dolinška.
226. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Edija Leskoška, Alberta Nučiča, Antona Čoja, Janeza Mlakarja, Karla Šefmana, Franja Kristana, Jožka Nogovška.
227. Iskra in plamen, str. 225, 293, 385.
228. Miglič, Spomin je moč, str. 40, 53.
Arhiv MML, Gašperčič: OF v pivovarni Union.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Danice Pakiž.
Arhiv ZZB Center, izjava Jožeta Goloba.
229. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), izjava Jožeta Podržaja, Antona Černeta, Matije Škraba, Antona Legiša.
230. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), izjavi Franca Pribila, Minke Svetin.
231. Gradivo za kroniko občine Ljubljana Vič-Rudnik, Ljubljana 1979, str. 15-19.
232. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), izjavi Ludvika Šesta, Franca Miša.
233. Sonja Gomzi, Fani Tomičević: Saturnus, rdeča trdnjava, Ljubljana 1988, str. 147-155.
234. Iskra in plamen, str. 384-385.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), izjavi Franca Pokovca, Karla Lesjaka.
Arhiv ZZB Center, izjavi Karla Jereba, Angele Suhadolnik.
235. Katarina Koba-Arzenšek: Pletenina, tovarna trikotaznega perila, Ljubljana 1971. Arhiv ZZB Center, izjava Terezije Tomšič.
236. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka,
izjava Jožeta Canjka, Albine Vončina, Pavla Guzlja.
Čerin: Ljubljansko Posavje, str. 216. Janko Rudolf: Jeseni leta 1941 sem postal poverjenik, Delavska enotnost, november 1978, št. 46-47.
237. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjavi Karla Šefmana Marice Lesjak.
238. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Josipu Brozu, 15. februarja 1942, dok. 37., V.del.

239. Tone Ferenc: Okupatorjeve racije v Ljubljani 1942, Kronika, 1981, št. 3, str. 185 do 197. (dalje: Ferenc: Racije).
240. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Josipu Brozu 29, marca 1942, dok. 43, V. del.
241. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Josipu Brozu 23, aprila 1942, dok. 46, V. del.
242. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Josipu Brozu 18, maja 1942, dok. 49, op.5, V.del. DLRS, dok.št. 47, pismo Edvarda Kardelja Josipu Brozu, 22. maja 1942, op. 18.
243. Glej op. 34, dok. 49.
244. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 492, Okrožnica krščanskosocialistične skupine v OF, št. 1.
245. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), zbirka narodnoosvobodilnega tiska, Osvobodilna fronta, osrednji organ osvobodilne fronte slovenskega naroda, leto 2, junij 1942.
246. Marijan Breccelj: Stvaranje i rad OF, članek v knjigi 10 godina, Zbornik sećanja aktivistov jugoslovanskog radničkog pokreta, knjiga 7, Beograd 1961, str. 9.
247. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 492, Okrožnica krščanskosocialistične skupine v OF, št. 2.
248. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Zdenki Kidrič, 12. junija 1942, dok. 56, V. del.
249. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Zdenki Kidrič 28. junija 1942, dok. 63, V. del.
250. Ferenc: Racije, str. 201-214.
251. DLRS 2, dok. št. 113, poročilo Edvarda Kardelja Ivu Loli Ribarju, 14. julija 1942.
252. Glej op. 243.
Glej op.249.
253. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Francu Leskošku, 30. junija 1942, dok. 64, V. del.
254. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Zdenki Kidrič, 1. julija 1942, dok. 68, V. del.
255. Glej op. 253, op. k dokumentu, št. 14.
256. Arhiv ZZB NOV Center, magnetofonski zapis I.
257. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Zdenki Kidrič, 4. julija 1942, dok. 70, V.del.
258. Glej op. 256.
259. Glej op. 257.
260. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka.
261. Glej op. 256.
262. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Zdenki Kidrič, 5. julija 1942, dok. 104, V. del. Izjava Mire Tomšič Svetina avtorju, junij 1989.
263. DLRS 3, dok. št. 24, pismo Lidije Šentjurg Edvardu Kardelju, 6. avgust 1942.
264. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1733, pismo Lidije Šentjurg centralnemu komiteju KPS (dalje: CK KPS), 10. avgusta 1942.
265. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1734, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 11. avgusta 1942.

266. Izjava Mire Tomšič Svetina avtorju, junij 1989.
267. DLRS 3, dok. 48, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju 21. avgusta 1942.
268. Jesen 1942, korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča, Ljubljana 1963 (dalje: Jesen 1942) dok. št. 3, pismo Edvarda Kardelja Borisu Kidriču in Ivanu Mačku, 13. oktobra 1942.
269. DLRS 3, dok. 102, pismo Lidije Šentjurg Edvardu Kardelju, 23. septembra 1942.
270. Glej op. 256.
271. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Edvarda Kardelja Francu Leskošku, 30. junija 1942, dok. 64.
272. Glej op. 256.
273. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1720, pismo Lidije Šentjurg, CK KPS 27. julija 1942.
274. Glej op. 256.
275. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1733, pismo Lidije Šentjurg Edvardu Kardelju, 10. avgust 1942.
276. Arhiv MML, zapisnik razgovora tovarišev in tovarišic, ki so delovali v OK KPS.
277. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1737, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 21. avgusta 1942.
278. DLRS 3, dok. št. 48, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 21. avgusta 1942.
279. Geslo Česnik, Zbornik narodnih herojev.
280. Deželak, KPS 41-43, str. 52.
281. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 27. julija 1942.
282. Glej op. 276.
283. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK KPS), f. 25, zapisnik razgovorov s tovariši, ki so delovali v bankah in zavarovalnicah.
284. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, žrtve.
285. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, o AFŽ.
286. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, spomenica C. Maček.
287. Arhiv ZZB NOV občine Ljubljana Vič-Rudnik - zapis razgovora z Ado Krivic, Cilko Prešeren in Rezko Štefanovo.
289. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, spomenica Skodlar.
290. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Jožeta Borseta, glej op. 281.
291. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, spomenica Zupet.
292. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), medvojni spomini, Marica Črpe: Topografija rajona Bežigrad.
293. Arhiv MML, spomini Alenke Gerlovič.
294. Glej op. 292.
295. Miglič, Spomin je moč.
296. Deželak, KPS 41-43, str. 51-52. Arhiv ZZB NOV Center, izjava Zore Čekič Maležič. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Zore Čekič Maležič.

297. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Hele Skulj.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, izjava Branke Per Carnelutti.
Izjava Majde Musek avtorju.
Izjava Milice Salberger avtorju.
Izjava Ane Boruta Dolgan avtorju.
298. Glej op. 293.
Arhiv ZZB NOV Center, izjava Jožeta Levstika. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Andreja Perka.
299. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Franca Kimovca.
300. Glej op. 283.
301. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Miroslava Černivca.
302. Glej op. 299.
303. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Ade Dekval Krivic.
304. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Tihomila Žigona.
305. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), življenjepis Marije Černigoj.
Izjava Borisa Urbančiča avtorju, v kateri pa zatrjuje, da ni bil v rajonskem, pač pa v kvartnem odboru Gradišča.
306. Glej op. 99.
307. Arhiv MML, izjava Borisa Kraigherja.
308. DLRS 3, dok. št. 18, poročilo Toneta Tomana izvršnemu odboru OF, 3. avgusta 1942.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1733, pismo Lidije Šentjurg CK KPS avgust 1942.
309. Glej op. 267.
310. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 2440, nedatirano pismo Stane Gerka Edvardu Kardelju.
311. DLRS 3, dok. št. 102, Poročilo Lidije Šentjurg Edvardu Kardelju, 23. september 1942. Deželak, KPS 41-43, str. 79.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, spomenica Stana Gerka.
312. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1742, pismo Lidije Šentjurg CK KPS 23. septembra 1942.
313. DLRS 3, dok. št. 115, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 27. septembra 1942.
314. DLRS 3, dok. št. 126, pismo Lidije Šentjurg CK KPS 1. oktobra 1942.
315. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Francu Leskošku in Ivanu Mačku, 5. novembra 1942, dok. 17, 6. del.
316. DLRS 5, dok. št. 164, pismo izvršnega odbora OF njegovemu poverjeništvu za Ljubljano, 17. februarja 1943.
317. Deželak, KPS 41-43, str. 51 in 78. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, spomenica Pavla Hvastja.
ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, spomenica Frančiška Rakar.
318. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 527.
Deželak, KPS 41-43, str. 51 in 78.
319. Arhiv ZZB NOV Ljubljana Šiška, Dravljice v NOB, tipkopis
320. Deželak, KPS 41-43, str. 79.
321. Deželak, KPS 41-45, str. 50.
322. Arhiv MML, izjava Jožeta Omahna.

323. Glej op. 321.
324. Zbornik prispevkov iz zgodovine delavskega gibanja med vojnama in iz narodnoosvobodilnega boja na področju občine Ljubljana Moste Polje, Ljubljana 1965, str. 200.
325. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1731, pismo Lidije Šentjurg CK ZKS, julija 1942.
326. DLRS 3, dok. št. 15, brzojavka Edvarda Kardelja Kominterni, 3. avgust 1942.
327. DLRS 3, dok. št. 24, poročilo Lidije Šentjurg Edvardu Kardelju, 6. avgusta 1942.
328. DLRS 3, dok. št. 32, navodila poverjeništvu CK KPS za Ljubljano rajonskim komitejem in okrožnemu komiteju SKOJ, 10. avgusta 1942.
329. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1733, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 10. avgusta 1942.
330. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1735, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 12. avgusta 1942.
331. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1736, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 14. avgusta 1942.
332. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1737, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 17. avgusta 1942.
333. DLRS 3, št. 37, pismo Milana Škerlavaja Edvardu Kardelju, 14. avgusta 1942.
334. DLRS 3, dok. št. 40, poziv Izvršnega odbora OF Ljubljani sredi avgusta 1942.
335. DLRS 3, dok. št. 48, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 21. avgusta 1942.
336. DLRS 3, dok. št. 86, poročilo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 14. septembra 1942.
337. DLRS 3, dok. št. 92, pismo Edvarda Kardelja Vladimiru Krivicu, 17. septembra 1942.
338. DLRS 3, dok. št. 103, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 23. septembra 1942.
339. DLRS 3, dok. št. 105, pismo Edvarda Kardelja Vladimirju Krivicu, 24. septembra 1942.
340. DLRS 3, dok. št. 102, pismo Lidije Šentjurg Edvardu Kardelju, 3. septembra 1942.
341. DLRS 3, dok. št. 97, pismo Edvarda Kardelja Josipu Brozu, 20. septembra 1942.
342. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 492, okrožnica št. 5 krščanskosocialistične skupine v OF.
343. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1691, del pisma Vladimirju Krivicu, 14. septembra 1942.
344. DLRS 3, dok. št. 92, pismo Edvarda Kardelja Vladimirju Krivicu, 17. septembra 1942.
345. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1692, pismo Vladimirja Krivica CK KPS, 20. septembra 1942 (pismo ni v celoti ohranjeno).
346. DLRS 3, dok. št. 107, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 24. septembra 1942.
347. DLRS 3, dok. št. 111, pismo Borisa Zihlerla Edvardu Kardelju, 25. septembra 1942.
348. DLRS 3, dok. št. 115, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 27. septembra 1942.

349. DLRS 3, dok. št. 109, pismo Lidije Šentjunc Edvardu Kardelju, 25. septembra 1942.
350. DLRS 3, dok. št. 117, pismo Lidije Šentjunc Edvardu Kardelju, 29. septembra 1942.
351. DLRS 3, dok. št. 126, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 1. oktobra 1942.
352. DLRS 3, dok. št. 10, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 25. septembra 1942.
353. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Zdenki Kidrič, 9. septembra 1942, dok. št. 159, 1. del.
354. DLRS 3, dok. št. 140, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 7. oktobra 1942.
355. Jesen 1942, dok. št. 1, pismo Edvarda Kardelja Josipu Brozu, 20. septembra 1942.
356. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Francu Leskošku in Borisu Kidriču, 13. oktobra 1942, dok. št. 1, 6. del.
357. Jesen 1942: dok. št. 2, pismo Edvarda Kardelja Josipu Brozu, 7. oktobra 1942. Isto, dok. št. 73, pismo Edvarda Kardelja Karlu Poljanšku, 4. novembra 1942. Isto, dok. št. 126, pismo Karla Poljanška Edvardu Kardelju, 15. november 1942. Isto, dok. št. 180, pismo Edvarda Kardelja Francu Leskošku, 27. november 1942.
358. Glej op. 346.
359. Jesen 1942, dok. št. 48, pismo Edvarda Kardelja Francu Leskošku, 29. oktobra 1942.
360. Jesen 1942, dok. št. 37, pismo Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča izvršnemu odboru OF, 28. oktobra 1942.
361. DLRS 3, dok. št. 150, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 14. oktobra 1942.
362. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Francu Leskošku, 20. oktobra 1942, dok. št. 9, 6. del.
363. DLRS 3, dok. št. 171, pismo Lovra Kuharja Borisu Zihleru, 27. oktobra 1942.
364. DLRS 3, dok. št. 172, pismo Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča izvršnemu odboru OF, 28. oktobra 1942.
365. Jesen 1942, dok. št. 37, pismo Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča izvršnemu odboru OF, 28. oktobra 1942.
366. DLRS 3, dok. št. 153, letak poverjeništvu izvršnega odbora OF, sredi oktobra 1942. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Ludviku Smrekarju, 4. novembra 1942, dok. št. 15, 6. del.
367. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Francu Leskošku in Ivanu Mačku, 15. novembra 1942, dok. št. 17, 6. del. Glej op. 362.
368. Edvard Kardelj: Zbrana dela, pismo Francu Leskošku, 16. novembra 1942, dok. št. 34, 6. del.
369. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo izvršnemu odboru OF, 19. novembra 1942, dok. št. 38, 6. del.
370. Jesen 1942, dok. št. 201, pismo Edvarda Kardelja izvršnemu odboru OF, 4. decembra 1942.
371. DLRS 4, dok. št. 154, pismo Borisa Zihlerja Edvardu Kardelju, 9. decembra 1942.
372. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1699, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 16. decembra 1942.
373. DLRS 5, dok. št. 34, pismo Mire Tomšič Borisu Kidriču in Edvardu Kardelju, 8. januarja 1943.
374. Jesen 1942, dok. št. 207, pismo Edvarda Kardelja CK KPJ, 14. decembra 1942.
375. Jesen 1942, dok. št. 208, pismo Borisa Kidriča CK KPJ, 14. decembra 1942.

376. Jesen 1942, dok. št. 209, pismo Borisa Kraigherja CK KPJ, 14. decembra 1942.
377. DLRS 4, dok. št. 169, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju 15. decembra 1942.
378. DLRS 4, dok. št. 184, pismo Zorana Poliča dr. Josipu Rusu, 19. decembra 1942.
379. DLRS 4, dok. št. 188, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 22. decembra 1942.
380. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo poverjeništvu CK KPS za Ljubljano, 29. decembra 1942, dok. št. 65, 6. del, op. 9.
381. Glej op. 389, dok. št. 65.
382. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1744, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 26. decembra 1942.
383. DLRS 5, dok. št. 1, pismo Edvarda Kardelja Lidiji Šentjurg, 1. januarja 1942.
384. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1702, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 3. januarja 1943.
385. DLRS 4, dok. št. 209, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 30. decembra 1942.
386. DLRS 4, dok. št. 212, pismo Zorana Poliča dr. Josipu Rusu, 30. decembra 1942.
387. DLRS 5, dok. št. 34, pismo Mire Tomšič Borisu Kidriču in Edvardu Kardelju, 8. januarja 1943.
388. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo poverjeništvu CK KPS za Primorsko, 31. decembra 1942, dok. št. 67, 2. del.
389. DLRS 5, dok. št. 2, pismo Edvarda Kardelja Borisu Zihleru, 1. januarja 1943. DLRS 5, dok. št. 3, razglas Izvršnega odbora OF.
390. DLRS 5, dok. št. 15, pismo Edvarda Kardelja Lidiji Šentjurg, 5. januarja 1943. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Lidiji Šentjurg, 5. januarja 1943, dok. št. 74, 2. del.
391. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Lidiji Šentjurg, 1. januarja 1943, dok. št. 70, 2. del.
392. Franček Majcen: Tudi beseda je bila orožje, Ljubljana 1968, str.178-187 (dalje: F. Majcen, n.d.).
393. DLRS 5, dok. št. 34, pismo Mire Tomšič Edvardu Kardelju in Borisu Kidriču, 8. januarja 1943.
394. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, sestav OK KPS za Ljubljano.
395. DLRS 5, dok. št. 17, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 5. januarja 1943.
396. DLRS 7, dok. št. 27, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 8. maja 1943.
397. Glej op. 394.
398. Glej op. 393.
399. DLRS 5, dok. št. 121, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, v začetku februarja 1943.
400. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1764, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 28. aprila 1943.
401. DLRS 5, dok. št. 162, pismo Edvarda Kardelja članom poverjenišva CK KPS za Ljubljano, 17. februarja 1943. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka, obrazložitev za spomenico Viktorja Repiča. V razgovoru mi je Jelica Vazzaz zatrdila, da se ne spominja, da bi bila članica poverjenišva izvršnega odbora OF za Ljubljano.
402. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 9. februarja 1943.

403. Franček Majcen, n.d., str. 178, čeprav omenja tudi Jožeta Zemljaka, ki je bil že aretiran.
404. DLRS 7, dok. št. 74, pismo Mire Tomšič izvršnemu odboru OF, 21. maja 1943.
DLRS 7, dok. št. 27, pismo Lidije Šentjurec CK KPS, 8. maja 1943.
405. DLRS 7, dok. št. 208, pismo Mire Tomšič CK KPS, 26. junija 1943.
406. DLRS 7, dok. št. 66, zapis skleпов seje izvršnega odbora OF, 20. maja z nadaljevanjem 23., 24., 25. maja 1943.
407. DLRS 7, dok. št. 75, pismo Frančka Majcna dr. Marijanu Breclju, 21. maja 1943.
408. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1718, pismo Mire Tomšič CK KPS, 6. septembra 1943.
409. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1720, pismo Mire Tomšič CK KPS, 30. septembra 1943.
410. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1719, pismo Mire Tomšič CK KPS, 18. septembra 1943.
411. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, Rajon Poljane.
Razgovor avtorja z Ano Boruta, Andrino Žaucer in Sonjo Oblak Lapajne.
412. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), anketni list Zore Čekič in Avgusta Juga. Razgovor avtorja z Zoro Čekič, por. Maležič, Branko Per, por. Carnelutti in Ano Dolgan.
413. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), anketni list Miroslava Černivca.
Zapis razgovora avtorja z Branko Jurca por. Potrč.
414. Džuro Šmicberger: Kronika Bežigrada, tipkopis.
Razgovor avtorja z Ano Boruta.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, kadrovska sestavna RO OF in RK KPS Bežigrad.
415. Arhiv ZZB NOV Center, rajonski sekretarji RK KPS in ROOF Šiška.
416. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS),
f. 25, kadrovska rekonstrukcija ROOF in komiteja na Viču.
417. Iskra in plamen, str. 426.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, aktivisti rajona Moste.
418. DLRS 5, dok. št. 17, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 5. januarja 1943.
419. DLRS 5, dok. št. 130, pismo Lidije Šentjurec CK KPS, 6. februarja 1943.
DLRS 5, dok. št. 143, pismo Mire Tomšič Borisu Kidriču, 11. februarja 1943.
420. DLRS 5, dok. št. 121, pismo Lidije Šentjurec CK KPS, začetek februarja 1943.
421. DLRS 5, dok. št. 60, pismo Zorana Poliča dr. Josipu Rusu, sredi januarja 1943.
422. DLRS 5, dok. št. 52, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 13. januarja 1943.
423. DLRS 7, dok. št. 9, pismo Lidije Šentjurec CK KPS, 4. maja 1943.
424. DLRS 7, dok. št. 3, okrožnica poverjenišva CK KPS za Ljubljano, maja 1943.
425. DLRS 7, dok. št. 4, okrožnica poverjenišva izvršnega odbora OF za Ljubljano, 2. maja 1943.
426. DLRS 7, dok. št. 18, pismo izvršnega odbora OF svojemu poverjeništvu za Ljubljano, 6. maja 1943.
DLRS 7, dok. št. 6, zapisnik skleпов sej izvršnega odbora OF, 2. in 3. maja 1943.
427. DLRS 7, dok. št. 19, pismo sanitetnega referenta NOV in PO Slovenije dr. Rudolfa Obračunča zdravniškemu odboru OF v Ljubljani, 6. maja 1943.
DLRS 7, dok. št. 25, pismo izvršnega odbora OF vrhovnemu plenumu OF v Ljubljani, 8. maja 1943.

- DLRS 7, dok. št. 26, pismo izvršnega odbora OF svojemu poverjeništvu v Ljubljani, 8. maja 1943.
428. Matija Žgajnar, Prvi maj 1943 v okupirani Ljubljani, Borec, 1973, št.5, str. 257-268.
429. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1970, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 8.maja.1943. DLRS 7, dok. št. 83, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 25.maja.1943.
430. Glej op. 427 in 429.
431. DLRS 7, dok. št. 74, pismo Mire Tomšič izvršnemu odboru OF, 21. maja 1943. DLRS 7, dok. št. 24, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 8.maja.1943.
432. DLRS 7, dok. št. 81, pismo Borisa Kidriča Lidiji Šentjurg, 22. maja 1943. DLRS 7, dok. št. 83, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 23. maja 1943. DLRS 7, dok. št. 115, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 1. junija 1943. DLRS 7, dok. št. 128, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 6.junija.1943.
433. DLRS 7, dok. št. 180, zapis sklepov izvršnega odbora OF 31. maja in 1. junija 1943.
434. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS),a.e. 1773, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 1. junija 1943.
435. DLRS 7, dok. št. 163, navodila izvršnega odbora OF njegovemu poverjeništvu v Ljubljani, 14.junija.1943.
436. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1252, pismo Vladimirja Krivica Borisu Kidriču, 20. julija 1943.
437. Edvard Kardelj: Zbrana dela, pismo Josipu Brozu Titu, 4. avgusta 1943, dok. št. 169, 2. del.
438. Edvard Kardelj: Zbrana dela, pismo Josipu Brozu Titu, 12. avgusta 1943, dok. št. 171, 2. del.
439. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 432, zapisnik sestanka izvršnega odbora OF, 18. avgusta 1943.
440. ARS, enota 1 (bivši arhiv INZ), f. 432, zapisnik sklepov izvršnega odbora OF, 30. avgusta 1943. Imen (V. in P.) nisem mogel ugotoviti.
441. Vladimir Krivic: V Ljubljani leta 1943, Junaška Ljubljana, knjiga 2, str. 169 do 184.
442. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), dopis CK KPS Francetu Svetku, 10. januarja 1943.
443. Glej op. 441.
444. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča, pismo Dragu Pustišku, 4. avgusta 1943.
445. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1719, poročilo Mire Tomšič CK KPS, 18. septembra 1943.
446. DLRS 5, dok. št. 34, pismo Mire Tomšič Edvardu Kardelju, 6. januarja 1943.
447. DLRS 5, dok. št.52, pismo Vladimirja Krivica Edvardu Kardelju, 13. januarja 1943.
448. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1713, pismo Mire Tomšič Borisu Kidriču, 20. februarja 1943.
449. DLRS 7, dok. št. 75, pismo Frančka Majcna dr. Marijanu Breclju, 21. maja 1943.
450. DLRS 7, dok. št. 187, pismo Frančka Majcna Janczu Stanovniku, 22. junija 1943.
451. DLRS 7, dok. št. 163, navodila izvršnega odbora OF svojemu poverjeništvu za Ljubljano, 14. junija 1943.
452. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond dr. Marijana Breclja, pismo Frančka Majcna Janezu Stanovniku, 9. julija 1943.

453. DLRS 7, dok. št. 179, pismo Frančka Majcna Janezu Stanovniku, 22. junija 1943.
454. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1700, pismo Vladimirja Krivica Borisu Kidriču, 20. junija 1943.
456. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča, pismo Zorana Poliča Dragu Pustišku, 3. julija 1943.
457. Edvard Kardelj: Zbrana dela, pismo CK KPS, 12. avgusta. 1943, dok. št. 171, 2. del.
458. Vladimir Krivic: V Ljubljani leta 1943, Junaška Ljubljana, knjiga 2, str. 109-184. Franček Majcen, n.d., str. 173-197.
459. Arhiv ZZB Center, Izjava Tončka Durjava o delovanju FGO.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), f. 25, razgovor Rozalije Lukman s Karlom Žagajem.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), anketni list Karla Žagarja-Lineta.
460. DLRS 7, dok. št. 90, pismo Lidije Šentjunc izvršnemu odboru OF, 25. maja 1943.
461. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1714, pismo Mire Tomšič Borisu Kidriču in Edvardu Kardelju, 22. februarja 1943.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1763, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 11. marca 1943.
DLRS 7, dok. št. 83, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 23. maja 1943.
DLRS 7, dok. št. 208, pismo Mire Tomšič CK KPS, 26. junija 1943.
462. Glej op. 460.
Več o odpremljanju materiala po železnici glej v knjigi
Anke Vidovič Miklavčič Slovenski železničarji pod italijansko okupacijo v Ljubljanski pokrajini 1941-1943, str. 298-339.
463. DLRS 5, št. dok. 162, pismo Edvarda Kardelja članom poverjenišтва CK KPS za Ljubljano, 17. februarja 1943.
464. Vladimir Krivic: Ljubljana v letu 1943, Junaška Ljubljana, knjiga 2, str. 169 do 184.
465. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1714, pismo Mire Tomšič Borisu Kidriču in Edvardu Kardelju, 22. februarja 1943.
466. DLRS 7, dok. št. 5, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 2. maj 1943.
DLRS 7, dok. št. 9, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 8. maja 1943.
467. Glej op. 464.
DLRS 7, dok. št. 5, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 4. maja 1943.
DLRS 7, dok. št. 9, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 2. maja 1943.
468. Glej op. 466.
469. DLRS 7, dok. št. 113, odlok izvršnega odbora OF o vključitvi NZ v VOS OF, 1. julija 1943.
DLRS 7, dok. št. 81, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 23. maja 1943.
470. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1750, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 17. januarja 1943.
471. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1700, pismo Vladimirja Krivica Borisu Kidriču, 20. junija 1943.
472. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1706, pismo Vladimirja Krivica Borisu Kidriču, 20. julija. 1943.
473. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), razsodba italijanskega vojaškega sodišča, 27. februarja 1943. Arhiv ZZB Center, življenjepis Slavka Gabranje.
474. DLRS 5, dok. št. 121, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, v začetku februarja 1943.
475. DLRS 5, dok. št. 37, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 9. januarja 1943.

476. Glej op.474.
477. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1750, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 17. januarja 1943.
478. DLRS 5, dok. št. 114, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 29. januarja 1943.
479. Kronika NOB Tržaška cesta, Kozarje in Lado Miklavc, Vič, Brdo, Vrhovci, Ljubljana 1971, str. 94.
480. DLRS 7, dok. št. 83, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 23. maja 1943, predvsem izjava Rozalije Lukman v opombah.
V Kroniki NOB Vič Rožna dolina, str. 69-76 je navedeno, da je bilo aretiranih 56 oseb.
481. DLRS 6, dok. št. 107, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 26. aprila 1943.
DLRS 7, dok. št. 83, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 23. maja 1943.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1768, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 2. maja 1943.
482. DLRS 6, dok. št. 93, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 21. aprila 1943.
483. Glej op. 481.
484. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Lidiji Šentjunc, 26. februarja 1943.
485. DLRS 6, dok. št.19, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 8. marca 1943.
486. Glej op. 485, predvsem izjavo Vladimirja Svetine k dokumentu.
Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Zdenki Kidrič, 4. februarja 1943, dok. št. 93, 2. del, op. 10.
487. Izjava Staneta Kovača avtorju.
488. glej op.487.
489. ARS, enota 2 (bivši INZ), kartoteka, poročilo divizije Caacciatori del Alpi, 10. aprila 1943.
490. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 9. aprila 1943.
491. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), kartoteka. Arhiv ZZB Center, izjava Andreja Volka. Izjava Andrine Žaucer avtorju.
492. Marica Čepe: Od protestnih komemoracij do množičnih demonstracij, Junaška Ljubljana, knjiga 2, str. 187 do 220.
Vladimir Krivic: V Ljubljani leta 1943, Junaška Ljubljana, knjiga 2, str. 169.
493. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 527, prošnja.
494. Intervju z dr. Stanislavom Leničem, Nova revija, št. 67-68, str. 1942.
Ob tem naj navedem še, da so demonstrantke škropili že pred visokimkomisa riatom, kar je razvidno iz pisma Draga Pustiška Zoranu Poliču 8. julija 1943.
Pismo je v ARS, enoti 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča.
Dr. Jakob Kolarič: Škof Rožman, III. del, Celovec, 1977, predvsem str.204-205, poglavje z naslovom Sramotilni steber, kjer avtor opisuje demonstracije pred Škofijo in povzema tudi izjave ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana.
495. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1778, pismo Lidije Šentjunc CK KPS, 21. junija 1943.Citiram samo tisti del, ki omenja demonstracije.
496. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1111, pismo Mire Tomšič CK KPS, 26. junija 1943.
497. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), Naša žena, 24. junij 1943.
498. Glej op. 492.
499. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), okrožnica št. 6. krščanskosocialistične skupine v OF.

500. O tej problematiki glej več:
 Tone Ferenc: Ljudska oblast na Slovenskem 1941-1945, Država v državi, knjiga 1, Knjižnica OF, št. 8/1, Ljubljana 1985, str. 578-606. (dalje: Ferenc, n.d.).
 Rudolf Hribernik: Dolomiti v NOB, Knjižnica NOV in POS, 31/1, Ljubljana 1974, str. 16 in 17. Tone Fajfar: Pomen Dolomitske izjave, Delo, 21. april 1978.
 Edvard Kocbek: Odgovori, Naši razgledi, 9. maja 1975.
 Tone Fajfar: Namesto epiloga, Naši razgledi, 9. maja 1975.
 Makso Šnuderl: Pismo akademika Maksa Šnuderla književniku Edvardu Kocbeku in odgovor nanj, Naši razgledi, 20. junija 1975.
 Edvard Kocbek: Odgovor, Naši razgledi, 20. junija 1975.
 Jože Penca: Politični monopolizem, 45 let Dolomitske izjave, Ljubljanski dnevnik, 1. marca 1988.
 Stanc Kovač: Dolomitska izjava, spomenik stalinizma, Ljubljanski dnevnik, 15. aprila 1989. Spomenka Hribar: Dolomitska izjava, Nova revija, 1989, št. 83/84, str. 499-519, št. 85/86, str. 757-780. Zoran Polič: Vloga sokolske organizacije v zgodovini slovenskega naroda, Ljubljana 1952, str. 3 in 4.
501. DLRS 5, dok. št. 60, pismo Zorana Poliča dr. Josipu Rusu, sredi januarja 1943. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 495, okrožnica sokolske skupine v OF, št. 4.
502. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1757, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 9. februarja 1943.
503. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1712, pismo Mire Tomšič CK KPS, 11. februarja 1943.
504. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1755, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 6. februarja 1943.
 ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 2393, pismo neznanega avtorja iz Ljubljane Borisu Kidriču in Edvardu Kardelju.
 DLRS 5, dok. št. 143, pismo Mire Tomšič Borisu Kidriču, 11. februarja 1943.
505. Edvard Kardelj: Zbrana dela, pismo Zdenki Kidrič, 17. februarja 1943, dok. št. 99, 2. del.
506. DLRS 5, dok. št. 163, pismo Borisa Kidriča Miri Tomšič, 17. februarja 1943.
507. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Lidiji Šentjurg, 23. februarja 1943, dok. št. 110, 2. del. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 2400, pismo Edvarda Kardelja Stanetu Kovaču in Tonetu Tomanu, 18. februarja 1943.
508. Ferenc, n.d., str. 601.
509. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1714, pismo Mire Tomšič Borisu Kidriču in Edvardu Kardelju, 22. februarja 1943.
510. DLRS 6, dok. št. 95, pismo Edvarda Kardelja Lidiji Šentjurg, 22. aprila 1943.
511. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1705, pismo Vladimirja Krivica, 29. aprila 1943. DLRS 6, dok. št. 113, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 28. marca 1943.
512. Edvard Kardelj: Zbrana dela, tipkopis, pismo Lidiji Šentjurg, 22. aprila 1943, dok. št. 135, 2. del.
513. DLRS 7, dok. št. 74, pismo Mire Tomšič izvršnemu odboru OF, 21. maja 1943.
514. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1771, pismo Lidije Šentjurg CK KPS, 23. maja 1943.
515. DLRS 7, dok. št. 100, pismo Draga Pustiška Zoranu Poliču, 28. maja 1943.
516. DLRS 7, dok. št. 99, pismo Zorana Poliča Dragu Pustišku, 28. maja 1943.
517. DLRS 7, dok. št. 123, pismo Zorana Poliča Dragu Pustišku, 5. junija 1943.
 DLRS 7, dok. št. 139, pismo Zorana Poliča Dragu Pustišku, 8. julija 1943.

518. DLRS 7, dok. št. 168, pismo Lidije Šentjure CK KPS, 15. junija 1943.
519. DLRS 7, dok. št. 174, pismo Draga Pustiška Zoranu Poliču, 22. junija 1943.
DLRS 7, dok. št. 235, pismo Jelice Vazzaz Zoranu Poliču, 30. junija 1943.
DLRS 7, dok. št. 230, pismo Draga Pustiška Zoranu Poliču, 30. junija 1943.
520. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča, pismo Draga Pustiška Zoranu Poliču, 5. julija 1943.
521. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča, pismo Zorana Poliča Dragu Pustišku, 10. julija 1943.
522. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča, pismo Zorana Poliča Dragu Pustišku, 12. julija 1943.
523. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča, pismo Draga Pustiška Zoranu Poliču, 21. julija 1943.
524. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča, pismo Zorana Poliča Dragu Pustišku, 15. julija 1943.
525. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Zorana Poliča, pismo Zorana Poliča Dragu Pustišku, 18. julija 1943, ter 2., 4., 18. avgusta 1943.
526. Glej op. 502.
527. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), fond Marijana Breclja, pismo Frančka Majcna, 21. maja 1943.
528. DLRS 7, dok. št. 168, pismo Lidije Šentjure CK KPS, 15. junija 1943.
ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1776, pismo Lidije Šentjure CK KPS, 17. junija 1943. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1716, pismo Mire Tomšič CK KPS, 17. julija 1943.
529. DLRS 7, dok. št. 197, pismo Frančka Majcna Janezu Stanovniku, 22. junija 1943.
530. DLRS 7, dok. št. 208, pismo Mire Tomšič CK KPS, 26. junija 1943. DLRS 7, dok. št. 163, navodila izvršnega odbora njegovemu poverjeništvu v Ljubljani, 14. junija 1943.
531. DLRS 7, dok. št. 194, pismo izvršnega odbora OF njegovemu poverjeništvu v Ljubljano, 21. junija 1943.
532. ARS, enota 1 (bivši zgodovinski arhiv CK ZKS), a.e. 1252, pismo Vladimirja Krivica Borisu Kidriču, 20. julija 1943.
533. ARS, enota 2 (bivši arhiv INZ), f. 432, zapisnik sestanka izvršnega odbora OF, 30. avgusta. 1943.

DODATEK

Zapisnik zaslišanja Leopoldine Mekina obsega 96 strani in je eno najboljšežnejših pričevanj o organizaciji odpora v Ljubljani v času nemške zasedbe 1943-1945. Hranijo ga v Arhivu Republike Slovenije, organizacijski enoti 2, bivšem arhivu Inštituta za novejšo zgodovino, v škatli 527. Za objavo sem izbral predvsem odlomke, ki opisujejo dejavnost OF in njeno povezanost z drugimi organizacijami in posameznimi zvrstmi podtalne dejavnosti. Tako po tem zapisniku lahko sledimo organizacijsko strukturo OF do osvoboditve mesta.

Z A P I S N I K

o zaslišanju Mekina Leopoldine
sestavjen na Upravi policije v Ljubljani

Ad personam: Rodila sem se 17.10.1908 kot hčerka železničarja v Trstu. Med prvo svetovno vojno sem v Trstu obiskovala nemško ljudsko šolo. Leta 1918 se je naša družina preselila v Strnišče pri Ptuju. V tem času sem jaz obiskovala meščansko šolo v Ptuju. V Strnišču smo bili dve leti, v tem času je umrl oče. Leta 1921 se je moja mati s tremi otroki, t.j. z mano, bratom in sestro preselila v Ljubljano, kjer smo kot begunci stanovali v podstrešni sobici pri nekih sorodnikih na dvorišču gostilne "Figovec". Jaz sem v tem dovršila meščansko šolo in trgovski tečaj na liceju. Nato sem takoj dobila službo priložnostnega značaja, v kateri sem ostala tri mesece. Nato sem pa leta 1927 dobila mesto v Nabavljalni zadrugi v tajništvu. V tej službi sem ostala do konca septembra leta 1943. Zadnje leto sem bila blagajničarka.

Brat Bruno, rojen 1910 je obiskoval državno godbeno šolo, bil je godbenikih pri kraljevi gardi in nazadnje pri vojski v Plevljah. Ostal je v Srbiji, zadnjič se je oglasil tik pred začetkom vojne iz Beograda.

Sestra Olga, rojena 1911 je dovršila pet gimnazij, bila priložnostno zaposlena pri otrocih, v ostalem je bila doma kot gospodinja. Leta 1938 se je poročila s strojnim tehnikom Lilik Miroslavom, ki je bil do razsula Italije v službi na Pokrajinski upravi pri računskem oddelku. Konec oktobra 1943 je šel preko bloka po živila, pa se ni vrnil. Kje je, ne vemo. Sestra ima šest letnega otroka.

Mati je kmalu po prihodu v Ljubljano dobila zaposlitev pri direkciji državnih železnic kot delavka in to službo še danes vrši.

Poleg svojega poklica sem se zanimala za turistiko in ročno delo, dokler nisem zbolela in sem posvetila večino svojih skrbi zdravljenju. V svojem 23. letu starosti sem zbolela. Zdravniki so bili mnenja, da boleham na epilepsiji in so mi zdravili živce, vendar se je izkazalo po zaslugi beograjskega specialista, da je bolezen žolčnega izvora. Ko sem se v tej smeri zdravila, so napadli ponehali in v zadnjem času sem bila popolnoma zdrava. Zadnji napad sem imela julija 1944. Bil je lažjega značaja. Bila sem nekaj časa članica Sokola.

Za politična in ideološka vprašanja se nisem zanimala. Zadnji dve leti pred vojno sem razgovarjala s kolegom Kaučič Vladimirjem - Ljotičevcem - o Zboru in njihovi ideologiji. Ta kolega je v letu 1941 odpotoval v Udine, kjer se je poročil.

Ad rem: Moja ilegalna imena so "Polonca", "Mimi", "Bogo", "Trdina", "Nežka", "Mlakar", "Naglič II", "Roman", "Marija".

Prič sem bila povezana v delo konec leta 1941 in sicer me je povezala v SNP tovarišica Medvešček Milena "Katra". Pri SNP sem delovala v Šiški pod imenom "Polonca" do konca septembra 1943.

Prvega oktobra 1943 sem postala odgovorna za okrožno tehniko ljubljanskega okrožja. Kot tehničarka sem nosila ime: "Mimi", "Bogo", "Trdina". Odgovorna za to mesto sem postala do dneva svoje aretacije. Sicer sem si izmenoma parkrat dobila kake namestnice, ki naj bi mesto mene vodile to delo, je pa ena kakor druga kmalu odpadla, tako da je to delo ležalo na mojih ramenih prav do konca.

V avgustu 1944 sem poleg tehnike prevzela tudi politično delo in sicer organizacijo Fronte med železničarji. Pod imenom "Bogo" sem vodila organizacijo železničarjev do konca oktobra 1944, ko je organizacija zgrmela.

Skoro istočasno kot železnico sem prevzela tudi organizacijo AŽŽ /antifašistična ženska zveza/. Na tej liniji so me poznali kot "Nežko". AŽŽ sem vodila do dneva svoje aretacije

V avgustu 1944 sem prišla v OK /Okrožni komite KP/ skupaj z "Ivotom" Svetina Vladimirjem in "Darjo" Jerina Marijo pod vodstvom "Vlaste" Tomšič Mire. Moj delokrog se s tem ni spremenil, dobila pa sem širši pogled v celotno OF organizacijo, kakor tudi v organizacijo KP v Ljubljani.

V novembru 1944 sem prišla v ožji odbor Fronte skupaj z "Ivotom" in "Brestom" Burič Heleno, roj. Skulj.

Ko je 29. decembra 1944 "Ivo" odšel na teren, sem jaz prevzela odgovornost za celotno politično organizacijo, kakor tudi za KP v Ljubljani.

Po "Ivotovem" odhodu sem pri političnem delu nosila tudi ime "Mlakar", ki ga je do tedaj nosil "Ivo". Radijski sektor me pozna pod imenom "Naglič II" v zvezi z "Ivorjem" Seunig Vitalom, ki je imel nalogo, da vodi politično organizacijo uniformirane policije, sem bila "Roman", "Tomaž" Mavrič Edo me je sam poimenoval "Marijo".

Moje delo na Tehniki

Tehnika se je imenovala sektor ter je združevala frontno in komunistično propagando, odgovorna pa je bila ppartiji, ker je bila "Vlasta" ki je bila najvišji forum za Tehniko partijka. Tehnika je imela nalogo izdelovati propagandno literaturo, ter jo razdeliti po terenu. Pod delokrog tehnike pa so spadale tudi vse nabave, transporti materiala in ljudi, nadalje naprava dokumentov/dokumentna tehnika/, preskrba vseh potrebnih naprav ter bunkerjev, ki so bili potrebni za tehnično delo.

Tehnika je pripravila material ter poskrbela, da je ta material prišel na javke, katere je pripravila politična linija. Imele smo določeno število raznašalk, ki so vsak dan ali vsak drugi dan prihajale na kontakte s kurirko, ki jih je ob tej priliki obvestila ali je kaj dela ali ne.

Septembra 1943 mi je moja nadrejena funkcionarka pri SNP napovedala kontakt z "Vlasto" Tomšič Miro, ki je bila v poverjeništvu OF ter politično odgovorna za Ljubljano/za vse frontne organizacije, kakor tudi za partijo/. Takrat so iskali človeka ki naj bi prevzel okrožno tehniko, ker je njen dotedanji vodja odhajal na teren. "Vlasta" me je seznanila z "Andrejem", bil je to neki kovinar s pravim imenom Ciril, star okrog 26 let, uslužber pri Premrovu v Kotnikovi ulici. "Andrej" me je 14 dni vodil po svojih postojankah, da sem spoznala ljudi in se seznanila z delom.

Tedanja tehnika je imela naslednje postojanke ozir. ljudi:

V Jelačinovi hiši na Emonski cesti smo imeli dobro urejen bunker /vhod preko dvoriša skozi tovarno zamaškov, po stopnišču na podstrežje, desno skozi nekako orodijarno, kjer so bila običajno nizka vrata/. Bunker je bil prostoren ter je imel pograde.

V bunkerju je bil Koželj Rudi "Tomaž", ki je izdeloval literaturo na običajni ciklostil stroj. Koželj je stanoval nekje v Čopovi ulici in je prihajal v bunker le takrat, kadar je imel delo v njem. Stalno pa sta bili v bunkerju "Lojzka" Vrhovnik, študentka iz Trnovega in "Mija" Mravlje, doma iz Šiške /menda se njen fant piše Mravlje/.

"Andrej" mi je prepustil tudi bunker pri Jurjevčevi Pred Škofijo 1/IV, ki se je uporabljal kot skladišče za arhiv, nadalje bunker na Resljevi cesti 31 v kleti, ki pa kot stanovanje ni bil uporaben.

Od "Andreja" sem prevzela tudi delavko pri dokumentni tehniki Brenk Anico, "Ljuba", "Darja", "Sergej", ki je delala po navodilih "Vlaste" same v bunkerju pri Pleškotovih Rožna dolina, Cesta XVII/30.

Izdelovateljico matric Babič Miro "Pavla", "Nada",

kurirko "Kristo" Lavrih Francko, nadalje raznašalke "Natjo" doma v okolici artilerijske kasarne, Lavrič Tončko, Celovška 43, "Stana", "Minko" znanka Lavrič Tončke, s katero sta stanovale skupaj, "Barči", frizerka iz Tyrševe ceste, Kržišnik

Cirilo "Tono" iz Jernejeve ceste, odgovorna za vse te raznašalke je bila "Bojana" Gliha Majda, Podlimbarskega cesta.

Prevzela sem tudi okrog sedem ali osem javk, ki so bile razdeljene po celem mestu in sicer po rajonih.

"Andrej" mi je prepustil tudi knjigoveza Guliča v Tavčarjevi ulici s sodelavkami njegovo ženo "Kuharica" in hčerko "Nageljček" /zadnja je bila tudi "Ivotova" kurirka/. Nova delavka pri Tehniki je bila Simčič Milena, "Vida" in njena krušna mati, ki sta pa bile takrat še v zaporu, ko sem jaz prevzela tehniko.

"Andrej" mi je tudi povedal, kje bom mogla nabavljati papir in sicer v trgovini Turk /Mayer/ Pražakova ulica, papiroteka Koritnik Tyrševa cesta /zadaj za Agnolo/, trgovina Bonač, gospa Pavla Bojko.

"Andrej" mi je prepustil še naslednje delavke:

"Jaka", zidar, gradil je bunkerje /doma iz Grosuplja in je lani odšel na teren/; "Vencel" Gorišek Martin isti tako zidar bunkerjev; "Peter" Lešnjak Peter, ključavničar; "Marko" Polšak Tone, elektrotehnik, Frankopanova ulica; klišar "Jože" Štegelj Jože, uslužben v Ljudski tiskarni ter bakrotiskar Pukl Mirko, uslužben isto tam.

V Učiteljski tiskarni je bil delavec Soklič Viktor, ki nam je včasih preskrbel barvo. Vendar pa ta ni bil zanesljiv, spomladi leta 1944 sem mu npr. izročila 15.000 lir, da nam bi nabavil barve. Kadar smo jih rabili, nam jih je res dal, toda pozneje smo ugotovili, da je tiste barve ukradel v Učiteljski tiskarni, denar za katerega bi jih pa moral nabaviti pa poneveril. Ko je meseca avgusta odšel na teren, sem tja pismeno sporočila njegovo afero. Imenovani Soklič Viktor je poleti 1944 spravil dva ciklostil stroja v klet Učiteljske tiskarne, kjer jih je skrila za neke omare.

V Blasnikovi tiskarni je bil profesionalc Zdešar Franc, ki nam je tiskal krušne karte, /junija lanskega leta je odšel na teren/.

Prevzela sem tudi skladišča Okrožne intendance, ki je imela spravljeno blago pri tvrdki Medič-Zankel v Japljevi ulici na podstrešju za praznimi zaboji in v skladišču Avgušтина na Medvedovi cesti. /Bolaffijeva skladišča/. Blaga nismo mogli poslati naprej radi slabih zvez. Prej je bila odgovorna za to intendanco "Meta" Mencej Pavla, ki je šla februarja 1944 na teren. Njen pomočnik pa je bil "Miha", delavec, ki je stanoval na Linhartovi cesti in je bil v službi v skladišču na Figovčevem dvorišču, kjer sem ga tudi večkrat dobila. Pomagal jima je še šofer pri Tekstiliji na Miklošičevi cesti "Oton", ki je bil meseca januarja odpeljan v Nemčijo.

Nakupovanje blaga in živila za ilegalce.

Pod tehniko je spadalo tudi nakupovanje blaga in živila za ilegalce. Ta posel sem prevzela v začetku meseca julija 1944. Prej je za ta sektor dajala direktive "Vlasta" sama.

Ker so bili ilegalci večinoma partijski, smo ta sektor imenovali partijska intendanca. Ko sem jo jaz prevzela, sta jo vodili "Klara" in "Jela", pozneje "Simona". Bile sta obe partijki. Sprva sta ti dve imeli dosti zalog, dokler smo imeli še cele karte, pozneje pa so se zaloge precej skrčile in nista imeli nobenih možnosti, da bi prišli do novih zalog. Bili sta pri svojem delu preveč okoreli, zato smo ju po enem mesecu predstavili na tehniko, kjer pa tudi nista kot že omenjeno dolgo delali.

Partijsko intendanco je nato prevzela "Mana", pomagala pa ji je pri tem delu "Mojca". Eno kakor drugo mi je predstavila "Ilonka", ki jo je poznala iz SNP. "Mana" je Vrhovec Stana, "Mojca" pa je neka mariborčanka, ki stanuje v Baragovem semenišču, poročena, drobna, majhna ženska. Njuno delo je bilo, da sta raznašali živila po naročilih, ki sem jima jih dala jaz. Za mesec februar bi morali dostaviti sledeča živila:

"Za Mano in Mojco" kot vsaki mesec - to sta gori omenjeni raznašalki /Mano sem lahko dobila preko "Ilonke" na ta način, da sem ji pisala na "Ilonkino" javko v Malgajavi št. 15 pri Schaffer/.

Za "Ženjo" in "Melo" - "Ženja" Lavrih Štefka je dobivala živila na svoj dom, "Mela" Česnik Ela je dobivala živila isto tako na "Ženjin" dom. "Mela" je delala na AŽZ in je dobivala živila, ker je bolna.

Za "Mojco" k "Marjanu" to so bila živila zame, katere so mi dostavljali k krojaču Marjanu Karlinu v Beethovnovi ulici.

Za "Marjeto" mišljena je tudi "Snežna", živila so se dostavljali stranki, ki stanuje v podstrešju na Gosposvetski cesti, kjer je restavracija Lev.

Za "sorodnico" parola za "Dodko". Živila so se dostavljale le služkinji pri Šestici.

Za "Milico", mišljena je obveščevalka "Milica" iz Poljan, ki stanuje v Kotnikovi ulici št. 16, kamor smo ji tudi dostavljali, vendar so ta živila bila najbrže namenjena za ilegalca "Andreja". /Scagneti/.

"Ilonki" je "Mana" oddala živila direktno, ker je imela zveze z njo.

Za "Asto" je "Mana" sama vedela kam naj dostavi, na isti naslov je dostavila živila tudi za "Benjamina" in goste, pod čemer je mišljena Gerzinič Neda in jaz, ki sem hodila k njej v bunker. Prav tako za "Ivano" bivšo sodelavko na obveščevalni, katero pozna "Asta" ter za "tetko".

Nadalje smo dostavljali živila za "goste" na Friškovec št. 2 in mišljena družina Lokar, kamor sem se enkrat tedensko zatekla za ves dan. Seznanil me je z njimi "Ivo".

Za "Marico" to je ena naših bovnih bivših tovarišic, katere jaz ne poznam, ve pa "Mana" kam je treba dostaviti.

Za "gosposodično" v Beethovnovi ulico št. 2. Živila so se dostavljala gospe Čuklje za "Bresta". Preje pa smo za "Bresta" dostavljali živila nekaj časa na Zalokarjevo 6 gospe Peršin Milki, še prej pa v Majstrovo 14 k Per Antoniji.

Za "Goste" Levstikove 25, mišljena je tukaj gospa Sušnik, kjer sva ostali na kosilu z "Brestom", ko smo imeli vsako sredo pri njej sestanek.

Za Stanič, mišljena je tukaj Dolhar Angela z otroci. Živila so se dostavljala pri hišnici v palači Dunav.

Za "Veroniko" to je bilo namenjeno za "Judo", kam bi bilo treba dostaviti je vedel "Tone" Tuma Branimir. Ta ji je namreč poskrbel ilegalno stanovanje, ko ga je rabila.

Nekako istočasno, ko je prevzela partijsko intendanco "Mana" smo k temu delu pritegnili tudi "Toneta" Tumo Branimirja. To pa radi tega, ker zalog živil ni bilo več in "Mana" jih sama ni znala poiskati, bi pa z njo vršil nakupovanje "Tone". Res je "Tone" nakupoval sladkor, maščobo, sol, krompir, kurjavo in na to vse to oddajal "Mani", ki je potem razdeljevala. Krompir je sicer preskrbel, pa ga še ni razdal, kurjavo pa bi bil moral preskrbeti, pa je še ni. Enako je tudi nakupoval manufakturo, katero smo potem deponirali pri krojaču Mavrič Ediju "Tomažu". Kar se tiče te manufakture je potem okrožje odločalo, kdo bo kaj obleke dobil. Mavrič je delal obleke za tiste, katere smo poslali k njemu, račun pa smo mu od časa do časa poravnali. Iz tega materijala je zadnja dobila plašč Virantova, še preje pa smo dali enega "Ivotu", "Vlasta" je dobila plašč, krilo in en kostum, en plašč pa "Ilonka".

Razne malenkosti in čevlje za ilegalce je kupovala Dolhar Angela "Neva". Malenkosti je kupovala samo po naročilu, čevlje pa je spravljala v lokal pri svoji sestri v Beethovnovi ulici.

...

Zveza ljubljanskega okrožja s terenom.

Železničarji so tudi skrbeli, da je imelo ljubljansko okrožje stalno zvezo z javkami na terenu. Bila je to edina redna pot, po kateri smo bili v stalnem stiku z našimi ljudmi zunaj. To delo je vodil "Marko" Drobež Franc, s katerim sem se radi tega osebno sestajala, bosidi da sem ga dobivala na domu, bodisi da sva se sestajala na kontaktih.

Pošto, ki jo je bilo treba poslati na teren sem dobivala od "Vlaste" ter jo dajala "Darkotu", ki jo je potem ali sam ali pa po kom izmed svojih poslal v Postojno. V Postojni smo namreč imeli tri svoje javke. Ko je prinesel pošto v Postojno, je ob tej priliki tudi dvignil, kar je bilo za v Ljubljano. To mi je potem izročil osebno, največkrat pa je pustil na naši javki v Tavčarjevi ulici sto pri hišnici Sašak, kamor sem hodila dvigat sama ali pa sem poslala tja "Kristo" Lavrih Frančiško ali pa "Vanjo" Virant Milojko. Javka v Tavčarjevi ulici je bila namenjena predvsem za pisemsko pošto, dočim je druge stvari tako npr. večjo količino letakov ali literature pustil pri Jenko Ivani v Mlekarni na Slomškovi ulici. Iz Ljubljane smo pošiljali na teren: materijal za tiskanje, parkrat akumulatorje, katere smo nabavili za zunanji radijski sektor. Preskrbel nam jih je naš tovariš Poljšak Tone "Marko" iz Frankopanske ulice, baterije in vložke, filmski materijal, ki je ostal po

"Milanu" /Milan je bil uslužbenec pri fototehniki nasproti Preloga na Tyrševi cesti, imel je pokvarjeno nogo. Ko sem jaz prevzela tehniko, je on odšel na teren/.

Pošto smo pošiljali po potrebi, gotovo pa vsaj enkrat mesečno. Vsak mesec smo namreč poslali poročilo o stanju naših organizacij v Ljubljani. Ta mesečna poročila je sestavljala "Vlasta", ko pa je ta 10. oktobra 1944 odšla na teren, je koncem decembra za ves ta čas sestavil poročilo "Ivo".

Tej pisemski pošti smo priložili literaturo naših nasprotnikov, da so zunaj imeli pregled čez to.

Pisma, ki smo jih pošiljali ven so bila naslovljena na T 15-20 na ovoju znotraj pa drugi tovariš. Pisma, ki so bila namenjena za Primorsko, so imela značko P 360. Pisma, ki so bila namenjena za "Smeljo" samo pa T 15 P III. Vsa pisma so bila numerirana, in sicer po tekočih številkah, v katerih so bili všteti tudi paketi.

T 15-20 je točka, ki združuje CK in izvršilni odbor OF. Na tej točki je sedel človek, ki je bil CK-jevec ter je vso pošto odprl in jo poslal na mesta, kamor je bila namenjena. Točka T je tako prirejena, da se v primeru kakih hajk more takoj preseliti. Na zgoraj omenjeno točko smo pošiljali skoro vso pošto, ki je bila namenjena za teren, tudi tisto, ki je bila namenjena za Dolenjsko. V Postojni smo imeli kake tri javke, glavna je bila pri Stegu, kjer je bila parola: "Viktor iz Zaloga me pošilja". Verjetno je bilo več manjših javk, na katere so kurirji prinesli pošto, ki jo je Stegu zbral in nato oddal za Ljubljano.

Ves čas smo poslali v Postojno okrog 256 pisem in paketov. Vsako pismo in paket je namreč imel svojo številko in se je po tem vodila evidenca.

Iz terena smo dobivali: literaturo, razne brošure, liste, časopise, letake ter pošto. Pošta, ki je prihajala iz terena je bila označena ali z "S", "P", "L", "N"; slike so bile označene s "S", literatura z "L", pošta z "P".

Tekoče številke so šle naprej brez ozira kakšna označba je bila spredaj. Z "N" je označeval pošto, ki jo je pošiljal "Semijon", sodelavec "Smelje". Ta nam je na našo izrecno željo pošiljal literaturo in pisma, v katerih je zahteval potrdilo za pošto, ki jo je T 15 poslala preko njega v Ljubljano.

V enem pismu, ki smo ga dobili nekako koncem novembra je bilo poleg pošte, ki je bila namenjena svojcem partizanov v Ljubljani, tudi pismo, v katerem so bili navedeli razni naši ljudje in so jih zunaj pozivali, naj pridejo na osvobojeno ozemlje. Brata Žumer, Šramel Bogo, ki stanuje v hiši, kjer je drogerija Hermes, magistratna uradnica Volčičeva, neki gospod, ki se ga dobi v Zvonarski 11, ing. Dolžan ali pa v Domobranski 17 ter neki bivši vrhniški župan, ki se trenutno nahaja nekje v Ljubljani za Bežigradom.

Poleg kanala, ki je vodil preko Postojne, smo imeli tudi kanal "Julka", ki je bila uslužbena kot kretničarka na Jevnici, ko pa je pozneje bila "Julka" od nemške policije zaprta, je ta kanal nekaj časa počival, dokler ni bil na novo urejen.

/"Julka" je bila pozneje izpuščena, ni se pa več vrnila na prejšnje mesto, marveč je šla na teren k T 15/. Kanal "Julka" je urejeval "Darko" sam.

Po provali na železnici, ko se je usedel tudi "Darko" sem navezala stike z Mraz Andrejem, železničarjem zaviračem, katerega mi je pripeljal na kontakt "Darko", ko sem zahtevala od njega naj mi pove kakšnega človeka, ki bi mogel preskrbeti zvezo v slučaju, da se njemu kaj pripeti. Na tem kontaktu sva se z Mrazom zmenila, da lahko dobim zvezo z njim preko "Naceta", ki stanuje v majhni hišici na sokolskem telovadišču na Prulah.

Ko se je "Darko" usedel sem preko "Naceta" dobila kontakt z Mrazom, kateremu sem naročila, naj dobi zvezo preko Kresnic in Laz po poti, kot sta jo pripravila že z "Darkotom". Mraz je res po tej novi poti nesel decembersko poročilo od "Ivota" ter pakete sanitetnega materiala oziroma sploh vse, kar smo od Darkotovega zapora dalje pošiljali na teren. Vse te naše pošiljke so bile prav tako kot za Postojno naslovljene na T 15. Šle so pa preko "Karota", kjer je bila točka T 2, ki se nahaja nekje v bližini Laz. Po izjavi Mraza je "Karo" najbrže neki domačin iz Laz. Preko Mrazu smo iz terena dobili literaturo ter nekaj pisemske pošte in slike iz partizanskega življenja.

Mraza sem dobivala le preko "Naceta", ker pa so bili kontakti z "Nacetom" zelo redki sva se dogovorila za javko na Bleiweisovi cesti št. 50 pri gospe Veretig, ženi železničarja. Omenjeno gospo sem jaz poznala, ker sem bila pri njej enkrat z "Vlasto" na razgovoru. Tja sem torej peljala "Naceta" in ga predstavila gospej. Javka je v redu funkcionirala, vendar je bila le malo obremenjena. V začetku januarja pa nas je gospoda Veretig opozorila, da je hiša opazovana, zato smo se je zadnje časa izogibali. Če smo sedaj rabili "Naceta" sem poslala Virantovo k Jožetu, ki dela v Rojinovi delavnici na Slomškovi ulici ter njemu izročili kar je bilo za "Naceta", on nam je pa tudi prinesel, kar je imel "Nace" za nas.

Kar je bilo pošte za Postojno je šla vsa preko "Smelje" to je Tarman Nade. "Smeljo" sem v Ljubljani poznala iz tehničnega biroja, kamor jo je pripeljala "Lea" Rakarjeva. "Smelja" bi takrat bila morala prevzeti odpravljanje naših ljudi preko železnice na teren, vendar pa je kmalu nato sama odšla ven. "Smelja" je imela na terenu v Postojni, kamor je iz Ljubljane šla, nalogo, da je držala vezo med javkami v Postojni in med točko T 15-20.

Ljudi, ki smo jih poslali na teren smo poslali na javko v Postojno ali v Košano, kjer so nato dobili nadaljne navodilo kako priti na točko PIII do "Smelje", ta pa jim je potem dala propustnico, da so prišli na mesto, kamor so bili klicani. Napotilo za javke so dobili v Ljubljani na predvečer odhoda. V Postojni so se javili pri gasilcu Dolencu, v Košani pa v trgovini Dolžan /Dolgan/. Pri Dolganu se je javil pri gospodu ali gospej, ki sta mu dala nadaljna navodila.

"Smelja" je urejevala poleg kanala, ki je vodil preko Postojne, tudi kanal "Julka" /Karo/ to se pravi, da ni bila vedno na enem mestu, pač pa je imela nalogo, da organizira ves teren od Postojne do Laz, kar se tiče zvez z Ljubljano.

Odkar se je usedel "Darko" sem iz Postojne dobila od "Smelje" le eno pismo in to preko njene mame, ki stanuje v Verovškovi ulici št. 23. V tem pismu mi "Smelja" piše, naj poskušam na novo urediti zvezo preko železničarjev za Postojno. Omenja mi, da je javka v Postojni pri Stegu Vinetu zadaj za Casa risparmio, parola je: "Ali stanuje tukaj gospod Jože", odgovor: "Da, toda sedaj ga ni tukaj". Na to javko je že hodil "Darko" in naj bi tudi za naprej ostala ista. Dalje me spominja, na javko v Košani v gostilni pri Dolganu, kjer naj vpraša z njo, ki je na P III. Dalje me v istem pismu opozarja na kanal "Ambrož". "Ambrož" je nekdo iz Zaloga, ki je puščal pošto v Prešernovi uici pri krojaču Pahorju, katera javka naj bi se na novo zpostavila ali pa naj bi se z "Ambrožem" domenili za novo javko. "Ambroža" bi bila jaz dobila na ta način, da bi šla h krojaču Pahorju ter naročila naj se "Ambrož" takoj ko bo prišel javi oziroma naj sporoči, kdaj bo zopet prišel, da bi se mogla sestati z njim.

Dalje me "Smelja" opozarja naj skušam vzpostaviti zvezo s Postojno preko dveh železničarjev, katerih naslov je dala že "Darkotu" in ki sta zanesljiva naša človeka. Sta to tovariš "Jaka" Franci Janša, ki dela v kurilnici Šiška, parola je "Ali ste prinesli maslo?", odgovor: "Bom prinesel jutri." Ta bi potem oddal pošto tov. "Polhu", sekretarju rajona Horjul, on pa Smelji. Drugi železničar, tovariš Zdešar Anton, ki je uslužben pri nadzorniku Mlakarju, visoka stavba državnih železnic v Ljubljani. Ta bi pošto oddal tov. "Milanu" sekretarju rajonskega odbora OF Dobrova, on pa bi jo poslal "Smelji". Naslov bi moral biti "Smelja" Primorsko PIII preko TV 10.

Dokler teh novih kanalov ne bi mogla vzpostaviti naj bi preko imenovane sporočila, kaj sem za enkrat uredila.

V istem pismu mi "Smelja" daje tudi javko za Drenov grič, kjer je treba vprašati za Kurjo vas ter poiskati kmeta "Johana", ki se piše Pišek. Njega ali njegovo ženo naj se vpraša, če imajo šivalni stroj za prodati, odgovor "Nimam ga". Pravi, da je sicer na celi Notranjski precej otežkočen prehod razen na postaji Logatec, kjer je sicer tudi težak vendar nekoliko lažji kot drugje. Nadalje opozarja, da morajo vsi, ki gredo ven, priti do točke TV 6, do tovarišice "Hilde" v bližini Semiča. Ker se je namreč že zgodilo, da so tiste, ki so prišli na Vrhniko pobrale razne partizanske vojaške edinice in so jih pri sebi obdržale in zaposlile, pa se je začela hajka in so jih kar pustili v neki hiši, kjer so jih potem Nemci obkolili; če pa bi bili ti ljudje vztrajali, da pridejo do točke TV 6 pa bi ne prišlo do tako velike nesreče.

V istem pismu me "Smelja" opozarja naj potrdim prejem vse pošte, naj odslej pošiljam preko njene nove pošte dokler ne dobim nove zveze, me sprašuje nadalje, kaj je s Trstenjakom/bil to študent Terstenjak Boris z Bleiweisove ceste št.50, ki je odšel iz Ljubljane na teren, pa se je na poti predal domobrancem, bil nato zaprt v Ljubljani in poslan v Nemčijo.

Moj vstop v najvišji frontni odbor.

V začetku novembra 1944 sem prišla v najvišji frontni odbor, v katerem smo bili: "Ivo", jaz in "Brest". "Ivo" je bil kot delegat OK, "Brest" je bil kot odgovoren za fronto, jaz pa sem prisostvovala kot drugi člani OK. Sestanke tega odbora smo imeli tedensko, in sicer pri Sušnikovi v Levstekovi ulici št. 25, ob 9. uri dopoldne. Ostali smo skupaj ves dopoldan ter se razšli po kosilu.

Na teh sestankih smo obravnavali v prvi vrsti organizacijsko stran naših organizacij: fronte, AŽZ, Mladine, DE. Glede fronte smo razpravljali o pregrupaciji raznih aktivov, o spremembi funkcij, o napredovanju razni aktivistov, da namreč sposobni ljudje dobijo odgovornejša mesta. Kar se tiče AŽZ smo razpravljali o organiziranju, kjer naj bi pomagala fronta, ki ima na terenu ljudi, ki sicer niso sposobni za frontno delo, bi pa prišli v poštev za delo pri AŽZ. Glede SNP smo razpravljali o podporah, ki naj jih ta razdeljuje. V zvezi z SNP smo razpravljali o finančnem vprašanju, ker je SNP bila ravno tista linija, ki je porabila največ denarja. Naloga SNP je bila, da je kakor fronta tudi ona iskala posojila. Glede Mladinske se je govorilo o tem, da je treba poskrbeti, da se bo mladinska linija znova vzpostavila, pri čemer naj bi ji pomagala fronta kakor SNP, zlasti pa kulturniki in vzgojniki s tem, da zbirajo po terenu za to organizacijo v poštev prihajajoče ljudi. Prav tako bi bilo potrebno organizirati DE in vse linije bi morale prispevati s tem, da iščejo na terenu zveze po tovarnah.

Na teh sestankih smo razpravljali tudi o javkah, ki naj jih frontna linija pripravi za tehniko. Naša skrb je namreč bila v tem, da smo imeli vedno pripravljene javke, da bi mogli takoj razdeliti literaturo, kadar pride. Ko se je ustanovil kakšen nov aktiv na terenu, je bilo treba preskrbeti, da je potem svoje javke takoj prišel v poštev pri delitvi literature in drugega propagandnega materijala. Obravnavali smo tudi vprašanje literature same, ki je bila v tem času že precej pičila, ker smo bili odvisni v glavnem od tega, kar smo dobivali iz terena. Za boljše članke, ki so izšli v časopisih na terenu smo poskrbeli, da jih je vsaka linija prepisala ter oddala naprej, kjer so jih po možnosti še ponovno prepisali, da so tako prišli med širše sloje.

Na teh sestankih smo razpravljali v zvezi s SNP, kakor že zgoraj omenjeno zlasti o finančnem vprašanju, pa tudi o tem, kako bidobili stike z zapori, kamor je bilo odpravljanje paketov zelo otežkočeno. Materijal bi se sicer še dobil, treba je bilo poskrbeti še za pot. Razpravljali smo o tem, da bi ustanovili poseben zaporniški sektor, ki naj bi prevzel ta posel. Svoječasno je vodila zaporniški sektor "Iza" Šlebinger por. Marentič Vera. Za svoje delo je imela pomočnice, ki so potom strežnikov spravljale pakete v zapor. Odkar pa je ona bila zaprta, je delo počivalo in smo morali misliti na to, kako bi ga na novo organizirali. Ustanoviti smo hoteli poseben odbor, v katerega naj bi prišle starejše ženske, ki bi imele dovolj časa, da bi poskrbele vse potrebno.

Govorili smo tudi o preskrbi in zavarovanju naših tovarišev. "Ivo" in "Brest" sta namreč mislila, da bi morali vsi naši tovariši, ki imajo odgovornejša mesta, iti v

ilegalo, s čimer pa se jaz nisem strinjala, ker se mi zdi, da dokler človek ni kompromitiran, nima vzroka, da bi šel v ilegalo, ki mu vzame precejšen del pokretnosti.

Direktive, ki jih je "Ivo" na teh sestankih dajal, so se tikale predvsem organizacije in reorganizacije vseh naših linij, ni se pa na teh sestankih razpravljalo o partiji, kateri član "Brest" še takrat ni bila. Ko pa je sredi decembra "Brest" postala partijaka se je poleg gornjih stvari na teh sestankih razpravljalo tudi o partijski vzgoji, o partiji in njenih celicah. "Ivo" je prinašal partijsko literaturo /npr. brošuro o tipu nove države v zvezi z sovjetsko Rusijo, kjer se opisuje razlika med starim in novim tipom države, o pravnih in gospodarskih institucijah slednje, o demokraciji, o vzgoji delavstva itd./.

"Vlasta" in njeno delo.

"Vlasta" Tomšič Mira /poleg prednjega je nosila tudi naslednja ilegalna imena: "Soča", "Dana", "Grčar"/, je prišla v Ljubljano leta 1942 iz Gorenjske. Sprva je bila kurirka takratnega sekretarja OK, pozneje je sama prišla v OK, ko pa je ob razpadu Italije septembra 1943 komplet OK odšel na teren je ona bila imenovana v poverjeništvu fronte ter je postala odgovorna za vse politično in partijsko delo v Ljubljani. To funkcijo je obdržala do svojega odhoda na teren, do 10. oktobra 1944.

"Vlasta" je vodila OK od časa do časa sama hodila na sestanek frontnega odbora, imela posebne sestanke s sekretarjem OK "Ivotom", za prejšnje sekretarje ne vem, sama urejevala vse ilegalno časopisje, za katerega je pisala članke razen tistih, katere je vzela iz zunanjega časopisja in sploh bila duša vse tehnike. Do poletja 1944 je tudi sama vodila partijsko intendanco, takrat sem jo namreč jaz prevzela za njo.

Stanovala je "Vlasta" od spomladi 1944 v Rožni dolini Cesta XVII/30 do meseca septembra 1944. Zadnje štirinajst dni je stanovala pri Glušičevi, Glinška št. 4. "Vlasta" je večinoma svojega časa preživela v bunkerju, le kaka dva dni je odšla iz bunkerja, da se je udeležila raznih sestankov ter osebno uredila nekatere stvari po mestu.

Osebni kurir "Vlaste" je bil ves čas "Petek" Pleško Ivan, ki je nosil njeno pošto "Ivotu" ali k "Nageljčku" Guličevi, ki je potem pošto raznesla na javke. Kadar je "Vlasta" za dva dni prišla iz bunkerja je navadno stanovala pri Mencejevi v Malgajevi ulici št. 15. Čas je organizirala tako, da je imela navadno dopoldne sestanek OK, popoldne je šla na frontni sestanek, zvečer je razgovarjala z "Ivotom", drugi dan z mano in še z drugimi, s katerimi je imela osebne stike.

Z "Vlasto" sem se osebno spoznala jeseni 1943, ko sem prevzela tehniko; z njo sem se nato dobivala vsak teden, da sva se pogovorili o tekočih zadevah, ki so se tikale tehnike. Če pa sem jo sicer rabila, sem imela možnost, da sem jo vsak dan dobila potom kurirja, in sicer potom "Nageljčka". Odkar sem avgusta 1944 prišla v OK sem se z njo dobivala na sestankih tega.

"Vlasta" je bila zelo delovna in vztrajna. Obnesla se je zlasti kot politični človek, kot idejni vodja, organizacijsko pa ni imela najbolj srečne roke. Kot odgovorna za vse delo v Ljubljani ni bila diktatorske narave, marveč se je vedno posvetovala z nami, kaj mislimo drugi, da bi bilo potrebno ukreniti.

Septembra 1944 so "Vlasto" pozvali na teren, kamor je 10. oktobra 1944 res odšla. Kakšno delo je zunaj prevzela ne vem, morda je prevzela delo, ki ga je imela prej Vida Tomšičeva, ker o tej iz terena nismo več slišali odkar je prišla "Vlasta".

"Ivo" in njegovo delo.

"Ivo" Svetina Vladimir je bil sprva na obveščevalni liniji, pozneje pa je prišel v OK, katerega sekretar je bil do svojega odhoda. Pod "Vlasto" je bil živ stik med poverjeništvom in OK ter fronto na drugi strani. Hodil je kot delegat OK na fronto, le včasih ga je v tem svojstvu zamenjala "Darja". Ko je "Vlasta" odšla na teren je on prevzel njeno funkcijo, ki jo je vršil do svojega odhoda.

Prvič sem se v političnih stvareh z njim sestala na tehničnem biroju spomladi 1944, kamor je prišel kontrolirat naše delo. Ko sem prišla v OK, sem ga dobila tam in bila od takrat z njim v stalnih stikih.

"Ivo" je bil, kakor tudi "Vlasta" partijec že iz Jugoslavije, politično dobro zgrajen človek, organizacijsko zelo sposoben, ter izredno delaven na vse strani. Kje je stanoval ne vem, vem le to, da ni spal v bunkerju, marveč je navadno spal pri svojih znancih.

Poleg svojega ilegalnega imena "Ivo" je nosil še imena: "Gal" in "Mlakar", radijski sektor pa ga je poznal pod "Nagličem". "Ivor" ga je poznal pod "Tinetom".

Meseca septembra oziroma novembra 1944 je dobil poziv, naj pride na teren, kamor je 29. decembra res odšel. Tja se je podal preko Kresnic, koder mu je pripravil pot Mraz. Slednji je sicer še na predvečer njegovega odhoda prinesel sporočilo, da na terenu ne prevzamejo nobene odgovornosti, da bo mogel nemo-teno preko, vendar je "Ivo" vztrajal na tem, da odide kot se je odločil. Čez par dni mi je preko Mraza res poslal pismo, v katerem mi sporoča, da je srečno prišel v območje partizanske vojske in da je bil ves ginjen, ko je zagledal naše partizane, o katerih je prej mislil, da jih bo videl šele v Ljubljani.

Po "Ivotovem" odhodu sva ostala v Ljubljani kot najvišji forum z "Brestom", ki sva tvorili OK in obenem tudi glavni odbor OF.

Organizacija OF v Ljubljani.

Vse politično delo se je organizacijsko izvedlo po fronti, ki je bila steber vsega našega dela v Ljubljani /političnega dela/. Vsakdo, ki je bil član fronte, je kazal svojo pripadnost z delom na terenu s tem, da je plačeval davek ter bral literaturo in skušal razširiti linijo.

Fronti v ožjem smislu so podrejeni: AŽZ, DE, SNP in Mladina. Fronta kakor AŽZ sta masovni organizaciji, vendar je AŽZ predvsem namenjena tistim, ki niso toliko borbeni in delavni. Cilj SNP je, da razdeljuje podpore, nima pa svoje

zbiralne linije, pač pa se denar pobira po fronti, tako da dajejo aktivisti davek in prispevke za SNP, nekateri pa samo prispevke za SNP, ker se jim zdi prenevarno, da bi plačevali pod imenom davek. Vendar SNP združuje politično zrele ljudi, ki morajo biti enakovredni frontašem. DE je namenjena za delavce in je organizirana po tovarnah in večjih delavnicah, denar pa zbira kot fronta. Mladinska organizacija pa je izpeljana med mladino brez ozira na poklic.

Fronta.

Kot že omenjeno je frontna organizacija v ožjem smislu temelj našega političnega masovnega dela. Prvotno je bila organizirana tako, da je imela na vrhu okrožja, katerega delokrog je bilo mesto Ljubljana, njemu nadrejen je bil eden od tovarišev, ki je prihajal od OK. Pod okrožjem so bili rajoni, ki jih je bilo v Ljubljani sedem in sicer: Center, Šiška, Bežigrad, Vič-Trnovo, Poljane in Moste, ter rajon Dolenjska cesta. Pod rajoni so bili kvarti, katerih je imel en rajon dva do štiri. Kvarti so se delili navzdol na terene in na ulične odbore. Organizacije železničarjev se je smatrala kot rajon zase.

Ko je bila članica okrožij "Rezka" Bon Frančiša zaprta in so temu sledile provale po terenu, se je sklenilo, da se fronta reorganizira. Odpravili so se rajoni in kvarti ter so se mesto njih uvedli višji aktivisti in podaktivisti. Reorganizacija se je izvedla radi tega, da se je spremenila oblika organizacije same, obenem pa nam je to spremembo narekvalo dejstvo, da je radi delovanja policije primanjkovalo ljudi. Z odpravo rajonov se je odpravila tudi teritorialna razdelitev; dočim je bil prej rajon omejen na določeni del mesta in so vanj prišli predvsem aktivisti iz tega dela, je sedaj v višji aktiv lahko prišel kdorkoli brez ozira na to, v katerem delu mesta je stanoval. Zadnji čas se je pripravljala še podrobnejša reorganizacija višjih aktivov, da bi bili ti še boljše zavarovani pred eventualnimi provalami.

Posebni del fronte so bile ustanove, ki so združevale aktiviste iz magistrata, Prevoda, Okrožnega urada, finančne direkcije, kmetijske družbe, del pokrajinske uprave, banke in pošte.

V mesecu avgustu 1944 je bila posebej izvedena tudi organizacija kulturnikov, ki so obsegali: zdravnike, advokate, gledališče, šolnike, umetnike, literate ter novinarje. Kulturniki so tvorili del fronte in imeli v višjem frontnem aktivu svojega odbornika.

DE.

Delavska enotnost je politična organizacija za delavce. Organizacijsko ni bila nikoli razdeljena po rajonih, pač pa po tovarnah in delavnicah. Pred reorganizacijo vse fronte je bil najvišji forum za DE okrožje DE, čigar delo naj bi sedaj prevzel višji aktiv DE. DE kot organizacija je bila podrejena fronti ter je imela dokler je obstajalo okrožje enega svojih odbornikov DE, sedaj pa bi tudi moral priti v najvišji frontni aktiv eden od DE.

SNP.

SNP je imela zadnje čase glavni aktiv, kateremu so bili podrejeni podaktivni, v katerih so raznašalke. Preje pa je bila SNP organizirana vzporedno s fronto po rajonih in kvartih. V najvišjem frontnem aktivu preje v okrožju je sedel tudi eden od SNP. SNP podpira družine in svojce tistih, ki so v hribih ali pa v internaciji. Denar za podpore dobiva od fronte, katera je izročila SNP ves po fronti nabrani denar. Kar pa je bilo primanjkljaja se je krilo iz rezerve, ki je še bila.

Moje delo v fronti z "Brestom".

Po "Ivotovem" odhodu iz Ljubljane so ostali v najvišjem frontnem odboru OK samo midve z "Brestom".

"Brest" Škulj Helena por. Burič je že star frontni človek. Po mojem mnenju je bila že spomladi 1944 v frontnem okrožju. Pod "Ivotom" je bila sekretarka najvišjega frontnega aktiva, odkar pa je prišla v OK je združila svojo prejšnjo funkcijo s tem, da je bila obenem delegatka OK za fronto.

Z "Brestom" sem se prvič seznanila sredi meseca novembra, ko je prišla v najvišji frontni odbor, pozneje sva bila skupaj z "Ivotom" v OK, v katerem sva z "Brestom" ostali do dneva moje aretacije.

Sestanke sva imeli z "Brestom" v Levstikovih ulici št. 25 pri Sušnikovi, kjer so bili sestanki že za časa "Ivota" vsako sredo dopoldne. Poleg rednih tedenskih sestankov, ki so bili sestanki najvišjega frontnega odbora in OK obenem, sva se z "Brestom" dobila dvakrat na sestankih KP celice, sicer pa bi se lahko dobivali tudi na kontaktih, katere bi naročila preko Dolhar Angele "Neve", ki se je dobivala z "Brestom" dvakrat na teden, ko ji je nosila radijska poročila.

"Brest" je bila odgovorna za fronto in mi je o vsem svojem delu na fronti poročala na sestankih, kjer sva obravnavali predvsem reorganizacijo, ki naj bi zaščitila višje aktivne ter finančno vprašanje, ki je bilo zadnje čase zelo kritično.

"Brest" je imela glavni frontni odbor, v katerem so bili: "Kosta" Graseli Andrej, "Juda" Repič Ivanka, "Minka" Javornik Dane, "Valči" Potisek Emilija.

Direktive, ki sem jih dajala "Brestu" je ta prinašala na svoj aktiv, ti pa naprej na podrejen delokrog. "Kosta" je bil odgovoren za ustanove in je zadnje čase organiziral delo v Šiški, kjer je že bil vzpostavljen višji aktiv. "Juda" je imela SNP in je obenem organizirala frontno delo za Bežigradom in Poljane. "Minka" je prišla v "Brestov" aktiv kot delegatinja AŽZ, v fronti sami pa je imela organizacijo fronte na Viču, v Trnovem ter v centru. "Valči" je bila delegatinja za kulturnike, kamor je bila pritegnjena meseca novembra 1944. Preje je kulturnike vodil "Slavko" dr. Skala Hugo, ki je bil tudi v OK, je pa meseca novembra delo predal "Valči", ker se je sam umaknil v ilegalo, odkar ga je meseca oktobra prestrašila črna roka in je hotel z "Ivotom" oditi na teren.

Jaz sem imela pri fronti vpogled v "Brestov" aktiv, obenem pa sem po pripovedovanju "Bresta" poznala imena tovarišev, katere je hotela pritegniti v dva podaktivna. Reorganizacijo fronte sva namreč mislili izvesti na ta način, da bi poleg

"Brestovega" gornjega aktiva, ki bi vodil vse delo na fronti bili trije podaktivni, pod njimi pa višji aktivni ter bi šele ti imeli direktno zvezo s terenom. Na ta način bi se sicer število višjih odbornikov zvišalo, bila bi pa zmanjšana možnost eventualne provale od spodaj navzgor.

Od zgoraj omenjenih "Brestovih" podaktivov sta bila vzpostavljena že dva. V prvem so bili: "Andrej" Scagneti, "Milica" iz Kotnikove 15 ter krojač "Miha" /"Miha" ne poznam, vem le to, da je neki krojač iz Tabora/. V drugem podaktivu sta bila: prof. Pregelj in prof. Bačar ter "Špelca" Klemenčičeva iz Zelene jame. /Vendar ne morem jamčiti, da je ta sestava točna, vem le to, da so zgoraj navedeni bili člani teh podaktivov, ne vem pa točno v katerih so bili/.

Na sestankih mi je "Brest" poročala o vsem delu na fronti, vendar v podrobnosti nisem imela vpogleda. Vem le toliko, da je bila organizacija fronte dobro izpeljana v Šiški, kjer so pripravljali drugi višji aktiv, dobro je bila izpeljana tudi na Poljanah in za Bežigradom, kjer je organizirana "Juda" in ji je uspešno pomagal "Andrej". "Minka", ki je imela Vič, Trnovo in center, zaenkrat ni imela nobenih vidnih uspehov. Dobro je funkcioniralo tudi pri ustanovah in pri kulturnikih.

Fronta je imela mesečno dohodkov cca 160.000 lir. V tem so všteti redni dohodki, ne samo fronte v ožjem pomenu, temveč vseh linij, kjer se je zbiral denar. Vendar ta dohodek ni bil stalen. Ves nabrani denar je prišel k "Brestu" ta pa ga je izročil naprej "Judi", in sicer za SNP, ki je razdelila mesečno do 400.000 lir. /toliko je SNP razdelila od meseca oktobra, odkar so bile zvišane podpore/. Kar je bilo primanjkljaja se je krilo iz rezerve.

Koliko je imela Fronta v ožjem pomenu aktivistov, ne vem točno. Iz obračunov, ki mi jih je dala "Brest" sledi, da je bilo za mesec november 40 nižjih aktivov s 614 davkopllačevalci, ki so nabrali 53.039 lir davka. Za mesec december pa je v obračunu vpisanih 24 aktivov s 482 davkopllačevalci, ki so dali 23.881 lir davka. Število davkopllačevalcev je v enem mesecu toliko padlo, verjetno radi naših tovarišev, ki so bili poklicani na pionirsko delo. /Primerjaj priložene obračune!/.
...

Finančno vprašanje.

Dokler je bil "Mejač" Knez Anton na svobodi, je bil on glavni blagajnik Fronte in se je ves denar stekel k njemu, tako redni kakor izredni dohodki. Ob aretaciji "Mejača" pa je 380.000 lir padlo v roke policiji, cca. 500.000 lir pa je bilo za nas za enkrat nedosegljivih. Primanjkljaje, ki smo jih imeli, smo skušali kriti iz posojil. Tako sem meseca septembra dobila posojilo 400.000 lir od gospe Ražem iz Žabjaka /to posojilo je dala, ker je hotela varno naložiti svoj denar, ki ga je imela od prodaje svoje hiše. Za posojilo jo je najprej nagovorila tovarišica "Mana", ki je hodila v to gostilno na hrano. Pozneje sem se radi tega oglasila pri njej še jaz, sprva je bila pripravljena dati 100.000 lir, ker pa sem vedela, da ima od prodaje hiše več denarja, sem jo nagovarjala, naj da večjo vsoto. Ko sem se drugič

oglasila pri njej, mi je res dala zgoraj navedeno vsoto, za katero sem ji izročila 4 bone po 100.000 lir/.

Omenjeno posojilo sem izročila "Ivotu", prav tako je "Ivo" od "Vlaste" dobil denar, ki sem ji ga jaz, kot pribitek od Tehnike, izročila. V letu 1944 sem namreč na Tehniki dobila precej denarja, večji znesek sem dobila preko Petra Lešnjaka od ing. Blovdka, ki je dal podporo za partijo. Ker je bil Blovdek vezan le po Tehniki, je poznal "Petra" in tako sem denar dobila jaz. Dal je večkrat podporo po 10.000 ali 5.000 lir, vsega skupaj cca. 50.000 lir.

Sicer bi morala Fronta denar dajati za Tehniko, če pa sem imela sama dovolj dohodkov, sem denar obdržala, krila svoje izdatke, prevešek pa oddala "Vlasti".

Iz tega denarja je potem "Ivo" kril primanjkljaje, ki jih je SNP imela. Potom "Kosta" Grasselli Andreja pa je skušal dobiti 500.000 lir, ki so ostali od "Mejača". Vendar "Ivo" tega s "Kosto" še ni mogel urediti, zato sem jaz meseca januarja "Kosti" pisala, naj uredi glede tega denarja.

Meseca januarja pa sem dvignila pri "Sočanu" enkrat 150.000 lir, enkrat 250.000 lir. Od tega denarja sem izročila za SNP cca 240.000 lir, za radijski sektor sem dala 60.000 lir, 29.000 lir "Hrastu", 37.000 lir za otroški sektor, za ilegalce cca 20.000 lir.

"Soočana" Gorjanca Jožefa mi je nekaj pred božičem predstavil "Ivo", kontakt smo imeli pred banovino na Bleiweisovi cesti. Omenil je, da ima on neki fond, naj se nanj obrnemo, kadar bomo rabili denar.

V mesecu januarju sem dobila prispevka 20.000 lir od "Venceljna", katere je dal Jakil ter 50.000 lir od Borisa Tuma. Oboji znesek sem izročila "Brestu", ki ga je potem ona dala dalje na SNP. Posojilo sem pričakovala tudi od "Jude", kateri sem izročila 4 bone /bianco/.

Ker je bilo naše finančno stanje zelo neugodno, smo gledali na vse strani, kje bi dobili kako posojilo. Tudi ljudem na terenu smo dali navodila, naj v tem oziru pokažejo več aktivnosti. Z "Brestom" sva se skupaj razgovarjali o nekaterih, kamor smo se mislili obrniti na eventuelno posojilo /Žena zdravnika dr. Volavška, Machiedo, Souvan, Jeras, Schmied, lastni trdvi Miklavc/.

Hoteli smo tudi ustanoviti posebni finančni odbor, ki bi imel odgovornost za vse naše dohodke, redne in izredne. Ta odbor bi imel tudi nalogo, da bi poskrbel za posojila.

Finančnega odbora zaenkrat še nismo imeli, pač pa smo se tozadevno hoteli obrniti na Pletnarja, Plesa in Mohoriča iz Trgovske zbornice.

Kadar smo od koga dobili posojilo, smo njemu izročili bon, sami pa obdržali kupon. Dokler je bila "Vlasta" in "Ivo", sem kupone dajala njima. Jaz sama sem jih sedaj imela le par kuponov, ker sem za vsote, ki sem jih dobila v januarju, dala bianco bone in kupone, ker mi kuponov še niso vrnil.

Posojila smo imeli namen vračati po vojski, vendar pa bo kontrola v tem oziru zelo težka. Kuponi namreč večkrat sploh niso prišli na mesto, kamor bi morali

priti, na drugi strani pa se je precej kuponov izgubilo. Mislim, da je "Vlasta" vse kupone pustila v bunkerju Pred škofijo 1 in je material prišel v roke policiji. Tako bo kontrola plačanih posojil zelo otežkočena, treba si bo pomagati z desetimi pričami, ker ne bo nobenih pisnih dokazov.

...

Zveza z uniformirano policijo.

Tovariš "Ivo" je sprožil misel, da bi organizirali tudi uniformirane stražnike, ki bi delovali predvsem na obveščevalni liniji, sicer pa plačevali davek kot ostali aktivisti, obenem bi imeli možnost pomagati našim ljudem v zaporu, jim prinašati hrano ter nosili pošto od njih in za nje. V ta namen sem razgovarjala z "Ivorjem" Sevnik Vitalom katerega mi je svetoval "Ivo" naj bi ta prevzel organizacijo pri stražnikih. "Ivo" me je tudi seznanil z njim. Dala sem mu zvezo s stražnikom Skokom, katerega sem poznala še od "Darje", ker je skušal spraviti dva naša delavca preko bloka iz Ljubljane, kar pa se mu ni posrečilo. Skok je bil prej v službi na viški stražnici, zdaj pa je bil na sodniji. Na sodnijo je večkrat k njemu hodila "Lada" Macarol, ki se je z njim poznala osebno, k njemu je šla, da bi ji pomagal spraviti paket za njeno sestro, ki je bila zaprta na Poljanah. Kasneje se je v tem oziru tudi za druge obračala nanj. Nekako sem poslala "Lado" k njemu, da bi se pogovorila z njim za parolo, s katero bi prišel k njemu "Ivo". Vendar je pozneje Skok "Ladi" na cesti omenil, da ne želi, da bi kdo hodil k njemu na sodnijo, kar sem sporočila tudi "Ivorju", ki mi je rekel, da bo že našel pot do njega brez parole.

Poleg tega sem "Ivorju" omenila kot naše tudi naslednje stražnike: stražnika, ki stanuje na Strosmajerjevi 16, ki je dajal obveščevalni material "Savi" Ceraj Stani ter upokojenega stražnika Legiša iz Peruzzijske ulice /ta da je imel povezana še dva stražnika/.

Organizacija stražnikov je napredovala v toliko, da je "Ivor" dobil tri stražnike, s katerim je že imel en sestanke. Prinesel mi je tudi 540 lir, kot davek stražnikov za dva meseca. Hotela sem vedeti za koliko ljudi je to, pa mi je obljubil, da mi bo to sporočil prihodnjič, istočasno mi je tudi prinesel poročila, ki jih je dobil od policije, katera sem hotela izročiti obveščevalni.

Ob priliki, ko mi je izročil denar od stražnikov, mi je izročil tudi 1850 lir za SNP, od tega je bilo 500 lir njegovih. Kot mi je "Ivor" sam povedal, je svoječasno kot neorganiziran pomagal Hellerju Tomotu pri potresnih akcijah, obenem sta tudi skupaj lepila letake. Poleg tega je imel "Ivor" zveze z Dolhar Angelo "Nevo", ki je potom njega nabavljala čevlje. "Ivor" je imel zadaj za trgovino majhen bunker, ki ga je uporabljal za skladišče, eventuelno bi bila jaz uporabljala omenjeni bunker za skrivališče, parkrat sem namreč spala v njegovem skladišču.

...

Frontna intendenca in skladišča.

Frontno intendantco, ki je upravljala s stvarmi, ki so se nabrale na terenu sproti /stare obleke in perilo, nekaj riža in makaronov/ je do novembra 1944 vodila "Minka" Javornik Dana. Meseca novembra pa je intendantco predala "Stipetu", ki je bil vezan v enem poljanskih aktivov. Koliko je imela intendantca stvari, ne vem, tudi ne vem kje je imela spravljene svoje reči.

Nekaj dni pred mojim zaporom mi je dala "Brest" pretrgan listek, ki sem ga nato dala "Ženji", da ji je služil kot parola, da bi dvignila pri intendantu material, ki smo ga hoteli poslati na teren /12 srajc, 12 spodnjih hlač in 12 nogavic/. "Brest" mi je samo povedala ulico Ilirska 3, pritličje levo, ob določeni uri in določen dan, da je treba pozvoniti.

Kar se tiče skladišč, je iz zalog, ki smo jih pripravili v letih 1941 do 1942 ostalo še precej moke in riža, nekaj sladkorja in par litrov olja. Stvari imamo shranjene pri različnih privatnih strankah razen moke, ki je v glavnem shranjena pri pekih. Točen seznam, kje se nahajajo te zaloge ima "Mana" Vrhovec Stana, ki sem jo prav v zadnjem pismu opozorila, naj pregleda te zaloge ter obenem sporoči meni te naslove kje se nahajajo. Šlo mi je namreč za to, da ne bi peki v slučaju, da ne bi dobili več moke od Prevoda, izrabili te situacije in načeli naše zaloge z motivacijo, da so ljudje lačni. Da bi se to preprečilo, bi bilo potrebno, da se ponovno prekontrolira vse naše zaloge in se ob tej priliki opozori hranitelje zalog, da nam moke v nobenem primeru ne smejo zašustrati, kajti koncem vojne bomo mi razdelili moko sami našim ljudem in oni se morajo tega držati.

V istem pismu sem "Mano" prosila, kako poteka stvar njene prednice, to pa radi tega, ker sem zvedela, da je "Jela", ki je prej vršila delo, ki ga sedaj opravljala "Mana" pustila nekaj riža v buffetu na Tyrševi 43 pri ga. Vavpotič. Morda bi tam izvedeli, če je še ta kam drugam kaj nanesla. Zvedela sem tudi to, da zahaja dosti v pekarno Kavčič v Gradišču, kjer ima osebne znance. Morda je tudi v tisti pekarni pustila kaj našega materiala. "Jela" je bila partijka, ko je "Mana" prevzela partijsko intendantco, je ona pod imenom "Simona" šla na Tehniko, kjer pa je po enem mesecu pustila delo in je kljub iskanju nisem mogla več zaslediti.

Sicer pa vem samo to, da je nekaj moke v pekarni Tušar v Medvedovi 20, dalje pri peku Bučarju v Kolezijski ulici, dalje pri nekem Seničarju ali Senčarju v Zeleni jami, nekaj zaloge je morda še pri gospe Pretnar v pekarni na Vodnikovi cesti /če ni ta, ko je podrla bunker iz strahu, tudi tega materiala odnesla drugam/.

Lirska akcija.

"Slavkotova" zamisel je bila, da bi se od prvega do sedmega novembra vršila proslava 27. obletnice Sovjetske revolucije. To misel je sprožil na sestanku OK-ja, ki se je vršil pri Požarjevi v Zvonarski ulici 11. Bili smo navzoči "Ivo", "Slavko" in jaz.

Proslava naj bi se izvršila bodisi na sestankih, bodisi v družinah, bodisi med posamezniki v razgovorih. Govorilo naj bi se o tem, kako in zakaj je prišlo do

revolucije v Rusiji, kakšni so bili zgodovinski in gospodarski razlogi, kako je iz gverilske vojske nastala redna rdeča armada. Vsakdo, ki bi se udeležil v zgor-njem smislu označene proslave, naj bi kot dokaz za to dal evidenčno liro. Direk-tiva je bila, da bi vsak dal samo eno liro.

Vendar se te proslave niso izvršile, kot so bile naše direktive. Mi smo namreč polagali glavno važnost na proslavo, šele kot dokaz, da se kdo udeleži te pros-la-ve, naj bi dal evidenčne lire. Na terenu pa se je dostikrat premalo govorilo o proslavi sami, temveč se je vsa važnost polagala le na zbiranje evidenčnih lir.

Dočim je bilo mišljeno, da bi lirska akcija bila predvsem kontrola za aktiviste v koliko vršijo sestanke in imajo živ stik z ljudmi, se je na terenu pojmovala ta akcija v prvi vrsti kot zbiranje dokazov kdo je za OF.

Evidenčne lire smo sprva mislili shraniti, ker smo računali, da jih bomo nabrali cca 2.000, proti pričakovanju pa smo jih nabrali čez 10.000. Od te vsote smo računali, da je bilo aktivistov in njihovih zavednih članov cca 2.000, drugo pa odpade na razne družinske člane naših aktivistov, na OR (oprezne riti, takratni izraz za "nevtralce", op.avt.) nekaj pa tudi na vrinjence.

Vse nabrane lire je dobila v roke Milojka Virantova: ta pa jih je izročila "Bredi" Šubičevi iz Trdinove ulice /"Breda" je bila svoječasno vezana po tehniki, jaz sem jo dobila še po "Andreju", pozneje, ko je bila noseča je delo na Tehniki preneha-la/. "Breda" jih je dala naprej neki svoji znanki, ki je napravila natančen seznam vseh evidenčnih lir. Sprva smo namreč mislili lire hraniti kot zgodovinski dokaz, ker pa jih je bilo preveč, smo jih hoteli vrniti prometu, ohraniti pa samo številke lir.

Na zadnjem sestanku naše celice, ki se je vršil v soboto, ko sem bila aretirana, mi je Virant Milojka omenila, da so sezname evidenčnih lir že napravljeni, kar se pa tiče lir samih sem naročila, naj se vrnejo v promet.

"Breda" ima moža v hribih, ki pa je že padel. Parola za njo je bila "Za mlado gospo". Njej sem poslala Novakovo, ker sem ji hotela dati zvezo z "Marijo" Virant Milojko. Pozneje pa sem na kontaktu, ki ga je imela Šubičeva z "Marijo" videla, da se že osebno od prej poznata. Ta kontakt se je vršil enkrat v novembru v Groharjevi ulici. "Breda", ki me pozna pod imenom "Mimi" in verjetno tudi pod "Bogo", mi je namreč pri Heinriharjevi v Gledališki 10 sporočila, da ima neko mlado deklico, ki bi rada delala. Nismo pa tiste deklice mislili povezati, bila bi pa dobra za strojepisko in prav zato sem dala "Bredi" kontakt z "Marijo", da bi jo ta uporabila za tako strojepisno delo. Za enkrat ji je dala delati seznam evidenčnih lir.

Ilegalci.

Kadar je bil kdo bodisi od partije, bodisi od Fronte kompromitiran, se je ali po lastnem preudarku ali pa po nalogu od zgoraj umaknil v ilegalno.

Ilegalec je lahko delal tudi tako, da se je samo ponoči umaknil iz svojega stano-vanja. Slednje smo imenovali ilegalne ljudi.

Kdor je hotel iti v ilegalo, ali je dobil nalog naj gre, si je navadno sam preskrbel ilegalno stanovanje, mi nismo namreč imeli nikogar določenega za to, da bi preskrboval ilegalna stanovanja, ali vodil evidenco nad njimi. Kadar smo potem z ilegalci prišli skupaj, mi je sporočil koliko ga stane ilegalno stanovanje, če je bilo zaračunljivo, smo mu v tem slučaju krili stroške. Po AŽZ in po drugih linijah smo večkrat dali direktive, naj bi nam javili kake primerne prostore za ilegalna stanovanja, vendar ni bilo nobenega odziva na to.

Za dostavo živil ilegalcem smo morali potem skrbeti mi. Ilegalcec je sporočil ali direktno meni ali "Brestu" kam želi, da se mu dostavijo živila. Zato si je izbral kakega svojega privatnega znanca, bodisi znanca iz Fronte, ki mu je bil dosegljiv. Na to mesto smo potem dostavljali pod dano parolo živila, kjer jih je potem ilegalcec sam poiskal.

Jaz sem šla v ilegalo koncem februarja 1944 in sicer po nalogu "Vlaste".

V ilegali so zadnje čase živeli poleg mene: "Brest", Skulj Helena poročena Burić, "Benjamin" Grzinič Nada, "Snežna" Kump Štefka, "Dolar" gospa Ziherl, "Ilonka" Klanšček Roža, "Andrej" Scagnetti, "Juda" Repič Ivanka, "Marija" Virant-Amon Milojka, "Slavko" dr. Skala.

Pionirji

Zadnje čase je za Fronto nastalo novo vprašanje: Pionirji, kamor je bilo poklicanih mnogo naših aktivistov, kar se vidi tudi iz tega, ker je zadnja dva meseca število davkoplačevalcev precej padlo.

Imeli smo namen, da bi tudi s temi ljudmi ostali v stiku. Zato smo hoteli najprej po terenu zbrati imena vseh naših aktivistov, ki so na pionirskem delu, iz teh bi ustanovili odgovoren odbor ter posikali enega človeka, ki bi imel možnost hoditi v Ljubljano, da bi prenašal naše direktive pionirjem.

Namen in vloga komunistične partije ter njen odnos do OF.

Cilj komunistične partije vidim v spremembi družbenega reda. Za dosego tega cilja se partija poslužuje ustne in pismene propagande, s katero hoče prepričati maso. Poslužuje se tudi oborožene sile partizanske vojske. Vse to skupaj naj dovede do čimprejšnje dosege cilja.

Vloga partije je, da je gonilna sila v OF. Vsak dober in borben frontaš je že lahko partijec, če je predan naši ideji.

V Ljubljani so prilike take, da je KP enaka OF. Kot partijka čutim samo večjo dolžnost do dela v fronti. V Ljubljani se partija peča pravzaprav z istimi vprašanji kot Fronta, zunaj na terenu pa mora biti KP idejni in duševni vodja OF z delom OF povezana toliko, da lahko kontrolira vse delo OF.

Organizacija partije.

V Jugoslaviji je najvišji forum za KP Nacionalni komite osvobodilne Jugoslavije /NKOJ/, njemu je podrejen centralni komite, ki mu je podrejena vsa Slovenija,

pod njim so pokrajinski komiteji za posamezne pokrajine v Sloveniji, pod njim pa so OK-ji /okrožni komiteji/. Kot najvišji forum partije za Ljubljano je Okrožni komitej OK.

OK ima nalogo, da vodi vse delo pri partiji in Fronti. Ko je bila svoj čas organizacija OF v Ljubljani razdeljena na rajone, je imel vsak frontaški rajonski odbor vzporedno poleg sebe še rajonski komitej /RK/, njim pa so bile podrejene posamezne celice. OK je pošiljal svojega delegata na frontno okrožje, da je dajal direktive za delo ter obenem kontroliral, koliko se direktive izvršujejo. Rajonski komitej je imel nalogo, da je po navodilih, ki jih je dobival od OK-ja, vodil delo rajonskega frontnega odbora. Vedno je namreč bil vsaj en odbornik rajonskega komiteja obenem član rajonskega frontnega odbora.

Ko se je pozneje izvedla reorganizacija Fronte in so se odpravili rajoni, so tudi pri partiji odpadli rajonski komiteji, ostal je le OK, kateremu so bile direktno podrejene celice. V teh celicah so bili ljudje iz različnih sektorjev. OK je ostal še nadalje najvišji forum za partijo in Fronto, kontrolo frontnega dela in njenih linij pa je partija izvrševala potom partijcev /v vsaki liniji smo imeli namreč vsaj v višjih odborih po enega partijca/.

Vstop v partijo.

Vsak partijec je imel pravico, da je predlagal za kandidata partije človeka, ki se je v fronti ali kakih drugih naših linij izkazal vestnega, marljivega in predanega našim idejam. Vsekakor pa se je predhodno vprašalo, če priznava partijo, njeno delo, njeno vlogo in vodstvo; kako sploh gleda na partijo. Če je bil odgovor pozitiven, ga je OK sprejel za kandidata. Vsakdo je potem prišel v kandidatsko celico, hodil na njih sestanke, ki so bili posvečeni partijski vzgoji. Na teh sestankih se je obravnavala različna partijska literatura, kolikor smo jo sploh imeli. Radi pomanjkanja časa, ljudi in potrebne literature, se partijska vzgoja pri nas v Ljubljani ni vršila tako podrobno, kot bi se morala, vsak kandidat bi namreč moral do podrobnosti poznati vsa partijska načela, njen ustroj in njeno delo.

Po gotovi dobi, ki ni bila časovno določena, je bil kandidat sprejet v partijo, če se je videlo, da se trudi, da bi zadostil zahtevam partije ter študiranju načel in da jih tudi pravilno pojmuje. Kadar je bil kdo sprejet v partijo, mu je odgovoren tovariš iz višjega foruma, navadno je bil to kak tovariš iz OK, sporočil, da je sprejet v partijo. Že kot kandidat bi moral vsakdo napisati podrobno svojo biografijo, kje in kako se je udeleževal v naših vrstah. Vendar se je s temi biografijami dostikrat zavlačevalo in razni, ki so bili že dalj časa partijci, tega še niso napravili. Biografije partijcev so šle na teren k IOOF.

Moj vstop v partijo.

Kot kandidatka sem prišla v KP jeseni 1943. V kandidatsko celico me je sprejela "Martina" Dekvalova. Imeli smo štiri sestanke kandidatske celice pri meni na domu, teh sestankov so se poleg mene udeležile še Vanda Zihlerl in Mojca Kavalarič.

Na teh sestankih nam je "Martina" podala glavne smernice KP ter poudarjala, da mora biti partijec vzor človeka in vzor delavca v fronti.

Ko sem jaz kmalu nato prišla na tehniko, nisem več hodila na sestanke kandidat-ske celice in do poletja 1944 s partijo nisem imela nobene direktne zveze.

Avgusta 1944 me je "Vlasta" Tomšič Mira sprejela v partijo.

Moje delo v partiji.

Takoj po svojem sprejemu v partijo sem prišla v OK, kjer smo bili "Ivo", "Darja" in jaz. OK je vodila "Vlasta". Sestanke smo imeli tedensko in sicer pri Križič Pred škofijo 1, Heinrihar Gledališka 10, Požar Zvonarska 11.

Kot že omenjeno je naloga OK izgradnja partijskega kadra ter vodstvo in kontrola dela na fronti. Partijske vzgoje v ožjem pomenu se na teh sestankih ni dajalo, pač pa smo vedno pregledali naše celice, obenem se je obravnavalo delo vsaka člana OK na fronti. Na teh sestankih je dobil za svoje delo potrebne direktive. Razgovarjali smo o frontni organizaciji v ožjem pomenu, za katero je bil delegat "Ivo", razpravljali dalje o DE in o mladinski kamor je kot delegatinja hodila "Darja". /Parkrat je Darja šla kot delegatinja v fronto/. V zvezi z mladinsko organizacijo, ki je bila takrat že na nogah, je "Vlasta" naročila "Darji", naj preštudira SKOJ, namen smo namreč imeli, da bi znova organizirali SKOJ, katerega bi bili navezali na enga izmed partijcev, /Morda bi to bila "Darja"/. Jaz sem na sestankih OK poročala o tehniki, železničarjih in AŽZ ter dobivala tam direktive za moja delovna področja.

Ko je "Darja" koncem septembra padla v roke policiji, ni bilo nobenega sestanka OK, pač pa je "Vlasta" tik pred svojim odhodom pozvala na sestanek k Požarjevi v Zvonarsko 11 vodilne partijske ljudi. Prišli smo "Ivo", "Slavko", "Jelka", Vovk Ančka iz Cankarjevega nabrežja, "Asta" ter Dolenc Nada in jaz. Sestanek se je vršil 8. oktobra 1944. Namen tega sestanka je bil, da bi se bili razgovori o delu po "Vlastinem" odhodu. Je pa "Vlasta" na sestanek prinesla vest, da je Gestapo prejšnji dan zaprla "Jelko" Tom Vido, ki je imela radijsko postajo. Radi te vesti je bilo razpoloženje bolj panično. Kakih skupnih direktiv "Vlasta" ni dala, pač pa je z vsakim razgovarjala posebej o njegovem delu. Midve sva se pogovarjali predvsem o tehniki.

Dva dni nato je "Vlasta" odšla na teren, "Jelko" Vovk Ančko, ki je delala na SNP, je zaprl Gestapo, "Slavkoto" je začela preganjati Črna roka, "Asta" pa je odšla v ilegalo in se nekaj časa sploh ni pojavila.

Prvi sestanek OK se je vršil nato nekako sredi oktobra, prišel je "Ivo", "Slavko" in jaz. "Slavko" je prišel na te sestanke nato še dvakrat, pozneje pa ni več prihajal. Ne vem, ali ga "Ivo" na te sestanke ni povabil, ker je z njim itak posebej razgovarjal, ali radi tega, ker se je "Slavko" pripravljal, da bi odšel na teren. Dejstvo je, da decembra Slavko ni več prišel na sestanke OK, katere sva z "Ivotom" imela tedensko ob torkih in sicer dvakrat pri meni Kraška 14, dvakrat pa pri Lokarjevi Friškovec 3. Na teh sestankih smo obravnavali oz. sva obravnavala, odkar "Slavko" ni prihajal, vsa vprašanja partije in fronte. Glede partije smo vedno pre-

reševali vse celice, o fronti je "Ivo" govoril, kaj je bilo treba tam spremeniti, katerim delom mesta bi se zlasti morale pomagati s tem, da bi se dalo v odbore kakšne bolj aktivne ljudi, ker se je dostikrat dogajalo, da je en del mesta bil zelo aktiven, drugi pa je spal. Kar se tiče finančnega vprašanja, je "Ivo" menil, da bi bila naloga Ustanov, da bi organizirali finančni odbor, ki bi skrbel za naše finance. Razgovarjali smo o DE in o mladinski, kateri bi zlasti fronta morala pomagati po svojih zvezah na terenu, da bi se ti dve organizaciji vzpostavili. Sploh pa smo razpravljali vsa vprašanja, ki se kakor koli tičejo fronte in partije.

Dokler je bil "Ivo" v Ljubljani, sva ob torkih imela OK-jevski sestanek, v sredo pa sva šla na sestanek odgovornega frontnega odbora, ki se je vršil pri gospe Sušnik, Levstikova 15 in kamor je poleg naju prišla tudi "Brest".

Odkar je "Ivo" odšel iz Ljubljane, sva z "Brestom" sami tvorili OK in najvišji frontni odbor in sva sestanke obeh združili, sva pa na teh sestankih obravnavali vsa vprašanja, ki se tičejo enega in drugega.

Moji razlogi za delo v OF.

V OF sem začela delati, ker me je gnala k temu delu nacionalna užaljenost, ko je okupator zasedel našo deželo. Pri SNP, kjer sem bila vključena, sem delala z veseljem, enako tudi pozneje pri tehniki, politično delo samo pa mi ni toliko ugajalo, ker se mu nisem čutila kos. Delala sem pa skozi z idealizmom, ker sem pač bila prepričana v pravilnost svoje ideje. Ideja sama me do danes ni razočarala, pač pa so me razočarali nekateri tovariši, o katerih sem mislila, da delajo enako z idealizmom kot jaz, sem pa pozneje ugotovila, da to ne drži. Ista ideja, kot me je vodila za delo v OF, me je vodila pri delu v KP.

Ljubljana, dne 21. svečana 1945.

Pred menoj:
/Nace Čretnik/

Prebrano prav:
/Mekina Leopoldina/ "

KAZALO OSEB:

- Ačko France, 16
Adamič, 36
Ahčin dr. Marjan, 44, 45, 49
Alujevič dr. Branko, 15
Apih Milan, 56
Arnič Blaž, 54, 55
Avbelj Mila, 95
Avbelj Viktor, 26
Avsec Alojz, 34
Avsec Ivan, 39
Avsenak Franc, 54
Avšič Jaka, 14, 53, 54
Avšič Miha, 54
Avžlohar Lado, 34, 37, 38
Ažman Andrej, 59
- Babič Lojzka, 37
Bačar prof., 177
Badoglio Pietro, 116
Bajič dr. Stojan, 15, 79
Bajt Gregor, 39
Bano dr. Milan, 50
Baraga Mara, 40
Barle Avgust, 23
Bavcon Cilka, 69
Bavdek Franc, 42
Bebler dr. Aleš, 9, 11, 14, 41, 43, 53
Bebler dr. Damjana, 43, 45
Belič Malči, 112
Benda Vinko, 41
Berčič Jože, 23
Berlič Leon, 72
Bernard Filip, 55
Bertok Miran, 95
Bertol Franc, 36
Betteto Evgen, 57
Bevc inž. Ladislav, 13
Bezjak Mirko, 95, 96
Bizjak Stanc, 22
- Blažič Lojze, 49
Bloudek inž. Stanko, 57, 178
Bračič Mirko, 53
Brajnik Edo, 98
Brank Jože, 49
Bratko Ivan, 24
Bratkovič Peter, 25, 59, 69, 95, 96
Bravničar Dušan, 23, 25, 26, 27, 39, 41, 52
Brecelj dr. Anton, 15, 39, 81, 84, 85, 102
Brecelj dr. Bogdan, 43, 45
Brecelj dr. Marjan, 13, 25, 54, 64, 85, 120, 137
Brecelnik Ivan, 72
Brecelnik Minka, 72
Brejc Jože, 71, 77, 119
Brejc Tomaž, 23
Brelj inž. Miloš, 26
Brelj Vlasta, 69, 95
Brenk Anica, 165
Bricelj Janez, 73
Brilej dr. Jože, 34, 51, 52
Brinskelec Ivan, 39
Broz Josip Tito, 42, 63, 77, 85, 133
Bodlovič Damjan, 54
Bojko Pavla, 166
Bon Frančiška, 175
Borko Božidar, 15
Borse Jože, 25, 41, 69
Borštnik dr. Vladimir, 13
Boruta Ana, 70, 94, 95
Boštjančič Franc, 25, 26
Bozja Alojz, 38
Božič Marija, 41
Božič Svetopolk, 14, 15
Božič Zlatko, 25
Brecelj dr. Bogdan, 45
Bučar, 180
Burger Anton, 68
Burger Dolf, 40

Burič Rudi, 41
Buttolo Franca, 138

Ceglar Franc, 69
Ceglar, 26
Ceraj Stana, 179
Ciber Andrej, 36
Cimperman Stane, 41
Cizel France, 24
Cunder Stane, 57, 104
Cvelbar Grega, 36

Čamernik Anton, 46
Čebren Srečko, 40
Čekič Zora, 94, 95
Čelesnik dr. Franc, 44
Čepe Marica, 69, 95, 96
Čerin Miha, 22, 29, 71, 72
Černe Anton, 58
Černe dr. Darko, 15
Černe Franc, 73
Černe Jože, 38
Černež Darko, 102
Černigoj Mica, 53, 70
Černivec inž. Miroslav, 50, 70, 95, 108
Černuta Janko, 72
Česnik Ela, 167
Česnik Milan, 24, 25, 58, 68
Češnovar Jože, 59
Čihak Drago, 110
Čopič Venceslav, 54
Čotar Mirko, 36
Čretnik Anton, 39
Čretnik Nace, 185
Čuda Polona, 59
Čufar Tone, 54, 55
Čuk Ivan, 59
Čuk Vili, 35
Čuklje, 167

Daneu Jože, 96
D' Anunzio Gabriele, 107
Debevc Boris, 108
Dekleva Marica, 95, 96
Demšar Jerica, 35
Derenda Darko, 54
Derganc dr. Franci, 44, 45
Dermastja Mara, 34
Dermastja Marijan, 34

Dobovišek, 78
Dobrota Rajko, 52
Dolenc Ivan, 95
Dolenc Nada, 96, 184
Dolenc, 170
Dolhar Angela, 168, 176, 179
Dolinšek Lavoslav, 58, 121
Dolinšek Tone, 14, 21, 23, 24, 59
Dolničar-Richter, 36
Dolžan Janez, 41
Dolžan inž., 169
Draksler Marjana, 25
Drašček Marija, 96
Drašler Janez, 57
Drenovec Lojze, 55
Drobež Franc, 168
Držaj dr. Peter, 44
Duhovnik inž. Jože, 23
Durjava Tončka, 91, 92, 109

Ehrlich Lambert, 11, 64, 65
Erznožnik Milka, 94, 96
Eržen Fani, 38
Eyper Ernest, 25, 28, 35, 41, 55, 63

Fajdiga Gvido, 95
Fajfar Tone, 7, 9, 13, 15, 16, 23, 82, 101,
111, 120, 134, 138
Fatur Bogomil, 95
Ferenc dr. Tone, 5, 139
Ferfila Nace, 23, 73
Ferluga Jože, 47
Finžgar Fran Saleški, 81, 84
Födriansberg Oskar, 69, 95, 96
Franič Olga, 40
Furlan Leopold, 40

Gaberšček inž. Metod, 35
Gabrenja Slavko, 35, 48, 108, 128
Gabrovšek Ludvik, 53, 56
Galjot Ana, 36
Gambara Gastone, 112, 114, 116
Gašperšič Jela, 73
Gašperšič Jože, 73
Gerk Stana, 29, 71
Gerkman-Sotelšek Fani, 57
Gerlovič Alenka, 69, 70, 96
Gerzinič Neda, 167, 182
Gjud Ivan, 49

Glavač Stane, 58
Gliha Julij, 47
Gliha Majda, 166
Glušič, 173
Gnidovec Ante, 52, 57, 94
Gobec Anton, 40
Godeša dr. Bojan, 5
Golob Marija, 40
Golob Marta, 39
Golob Roman, 38, 44, 45
Golob - družina, 43
Gorišek Martin, 166
Gorjanc Jožef, 106, 178
Gosar dr. Andrej, 15, 79
Graseli Andrej, 176, 178
Grazioli Emilio, 113, 114
Gruden Ivan, 55
Gruden dr. Ludvik, 45, 46
Gruden Olga, 110
Gulič, 166, 173
Gunde dr. Lojze, 27, 70

Habicht, 36
Hacin Lovro, 63
Hafner Lučka, 96
Hartman Lojze, 21
Hauptman Miroslav, 52
Heinrihar, 184
Heller Ivan, 51, 95
Heller Tomaž, 179
Hilbert Kamilo, 27, 68, 70, 96
Hiti Apolonija, 37
Hiti Franc, 41
Hlebš Ančka, 60
Hlebš, 36
Hočevar Anton, 23
Hočevar Jože, 60
Hočevar Tone, 73
Hodnik Franc, 40
Hribar Ivan, 7
Hribar Janez, 23
Hribar Jože, 46
Hribernik Fric, 35, 80
Hvastja Pavla, 72

Ilovar Janez, 48
Ilovar Viktor, 41
Istenič Nace, 24

Jakac Božidar, 102
Jamar Janez, 38
Jan Ivana, 111
Jančigaj Marija, 36
Janežič Vida, 70, 95
Janša Franci, 171
Jarc inž. Adrijan, 54
Jarc Miran, 55
Jarc Tone, 24
Javornik Dana, 176, 177, 180
Javoršek Konrad, 95
Jelačin Stane, 54
Jelačin, 105
Jenko Ivana, 168
Jenko Marijan, 14, 52, 94
Jenko Mica, 36
Jeraj Adolf, 24
Jeras Josip, 15, 102
Jeras, 178
Jereb inž. Dušan, 21, 67, 68
Jereb Karel, 59
Jerman Ivan, 39, 55
Jesse Anton, 38
Jesih inž. Stane, 25, 96, 121
Jezeršek Ludvik, 24
Jezeršek, 24
Jošt inž. Jože, 50
Jug Avgust, 94, 95
Jurca Branka, 95
Jurgele, 48
Jurič Ludvik, 23
Jurjec, 35
Jurkas Rudi, 34, 38
Jurkec Lovro, 26
Jurkovič Niko, 35

Kalčič Janez, 35
Kalin Marjan, 167
Kamušič dr. Mitja, 15
Kardelj Edvard, 11, 16, 18, 42, 63, 64, 65,
66, 67, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81,
82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 101,
102, 104, 106, 109, 110, 112, 118, 119,
120, 128, 131, 132, 133, 134, 137, 138
Kardelj Pepca, 26, 60
Kariž Boris, 40
Karlin inž. Lojze, 50
Kastelic Alojz, 38
Kastrin Vida, 127
Kavalar Mojca, 183

Kavčič Jakob, 36
 Kavčič Janko, 47
 Kavčič Niko, 51
 Kavčič Vladimir, 48, 164
 Kebe Lojze, 22, 23
 Kebe Mira, 23
 Keber Herman, 50
 Kersnič Jožc, 51
 Keržan Edo, 52
 Kidrič Boris, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17,
 20, 21, 22, 23, 24, 33, 53, 54, 67, 79, 80,
 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 99,
 101, 102, 104, 118, 119, 128, 131, 134,
 138
 Kidrič Zdenka, 14, 21, 25, 41, 42, 63, 65,
 66, 67, 79, 80, 81, 82, 83, 88, 110, 118
 Kimovec France, 25, 26, 27, 41, 68, 69, 70,
 72, 87, 92, 94, 95, 99, 108, 116
 Kisovec Zdenka, 418 42
 Klanjšek Ada, 58
 Klanšček Roža, 182
 Klemen Stana, 24, 68, 92
 Klemenc Rezka, 73
 Klemenčič, 177
 Klopčič Marija, 83
 Kmet Milan, 57
 Kmetič Kocijan, 72
 Knez Anton, 177
 Kobilica Rudolf, 15
 Koblar dr. France, 81, 84, 87
 Kocbek Edvard, 7, 13, 15, 16, 17, 54, 120,
 138
 Kogoj Kristina, 39
 Kolar Viktor, 42
 Kolman Franc, 25, 69
 Komavli Dora, 38
 Komelj Magda, 26
 Komelj Mila, 40
 Kompare, 36
 Končan Žane, 24
 Konjar Franc, 23
 Konjar Jakob, 111
 Konjar, 38
 Kopač dr. Andrej, 25, 72
 Kopač Vlasto, 56
 Kopitar Jože, 25, 29, 58, 71, 72
 Koprivec Ignac, 55
 Korenčan Viktor, 24
 Korzika Lojze, 45
 Kos Poldka, 69
 Kosec Ivan, 53
 Kosec Stane, 22
 Kostel dr. Janko, 79
 Košak Milan, 25, 26
 Košak, 37, 39
 Košir Fedor, 92, 94, 118, 120, 129
 Kovač Ignac, 35
 Kovač Kolman, 39
 Kovač Ludvik, 24
 Kovač Stane, 13, 16, 70, 84, 91, 92, 111,
 118, 119, 120, 129, 137
 Kovačič Anton, 34
 Kovačič inž. Emil, 50
 Kovačič Fedor, 34, 39, 40, 44
 Kovačič Oskar, 39
 Kovačič Vida, 46
 Kozak dr. Ferdo, 9
 Kozak Juš, 54
 Koželj Rudi, 165
 Kraigher Boris, 11, 14, 24, 29, 71, 85, 86,
 87
 Kraigher dr. Dušan, 45, 48
 Kraigher dr. Vito, 43, 45, 46, 49, 51, 52,
 66, 79, 80
 Kraigher Živa, 92
 Kralj-Virant Francka, 59
 Kraljič Jože, 34
 Kramar Franc, 52
 Kramar Lojze, 45
 Kranjc Anton, 59
 Kreft Vladimir, 14
 Kregar Vinko, 44
 Krek dr. Miha, 11
 Krese Leopold, 38, 39, 68, 87, 92, 94, 114,
 116, 121, 122, 124
 Kristan Ivan, 48, 49
 Krištof Andrej, 25
 Krivic Ada, 70, 92, 112, 114, 116, 183, 184
 Krivic Vladimir, 14, 19, 20, 21, 22, 23, 26,
 45, 52, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 75, 76,
 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 92,
 94, 97, 100, 101, 102, 104, 116, 120,
 125, 126, 132, 137, 139
 Križ Anica, 108
 Križaj Franc, 39
 Križič, 184
 Krnajič Jovo, 39
 Kronovšček Ivan, 14
 Kroupa Pavle, 36
 Kržišnik dr. Anton, 45

Kržišnik Cirila, 166
Kržišnik dr., 46
Kuhar Janez, 38
Kuhar Lovro, 54, 55, 58, 74, 76, 79, 81, 84,
96, 104, 105, 107, 108, 128, 134
Kumar Jože, 47
Kumbatovič Filip, 54
Kump Štefka, 94, 182
Kušar Peter, 22
Kuštrin Janez, 42
Kutin Jule, 69, 95

Lah Milan, 53
Lah Sandi, 14
Lajh Mara, 109
Lakner Peter, 42
Lampe Vinko, 38
Lampič Alojz, 39
Lasič Andrej, 21, 45, 47, 52
Lavrih Francka, 165, 168
Lavrih Štefka, 167
Lavrih Tončka, 165
Leban Valentin, 38
Legat Evgen, 49
Legiša, 179
Lenarčič Simon, 22
Lenič dr. Stanislav, 114
Lesjak Karel, 59
Lesjak Marica, 60
Leskošek Franc, 12, 22, 60, 65, 76, 82
Lešnjak Peter, 178
Letnar Janez, 36
Levar Ivan, 105, 128
Levstik Andrina, 94, 111
Levstik Ivo, 92, 94, 96, 116
Levstik inž. Jože, 27, 48, 49, 70
Lilik Miroslav, 163
Lipovšek Danica, 109
Lipuš Miro, 22
Logar dr. Cenc, 24, 25
Logar Jakob, 24
Loh Maks, 46
Lokar, 184
Lombrassa Giuseppe, 114
Lončarič Julka, 25
Lovrečič Branko, 43
Lovšin, 38
Ložar Franc, 39
Lubej France, 7, 13, 16, 26, 48, 71, 138

Lubej Lojze, 20, 51, 132
Lukman Ciril, 69
Lunaček dr. Pavel, 43, 44, 45
Macarol, 179
Machiedo, 178
Maček Ivan, 82
Maček Milka, 96
Maček Polde, 23, 29, 59, 71
Maček-Prešeren Cilka, 69
Mačkovšek inž. Janko, 5, 138
Magdič Pavel, 38
Magolič Ivan, 39
Majcen Franček, 91, 92, 93, 94, 101, 102,
103, 104, 105, 118, 120, 125, 129, 137,
138, 139
Majcen Ivo, 52
Majcen Lado, 73
Majcen Stane, 35
Majcen Zora, 73
Majdič Fortunat, 76, 78
Majhen Vlado, 14, 16, 53
Malčič Matija, 139
Mali Jože, 25
Marchiotti Viktor, 111
Marentič inž. Janez, 57
Marentič-Šlebinger Vera, 172
Marinček Anton, 24, 77
Marinko Miha, 12, 109
Marinšek Danica, 34
Marolt France, 55
Martinčič Avgust, 35
Marušič dr. Drago, 15, 53, 105
Matelič - družina, 41
Matoh Bogomir, 38
Matoh Ivan, 72
Matulj Janez, 49
Mavrič Edo, 38, 39, 164, 168
Mavrič Tone, 95
Mazovec Jože, 23
Medendorfer Vinko, 37
Medič, 105
Medvešček Milena, 164
Medvešček Rudi, 35
Mckina Bruno, 163
Mckina Leopoldina, 163, 172, 180, 184,
185
Mckina Olga, 163
Menart, 53
Mencej Pavla, 166, 173

Menih Rozalija, 109
Mežnarič Josip, 36
Mihailović Draža, 15, 18, 47, 54, 65, 74,
75, 134
Mihelič France, 54
Mihič Robert, 41
Miklavc Branko, 105
Miklavc Ivan, 81, 105
Miklavc, 178
Mikuž Metod, 16
Miter Marjan, 41
Mlakar, 36
Mlekuž Slava, 96
Modic Lev, 96
Mohar dr., 15
Mohorič Milena, 96
Mohorič, 178
Mojškerc Franc, 73
Moskvič, 39
Moškrič Jože, 21, 23, 26, 41, 73, 132
Možek Anton, 42
Mrak Franc, 39
Mraz Andrej, 170, 174
Mraz Stane, 38
Mršek Karl, 23
Mrzel Ludvik, 56
Muha inž. Gašper, 26
Murnik dr. Viktor, 13
Musek Marija, 69
Muser Erna, 20
Mussolini Benito, 116

Naglič Bernard, 47
Nagode inž. Črtomir, 7, 15, 18, 19
Nahlik Maks, 25, 34, 48, 49
Nardin Mirko, 35
Natlačen dr. Marko, 70, 78, 80, 82, 135
Nečak dr. Dušan, 5
Nedog Jože, 94
Nemec Ivan, 14, 15, 71
Neuberger dr. Mavricij, 43
Neuman Liljana, 83
Nogovšek Joško, 58
Novak dr. Franjo, 43, 45, 53
Novak Franjo, 37, 38, 105
Novak Iva, 105
Novak Ivan, 22
Novak Karel, 54
Novak Lojze, 56

Novak Nace, 24
Novak, 181
Novina Karel, 51
Nučič Albert, 58
Nussdorfer Lojze, 24, 59, 96

Obersnel Avgust, 36
Obersnel Marijanca, 40
Obid Ivan, 39
Oblak Ivan, 53
Oblak-Lapajne inž. Sonja, 27, 50, 94, 111
Obram, 34
Ocepek Angelca, 69, 92, 96, 112, 114
Ocepek Lojze, 21
Ocvirk Rudi, 72
Ogrin Franc, 68, 91
Omahcn Jože, 23, 73
Osenjak Ivan, 24
Osterc Stanko, 118, 125
Ostoj inž. Stane, 26

Pahor Karol, 55
Pakiž Zora, 58
Pangerc Ludvik, 35
Pangeršič Janez, 23
Paravel Viktor, 23
Pavlič Jernej, 53, 54
Pavčič Pavle, 24
Pavlič Stane, 37
Pavšič Štefan, 23, 58
Pavšič Vladimir, 54, 107
Pečar Ludvik, 35
Pečenko Lidija, 47
Pečnik Karel, 39
Pečnik Vlado, 38
Pegan Leander, 56
Pehani Otmar, 51
Pekolj Jože, 94
Per Antonija, 167
Per Branka, 69, 95
Perko Andrej, 27, 52, 70
Perme Dana, 96
Perme Martin, 24, 96, 121
Peršič Bogomir, 23
Peršin Milka, 167
Peršuh Ivo, 15, 52
Peruzzi Majda, 116
Petrovčič Nikola, 47
Pevce Karel, 26

Pezdir Ivan, 36, 38
 Pirjevec dr. Avgust, 56
 Pirjevec Iva, 114
 Pirnik Makso, 56
 Pirš, 70
 Pišek, 171
 Pitako Vilko, 20, 26, 68, 132
 Ples, 178
 Pleško Ivan, 173
 Pletnar, 178
 Počkar Jožc in Gregor, 26
 Podbevšek Franc, 42
 Podbevšek-Omejc Rezka, 59
 Podkov Franc, 36, 111
 Podkrajšek Božo, 55
 Pogačnik Miha, 55
 Pokljukar Olga, 57
 Pokovec Franc, 59
 Polič Zoran, 13, 14, 18, 21, 37, 46, 50, 65,
 67, 68, 80, 84, 87, 88, 91, 92, 93, 99,
 102, 104, 120, 121, 122, 123, 124, 132,
 137, 138
 Poljanšek Drago, 38
 Poljanšek Karel, 38
 Poljšak Tone, 166, 168
 Popit France, 24
 Potisek Emilija, 176
 Požar, 184
 Prašnikar inž. Bogo, 48
 Pregarc Vida, 59, 80, 95
 Pregelj prof., 177
 Preinfalk Breda, 95
 Prelovec Rado, 26
 Prener Ljuba, 94
 Prešeren, 96
 Prijatelj - družina, 43
 Primožič Anton, 53
 Primožič Slavko, 77
 Primožič, 70
 Puc Danilo, 38, 61
 Puc dr. Dinko, 104
 Pukelj Mirko, 166
 Pustišek Drago, 81, 92, 102, 104, 121, 124,
 137
 Pustišek dr. Ivko, 13
 Puterle Slavko, 48

 Race inž. Boris, 34
 Radulovič Ivan, 37
 Rajakovič Janko, 27, 69, 94, 96

 Rakar Frančiška, 71, 72, 96, 170
 Ravbar, 39
 Ravnihar dr. Božena, 43
 Ravnihar Evgenij, 45
 Ravnik Evgen, 26
 Ravnikar-Podbevšek Štefanija, 139
 Ražcm, 177
 Rea Ariella, 65, 68, 135
 Reberšek Franc, 39
 Rejec Frančiška, 36
 Rejic inž. Hinko, 50
 Rems Marko, 45
 Repe inž. Anton, 47
 Repič Ivanka, 176, 177, 178, 182
 Repič Viktor, 66, 67, 80, 81, 93, 121, 122,
 124
 Resnik Julka, 95
 Režek Edvard, 23
 Režek Janez, 42
 Ribnikar Kristjan, 42
 Ribnikar Miran, 95
 Rihar Leopold, 47
 Rismal Melchior, 53
 Robida Ferdinand, 110, 128
 Rogelj Anton, 27, 47
 Rogelj, 35
 Romavh Peter, 57
 Ross Matevž, 94
 Roš Matija, 38
 Rotar Jože, 22
 Rotar, 24
 Rozman Jože, 23
 Rožanc Tine, 23
 Rožman dr. Gregorij, 78, 114
 Rožman Jože, 24
 Rubin Alojz, 39
 Rudolf Franc, 59
 Rudolf Janko, 69
 Rupnik Leon, 53, 54, 107
 Rupnik - družina, 26
 Rus Ciril, 14
 Rus dr. Josip, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18,
 19, 26, 54, 88, 138
 Rus inž. Jože, 15
 Rus dr. Veljko, 138

 Sajevic Rajko, 40
 Sajevic, 39
 Salberger Milica, 44, 69, 95

Savšek, 35
 Scagneti, 167, 177, 182
 Schmiet, 178
 Sedej Franc, 49
 Seliškar Tonc, 55
 Senckovič dr. Miroslav, 14
 Serneč dr. Božena, 43, 45
 Serneč inž. Dušan, 15, 53, 81, 105
 Serneč Tatjana, 70, 95
 Sešek Evgen, 37
 Sešek France, 23
 Sešek Pavle, 23
 Seunig Vital, 39, 164, 179
 Sever Filip, 25
 Sever Sava, 55
 Sevšek Franc, 42
 Simčič Marjan, 23
 Simčič Milena, 166
 Sitar France, 49
 Skala dr. Hugo, 180, 182, 184
 Skitec Boža, 95
 Skodlar Ivan, 69
 Skok, 179
 Skulj Hela, 69, 164, 167, 168, 172, 173,
 174, 176, 177, 178, 180, 182, 185
 Slamič Vinko, 47, 48
 Sluga Jože, 25, 70
 Smerkolj Stojan, 94
 Smoljanovič Stipe, 37
 Smrekar Anton, 40
 Smrekar Katja, 105
 Smrekar Lojze, 35
 Soklič Viktor, 166
 Sotlar Henrik, 23
 Souvan Leon, 38, 178
 Stalin Josip Visarjonovič, 11
 Stanovnik dr. Aleš, 7, 13, 15, 16, 17, 18,
 21, 26, 27, 43, 46, 64, 67, 70, 84, 132
 Stanovnik Ana, 46
 Stanovnik Franc, 24
 Stanovnik Janez, 103, 125, 137
 Starc Meri, 36, 37
 Starič Franc, 39
 Stegu Vinc, 169, 171
 Stepišnik prof. Drago, 48
 Stepišnik Vlado, 51
 Stermecky Maks, 34, 35, 40, 42, 48, 57
 Stiplovšek dr. Miroslav, 5
 Stopar Jože, 24
 Strle Frančiška, 36
 Strnad Marija, 37
 Strojinc Pavle, 73
 Stupica Bojan, 55
 Stupica Josip, 35
 Suhadolnik Angela, 59
 Sušnik, 168, 172
 Svetek France, 15, 101, 102
 Svetin Minka, 59
 Svetina Albert, 71, 72
 Svetina Vladimir, 54, 164, 168, 169, 172,
 173, 174, 176, 178, 179, 180, 184, 185
 Šavec Franc, 25
 Šavs Janez, 39
 Šefman Karel, 58, 60
 Šegedin Jože, 45, 46
 Šemrl Ivan, 40
 Šenk Vladimir, 47, 48
 Šentjurs Lidija, 53, 66, 67, 68, 71, 72, 73,
 74, 75, 76, 77, 79, 81, 82, 83, 87, 88, 92,
 93, 94, 96, 98, 99, 101, 105, 107, 108,
 109, 110, 112, 115, 117, 119, 120, 121,
 123, 125, 132, 137, 138, 139
 Šercer Ljubo, 53
 Škerl dr. France, 22, 77, 139
 Škerl Ivo, 51
 Škerlavaj Marija, 40
 Škerlavaj Milan, 21, 34, 35, 37, 38, 39, 40,
 41, 42, 43, 44, 61, 75, 76, 82, 110
 Škof Vinko, 58
 Škraba Matija, 24, 58
 Škrabl Rudolf, 59
 Škufca Anica, 36
 Škulj Polona, 24
 Šlebinger Lili, 95
 Šnuderl dr. Maks, 5, 14, 15, 58, 102
 Šolar dr. Jakob, 15, 104
 Šorn Otmar, 57
 Šramel Bogo, 169
 Štadler Franc, 92
 Štamberger Vili, 34, 48
 Štebi inž. Anton, 37
 Štefančič Franc, 49
 Štegelj Jože, 166
 Štemberger Viki, 38
 Štempihar Jurij, 45
 Štok Rožca, 94
 Štrekelj Ivan, 41
 Štrekelj Janez, 95

Štrekelj Lojze, 25
 Štrekelj Stane, 34, 41, 69
 Štritof Niko, 55
 Štrubelj Vinko, 72
 Štupar Vinko, 22, 72
 Šturm Andrej, 24
 Šturm dr. France, 9, 54, 102
 Šturm Franci, 55, 56
 Šturm Nejc, 47, 48
 Šturm Zvonec, 52
 Šuler Krista, 69
 Šuškovič inž. Viktor, 50
 Šušteršič Janez, 42
 Šušteršič Ludvik, 41
 Šušteršič Tone, 12, 41
 Švab, 38
 Švent Bogdan, 50

Tarman Nada, 170, 171
 Tavčar Franc, 22
 Tom Vida, 184
 Toman Jožica, 68, 92, 93, 106, 110, 111, 118, 120, 125, 137
 Toman Tone, 13, 66, 67, 80, 81, 82, 84, 88, 91, 92, 111, 119, 120, 125, 129, 137
 Tomažič Nino, 42
 Tominc Marjan, 96
 Tominšek dr. Teodor, 45, 46
 Tomšič Mira, 67, 80, 83, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 99, 101, 102, 103, 105, 107, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 128, 137, 138, 139, 164, 165, 166, 168, 169, 170, 173, 174, 178, 179, 184
 Tomšič Stanko, 45, 46
 Tomšič Tone, 33
 Tomšič Vida, 27
 Toreli Albin, 45
 Trampuš Boris, 14, 15, 19, 26
 Trampuš Rafael, 47
 Traven Ciril, 41
 Triller Jože, 23
 Trstenjak Boris, 171
 Trtnik Alojz, 23
 Trtnik Justina, 73
 Tuma Boris, 178
 Tuma Branimir, 168
 Turšič Viktor, 40

Ukmar Stane, 42
 Urbančič Boris, 56, 70
 Urbanija Jernej, 25
 Uršič Andrej, 15
 Uršič Franc, 56
 Uršič Tone, 24

Vark Zima, 40
 Vavpotič dr. Lado, 14, 15, 53, 102
 Vavpotič, 180
 Vazzaz Jelica, 13, 68, 93, 106, 121, 122
 Velkavrh France, 25, 110
 Veretih, 170
 Verlič, 105
 Vesel Franjo, 37
 Vlaj Mihael, 39
 Vider Boris, 48
 Vidmar Ciril, 21, 45, 51, 52
 Vidmar Drago, 54
 Vidmar Ivanka, 37
 Vidmar Josip, 9, 15, 16, 54, 55
 Vidmar Stane, 60
 Vidrajs Lado, 38
 Vilfan Ernest, 26, 69
 Virant Franc, 39
 Virant Janez, 59
 Virant Milojka, 168, 170, 181, 182
 Višnar Slavko, 109
 Vode Angela, 15, 78, 106
 Vodnik Viktor, 73
 Vodušek Viktor, 57
 Vogelnik dr. Adolf, 51
 Vojnovič - družina, 59
 Volavšek dr., 178
 Volčič, 169
 Volf Simon, 39
 Voljč Ivan, 47
 Vončina Jože, 60
 Vospernik Ulrik, 37
 Vošnar Pavle, 14
 Vovk Ančka, 111, 184
 Vovk Andrej, 39
 Vovko Marjan, 49
 Vrčon dr. Branko, 15
 Vrhovec Slavko, 25
 Vrhovec Jakob, 25
 Vrhovec Lojze, 13, 48, 49, 65
 Vrhovec Slavka, 96
 Vrhovec Stana, 167, 180

Vrhovnik Majda, 165
Vrhovnik Vladimir, 50
Vrščaj Zima, 68, 92, 112, 114, 116

Zadravec Dušan, 24
Zagorski Cvetko, 55
Zajc Marijan, 15
Zajc, 36
Založnik Janez, 25
Zavodnik Milan, 38
Zdešar Anton, 171
Zemljak Jože, 13, 16, 65, 66, 67, 78, 80, 81,
84, 87, 91, 118
Zevnik Jože, 95
Ziherl Ana, 182
Ziherl Boris, 9, 42, 45, 55, 78, 79, 81, 84,
85, 88, 134
Ziherl Branko, 57, 58
Ziherl Vanda, 183
Zlatnar Mirko, 40
Zorc dr. Slavko, 27, 49, 50, 51, 70
Zornada Albert, 41
Zupana Anton, 45
Zupan Bogomila, 109, 128
Zupan Julij, 37

Zupan Nino, 94
Zupan, 36
Zupančič dr. Andrej, 43
Zupet Avgust, 26, 69

Žagar inž. Bogdan, 50, 56, 70, 92
Žagar Fani, 95, 96
Žagar Karel-Linc, 34, 105
Žagar Tine, 14, 34
Žebot dr. Ciril, 5, 11, 126, 138
Žiberna Jože, 27, 69
Žibert, 35
Žibrat Janez, 39
Žigon Alojzij, 45
Žigon Stane, 38
Žilič Stane, 49
Žitnik Rudolf, 13
Žlender Anton, 39
Žnidaršič Stane, 95
Žontar Alojz, 39
Žumer Srečko, 7, 13, 15, 16
Žumer, 169
Župančič Oton, 102

SEZNAM KRATIC

AFZŽ	- Antifašistična zveza žena
AŽZ	- Antifašistična ženska zveza
DE	- Delavska enotnost
FGO	- Finančno gospodarski odbor
KPS	- Komunistična partija Slovenije
LP	- Ljudska pomoč
MK	- Mestni komite
MVAC	- Milizia Valuntaria Anticomunista
NZ	- Narodna zaščita
OF	- Osvobodilna fronta slovenskega naroda
OTO	- Osrednji tehnični odbor
SNP	- Slovenska narodna pomoč
SPZŽ	- Slovenska protifašistična zveza žena
VOS	- Varnostno obveščevalna služba
ZSM	- Zveza slovenske mladine
ZSSR	- Zveza sovjetskih socialističnih republik

Lojz Tršan

OF V LJUBLJANI

Organiziranost v času italijanske okupacije 1941-1943

Ljubljana 1995

Lektorica: Mija Mravlja

Založil in izdal Arhiv Republike Slovenije v Ljubljani
zanj odgovarja Vladimir Žumer

Tisk: Grafis d.o.o., Spodnje Blato 29, 61290 Grosuplje

Naklada: 300 izvodov

Na podlagi mnenja Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415-262/95 z dne 6.4.1995 se od publikacije plačuje davek od prometa proizvodov v višini 5% po tarifni številki 3 Zakona o prometnem davku (Ur.l.RS, št. 4/92).